

Armandus
de
Bella Vigi.

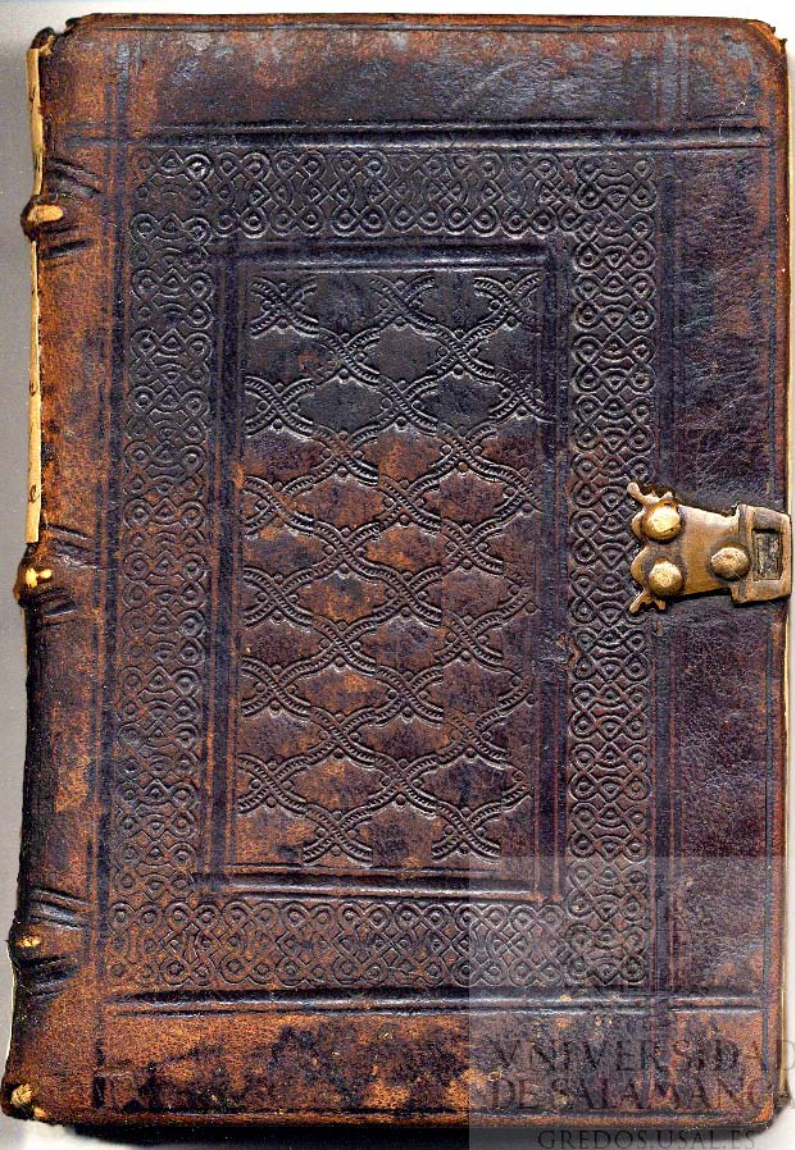
comprehensum
difficilium
terminorum
Theologia
Philosophia
Perlatatio

Primo
atque
gice &
ratiu.

VNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

CRÉDITOS USABLES

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA
GREDOS USALES

Nº 75

u. el libro
2-12-5-23

I
00075

Nº 75

2-12-5-23

Amisenoz myn seco vecino q soy de
La villa de Sagund y porque es
sacel lo fue me de mi nombre

Armandus de declarat me
difficiliuz terminozum
Theologie Philos
sophie atqz
Logice

num. 36. Cap. 2. num. 27.

W. W. V. A. J. O. U. S. L. I. D. V. I. U. M. M. I.

Alto
quimer

La villa de Sagund por mandado

S. A. D. J. V. A. S. V. U. S. V. I. D. E. N. T. A. Y. Q. U. I. T. O.

W. W. S. L. I. D. V. I. U. M. M. I.

Es de la Comp de S. S.
y de la t. r. i. a. d. e. l. a. t. a. l. a.

del collegio de la comp^a de Jesus de Salam^a
de la libreria

Proemium

Folii II

Incipit Epistola proemialis in Tractatus de Declaratione difficultatum dictorum et dictionum in Theologia.

R. R.
R.

Reuerendissimo in christo patri ac dño suo specialissimo dño Johāni diuina ordinatione epō Burinēsi Frater armādus de bello visu in ordine p̄dicatoꝝ. Deo vestreque reuerentie ac primorū aliorū utilitati cupiens affectū et effectū illius impendere charita-

tis que tarda molimina nescit. Cū humili recōmendatōe deum deorum in syon facie ad faciem itueri. In agro dominico diuinarū scripturarū: quibus sit messis plurima iuxta tamen saluatoris eloquium: operarij sunt non multi. Fructus enim duodecim ligni vite reuelantur paruulis et illis sapientibus absconduntur: qui terrena sapientes in suis cogitationibus euanescent: qui se dicentes sapientes stulti sunt: possidentes eam sapientiam que est stulticia apud deum. Non enim gustant quam suauis est dominus: non inebriantur ab uibertate domus dei: nec de petra melle faciat: terram lacte et melle manantem deserunt: pro egyptiaca sapientia: quam lacteus moyses refutauit diuine legis et lucis erimius speculator. In terra ergo hanc uiuentium ubi bona videntur domini: et optima possidentur: uestram paternam diligentiam conspexerunt: tanto diligentius ad salutis manipulos colligendos uirtuosis ardoribus inbiantem: quāto humilitatis studijs et studiosis affectibus non spernitis de saxo durissimo oleum dulcedinis expetere: de spinis rosam colligere: ad silicem frequentatis uicibus percutere: ut aque saliant sapientie salutaris: unde possit bibere p̄p̄s et iumenta. Ego

24

24 24

Proemium

ergo ai aduertens ad sacrarū eloq̄a scripturarū: vestrum aliorūq̄ multoz dñoz meoz: ū viroz venerabiliū: scholas sacri palatij frequētantiū: affectū auidū ⁊ auide studiosū q̄bus baccalariatus obseq̄o min⁹ sufficiēs: vtiq̄ lignea facula ⁊ fumosa: iter mūdi luminaria: iuxta solares lunares sidereozq̄ radios sum iussus als a maiorib⁹ ⁊ minoribus fumū aliquē emittere: aut noctilucā claritatē victus tanta charitate: tātis cōstrictus ipensis: honorib⁹ tantis bñficijs alligatus: velut dilectōis ⁊ obligatōis hincinde stimulus calcantib⁹ pedē figere: vtiq̄ pulsatus plectro musico nō sicut psaltes decoris cantamina sed sicut decacordum muta dare sonamina coact⁹ sum victrice trahente vndiq̄ charitate. Lupiēs itaq̄ ad nouiciū vtilitatē in sacris eloq̄is audiēdis q̄uis in alijs puecti sunt facultatib⁹ periti: ⁊ habitū induere p̄fessorū in q̄b⁹ reuerēt ⁊ regunt: p̄fuerūt ⁊ p̄sunt doctores eximij. Magistri p̄cipui et ardui p̄fessores: info: matores lucidi: rectores instructozesq̄ p̄clari: ad eoz introductionē facillē tractatū edidi sup̄ declarationē dictoz ⁊ dictionū vt cōiter magis ignotoz: his q̄ in alijs facultatib⁹ sunt imbuti: q̄ in vsu theologoz ⁊ in alijs locutiōib⁹ sunt sepius in occurso: ⁊ nō solū theologis s̄ philosophis et theologie famulātib⁹ que iuxta doctrinā bñssimū Augu. a philosophis gētū velut ab iniustis possessibus in obsequiū diuini eloq̄ij p̄trahunt. Sicuti ⁊ filij israel ab egyptijs aurū sapiētie ⁊ argentū eloq̄uētie ⁊ p̄ciosa queq̄ i suo exitu spoliātes: ad ministeriū sacrificij solitudinis rapuerūt. Ignorātia q̄ppe hoz sicut ⁊ in ceteris scientijs iuxta Arist. sniam: in suis palogisant elencis facile audiētes. In hoc itaq̄ opusculo seu tractatu ministeriū ex habeo quasi canales fontū. Laban que adaquandis gregib⁹ potū aque mystice tribuebāt. Defect⁹ ab hoīe p̄fectus a deo: q̄ insufficientiā nostrā supplet. Non igitur ad melloz bñoz doctorū ⁊ dictoz sublimiū: cardines ce

Proemium

So. III

li pambulantū: falcem vel segetē: iualidā manū mitto: s̄ cū ruth post terga metētū spicas colligo euadētes. Offero ad opus tabernaculi nō aurū: nō argentū: non hyacinthū: nō purpurā bñsumq̄ retortā: sed pylos capraruz: aut pelles arictū: vti nā rubricatas: gēnus p̄ciosis in munera doctoz meoz excellētū reseruatis: ⁊ duo era minuta cuz paupcula in gazophiliū templi pono: cū magna munera nō p̄tineat mei imbecillitas intellect⁹. Solū igit vīam p̄are: ostiū ap̄ire: enudare intelligentiā: de abscondito speluncarū: de doctoz penetralib⁹: de catharactarū vocibus p̄intendēs: vt abyssus abyssum iuocet. Pedes dirigo ad altitudinē diuitiarū sapientie ⁊ scie dei. quas ap̄ls inuestigabiles apud romanos ⁊ incōprehensibiles admirat. Exardescēs ergo vt mors fortis dilectio vehemēter exoptat: vt p̄ hoc diuinū eloquiū in scripturaruz agro fertili: vbi Jonate sagittas vltra se David itellerit ⁊ pueritia nō agnoscit: accedētibus spina pungēs nō appeat spica plena. In hoc agro Joab in quo Absalon cauma ponit: non septē spice tradant p̄cuisse vredine q̄ formose pullulāt culmo vno: nec vna botr⁹ cypri p̄tinēs suspicet labrusca: nec dulce credat amarū: ⁊ lucidum tenebrosū. Veniāt ergo oro p̄secutores studiosi: studētes deuoti: attēti. Quisq̄ cū xp̄i discipulis famescētib⁹ de spicarū cellulis grana reficientia nō eduxit. Quis labores manū suarū bños nō habuit: q̄ manū suā misit ad fortia: ⁊ iuxta p̄missum dauidicū illud nō habuit. Intellectū tibi dabo ⁊ instruas te in via hac. Quis introduct⁹ in cellā vinariā p̄ regem in cubiculum genitricis: vinū nō degustauit cōditū non bibit de inebrianti calice q̄ a psalmista describit tam p̄clarus. Filij iacob egyptū exeunt: saccis plenis pecunia ⁊ frumento quinimo saccus Benyanū augurij cyphum argenteum continebat. Nūquid egyptijs palpātibus tenebras apud filios israel lux lucebat. Facebant mortua egyptiorū p̄-

Proemium

mogenita. et israel suos disponebat ingressus: Ingressus
vitiq; dei mei regis qui est in sancto. Subuertebat domus
nus apud egyptios rotas curruū: ferebaturq; in profundū
sed ambulabat per siccū filij israel in medio rubri maris.
Non est ergo fames apud horrea pharaonis frumēto cō
dito ad salutem. Quinimo sunt plena promptuaria cru
ctātia ex hoc in illud. Ergo reuerēdissime domie nō sine
labore ppter lectionū et alioꝝ occurrētium occupationem
cōtinuam aliquid ordinavi: vt ad scripturā sacram veniē
tibus patētior sit accessus: vt thesaurus reperiā in agro
abscondit⁹ quem regnū celoz rex celestis appellabat: vt
dragma perdita requirētib⁹ sit occurrēs. vt margaritā
qui requirit inueniat preciosam: et sic impleto eloquio do
minico. querēs inueniat: petēs accipiat: et pulsans valeat
introuere. Sane in hoc tractatu in proprijs viribus velut
in arūdinco baculo nō confidēs: vestigijs doctoꝝ inherere
melioꝝ. et precipue doctoris cōmunis reuerēdissimi et pre
clarissimi sancti Thome. Cuius scriptura sal conditēs est
doctrinā aliam qualēcūq;. Hanc qui sequit^r non ambulat
in tenebris: nō deuiat. a sana doctrina non errat. vitat la
queos pfundit deuios. instruit dubios. et in Philosophie
et Theologie splēdoribus: veritates irrefragabiles elucis
dans animota cōcussione fallaci. stabilē ceteris transeun
tibus pedē figit. Hūc ergo tractatum in tres partes pns
cipales iudicavi ad vtilitatem studentium diuidendum.
Prima pars continet sex preuia preambula breuia que
sunt fundamēta introductoria ad sequentia declaranda.
Secundo subsequuntur declarationes dictoꝝ et dictionū
vocabuloꝝ cōmunū que ex Phisicis seu theologicis di
uina eloquia tractātibus sepius sunt ad manū. Et quia
horum ponit declaratio: vt possim⁹ aliquā refulgentiam
splendoris conspiciere illius qui habitat in altissimis: luz
tem inaccessibilem. Non quidē vt aquilari et nudo intuis

Proemium

So. III

tu sicut sol conspiciatur in rota. sed vt p speculum in eni
gmate: iuxta sententiā apostolicam p visibilia ad eius in
uisibilia cōsurgamus. Idcirco pars tertia in quodā gene
rali determinat que et quō nomina deo et diuinis conueni
ant. In quo qz est alpha et o: principiū et finis. finē operis
posui et mercedem. Ultimo aut vt sit facilis quesitorū in
uentio cunctoꝝ capituloꝝ tituli extrinsecus ab operis
substantia vt theologoꝝ moris est debito ordine describū
tur. Verum quia iuxta eloquiū beati Gregoꝝ sacra scri
ptura alti et plani fluuij tenet typum. In quo et agnus pe
ditet et elephas natet. quedā sunt hoc modo ptractanda
que ratione sue altitudinis sic transcendunt: vt patet in
principio vbi de transcēdentibus ē tractatus: q nō pote
runt sic sicut subsequētia familiariter declarari. Vestra
ergo preclarissima et reuerenda paternitas ex illustri pro
sapia oriūda: alta sapiētia: preclara sciētia: prudentia cir
cūspecta: virtutū oniniū arcem tenēs: hunc tractatū susci
piat: et si videatur pandat volētibus legere in eodē. quem
nō discēdum sed corrigendū offero tanto patri. Ultra q
pposueram hāc proemialē epistolā ptelauit: sed chari
tas que non nouit terminū: hanc extēdit. qua parat⁹ sum
vestris placitis siue alioꝝ dñoz in palatio audiētū semp
in his et alijs grata promptitudine famulari.

Explicit proemialis epistola in
tractatus omniū dicendoꝝ.

a iij

Tractatus I

Incipit tractatus primus de Preambulis: in quibus radicaliter continentur inferius tractanda.

Prologus.

Ergo circa dicenda ordinatius procedat: ad primum principale huius tractatus accedendum est. Hoc autem est promittere quosdam suppositiones siue quosdam prima preambula: que sunt sex: in quibus radicaliter continentur omnia que inferius sunt dicenda: et habent consequenter per ordinem ut patebit.

Quid sit complexus et incomplexus: et quomodo se habet ad operationem intellectus. Capitulum I.

Primum preambulum est de complexo et incompleto quid sit: et quomodo se habet ad operationem intellectus: et quomodo illis nominibus importatur.

Ubi sciendum est quod secundum Aristotem in libro Priorum. Eorum que dicuntur: quosdam dicuntur sine complexione: ut cum aliquis orationis sola dicitur vel due sine verbo complectente: ut cum dico Sortes solus: vel currit solus: vel cum dico sic: Petrus Bernardus et sic de alijs: que singulariter et precise accepta: sunt partes orationis: et non oratio. Quosdam dicuntur cum complexione ut cum sit oratio ex nomine et verbo ut Sortes currit vel similis. Que dicuntur sine complexione vocantur termini et incompleta. Que autem cum complexione dicuntur: vocantur orationes propositiones: enunciationes et complexa. Et tam complexis quam incomplexis respondet conceptio intellectus: quia incomplexis respondet conceptio intellectus que est secundum primam operationem intellectus: scilicet simplicium intelligentia. Complexis vero respondet conceptio intellectus secundum secundam operationem que est simplicium apprehensio: compositio vel diuisio: ut fiat compositio per affirmationem in propositione

De Preambulis

diuisio autem per negationem: et hec patent. in de anima. Quod omnium complexorum et incomplexorum conceptiones reducuntur et resoluntur in conceptionem entis quod est primum intelligibile. Capitulum II.

Secundum preambulum est: quod sicut in conceptionibus intellectus complexis scilicet propositionibus et enunciationibus: oportet fieri reductionem in aliqua complexa que sunt principia per se intellectui nota: in que omnia alia resoluntur: ut. i. posteriorum dicitur: aliter periret scientia et esset processus in infinitum. Ita in conceptionibus incomplexis terminorum inuestigando quod unumquodque est: oportet fieri reductionem ad aliquod incomplexum. quod primo intellectus concipit: et ad quod omnes conceptiones aliorum simpliciter dictorum terminorum finaliter resoluntur. Primum autem principium demonstrabilem et enunciabilem ad quod omnia alia resoluntur: fundat super esse et est de quolibet esse vel non esse. Ergo modo communi terminus incomplexus ad cuius conceptionem omnes conceptiones incomplexorum resoluntur: est ens quod ab actu esse sumitur. Cum autem conceptus complexorum resoluantur in conceptum incomplexorum: necesse est quod omnes conceptiones tam complexorum quam incomplexorum resoluantur finaliter in conceptionem entis: et ita dicit Avicenna in principio sue metaphysice.

Quomodo diuiditur ens: in ens reale et ens rationis in substantiis et accidentibus: in ens secundum se in ens secundum accidentem: et quod sit unumquodque istorum. Capitulum III.

Tertium preambulum est quod ens ad quod omnes conceptiones anime resoluntur diuiditur tripliciter. Nam omne ens vel est rationis tantum quod est solum in anima et ab anima quod de se nihil est circumscriptio omni actu intellectus: et hoc ens nihil dicitur positivie et subiective in anima sed obiective solum ut nunc

quod dicitur
entis in
nihil dicitur
ad
alema in
uale

Tractatus I

suppono. Vel est ens reale: et hoc est quod non est ab anima sed potest esse in anima et extra animam: nec dependet ab operatione intellectus precise: quia est ens reale quod habet esse in rerum natura: circumscripito omni actu intellectus. Et istud ens dividitur in ens quod est ens habens esse per se et hoc est substantia: et in ens quod habet esse non per se subsistens sed in alio: hoc est accidens: quod dividitur in novem predicamenta accidentium. Alio modo dividitur ens in ens quod dicitur per se: ut homo est animal et in ens quod dicitur secundum accidens: ut homo est albus. Nec est eadem ista divisio cum prima: quia prima divisio entis in substantiam et accidens attendit secundum quod aliquid ens in sua natura est subavel accidens. Hec autem secunda divisio entis in se et secundum quod accidens est attendit secundum quod aliquid predicatur per se vel per accidens de aliquo. Unde ista divisio habet totum: homo est animal: est ens per se. et hoc totum: homo est albus est ens secundum accidens. Iste autem tres divisiones entis ponuntur. i. metha. a. phi. cap. de ente. ¶ Ad primum ergo genus vel modum entis pertinet omnes scientie intentiones ut generis species et nomina que designantur nominibus scientie impositionis apud grammaticos: et scientie intentionis apud logicos: et de talibus propria est logica. ¶ Ad secundum autem modum entis pertinet omnes res que significantur nominibus prime impositionis: et in logica vocantur prime intentiones: et de omnibus talibus entibus sunt omnes scientie reales ut de motu philosophica etc. Quatum autem ad tertiam divisionem de entibus per se dictis sunt scientie reales. Entia autem per accidens illo modo non pertinet ad scientiam nec arte: ut patet. vi. metaphi.

¶ Quo omnes conceptiones omnium entium que resolvuntur in conceptionem entis: addunt aliquid supra ens non tamen ab ente diversum sed solum spatialem modum essendi. Caplm. III.

¶ Quartum preambulum quod quia omnes conceptiones simplicium et incomplexorum resolvuntur in ens secundum Avicennam in principio sue metaphi. opz quod omnes alie conceptiones intellectus accipiantur ex ad-

De preambulis Fo. VI

ditione ad ens. Enti autem non potest aliquid addi: quasi existens extraneum a natura eius per modum quo differentia additur generi vel accidens subiecto: quia quilibet res essentialiter est ens: unde philosophus. ii. metaphi. probat quod ens non potest esse genus: sed pro tanto dicitur aliqua addi supra ens: inquam exprimit aliquem modum ipsius entis in eendo: que non exprimitur explicitate notie entis absolute considerati. hoc autem pertinet dupliciter. Uno modo ut modus expressus sit modus consequens generaliter omni ens et significet nominibus prime impositionis et conveniat omnibus generibus entium et singulorum generibus ac singulis generibus: et talis modus eendi exprimitur quod quod nominibus transcendentium. s. vno: bono: re: aliqd: vero: que de omnibus decem generibus dicuntur: et de singulis generibus et de generibus singulorum sicut et ens. Alio modo ut modus expressus sit aliquid modus spatialis entis. Sunt enim diversi gradus entitatis secundum quos accipiuntur diversi modi eendi. Et hic modus distinguitur: quia est quidam modus eendi solum in anima et secundum animam: et hunc modum essendi habent entia rationis: et hic modus essendi non distinguitur: et talia entia importantur nominibus secunde impositionis ut nomine generis et speciei. Et est quidam modus essendi realis in rerum natura circumscripito actu anime: quem modum eendi habent entia realia omnia: qui distinguitur in decem gradus entitatis in re extra: et iuxta hos modos accipiuntur diversa rerum genera. s. decem predicamenta que sunt substantia: quantitas etc. et hec significantur nominibus prime impositionis et intentionis: et de istis dicitur inferius.

¶ Quod nomini tam prime impositionis quam scientie: aliquid conveniunt pluribus generibus entium: aliquid vni generi solum: aliquid vni speciei vni generis solum. Caplm. V.

¶ Quintum preambulum est quod quibus entia rationis non distinguantur secundum diversum modum eendi: distinguuntur tamen secundum magis esse et

Tractatus I

minus cōe: qz qdam intentiones sunt cōmunes omni-
bus generibus deez vt sunt genus: species &c. que omni
generi cōueniunt: qz in omni genere inueniunt. Quedaz
aut que solum vni generi vel vni speciei in vno genere: vt
suppositū in genere substantie solum inuenit: psona autē in
genere substantie attribuit solum spēi substantie rationalis.
Si tū vt qdam volūt psona sit nomen secūde impositōis
Quātum etiā ad noia pme ipositionis qbus scāt res ex-
tra aiā ita est q qdam ppe dicuntur in vno genere: sed
similitudine inueniunt dici in alio: vt nomē substantie dicit
ppe in genere substantie: sed p similitudinē dicit in gene-
re qlitatis. Ita & color qualitas est de substantia albedinis
sicut aiā de substantia bois. Et qlitas ppe est in qualitas
tis genere. quodāmodo aut inuenit in genere substantie &
quolibet alio in quātum oīs differentia pdicat in qle sub-
stantiale. Quedā aut conueniunt generi substantie sic q
nullo mō nec ppe nec similitudinarie inuenit in generi-
bus accidentiū: vt hoc nomē psona & sic de alijs &c.

¶ Qd oē nomē fm grāmaticos est pme impositōis vel
scōe. Scōm logicos est: pme itentiōis vel scōe. Ea. VI

¶ Extū preambulū est q fm grāmati-
cos oē nomē est pme impositōis vel secūde et
fm logicos pme intentionis vel secūde: & hoc
realiter idē est lz voces sint diuerse. Quid au-
tem sit intētio: & qd pma & qd secūda: & per pns qd nomi-
ne pme itentiōis & secūde importet: declarabit inferius
vbi de itentiōe ageat: & hec sufficiant de pambulis.

Incipit tractatus secundus huius libri
de Declaratione difficultium dictōrū & dictio-
num in Theologia. Prologus

De transcendētibus. Fo. VII

Remissis sex suppositiōibus
pms ad dicēda: qd erat p̄mum i hoc
opere faciēdum. Nunc accedendū est
ad scōm p̄ncipale videlz ad declara-
tionē vocabulorū & noim que cōmuni-
us in vsu loq̄ntiū difficultatem faciūt
i theologica facultate. Et p̄mo de no-

minib⁹ p̄me itentiōis siue impositōis. Scōdo de noibus
scōe impositōis siue itentiōis. Quātum aut ad nomia
p̄me itentiōis. P̄mo dicēdum est de illis noibus q̄ ex-
primūt modū entis generalr cōsequētē oē ens & addūt
hunc modū siue exprimūt ad ens. Scōdo de noibus q̄bus
exprimūt spāles modi eēdi. ¶ Quātum ad p̄mū duo
sunt faciēda: qz p̄mo ponēda est differentia: significatio &
sufficiētia eorū nominū que exprimūt generalr modū eē-
di cōsequētē omne ens que dicunt transcendētia in ge-
nerali. Scōdo descendēdum erit ad quodlibet eorū in
speciali vt dicat aliquid de quolibet.

¶ De sufficiētia sex trāscendentū: numerus & differen-
tia & qliter se hēant ad inuicē que sunt: ens: res: vniū: ali-
qd: verum & bonum. Capitulum. I.

¶ Clātum ad p̄mum sciendū est q no-
mina q̄ exprimūt modum entis p̄ntem gene-
raliter oē ens: & addunt hūc modū exprimen-
do ipm varie sup ens: sunt qnq; trāscēden-
tia: & ens ad qd addūt hunc modū est sextū transcendens
Hoy aut sufficiētiā significationē silr & differētiā ab in-
uicem ponit sanct⁹ Tho. in qōmbus de xitate. q. i. ar. i. &
cōiter sumit hoc mō. Modus em̄ exp̄ssus cōsequens om-
ne ens generalr dupliciter pōt accipi. Vno mō fm q̄ con-
sequit vniūquodq; in se. Alio mō fm q̄ psequit vniūquodq;
in ordine ad aliud. Si p̄mo modo hoc est dupliciter: quia

Tractatus II

talis expressio vel sit affirmatiue vel negatiue. Nihil autem inuenit affirmatiue dictū absolute quod possit accipi in omni ente nisi essentia eius secundum quam esse dicitur. et sic ab hoc modo affirmatiue expresso imponitur hoc nomen res quod in hoc differt ab ente secundum Auicē. primo sue metha. quod ens sumitur ab actu eēndi: sed nomen rei exprimit quidditatem siue essentiam entis. Negatio autem consequens omne ens absolute est in diuisio et hanc exprimit hoc nomen vnus: nihil enim aliud est vnū quod ens indiuisum. Si autem modus entis exprimat secundo modo secundum ordinem vnū ad alterū: hoc est dupliciter. Vno modo secundum differentiā et tunc ad hoc imponitur hoc nomen aliquid quasi aliud quiddam. Unde sicut ens dicitur vnū inquantum est in se indiuisum: ita dicitur aliquid inquantum est ab alijs diuisum. Alio modo secundum conuenientia vnus entis ad alterū et hoc quidem non potest esse nisi accipiat aliquid quod natum est conuenire cum omni ente. hoc autem est anima que est quodammodo: vt dicitur in de anima omnia. In anima autem est vis cognoscitiua et appetitiua. Conuenientia ergo entis ad intellectū exprimit hoc nomen verū: et secundum hoc Isaac diffinit veritatem dicens. Veritas est adequatio rei et intellectus. Conuenientiam autem entis ad appetitū exprimit hoc nomen bonum: vnde in principio ethicorum dicitur: quod bonū est quod omnia appetunt. Concludendo ergo recollit quod sex sunt transcendentia. scilicet ens ad cuius conceptum omnium resoluuntur conceptus: quod differt ab omnibus alijs: quod ab actu sumitur essendi. Res ab eēntia. Vnū a sui indiuisione. Aliquid ab aliorum diuisione. Verum a conuenientia ad intellectum. Bonum a conuenientia ad appetitum: et sic habemus primum propositum quod fuerat declarandum.

De primo transcendente quod est ens: et specialiter quō diuiditur in actū et potentiam. Capitulum. II.

Secundo descendendum est ad dicendum aliquid de quolibet istorum sex transcendentium

De Transcendentibus Fo. VIII

In speciali et primo de ente quod est primum in cuius conceptu omnes alij resoluuntur. Circa quod sciendum est quod propter diuisiones entis positas superius et modos quibus diuiditur quod positi sunt in tertio pambulo vel tertia suppositio ne principali primum ad dicenda. Adhuc Aristoteles v. metaphis. ponit vnā diuisionem entis quod est quod ens diuiditur in actū et potentia: quod distinctio et acceptio entis est ratione sui. Et quod non est communiter a doctoribus explicata in se et in suis membris difficultatem affert. Et ideo hic videndum est quō hec diuisio et membra diuisionis hęc intelligi. Circa quod ponendus est primo intellectus diuisionis. Secundo declaranda est diuisio secundum duplicem intellectū datum. Tertio dicendum erit aliquid de multiplicitate actus et potentie.

Quō diuisio entis in actū et potentia intelligatur tripliter et quō conueniat enti. Capitulum. III.

Quantum ad primum sciendum est quod diuisio entis in actū et potentia tripliter potest intelligi. Primo vt sit diuisio vnus eois in diuersa entia vt ens diceretur diuidi in rosas quod est actu et in rosas quod non est actu sed in potentia in principio rosarum. Et sic diuisio entis in actū et potentia est diuisio in duo entia. quorum vnū est in actu et aliud in potentia: et hoc non videtur prope sonare diuisio. Secundo vt sit diuisio eiusdem entis in actū et potentia et hoc dupliciter. Primo vt dicatur ens diuidi in actū actualē: quod hęc aliquando actualē existiam: vt rosa in xpe. Et in potentia quod hęc esse in potentia in suis principijs: vt rosa in hyeme. Secundo modo vt dicatur actus vnus et eiusdem rei sua existētia actualis: et sic denotat ab eo quod est in eo realiter actualiter: potentia autem dicitur ipsa possibilitas ad actualitatem quā hęc quod respicit agens et suū principium: et hoc pro tpe presentis si agens sit causa in fieri et conseruās in eē: vt sol respectu lucis in aere. Vel pro preterito si causa precesserit et non est causa conseruās in eē: vt domificas.

tor respectu dom⁹ et sic dicitur dupliciter talis potentia per denominationem ab extrinseco: quia a potentia passiva vel activa rei. **¶** Et quantum ad istos duos modos diuisionis potest poni exemplum ueniens ut rosa: quia potest diuidi rosa in actum et potentiam dupliciter. Primo potest diuidi rosa in actum et potentiam sic quod ipsa quando existit actualiter in rerum natura ut cum est actualiter in se. et sic dicitur in actu. Quod autem solum in potentia quia non est in rerum natura: ut in hyeme sed est virtute in suis principis vel suis causis: et hec diuisio rose rñdet prime diuisioni entis: et talis diuisio rose vel entis in actum et potentiam non est diuisio unius eiusdem rei in actu existens: sed est diuisio eiusdem rei existens aliquid in actu et aliquid in potentia. Alio modo potest diuidi ut accipiat actus ipsamet actualis existens: potentia autem accipiat ipsamet possibilitas vel potestas que ipsa actu existens est possibilis ad eandem respectu sui conseruatiui vel fuit possibilis ad essendum respectu sui principii productiui: et sic est denominatio ab extrinseco et ab eo quod in rosa non existit sed in principio suo actiuo vel passiuo: et sic actus et potentia respiciunt rosam eandem numero actualiter existentem: et hec diuisio rñdet scilicet diuisioni entis positæ: et hec diuisio est eiusdem rei actualiter existens.

¶ Quomodo diuisio entis in actum et potentiam est diuisio realis: et quomodo rationis: et quomodo in diuersas res: et quomodo non: et quomodo dicitur possibile. Capitulum. IIII.

¶ In suppositis sciendum est quod prius modus diuisionis entis in actum et potentiam: quando sunt plura entia et unum est actu alterum in potentia: non videtur multum proprius nec habet difficultatem: et ideo dimittatur ad prius: sed diuisio entis eiusdem in actum et potentiam difficultatem habet: quantum ad utrumque modum. Et ideo de utroque dicendum est: et maxime quando in utroque modo diuisio entis in actum et potentiam est realis. Ad quod ostendendum primo oportet premittere quomodo est triplex

possibile sumptum a triplici potentia.

¶ Quomodo possibile dicitur secundum potentiam actiuam et passiuam et non repugnantiam terminorum.

¶ Quantum igitur ad hoc. Sciendum primo quod aliquid dicitur possibile ab aliqua potentia. et ideo sicut loquimur de aliquo possibili. ita loquimur de potentia. Et ergo sit deductio clarior utraque coniungendo. Sciendum quod aliquid dicitur possibile vel impossibile tripliciter. Uno modo secundum potentiam actiuam: sicut homini est possibile ambulare secundum potentiam gressiuam. volare autem impossibile. Habet enim homo in se naturaliter potentiam actiuam ad ambulandum: non autem ad volandum. Secundo modo dicitur aliquid possibile vel impossibile secundum potentiam passiuam. sicut corpi celesti est possibile moueri circulariter. corrumpi autem impossibile. Et enim in celo potentia passiva ad ubi siue ad locum. non autem ad corrumpi: quia non est compositum ex contrariis. Tertio modo dicitur aliquid possibile vel impossibile non secundum aliquam potentiam actiuam vel passiuam habendo respectum ad ens secundum se et absolute. Et hoc modo in logicis dicitur possibile aliquid enunciabile cuius termini nullam habet repugnantiam. ut possibile est quod fortis currat. Impossibile vero dicitur illud cuius termini habet repugnantiam ut cum homo manens homo sit asinus. et istud possibile dicitur possibile per coherentiam terminorum vel non repugnantiam terminorum: et est respectu cuius cuius factibilis a quacumque potentia. Impossibile autem vocatur per repugnantiam vel non coherentiam terminorum: et est respectu contradictoriorum. Et sic patet quod triplex est potentia. scilicet actiuam que est agentis. et passiuam que est patientis. et per coherentiam vel non repugnantiam terminorum. que prius dicitur possibilitas. et hoc est respectu utriusque potentie: tam actiue quam passiue. Et ab hac triplici potentia sumitur possibile triplex, possibile secundum potentiam actiuam. et possibile

b

Tractatus II

fm potētiam passiua. ⁊ possibile fm coherētiā vlt nō terminorum repugnantiam.

Quomodo diuisio entis in actum et potētiam est realis ⁊ in res diuersas. Capitulum. V

Hec diuisione premissa secūdo sciēdum ē q̄ diuisio entis respectu vni⁹ ⁊ eiusdē entis in actū ⁊ potētiam: qz scz ens dicitur in actu ab actuali existētia. ens autē in potentia:

qz solū est in potētia ⁊ in causis suis: potest tripliciter accipi fm triplicē modū potentie noiare. Si em loquamur de actu respectu potētie actiue ⁊ respectu sui principij pductiui. sic dico q̄ diuisio entis in actum ⁊ potētiam est realis: ⁊ duoz realium realiter differentiū: qz actiue null⁹ actus nec aliqua res pductiua est suipsius. ⁊ sic rosa realiter differt a potētia sua actiua productiua. Si autem loquamur de potētia passiuā qua act⁹ dicitur possibilis. sic dicendum est q̄ etiā potentia passiuā q̄ est ad aliquē actū ⁊ actus ad quem est: dicuntur realiter differre: qz impossibile est idem fm idem formaliter simul esse in potentia ⁊ in actu: ⁊ iterum. qz nihil stat cū opposito suo formaliter simul: scz potentia ad actū stat formaliter simul cū opposito actus. sicut potētia ad albedinez stat cū nigredine actuali. ⁊ hoc modo actualis existētia rose in vere differt realiter ab existētia potentie passiuē q̄ existit in humore terre in hyeme. Si autē accipiat potentia tertio modo. s. p non repugnātia vel p coherētia terminorū q̄ idē est. sic talis possibilitas nō dicit nisi exclusionē impossibilitatis. q̄ circūscripta potētia actiua vel passiuā nō ē aliqua res in rerū natura. Et sic accipiēdo diuisionē entis in actū ⁊ potētiam ab hac possibilitate dictā nō est diuisio duoz diuersoz realiter nec est diuisio realis. Verū est autē q̄ quelibet aliarū potentiarū. scz actiua ⁊ passiuā includit possibi-

De transcendentibus

So. X

litatem non repugnātie terminorū. Et ideo cū realiter nihil sit aliud diuersum ab illis vt est in illis ⁊ ad illa reducitur. tunc iudicandū est de ea sicut de alijs duabus potētis. scz actiua ⁊ passiuā. Si autem accipiat diuisio entis tertio modo. scz q̄ intelligatur diuidi ens in actū ⁊ potētiam sic q̄ eadē res actu existens diuidatur in actū ratione sue existētie per denominationē intrinsecā. ⁊ in potētiam rōne possibilitatis q̄ habz ad essendū respectu sui principij pductiui ⁊ pseruatiui simul q̄le pductiuū ē sol respectu lucis in aere. vlt respectu pncipij pductiui quis non pseruatiui sicut ē faber respectu cultelli. Primū em productiuū est cā in fieri ⁊ pseruās in esse sicut sol. Secūdum autē pductiuū solū in fieri cā est. sicut faber. Sic dicendum est q̄ talis diuisio nō est in diuersas res. s. eiusdē rei a seipsa put pseruat diuersimode. qz put accipit fm illud q̄ est q̄tum ad actualem existētiā suā p̄p̄iam sumitur actualitas ei⁹. Quātum autē ad potētiam eius actiuam vel passiuā q̄ est vlt causans actu ⁊ pseruās sicut sol lucē in aere. vlt causans ⁊ non pseruās. sicut faber cultellū sumit p extrinsecā denominationem potentialitas vlt p tpe quo causans erat ⁊ pseruat. vel p tpe quo causauit. Igit̄ hec diuisio ē vni⁹ ⁊ eiusdē entis realis s. diuisio ē rōnis ⁊ nō realis ⁊ nō est diuisio in diuersas res. Prima igit̄ diuisio. s. oīm triū puenit oibus entibus: qz qdā sūt in actu ⁊ alia in potētia. Secūda cōuenit omnibus entibus posito q̄ mūdus sit creatus ex tpe. S. si mūdus fuisset ab eterno ⁊ oēs res ab eterno fuissent tam genera q̄ species q̄ indiuidua. illa diuisio locū non haberet quia i illa diuisione in eadem duratione potentia precedit actum. Tertia autē diuisio entis puenit omni creature ⁊ omni entē creato etiam si creature fuissent ab eterno. qz ⁊ si non habuissent principij durationis. habuissent tamē principij causalitatis respectu cui⁹ attēditur potētiālis tertio modo.

b ij

Secundo videndum est quomodo debet intelligi illa communis diuisio qua dicitur quod est actus primus et secundus. Ad quod dicendum est quod tripliciter potest intelligi actus primus et secundus. Uno modo quia deo conuenit esse primum ens et esse actum primum ut immediate dictum est. Omnis autem res creata tali ordine est ens secundarium: et quod quibusdam rebus conuenit nomen actus. posset intelligi diuisio actus primi et secundi ut deus qui est actus primus increatus et purus diceretur actus primus. actus autem creatus diceretur actus secundus. Alio modo posset intelligi actus primus et actus secundus secundum successionem actuum ut actus procedens diceretur actus primus et actus sequens secundus in eadem specie vel in eodem genere. et sic non solum posset poni diuisio actus primi et secundi. sed etiam tertiam vel alterius secundum conditionem actuum. Et illo modo Aristoteles. in. de anima. ponit triplicem operationem intellectus. Prima que est intelligentia simplicium quidditatum: ut cum apprehendit quis naturam lapidis. Secundam que est apprehensorum compositio vel diuisio: ut cum dicitur quod lapis est substantia quantum ad compositionem: et hec est affirmatio. vel quod lapis non est homo quantum ad diuisiones: et hec est negatio. Tertiam que est discursus a magis notis ad minus nota quod fit in discursu. Silogistico rationis. Et cum que libet talium operationum sit quidam actus intellectus. posset dici quod prima operatio esset primus actus intellectus et secunda secundus. et tertia tertius. et sicut hic ita et in alijs. Istis tamen duobus modis non est communis acceptio istius distinctionis quam dicimus quod actus est duplex. scilicet primus et secundus quam ponit Aristoteles. in principio secundi de anima. Est ergo intellectus iste philosophi et communiter loquentium de actu primo et secundo. quod cum ut dictum est. omnis forma tam substantialis quam accidentalis sit quidam actus in omni re in qua est. Cum

omnis actualis sit a forma: ipsa forma potest dici et dicitur actus primus. et secundum hoc aliquid dicitur esse in actu primo. Sed quia unaqueque res: sicut se habet ad esse ita se habet ad operari. Idcirco sicut forma est principium essendi: ita est principium operandi. omnis enim operatio est a forma. Cum autem operatio sit quoddam accidens ut predictum est. ipsum autem accidens quidem actus est. ipsa operatio dicitur primus actus in quantum est forma accidentalis. et dicitur actus secundus in quantum procedit et est a forma que est principium actionis et que dicitur actus primus. Sicut ergo operatio dicitur actus secundus que a forma egreditur. ita per operationem actualiter existentem in operante vel ab operante: dicitur aliquid in actu secundo. Sicut patet quod scientia est quidam forma accidentalis de prima specie qualitatis: et hec dicitur actus primus et eam habens dicitur in actu primo per eam. Sed considerare actu est operatio que egreditur a scientia modo quo actus elicitur mediante habitu scientie. et ideo dicitur actus secundus. et habens actualiter considerationem de pertinentibus ad scientiam dicitur esse in actu secundo. Et licet patet quid est actus primus quia ipsa forma. et secundus. quia ipsa operatio.

De hoc nomine potentia unde traxit originem et ad que secundario est extensa: et quomodo est triplex potentia. Cap. VIII

Secundo dicendum est de potentia. et primo unde hec nomen potentia traxit originem et ad que postea est extensa. Secundo de illis quibus conuenit nomen potentie. Quantum ergo ad primum unde nomen potentie traxit originem et ad que extenditur postea. Sciendum est quod secundum Avicennam. nomen potentie fuit primo inuentum ad significandum potestatem hominum prout dicimus aliquos magnos potentes esse. Ex hoc autem translatum est ex quadam proportione et similitudine ad res naturales quod sic patet. Dicitur enim inter homines

b iij

Tractatus II

esse potēs qui facit qđ vult vel pōt facere qđ vult de alijs sine impedimēto. et sic fm hoc translatum ē nomē potētie ad omne principū actionis in naturalib⁹. vt potentia dicatur tam in hoīb⁹ vbi ab eor⁹ potestate pmo eius nomen impositū est. qđ in rebus naturalib⁹ que sunt principum actionis ad quas translātū est fm qđ quelibet harū plus agere potest et min⁹ pati. Scđm em̄ qđ plus impediri pōt fm hoc plus minuitur de potētia eius. Impedit autē potētia alicuius agentis vlt naturalis vlt voluntarij in qđm potest pati ab aliquo. Unde de rone potētie cōtūm ad prima sui impositionē esse principū actionis et non posse pati. Unde illud qđ non pōt pati dato qđ nihil possit agere potēs dicim⁹ sicut ferrū qđ hz potētiā vt nō secetur vlt diuidat. Sed ex alia p̄sideratione. scz qđ oportet actiōem agentis in aliquo recipi qđ actio est agētis p̄nter nomē potētie extēsum ē ad hoc vt recipiēs actionē agentis habeat nomen potētie. et potētiā habere dicat que potētia vocatur passiuā. Sicut em̄ illa que in agente est actionis principū potētia actiua vocatur. Ita illa que est recipiendi principū: passiuā vocat. Ex quib⁹ colligitur qđ est duplex potētia. vna qđ dicitur actiua. alia qđ dicitur passiuā. Et quia in omni potētia actiua vel passiuā attendit vt possibile nō repugnet potētie. Idcirco ponit pmo Methaphisice tertia potētia. que vocat potētia coherentie terminorū vel nō repugnantia terminorū. Et qđ ista fundatur sup duas primas. et videtur magis logice accipi qđ realiter ab eis distincta. Idcirco illa dimissa qđ per alias duas importat solum de alijs duabus in speciali p̄sequendum est. Potētia enim coherentie vel non repugnantie terminorū dicitur respectu omniū que p̄tradictionē aliquā nō includūt qđ sunt possibilis. vlt per potētiā actiua vel passiuā qđcūq. vt qđ ex ligno fiat lanx vel domus. est in ligno potētia s; non repugnantia terminorū. et per oppositū quicqđ cōs

De transcendētib⁹. Fo. XIII

tradictionē includit est impossibile. Oppositū isti potētie sicut qđ lignum manēs lignum fiat lapis vlt vitulus. vnde nec hoc est impossibile per diuinā virtutē. licet sit possibile diuine virtuti ex ligno subito facere vitulum. ligni tamē natura non manente.

Declaratio eorū que tangunt actiuam potētiā vel passiuam.
Capitulum. IX.

Secundo dicendum est de qualibet istarū potētiarū: scz actiua et passiuā: et primo de actiua: secūdo de passiuā. Quātum autē ad actiua potētiā dicēda sunt duo. Primo em̄ declarāda est ista distinctio de potētia que ponit in deo scz de potētia ordinata et absoluta. Secūdo declarāda ē alia de potētijs in hoīe: qđ qđā sunt naturales et qđā rōnales. **Quomodo itelligi debet qđ in deo est duplex potētia: ordinata et absoluta et que sit istarū quelibet.**

Quantum ad p̄mū quomodo itelligitur illa distinctio de potētia absoluta et ordinata in deo. Sciēdum qđ potētia dei absoluta dicit posse suū vel potestas sua absolute cōsiderata sine respectu habito ad aliqđ attributū diuinum et hac potētia: pot absolute qcquid habet rationē factibilitatis: et illud qđ nō pot facere dicit impossibile nō p̄pter defectū diuine potētie: sed p̄pter defectū rei factibilis que non ē capax: sicut magister in theologia: de potētia absoluta potest docere theologiam: sed qđ nō possit docere asinū: non est defectus potētie in magistro: sed ē defectus asini qui non est capax doctrine. Potētia autē ordinata dicit potētia dei ordinata ad aliquod attributū vel iusticiā vel sapēntiā vel clemētiā et huiusmodi. et sic deus potest aliqđ p̄ potētia absoluta: qđ nō potest de potētia ordinata. Et verbi gratia: de potētia absoluta deus posset omēs qui

sunt in paradiso in infernum ponere: et de inferno oēs qui ibi sunt in paradysum ducere: sed considerato ordine sue iusticie qui apparet hoc non potest. Item de potētia absoluta posset peccatorū merito reuertēti veniam negare sed considerata sua misericordia: hoc non potest. et sic de alijs. Etiam ponitur exemplum quātum ad vtrāque potētiā in humanis: quia rex posset duos pauperes quorū vnus eēt innocens: alius fur: de potētia absoluta suspendere: sed de potentia ordinata non nisi furem.

¶ Quomodo intelligitur quod alie sunt potētie naturales: alie rationales: et harū alie rationales per essentias alie per participationem

Capitulum. X.

¶ Quantum ad secundum: primo dicendum est quomodo intelligitur ista distinctio quod potētiarum alie quodam sunt naturales que sunt determinate ad vnum: alie sunt rationales et valēt ad opposita.

q

Secundo videndum est quomodo ille potētie sic distincte sunt determinate: quodam ad vnum: alie autem valent ad opposita. Quantum ad primum sciendum. Primo quod naturale potest sumi dupliciter. Vno modo quod dicatur naturale illud quod inest homini a principio naturalibus: et sic oēs potētie que sunt in homine sunt naturales: tam rationales quam alie. et sic vna non distinguitur a alia. Alio modo dicitur naturale quod sequitur modum compositum nature. Modus autem compositus nature est esse determinatum ad vnum: sicut lapis habet determinatum motum scilicet ferri deorsum. et sic quod in homine sunt quodam potētie determinate ad vnum. alie autem non determinate: ideo ponitur distinctio quod quodam sunt potētie naturales et iste sunt determinate ad vnum et sunt oēs pertinentes ad partem vegetatiuam et sensitiuam: et oēs que non sunt nature obedire rationi. Ille autem que non sunt determinate ad vnum dicuntur rationales: vel per essentiam: vel per participationem. Rationale autem sic distinguitur. Ex quo secundo ponenda est distinctio

potētiarum rationalium: quia quodam sunt rationales per essentias quodam per participationem. Dicitur autem rationale per essentiam ipse intellectus vel ratio que idem sunt. Sed rationale per participationem est appetitus qui distinguitur in appetitum intellectiuum que dicitur voluntas que dicitur rationalis per participationem quia sequitur rationem. Quod enim ratio iudicat eligendum hoc voluntas eligit et acceptat. Et in appetitu sensitiuo. Dicitur autem appetitus sensitiuus rationalis per participationem: quia est aptus natus regulari per rationem et quia appetitus sensitiuus distinguitur in irascibile et concupiscibile. Ideo etiam tam irascibilis quam concupiscibilis dicuntur rationales per participationem. Tamē notandum est quod doctores voluntatem aliquam vocant rationalem per essentiam aliquam per participationem: in quibus tamen non est differentia. quia hoc est respectu diuersorum. Dicitur enim voluntas rationalis per essentiam in quantum comparatur ad appetitum sensitiuum: non quod ipsa sit ratio essentialiter: sed quia est in parte intellectiua et rationali: hoc non est appetitus sensitiuus sed est in parte sensitiuo. Dicitur autem voluntas rationalis per participationem in comparatione ad intellectum vel rationem: quia scilicet non est essentialiter ratio sed participat aliquid cum ratione. scilicet partem superiorem anime quantum ad subiectum. Item etiam quia sequitur actum rationis. Alterius notandum est quod potētie sensitive que dicuntur rationales per participationem dupliciter possunt considerari. Vno modo putantur operari instinctu nature et sic ordinantur ad vnum sicut natura: et sic sunt determinate ad vnum. Et isto modo dicuntur naturales et non rationales per participationem nec sic sunt in eis aliquid habitus. Alio modo possunt considerari secundum quod operantur ex imperio rationis et eis subiunguntur. et sic possunt ad diuersa ordinari et non sunt determinate ad vnum. et sic dicuntur rationales per participationem: et ponuntur sic habitus in istis potentis.

¶ Quomodo intelligitur quod potētie naturales sunt determinate ad vnum et potētie rationales valent ad opposita.

Capitulum. XI.

Tractatus II

Inc videndum est secūdo quō habet illud itelligi q̄ potētie naturales sunt determinate ad vnum ⁊ potētie rationales valent ad oppositū ⁊ dicendum q̄ potētie naturales dicunt̄ determinate ad vnū in quantum naturales sunt: q̄ non habēt facultatē ex se ad oppositum: sicut potentia calidi non pōt ad oppositum p̄ se: sc̄z q̄ frigefaciat nec ad oppositū q̄ non calefaciat cessante impedimēto: ⁊ ideo est ad vnum determinata. Similiter potētia grauis ad motum sic est determinata q̄ non pōt ad oppositū contrarie vt sc̄z moueatur sursum: nec pōt ad oppositum cōtradictorie vt nō moueat̄ deorsum cessante impedimēto. Potētie autē rōnales maxime intellectus ⁊ volūtas. que modo p̄dicto dicunt̄ rōnales per essentiam nō sunt sic determinate ad vnū quā possunt in oppositum. In his dūtaxat quorū alterū non inesset a natura: pōt ergo intellect⁹ ad oppositū quātum ad exercitium act⁹: q̄ intellect⁹ pōt considerare vel nō cōsiderare: lapis autē non pōt nec descendere cessante impedimēto: potest etiā intellect⁹ in oppositū quātum ad determinationē actus: q̄ pōt considerare de albedine vel de nigredine: lapis autē non pōt moueri sursum: dextrorsum: sinistrorsum: sed solum deorsum. Et ita potētia rōnalis valet ad oppositum ⁊ contradictorie: q̄ pōt agere ⁊ non agere ⁊ dūe ⁊ in p̄traria: sed nō potest in cōtradictoria: q̄ si intelligit ens: non pōt itelligere nō ens: nec pōt itelligere falsum qd̄ fm̄ Aug. nō est itelligibile: quīs possz itelligere verū: pōt autē in opposita cōtraria: q̄ pōt itelligere albedinē ⁊ nigredinem: ⁊ p̄trarie q̄ p̄ philosophū in fine p̄termenias si oppositiōes cōtrariorū non sunt cōtrarie tñ cōtradictoriorū sunt contrarie. Potētie autē rōnales per p̄ticipationē possunt quidem in opposita nō simpliciter ⁊ ex natura sua. immo sic sunt determinate ad vnū vt prius dictum est. Sed possunt in op

De transcendentibus Fo. XV

posita inquātum participant rationē fm̄ quod mouētur a ratione vt sibi obediunt. Attrum autem potētie rationales sint actiue realiter vel mere passiue: vel actiue ⁊ passiue simul: vel actiue grāmaticaliter solum: ⁊ passiue realiter: infra dicetur vbi agetur de predicamēto actionis: nō tamen expresse vel ad plus me determino. Que autē restant dicēda de potētis aīc: patebunt infra cū agetur de secūda specie qualitatis.

¶ Quot modis dicit̄ potētia passiuā: ⁊ qd̄ est potētia naturalis ⁊ obediēcialis. Capitulum. XII.

Secundo videndū est de potētia passiuā ⁊ p̄mo ponenda est distinctio de potentia naturali ⁊ obediēciali. Secūdo dicēdum est quid est educi de potētia vtraq̄ vel induci formam in vtraq̄ potētiā. Quātum ad p̄mum dicendum est q̄ duplex est potētia passiuā: q̄dam naturalis: quedā obediēcialis. Potētia autē naturalis dicitur que pōt reduci per agens naturale in actū: ⁊ hec est duplex: quia est q̄dam potētia passiuā respectu sui accidentis sc̄z respectu actus accidentalis ⁊ sic in quolibet subiecto est potētia passiuā respectu sui accidentis: q̄ accidens causat̄ a causa naturali vel agēte naturali. ⁊ sic sign⁹ est in potētia respectu albedinis. Alia est potētia passiuā naturalis respectu actus substācialis ⁊ talis passiuā ponit̄ in materia prima respectu forme substācialis. Potentia autē obediēcialis est duplex. Primo enim ip̄e res nate sunt obedire actiōi diuine ī fieri q̄cquid est factibile de eis per diuinā virtutem: ⁊ ideo talis potētia passiuā dicit̄ obediēcialis: q̄ reducitur ad actū per agens nō naturale sc̄z per agēs sup̄ naturale qd̄ est deus: cui in his que sunt supra naturam res naturales nate sunt obedire. Secundo etiam ip̄e res nate sunt obedire artifici ⁊ si non sic vt diuine actiōi tamē

Tractatus II

aliquo modo ut fiat de eis per artem quod artifex secundum rationem rectam et regulam artis intendit: et ideo etiam talis potentia passiva quae per agens artificiale inducitur in actum respectu rerum naturalium potest dici obediens. et sic in triplo est duplex potentia passiva. Una obediens respectu dei: ut subito ex eo fiat vitulus. Alia etiam obediens respectu artificis: ut per artem fiat ex eo lectus. Est ulterius intelligendum quod potentia passiva alio modo distinguitur aliter. Est enim quedam potentia passiva coniuncta actui. et sic materia corporis humani est potentia coniuncta actui quod diu anima est in corpore: et corpus est in potentia passiva accidentali coniuncta actui cum est actu albedo in eo. Alia est potentia remota ab actu aliquando maiori distantia aliquando minori: ut embryo est in potentia remota ab actu anime rationalis quod diu manet sub forma vegetativa vel sensitiva tantum. et paries ad albedinem antequam dealbetur.

Quid est educi vel induci respectu potentie passive: et quae forme educantur de potentia naturali: et quae potentia de obediens: et quibus provenit induci vel educi. *Capitulum XIII.*

Alia vero de potentia passiva forme educuntur vel in ea inducuntur iuxta hoc faciliter potest patere secundum se: quid est educi formam de potentia materie: et que dicuntur educi vel induci. Educi enim formam de potentia materie nihil aliud est quam formam dependere secundum esse et fieri ab ipsa materia. Induci autem formam in potentiam materie nihil aliud est quam formam dependere ab ipsa materia secundum fieri. licet non dependeat secundum esse. Ex quo patet quod omnes forme naturales infra animam rationalem dependent ab ipsa materia secundum suum esse et secundum suum fieri: quia nec extra materiam esse possunt nec extra materiam fiunt loquendo large de fieri. Idcirco omnes forme substantiales infra animam rationalem dicuntur

De transcendentibus §o. XVI

educi de potentia materie naturali et non induci. Similiter quia omnes forme accidentales dependent quantum ad esse et fieri a potentia ipsius subiecti loquendo de formis accidentalibus naturalibus omnes dicuntur educi de potentia naturali ipsius subiecti. Primo modo quantum ad formas substantiales naturales educitur forma ignis de materia ligni. Secundo quantum ad formas accidentales educitur lux de potentia aeris. Quia autem anima rationalis non dependet secundum esse suum a materia. sed communi cursu dependeat secundum fieri: quia extra corpus non creatur. ideo dicitur anima rationalis induci et non educi. Quia vero gratia et alie virtutes infuse non sunt per potentiam agentis naturalis: sed per illius potentiam cui nata sunt omnia obediens. Idcirco gratia et virtutes infuse non dicuntur educi de potentia naturali: sed solum de potentia obediens sed respectu potentie naturalis possunt dici induci. Quia vero dependent secundum esse et fieri a materia et subiecto: ad est ab anima. Idcirco respectu obediens potentie nullo modo dicuntur induci sed solum educi. Et sic est de formis artificialibus quia tales forme dicuntur educi de potentia obediens: sed respectu potentie naturalis dicuntur induci. Et sic patet quid est educi de potentia materie et induci et quid est educi de potentia naturali et obediens: et quibus tam hoc quam illud conveniat.

Que de secundo transcendente quod est res quibus et quomodo convenit diversis. *Capitulum XIII.*

Icto de primo transcendente quod est ens. Nunc agendum est de secundo quod est res: de quo brevis expeditio non dico nisi unum scilicet quod res dicitur dupliciter secundum quod diversimode de diversis dicitur. Dicitur enim res secundum grammaticos a ratus ta. tu. et quod ratum est idem quod firmum. id est res dicitur de entibus quae habent firmam entitatem quae sunt

Tractatus II

solum unū in q̄titate. huius aut̄ ratio ē. q̄ om̄s vnitas opponitur multitudinī et ideo in omni genere in quo inuenitur ultra alia genera specialis rō multitudinis. rationale est q̄ inueniatur specialis rō vnitatis. sed in genere q̄tatis inuenitur rō specialis multitudinis. ergo ultra alia genera inuenit̄ specialis rō vnitatis. Probatio minoris. q̄ in alijs generib⁹ exclusa q̄titate omnis multitudo esset differentiū fm̄ speciem et nulla fm̄ numerū solum. et hec esset formaliter loquēdo fm̄ causas naturales quicquid esset fm̄ diuinam potentiam. In q̄titate autem et in materialibus rōne q̄tatis est multitudo differentiū fm̄ numerū solū. vt pat̄ in multitudine hoīz et hmōi. p̄ter q̄ vnū est in q̄titate: q̄ multitudo ei opponit̄ que inuenit̄ fm̄ predictā rōnem specialē. h̄z speciale nomē et vocatur vnū quod est principium numeri.

Quomodo in omni ente cōtingit esse vnū q̄ est principium numeri et quomodo non. Capitulū. XVII

Alia vero vnum cōmune est vt pōt

q̄ patere ex dictis. q̄ vnum quod est principium numeri est solum in genere q̄tatis. hos autem numeramus alia q̄ non pertinent aliquo

modo ad gen⁹ q̄tatis et dicim⁹ ibi vnum et duo sicut in deo ponimus vnā essentiam et tres personas. et angelos etiā numeramus et possumus etiā dicere vnā albedinē et duas rē. ideo ad videndum quomodo hoc pōt eē dico. quous sit cōmune dictum q̄ vnum dictum de alijs q̄ non sunt de genere q̄tatis nō est vnum q̄ est principium numeri. Ego tñ dico q̄ oī vni vbicūq; inueniat̄ siue sit transcendēs siue quodcūq; puenit q̄ sit p̄ncipium numeri. et illi vni et oī conuenit rō mēsure. diuersa tñ rōne. Abi intelligendum est q̄ esse principium numeri pōt eē dupl̄r vno mō vt sit p̄ncipium numeri a quo numerus inchoatur.

De transcendentibus

So. XVIII

et hoc principium numeri omni vni cōuenit tam vni q̄ cum ente conuertit̄ q̄ vni q̄ est principium numeri in genere q̄tatis. et sic puenit omni enti. Unde isto modo possum dicere deus est vnus. pater et filius sunt duo. et isto mō possunt numerari angeli et due albedines et duo puncta. et sic omni vni cōuenit q̄ sit principium numeri sc̄z vt a quo numerus inchoatur. Alio modo dicit̄ aliquid esse principium numeri q̄ est principium a quo numerus efficitur. sicut lignū qm̄ diuidit̄. q̄ ex eo fiunt duo ligna. Sic aut̄ esse principium numeri puenit soli q̄tati p̄tinue q̄ per sui diuisionē nō est p̄ncipium q̄tatis discrete. Et p̄ p̄sequēs vnū q̄ fundat̄ in cōtinuo est p̄ncipium numeri. quo discrete q̄tates numerant̄. et sic nō est vnū in deo nec in angelis nec in alijs a genere q̄tatis. nec p̄cto hoc modo puenit esse vnum. Et per p̄sequēs nec tali numero inde causato. ita vt nec deus nec angeli nec alia a genere q̄tatis numerari p̄nt. Eulibet ergo vni cōuenit ratio mēsure. quia omnis numerus est multitudo mēsurata per vnum. vt dicit Dionysius vltimo capto de diuinis nomib⁹: q̄ nō est multitudo nō participās vno. sicut etiā cuilibet vni puenit q̄ sit principium numeri. sed alio et alio mō vt pat̄ ex dictis q̄ multitudine q̄ non ē causata ex diuisione p̄tinui. mēsurat vnū q̄ cū ente p̄uertit̄ q̄ est principium numeri. a quo numerus inchoat̄ solū. Multitudine aut̄ que ē causata ex diuisione cōtinui mēsurat vnū q̄ est principium numeri. et a quo numerus efficitur. et a quo numerus causatur.

Quid addit vnū q̄ est principium numeri sup̄ p̄tinuū in quo fundat̄: et q̄d sup̄ vnū q̄ cum ente p̄uertit̄. et quid cōtinuum sup̄ illud vnum. et q̄d vnū quod cum ente p̄uertitur super ens.

Capitulū. XVIII

Et his ostendo quarto quomodo se habet vnum q̄ est principium numeri ad cōtinuum

c ij

num. Et dicendum qd vnum qd est principium numeri super continuum qd est vnum addit esse partem aliquotam totius discreti. Nam esse continuum absolute acceptum non importat esse partem aliquotam alicui discreti, sed solum importat habere plures partes indiuisas ad inuicem. vnum autem importat esse partem aliquotam totius discreti vel alicuius multitudinis. Quod patet quia ad questionem factam per quotam conuenienter respondetur per aliquotum. Quando enim queritur quot sunt spes ut puta hoies. conuenienter respondet vnus vel duo vel tres. et stat qd ibi est responsio de vno qd est principium numeri. Ergo vnum qd est principium numeri super continuum addit esse partem aliquotam alicuius discrete multitudinis. cum non dicat totam multitudinem vel totum discretum. Quia vero feci mentionem de parte aliquota ut videatur quid est pars aliquota. Sciendum qd numerus habet quasdam partes aliquotas quasdam non aliquotas. Partes aliquote dicuntur qd aliquoties per se sumpte reddunt suum totum. et sic duo et tria sunt partes aliquote senarij. quia duo ter sumpta faciunt senarium. et tria bis sumpta faciunt senarium. Quattuor autez et quinque sunt partes non aliquote. quia aliquoties sumpte nunquam faciunt senarium. Semel enim sumpte non reddunt senarium. bis autem sumpte reddunt ultra. ut bis quattuor faciunt octo. bis quinque decem. Alterius autem ostenditur ex dictis quid addat vnum qd est principium numeri super vnum qd conuertitur cum ente. quia hoc addit in quo differt ab eo. hoc autem est quia vnum qd conuertitur cum ente dicit absolutam indiuisiorem in quacumque entitate. Sed vnum quod est principium numeri. dicit indiuisiorem in determinato genere. scilicet in genere quantitatitatis continue. Secundo differunt in hoc quia vnum qd cum ente conuertitur videtur importare absolutam indiuisiorem vnus vero qd est principium numeri. importat esse partem aliquotam alicuius totius discreti ut dictum est. Continuum vero qd est vnum

vnitate qd est principium numeri a quo numerus efficitur addit idem qd vnum qd est principium numeri super vnum qd cum ente conuertitur. et ultra hoc videtur differre. Quia ratio vnus qd cum ente conuertitur est priuatiua quia dicit indiuisiorem. Ratio autem continui videtur esse positiua. vnum autem qd est transcendens non addit aliquid reale super ens. sed solum addit negationem diuisionis. Nihil enim aliud est vnum qd est transcendens quam ens indiuisum. Ex quo patet qd tale vnus cum ente conuertitur. secundum non. Nam omne ens autem est simplex autem est compositum. Quod autem est simplex est indiuisum actu et potentia. Quod autem est compositum non habet esse quod diuisiones eius diuise sunt. Sed postquam sunt vnitate et composita constituunt ipsa vnde esse cuiuslibet rei consistit in sui indiuisiorem. Et inde est qd vnum quodque sicut custodit suum esse ita custodit suam vnitate. numerus autem super vnitate nihil addit. nisi illud qd addit totum integrale super suas partes. Totum autem discretum. super totum continuum addit. scilicet habere partes actu diuisas. et per hoc hoc realiter differt ab eo.

¶ Quot modis dicuntur aliqua esse vnum et quot modis dicitur vnum. Capitulum XIX

¶ Quinto nunc videndum est quot modis dicuntur aliqua esse vnum. Et dicendum quod cum ut predictum est: vnum nihil aliud sit quam ens indiuisum. quot modis contingit aliquid esse indiuisum. tot modis dicitur vnum esse. Indiuisum autem aliquid dicitur dupliciter. per accidens ut sortes est albus. quia albedo inest sorti. Et sic isto modo dicuntur aliqua esse vnum per accidens siue sit vnum per inherentiã ut in exemplo dicto. siue per colligationem ut in onere lignorum. siue per coadunationem et aggregationem ut in acervo lapidum vel tritici et huiusmodi. Alio modo dicitur aliquid indiuisum et per se sequens vnum per se. hoc autem est dupliciter. Vno modo aliquid sunt in

Tractatus II

diuisa simpliciter per se alio modo respectu alterius. Si respectu alteri hoc est vel respectu alicuius speciei. et sic dicitur omnia esse unum specie que sub vna specie continentur. vel respectu alicuius generis. et sic dicuntur unum genere quecumque sub vno genere continentur. vel respectu alicuius analogi et sic dicuntur unum proportionem vel analogam quecumque sub analogo continentur. Dicuntur autem per se unum esse absolute et simpliciter quecumque sunt unum numero: ut Sortes est unum numero. Sed in istis est differentia duplex. Quia quedam horum sunt vnus que sunt indiuisa in actu et unum in actu. diuisibilia tamen. et per consequens plura in potentia. Et sic tripliciter vel diuisione quantitatatis sicut quod est unum et indiuisum per continuitatem ut linea. vel diuisione essentiali sicut quod est vnus et indiuisum per compositionem forme et materie ut lapis vel homo. vel eius quod est ex quo est et quod est. ut angelus. vel secundum utrumque sicut quod est unum per compositionem forme et materie et unum per continuitatem. et sic sunt vnus omnia corpora naturalia. Quod autem aliqua horum non sint diuisibilia vel non diuidantur actu. est ex aliquo in eis propter naturam compositionis vel diuisibilitatis. sicut sunt corpora celestia. et quibus non sunt diuisibilia actu sunt tamen diuisibilia secundum intellectum. Quedam sunt quorum quodlibet est indiuisibile actu et potentia et hoc est tripliciter. Est enim aliquid indiuisibile quod est unum indiuisibilitate. quod habet aliquid in sui ratione preter rationem indiuisibilitatis ut punctus quod preter indiuisionem importat situm. Aliquid vero est vnus indiuisibilitate indiuisibile actu et potentia quod nihil aliud importat sed est ipsa sua indiuisibilitas: ut vnitas que est principium numeri et tamen inheret alicui quod non est ipsa vnitas sicut subiecto suo. Est autem aliquod vnus indiuisibile actu et potentia quod in sui ratione non includit aliquid preter rationem indiuisibilitatis nec alicui alteri est inherens et talis vnitas et tale unum est de

De transcendentibus Fo. XX

us qui est causa et principium omnis alteri vnitatis. Ad istos autem modos vnitatis reducuntur omnes alij qui possent inueniri vel per se vel per accidens quia cum vnus opponatur multitudini. totiens dicitur multitudo opposita quotiens unum.

¶ Quibus gradatim conuenit maxime esse vnus. et inter omnia entia deus est maxime vnus. **Capitulum. XX**

¶ Exto ex predictis potest patere quomodo et quibus conuenit maxime esse unum inter omnia quibus vnus conuenit. Magis enim sunt unum que sunt unum per se. quam que sunt unum per accidens. Et inter illa que sunt unum per se. illa que sunt vnus per se simpliciter et absolute. magis sunt unum quam que sunt vnus respectu alterius. magis autem sunt unum que sunt unum in specie: ut Sortes et plato. quam que sunt unum genere. ut homo et leo. Et illa magis sunt vnus que sunt vnus genere quam que sunt unum analogo ut sortes albedo sunt unum in ente. Inter illa vero que sunt vnus in numero illud est maxime unum quod est unum diuisibile in potentia diuisione sola quantitatatis ut linea. quam quod est vnus diuisibile diuisione essentiali: ut homo. et ista duo magis sunt vnus quam illud quod est unum diuisibile in potentia diuisione quantitatatis et essentiali ut quodlibet corpus. Inter illa vero que sunt per se unum absolute que sunt indiuisibilia actu et potentia. magis sunt unum quam illa que sunt indiuisibilia in potentia. Et inter hec plus est vnus vnitas quam punctus. et deus plus quam vnitas vel punctus. In deo enim nulla est partium compositio. nulla diuisionis continuitas. nulla accidentium varietas nulli inherens. Quapropter summe vnus est. quoniam mensura principium et causa omnis vnitatis. Illud enim quod est maximus in quolibet genere est principium in eo ut dicitur. ij. Meth. et ideo etiam dicitur quod illud

Tractatus II

quod est simplicissimum est mensura in quolibet genere. ut dicitur in decimo.

Quo conuenit alicui rei esse unum et multa. Cap. XXI

Septimo nunc dicendum est quomodo

conuenit alicui rei quod sit unum et multa. Ubi notandum quod nihil prohibet illud quod est uno modo diuisum esse alio modo indiuisum. sicut quod est

diuisum numero ut Sortes et Plato esse indiuisum secundum speciem. Sortes enim et Plato secundum Porphyrium sunt unum specie. Participatione enim speciei plures homines sunt unus homo. Et sic similiter cum unum non dicat nisi ens indiuisum. contingit aliquid uno modo esse unum et alio modo esse multa. Contingit ergo quod aliquid est unum simpliciter et multa secundum quid. sicut indiuisum simpliciter et diuisum secundum quod. quod contingit duobus modis. Primo quando est aliquid indiuisum secundum essentiam licet sit diuisum quantum ad ea que sunt extra essentiam rei. sicut quod est unum subiecto et multa secundum accidentia multa que in eo sunt. ut Sortes et eius accidentia. sic enim Sortes est unum simpliciter et multa secundum quid. Secundo hoc contingit quando aliquid est indiuisum in actu et diuisum in potentia. Sicut quod est unum toto et multa secundum partes in quas est diuisibile. siue partes ille sint essentielles sicut materia et forma in compositis. siue sint partes quantitatie ut in continuis. Tale enim erit unum simpliciter et multa secundum quid. Si autem e conuerso aliquid sit indiuisum secundum quid et diuisum simpliciter erit unum secundum quid et multa simpliciter. Hoc autem contingit in omnibus que sunt plura diuisa numero. et sunt unum specie vel genere vel analogo. et que sunt plura distincta et secundum essentiam diuisa. et sunt in distincta secundum rationem vel secundum principium. vel secundum causam. omnia talia sunt unum secundum quid et multa simpliciter.

Quomodo ens diuiditur per unum et multa. Cap. XXII

De transcendentibus. Fo. XX

Alia vero ens diuiditur per unum et multa: hec diuisio est per unum simpliciter et multa secundum quid. Nam et ipsa multa non continentur sub ente nisi secundum quod aliquo modo continentur

sub uno. Secundum enim Dionysium. vlti. cap. de diuinis nominibus: non est multitudo non participans uno. Que enim sunt multa partibus sunt unum toto: et que sunt multa accidentibus sunt unum subiecto: et que multa numero sunt unum specie et que multa specie sunt unum genere: et que sunt multa processibus sunt unum principio vel pauatione.

De quarto transcendente quod est aliquid quod est transcendens et non aliud et quod differunt. Capitul. XXIII.

Scendum nunc est de quarto transcendente quod est aliquid. Dictum est superius quod sicut unum dicit ens in se indiuisum. ita aliquid dicit ens ab alio diuisum. unde dicitur

aliquid quasi aliud quid. Ubi intelligendum est quod multum differunt aliquid et aliquis. Nam aliud est adiectiuum generis masculini. aliud autem substantiuum vel adiectiuum substantiuum in neutro genere. Hec autem est differentia inter hec quia masculinum genus ponitur circa suppositum et personam: unde subiectum ponit suum significatum vel suam significationem circa substantiam. Neutrum autem habet suam significationem absolutam. Ex quo significatur quod nomen adiectiuum significans alietatem significat alietatem in supposito vel persona: ut cum dico alius homo. Sed substantiuum vel adiectiuum in neutro genere substantiuatum: importat alietatem in essentia et diuersitatem ut cum dico aliud: unde in diuinis possumus dicere masculine. Pater est alius a filio quia differunt personaliter: sed non possumus dicere. pater est aliud neutraliter: quia significaret quod differrent substantialiter. hoc autem est falsum. Ergo cum aliquis importat quod

Tractatus II

dam arietatem cum sumitur masculine aliquis dicitur quasi alius quis: hoc autem totum significat arietatem in supposito non in essentia: et sic non est unum de transcendentibus imo est signum particulare: et ab aliquibus vocatur individuum vagum: quia nullum determinatum particulare designat sed particulare indeterminatum. Sortes autem dicitur individuum signatum. Sed cum dico aliquid significatur quasi aliud quid. Aliud autem neutri generis importat arietatem in substantia. Et quia substantia et essentia importatur per hoc quod dico quod. unde et essentia rei quidditas vocatur ut infra patebit. Ideo aliquid substantivum in neutro genere est unum de transcendentibus importans diversitatem neutraliter et per consequens arietatem in substantia. unde aliquid unum de transcendentibus respectu illius respectu cuius dicitur aliud quod dicitur aliquid non quocumque modo sed arietate substantiali et essentiali. Et ita patet quod aliquid dicit arietatem essentialiter et sumitur substantivum et est transcendens sed aliquis sumitur in masculino et non est transcendens. Ex quo ulterius patet quod convenienter potest dici in divinis. pater est aliquis et filius est aliquis: et pater a filio est alius: quis quia hic importatur sola differentia personalis. Quamvis autem posset dici quod pater est aliquid et filius est aliquid. non tamen potest dici quod pater est aliquid a filio: id est aliud quid: et filius est aliquid. id est aliud quid a patre: quia una est essentia utriusque et non differunt essentialiter. Potest tamen dici quod pater et filius sunt aliquid et aliud quid a lapide: et sic de alijs a quibus differunt essentialiter.

De quinto transcendente quod est verum: et primo quod est quadruplex veritas qua aliqua dicuntur vera: scilicet veritas que deus est: veritas rerum naturalium: veritas intellectus: veritas propositionis

Capitulum. XXIII

De Transcendentibus Fo. XXII

Incipit dicendum est de quinto transcendente quod est verum. Et quia, verum a veritate dicitur: ideo primo de veritate quadrupliciter videndum est. Unde sciendum quod est quadruplex veritas. Una que dicitur prima veritas que deus est. alia veritas creata que est cuiuslibet rei create entitas. Alia veritas intellectus. Alia veritas orationis: que sic patere possunt. Cum enim verum et ens convertantur. verum nihil aliud addit supra ens nisi ordinem ad intellectum. Ipsa ergo divina entitas ut consideratur prout habet esse: actu dicitur ens: quia sumitur ab actu essendi ut dictum est. Quia vero ipsa divina entitas intelligitur ab intellectu divino. ipsi autem intellectui divino divina entitas totaliter adequatur quia omni modo quo est intelligibilis est et nullo modo aliter. Ideo ipsa divina entitas ut comparatur ad actum essendi quo est dicitur ens: ut comparat ad intellectum eam adequate apprehendentem in omnibus qui est intellectus divinus: dicitur vera. Et quia in divinis concretum et abstractum non differunt: ideo sicut est vera entitas ita est veritas. unde sicut deus est sua entitas ita est sua veritas per adequationem sue entitatis ad suum intellectum in affirmatione ut quod est trinus et unus: et negatione ut quod non est lapis. Idcirco ibi etiam verum est: quod veritas est adequatio rei et intellectus: hec igitur veritas vocatur prima veritas sicut et prima entitas. Ideo Christus dixit Johannis. xiiij. Ego sum via et veritas et vita. Res autem que libet ut consideratur habens esse actu dicitur ens: et quia habet suam entitatem apprehensibilem ab intellectu: sicut respectu esse dicitur ens. ita ad intellectum comparatur dicitur vera. Res autem potest habere duplicem ordinem ad intellectum: scilicet per se et per accidens. Per se autem habet ordinem illa res ad intellectum illum a quo formam esse suam dependet: et a quo cognoscibilis est: et isto modo dependet

Tractatus II

domus ab intellectu domificatoris: et generaliter omne artificiatum ab artifice. Alio modo habet res ordinem ad intellectum per accidens: quia scilicet non dependet ab eo secundum suum esse sed solum quantum ad cognosci: quia accidit rei quod cognoscatur: et sic lapis dependet ab humano intellectu. Iudicium autem sumit de re secundum illud quod inest sibi secundum se et non secundum illud quod inest sibi secundum accidens. Quia ergo res non dicitur vera nisi per ordinem ad intellectum vel practicum a quo dependet quantum ad esse et cognosci: vel speculativum a quo dependet quantum ad cognosci solum sequitur quod veritas que est in rebus sit magis veritas secundum quod dependet ab intellectu practico et speculativo quam secundum quod dependet solum ab intellectu speculativo. Quia vero omnes res naturales comparantur ad intellectum divinum: sicut res artificiales comparantur ad intellectum humanum. Sequitur quod res naturales respiciunt intellectum duplicem: scilicet divinum tanquam illum a quo habet esse et cognosci: et sic res naturales dicuntur vere secundum quod assequuntur formam siue similitudinem que est in intellectu divino secundum quam producuntur. et sic dicitur lapis verus que assequitur propriam lapidis naturam secundum preceptionem intellectus divini. Respicunt etiam intellectum creatum speculativum: et sic secundario dicuntur vere: quia nate sunt facere veram estimationem de se et intellectum sibi conformare et adequare sicut sunt quantum ad affirmationem: vel sicut non sunt quantum ad negationem: et sic aurum dicitur verum quod est aptum facere rectam estimationem in intellectu quantum ad reale et veram naturam auri quam habet. Et per oppositum auricalcum dicitur aurum falsum. Res etiam artificiales dicuntur vere per comparationem ad intellectum practicum a quo dependet quantum ad esse in quantum assequuntur esse secundum formam preconceptam in intellectu artificis. Res igitur artificiales comparantur ad intellectum practicum a quo dependent sicut res naturales ad intellectum divinum a quo dependet quantum ad suum esse. Et

De transcendētibus Fo. XXIII

parantur autem ad intellectum speculativum alterius a quo non dependent nisi quantum ad cognosci sicut dependet res naturales a nostro intellectu speculativo. Et de tali rerum varietate que est rerum entitas ad intellectum comparata vel speculativum vel practicum. dicit Augustinus libro soliloquiorum. Quod verum est id quod est. Et in libro de vera religione. Veritas est summa similitudo principii sine ulla dissimilitudine. Et Avicenna dicit quod veritas uniuscuiusque rei est proprietas sui esse quod stabilitum est ei. Veritas autem intellectus dicitur secundum quod ipse intellectus adequat ipsi rei per apprehensionem suam secundum ea que apprehendit de re sibi in omnibus conformi: vel affirmando ea que rei conveniunt quantum ad intellectum componentem et affirmativum: vel negando ea que rei non conveniunt quantum ad intellectum dividendum et negativum. Et quia conformitas rei ad intellectum: et intellectus ad rem prestat in apprehensione intellectus. Idcirco ratio veritatis primo consistit in intellectu: et secundario ex hoc dicit res vera: et ex hoc dicit Philosophus. vi. metaphisice: quod bonum et malum sunt in rebus. verum autem et falsum sunt in intellectu. Et sic diffinitur veritas ab Augustino in libro de vera religione. Veritas est qua ostendit id quod est. Et Hilarius. Verum est determinativum et manifestativum esse. Et Isaac in libro de diffinitionibus. Veritas est adequatio rerum et intellectus: quia ratio veritatis per se inveniuntur in intellectu. Idcirco etiam per hoc incipit proprie esse in intellectu per quod habet aliquid proprium intellectus respectu rei apprehense. Hoc autem est iudicium de re apprehensa. hoc autem est proprie intellectus componentis et dividens. Et quia veritas est in intellectu quando de re affirmatur per iudicium intellectus quod est: vel negat quod non est. inde est quod veritas est proprie in intellectu componente et dividente. in quo est perfecta adequatio rei et intellectus. Quia vero in propria operatione intellectus est aliqua conformitas et adequatio

licet imperfecta. Idcirco etiam in p̄ma operatione intellectus secundario dicitur verum et falsum: et eadē rone in sensu quando res sensibilis nata est adequari sensui s̄ id quod est. Ex quo etiam per similitudinē tractum est nomen verum ad hominē qui facit verā estimationē de se vel de alijs per ea que dicit vel facit. unde de tali consuevit dici quod verus sit: et per oppositū quod sit falsus: et hoc per quādam similitudinē. Unde et circa hoc ponit Philosophus quādam virtutem. i. ethicorū: quā vocat veritatē. Ex quo patet quod verum per p̄as dicitur de secūda operatione intellectus: in qua est compositio et diuisio: et ibi proprie et p̄mario est veritas et falsitas. Secūdo autē tractum est ratiōe cuiusdā conformitatis et adequatiōis: que aliqualis in alijs inuenit ad p̄mam operationē intellectus et ad operationē sensitiuam et ultra usque ad hominē et facta humana: s̄m quod est nata facere veram estimationē per ea quod dicuntur vel fiunt. Quia vero voces sunt signa intellectionū. idcirco veritas ponitur in oratione sicut in signo: quod est signū et significatiū veritatis quod est in intellectu cauata a re de qua dicit Philosophus in p̄ditāmetis. Quod ab eo quod res est vel non est dicitur oratio vera vel falsa. i. per h̄rmenias.

¶ Quomodo se habent predictę quattuor veritates ad inuicem. Capitulum. XXV.

¶ dictis patet quod diuina veritas ab aliquo non dependet sed omnia alia ab ipsa dependet et ipsa est mēsurā omnia alterius veritatis: et a nullo mēsurat. Veritas autē rerū naturalium dependet ab intellectu diuino et est mēsurata ab eo: sic omnes res naturales sunt in intellectu diuino et omnia creata: sicut sunt artificialia in mente artificis. Veritas autē rerū naturalium mēsurat veritatem intellectus creati. Unde res naturalis inter duos intellectus constituta est mēsurans et mēsurata:

ta: sed intellectus speculatiuus non mēsurat res naturales sed practicus mēsurat veritatē rerū artificialium: unde veritas intellectus speculatiui est mēsurata a veritate rei. Veritas autē orationis est mēsurata a veritate rei: et a veritate intellectus cuius est signū: et ideo veritas intellectus est mēsurata a veritate rei: et per consequens dependet ab ea: sed veritas orationis dependet a veritate intellectus. et ideo mēsuratur ab ea. Diuina igitur veritas est mēsurans non mēsurata. Veritas autem rerū naturalium et veritas intellectus quelibet diuersimode est mēsurans et mēsurata. Veritas autem propositionis est mēsurata non mēsurans.

¶ Quomodo se habet veritas vel verum transcēdēs ad quattuor predicta. Capitulum. XXVI.

¶ Sicut autem animal abstrahitur ab homine capra leone et boue et est quid cōmune ad ea. Ita etiā veritas et verum quod est unū de transcendentibus est cōmune istis veritatibus. Et ipsum verū transcēdēs est cōmune et dicitur de omnibus. unde deus est ens verum: res quelibet est ens verum et intellectus est verus: propositio est vera: suis modis unū quodque est verum. Veritas autē super quālibet rem verā non addit nisi ordinē ad intellectum. et ideo etiam verum non addit supra ens nisi conformitatem ad intellectum. Multa dicuntur talia circa veritatem et verū que hic explicanda non sunt.

¶ De sexto transcēdēte quod est bonum et p̄mo quod est quadruplex bonitas. Capitulum. XXVII.

¶ Hinc dicendum est de sexto transcēdēte quod est bonum. Circa quod notandum est quod bonitas nihil addit supra entitatem nisi

Tractatus II

solum ordinē ad appetitū: sicut veritas ordinē ad intellectum. Est autē quadruplex bonitas: cuius distinctio sic patet. Nam est quādam bonitas eēntialis et substantialis: et talē bonitatem habēt omnia entia in quātum habēt substantiam et naturā: et hec bonitas nihil aliud est quā substantialis eēntitas. Alia autē est bonitas accidentalis et superaddita. Hec autē est triplex: quā est quēdam bonitas accidentalis et superaddita: que habet bonitatē in esse nature sicut ambulatio ad ecclesiam sine claudicatioē est habens bonitatem nature que superadditur ambulati. Alia est bonitas moralis que superadditur bonitati nature: ut ire ad ecclesiam ad audiendum missam: habet propter bonitatem nature qua graditur non claudicando: bonitate moris qua vadit ad audiendum missam. Si autē iret claudicando: actus ambulationis haberet malū nature: et iuraret ad furadum habere malum moris et eēt ambulatio mala malo moris. Est autē tertia bonitas accidentalis superaddita omnibus istis que est gratuita et meritoria: ut si aliquis vadit recto gressu ad ecclesiam ut audiat missam in statu charitatis existēs. talis actus est bonus bonitate nature: bonitate moris: et gratuita et meritoria. Et iste tres bonitates sunt superaddite bonitati eēntiali ipsius ambulationis.

¶ Quō bonum transcendēs se habet ad quodlibet particulare bonum. Capitulum. XXVIII.

Secundo videndū est quomodo bonum transcendens se habeat ad quodlibet particulare bonū: et bonitas transcendens ad quālibet particularem bonitatē. Ad quod dicendū est quod sicut verū transcendēs abstrahit a quolibet particulari vero. ita et bonum transcendēs abstrahit a quolibet particulari bono: et ipsum de quolibet bono dicit. Sicut autē veritas super rem naturalem verū non addit nisi ordinem ad intellectū:

De predicamentis in gērali. Fo. XXV

ita bonitas substantialis super rem que est bona substantia: liter non addit nisi ordinem ad appetitum. Bonitas tamen accidentalis bene addit aliquid supra bonitatē substantialem quia perfectionem quādam. Et ita etiam bonum quod cum ente conuertitur non addit supra ens nisi conuenientiam ad appetitum.

¶ De nominibus decem predicamentorum et eorum que pertinent ad ipsa. Capitulum. XXIX.

¶ Est quod dictus est de nominibus prime intentionis quibus exprimitur modus generalis consequēs omne ens. quē modum exprimunt omnia transcendētia. Hunc dicēdus est de nominibus prime intentionis quibus exprimuntur speciales modi essendi entium realium. que nomina dicuntur de illis que conueniunt omni enti creato. et vocantur a logicis de cetero rerum genera siue decem predicamenta. que continent sic speciales modos essendi rerum quod nullus modus essendi in re aliqua inuenitur qui non pertineat ab aliquo istorum. Nec est alius qui istorum aliquē pertineat nisi omnibus istis modis pueniat ut dictus est de transcendētibus. Circa ista sic procedendum est. quod primo ponitur simul eorum significatia: differentia et sufficientia. Deinde secundo descendit ad quēdam nomina que pueniunt proprie predicamento substantie. et suo modo predicamentis nouē accidentium. et sic sunt omnibus predicamentis cōmunia. Tertio autē veniēti ad quodlibet in speciali ut de quodlibet aliquid declaratur quod presens tractatus requirit. de illis etiā que pertinetur ab eis et de quibus predicant ipsa. Quarto dicitur de quibusdam que consequuntur predicamenta vel omnia vel plura. que ab aliquibus post predicamenta dicuntur. Quātum autem ad primum primo ponetur sufficientia: differentia: significantia extensius. Secundo concludetur sub breuibus.

Tractatus II

Numerus et distinctio ac noticia predicamentorum.
Capitulum. XXX

Tantum ad primum ponenda est

q sufficiencia: differentia: et significantia simul
nominum decem predicamentorum que sunt: sub
stantia: quantitas: qualitas: ratio: actio: passio:

quando: ubi: situs: habitus. hoc autem potest sic patere.
Cum enim ut dictum est ens sit illud ad quod omnia alia
reducuntur et omnia alia addant solum aliquem modum es
sendi. Ens non potest descendere in hec decem predicamen
ta per differentias formales. quia nec genus est. nec aliquid
est quod sit extra intellectum entis. sed descendit per diuer
sos modos essendi quos ipsa nomina exprimunt ipsorum
decem generum. Substantia autem non addit super ens aliquam
naturam superadditam enti. sed solum aliquem speciale
modum essendi scilicet per se et in se ens. Accidentis etiam
est ens per aliud et in alio scilicet in substantia. et sic ex om
nibus nominibus decem generum accipiuntur diuersi mo
di essendi et exprimentur. a quibus modis essendi secundum lo
gicos sumuntur diuersi modi predicandi. Omne ergo ens
vel habet modum essendi per se et non in alio. et hunc mo
dum exprimit hoc nomen substantia. que est primum et
perfectissimum genus entium. Vel habet modum essen
di in alio scilicet in substantia. et sic generaliter exprimit hoc
nomen accidentis. quod non facit speciale predicamen
tum. sed secundum quod modus essendi in alio inuenitur nouem
modis. sic exprimitur nouem nominibus. nouem genera
et predicamenta accidentium significantibus. que sic distin
guuntur. Accidentis quod habet esse in alio scilicet in sub
stantia. habet esse in substantia per aliquid quod est in ea
vel per aliquid aliud quod est extra substantiam. sed ta
men est applicabile substantie vel substantia est applicabi

De predicamentis in generali. Fo. XXVI

lis ei. Si primo modo hoc fiat scilicet quod accidens sit in substan
tia per aliquid quod est in ea. hoc potest esse dupliciter.
Uno modo quod sit per aliquid quod sit in substantia abso
lute. Et hoc dupliciter: quia vel per materiam. et talem mo
dum essendi exprimit hoc nomen quantitas que dicit modum
essendi accidentis in alio: scilicet in substantia per aliquid quod
est in ea ex parte materie. vel per formam: et hoc exprimit
hoc nomen qualitas: qualitas enim dicit modum essendi ac
cidentis in alio scilicet in substantia ex parte forme: sicut quanti
tas ex parte materie. Alio modo potest esse accidens in
substantia per aliquid quod est in ea non absolute: sed in com
paratione ad aliud et respectiue: et talem modum essendi
accidentis exprimit hoc nomen ratio: quod significat si
militudinem: sicut Sortes dicitur similis per albedinem que
est in eo non absolute: sed in comparatione ad albedinem que
est in Platone. Et etiam hic modus essendi exprimitur per has
duas dictiones ad aliquid: tamen nomine ad aliquid potest signifi
cari ipsa ratio et ipsa relatio que ad aliquid sunt. De re
bus autem significatis per hec quattuor nomina predicta videli
cet substantiam: quantitatem: qualitatem: relationem: determinat
Aristo. in lib. primo. Sed quid significant et que res sunt
significate per ea: ostendit. v. metaphis. Si autem accidens
sit in substantia per aliquid quod est extra ipsam cui est
subiectum applicabile vel substantia: hoc potest esse tripli
citer. Primo quia substantia vel subiectum accidentis po
test comparari ad aliquid extra: sicut habes ad habitum.
ut homo habet vestitum. et sic sumitur predicamentum ha
bitus: quia talis modus essendi exprimitur hoc nomine
habitus vel habere. Ex applicatione enim talis rei extrin
sece causatur tale habere. unde auctor sex principiorum dicit
quod habitus est corporis et eorum que circa corpus sunt adiacentia.
Secundo modo potest comparari subiectum ad aliquid ex
tra: in comparatione agentis ad patientem: vel patientis ad agentem.

Tractatus II

Si cōparet̄ subiectū ad aliquid extra qđ est aptū natum agere in ipm̄ sic talis modus essendi exprimit̄ hoc nomine passio vñ in sex p̄ncipijs dicit̄ qđ passio est effect⁹ illatioq; actionis. Si aut̄ cōparetur subiectū ad aliquid extra qđ est aptū natum pati ab eo: sic dicitur actio inesse subiecto. Et talis modus essendi accidentis exprimitur hoc nomine actio. vnde in p̄dicto libro dicit̄. qđ Actio est scđm̄ quā in id qđ subicitur agere dicimur. Licet aut̄ actio ⁊ passio sint vnus motus: faciunt tñ duo predicamenta: q̄a mot⁹ prout est ab hoc scz ab agente est actio. put est in hoc: scz in patiente: sic est passio. Tertio pōt comparari subiectū ad aliquid extra: sicut mēsuratum ad mēsuram. ⁊ hoc dupliciter: q̄a duplex est mensura extrinseca. vna fluēs: vt tempus. Si ergo accidēs sit in substantia p̄ applicationē eius ad tempus. sic talis modus essendi exprimitur hoc noīe quando qđ est alterum p̄dicamentum. Quñ enim nihil aliud est qđ esse in tpe vel esse temporale qđ est in re tēporali per applicatōē eius ad tempus. vnde dicit auctor sex p̄ncipior̄. qđ quando est illud quod ex adiacentia tēporis relinq̄tur in re tēporali. Alia est mensura rei extrinseca manens scz locus. Si ergo accidens sit in substantia per applicatōem eius ad locum. hoc est dupliciter. Vno modo absolute ⁊ sic talis modus essendi accidentis exprimitur hoc nomine vbi. vnde auctor sex p̄ncipiorum dicit: qđ vbi est circūscriptio corporis: a loci circūscriptione p̄cedens. Vel hoc erit in relatione ad partes locati ⁊ sic talis modus essendi accidentis exprimitur hoc nomine positio. vnde positio est quidam situs ⁊ quedam ordinatio partium totius locati in loco. De istis autem sex vltimis nominibus ⁊ rebus significatis per ipsa. determinatur in libro sex p̄ncipiorum qui est supplementum libri predicamentorum.

Differentia inter sex transcendentia ⁊ decem p̄dicamē

De predicamētis in gñali. Fo. XXVII
ta ⁊ bimēbris reductio eorum. Capitulum. XXXI

Istis potest breuiter colligi differētia horum decem nominum ad sex prima que transcendentia dicuntur: quia sex prima expriment modum essendi qui seq̄tur generaliter omne ens. Ista autem decem expriment modum essendi specialium entium. Prima dicuntur sex transcendentia: hec dicuntur decem rerum principia siue decem rerum genera. Quorum breuis est hec differētia. Quia nomine substantie exprimitur ens. cuius modus essendi est esse p̄ se ⁊ non in alio. Nominē accidentis exprimitur ens cuius modus essendi est esse in alio. sed differenter in diuersis. Quia q̄titas significat ens cuius modus essendi est esse in alio ratōe materie q̄ est in eo. Qualitas est ens cuius modus essendi est esse in alio eodem modo. sed ratione forme. Relatio vlt̄ ad aliquid dicit ens cui⁹ modus essendi est esse in alio ex aliquo in eo existēte in respectu ad alterum. Habitus ē ens cuius modus essendi ē esse in alio. ex aliquo extra ipsum. qđ comparatur ad ipsum subiectum suum. sicut habitum ad habēs. Actio dicit ens cuius modus eēndi ē eē in alio propter aliud quod comparatur ad ipm̄. vt agēs ad patiēs. Passio autem dicit ens cuius modus essendi est eē in alio propter aliud quod est extra illud quod cōparatur ad illud sicut patiēs ad agēs. Quando vero dicit ens cuius modus essendi ē eē in alio propter aliud quod ē extra illud quod comparatur ad ipsum sicut mēsurā extrinseca fluens quam nos vocamus tempus. Vbi dicit ens cuius modus essendi est eē in alio propter aliquid quod est extra ipsum: quod applicatur illi sicut mensura extrinseca manēs absolute: quaz nos vocamus locum. Positio autē dicit ens cuius modus essendi est esse in alio: propter aliquid extrinsecum sibi quod

o in

Tractatus II

applicatur illi. sicut mensura extrinseca manens non absolute. quam nos vocamus locum. non absolute sed in respectu ad partes locati. et per ordinem partium locati. quia positio non addit supra ubi nisi ordinem partium locati ad locum. hec autem positio aliquando vocatur alio nomine scilicet situs. Patet ergo deesse nomen predicamentorum. significantia: differentia: et sufficientia. Et sic habemus secundum quod fuerat declarandum.

¶ De significatione et differentia istorum nominum quattuor: substantia: natura: essentia: quidditas. Cap. XXXII

¶ Hinc dicendum est de nominibus prime

n impositionis et intentionis. que secundum propriam significationem et acceptionem primariam dicuntur et inveniuntur in genere substantie.

Sed ex consequenti et ex quadam similitudine inveniuntur in aliis omnibus generibus accidentium. Et sunt quattuor scilicet substantia: natura: essentia et quidditas. Sicut enim animal est de substantia: de natura: de essentia: et de quidditate hominis. ita color est de substantia: de natura: de essentia: et de quidditate albedinis. Et ita inveniuntur in aliis predicamentis dicentibus. sicut in primo qualitatis. Dicendum est ergo de quolibet in speciali primo. Et secundo ponent differentia inter ipsa. Dicendum est autem primo de istis quia sunt magis composita. et magis composita procedunt in cognitione ut dicitur primo philosophorum.

¶ Quot modis dicitur hoc nomen substantia. Ca. XXXIII

¶ Substantia autem dicitur dupliciter.

s Uno modo dicitur substantia illud quod significatur per definitionem. secundum quod dicimus. quod definitio significat substantiam rei. quam quidem greci versus dicunt. quam nos essentiam dicimus. Et sic cum in generibus accidentium res definiatur ut in genere substantie: tamen ipsa accidentia non ita proprie definiuntur. quia illa definiuntur per addimenta. Item etiam cum sunt equaliter non tante realitatis

De predicamento substantie §. XXVIII

et nobilitatis sicut ea que sunt in genere substantie oportet ponere quod nomen substantie proveniat et illis de genere substantie. et illis de genere accidentium tamen isto modo accipiendo substantiam. invenitur quod substantia quedam nobiliori modo dicitur de eis que definiuntur in genere substantie et inveniunt etiam suo modo dici de his que definiuntur in genere accidentium. Et hic et ibi significat illud quod per definitionem importatur. Alio modo accipitur substantia per substantiam vel per supposito subsistentie in genere substantie. et hec vocatur prima substantia in libro primo. ut for. est hic lapis. Et hec duplex acceptio substantie ponitur. v. metaph. ca. de substantia. Tertium modum acceptiois substantie ponit philosophus in libro primo. per illa que subsistunt in primis substantiis et de primis substantiis dicuntur. ut homo et animal. Et quia suppositum in genere subest materiale componitur ex materia et forma. ideo etiam materiam substantiam dicimus et formam sicut. Sed quia materia et forma cum sint partes non sunt in genere proprie sed per reductionem: ideo etiam nec est versus propria hec predicatio. materia vel forma est substantia: sed hec materia et forma sunt de substantia compositi rei. Et hec etiam substantie acceptio ponitur. v. metaph. Et isto duplici modo dicitur subest de his que pertinent ad genus subest precise et non de aliquo genere accidentium. primo autem modo subest dicta est composita substantie et accidenti. De substantia autem plus infra dicitur.

¶ Quot modis dicitur hoc nomen natura. Ca. XXXIII

¶ Nomen autem nature secundum philosophum. v. metaph. primo impositum est ad significandum generationem viventium que dicitur natiuitas. Et quia huiusmodi generatio est a principio intrinseco: extensum est hoc nomen ad significandum principium intrinsecum cuiuscumque motus. Et sic definitur. n. philosophorum. Natura est principium motus et quietis eius in quo etc. Et quia huiusmodi principium est formale vel materiale: ideo communiter tam materia quam forma dicitur natura

Tractatus II

ra. et quocumque istorum modorum accipiatur: solum conuenit proprie his que sunt in genere substantie. Et quia per formam completur esse uniuscuiusque rei: uenienter uniuscuiusque rei essentia quam significat diffinitio vocatur natura. Et sic Boetius in libro de duabus naturis diffinit naturam dicens Natura est unumquodque informans specifica differentia. Et quia genus species et differentia et diffinitio datur de his que sunt in genere substantie et in generibus accidentium: ideo hoc modo natura dicitur de substantia et de accidente.

Quot modis dicitur hoc nomen essentia: et quid significat et quomodo comparatur ad alia. Capitulum XXXV

Omen autem essentie importat aliquid in ordine ad esse. Et ideo quia essentia est illud in qua et per quod ens habet esse: ideo substantia et natura rei per quam res habet esse

dicitur essentia. Et quia tam substantia quam accidentis habet esse substantie nobiliter habeat esse accidente: ideo essentia etiam dicitur de substantia per prius et de accidente per posterius.

Quot modis dicitur: et quid significat hoc nomen quidditas. Capitulum XXXVI

Omen vero quidditatis sumitur ab essentia. Quia enim illud per quod constituitur res in proprio genere vel specie: est hoc quod significat per differentias indicantes quod est res:

inde est quod nomen essentie a philosophis mutatum est in nomen quidditatis. Et inde est etiam quod philosophus diffinitionem et essentiam rei sepe nominat: quod quid erat esse rei. ut patet libro VII. metaphisicorum. Et est etiam alia causa: quia ad questionem factam per quid est res: uenienter respondetur de essentia: ut quid est homo: respondetur animal rationale. Sic autem accipiendo quidditatem patet quod conuenit substantie et accidentibus eo modo quo dictum est de essentia.

De transcendentibus. Fo. XIX

Quomodo sunt idem realiter et differunt ratione: substantia: natura: essentia: quidditas. Capitulum XXXVII.

Et tertio ex istis quomodo se habent ad inuicem hec quattuor nomina: substantia natura essentia quidditas. Et quia in quantum sunt communia substantie et accidenti: conueniunt in uno

scilicet quod hec quattuor nomina significant unum realiter. scilicet illud quod per diffinitionem importat. Differunt autem: quia alia et alia ratione hoc significant: quia substantia hoc significat in quantum ex hoc tota natura: et integraliter. Et per oppositum quicquid est extra naturam rei accidens dicitur. Natura autem idem significat in comparatione rei ad intellectum quia natura rei non est intelligibilis nisi per diffinitionem: et ideo dicitur natura in quantum capi potest ab intellectu. Essentia autem hoc idem significat per comparisonem ad esse. Quidditas vero in quantum per diffinitionem significat vel indicatur: uel in quantum ad questionem factam per quod uenienter respondetur per ipsam diffinitionem. in quantum autem ista diuisim accipiuntur in substantia et accidente aliter et aliter sumuntur: ut in sequentibus patebit.

De nominibus pertinentibus ad genus substantie: et quod substantia dicitur de materia: forma et toto composito. Capitulum XXXVIII.

Unc tertio restat dicendum de singulis predicamentis et primo de substantia: circa quam primo dicendum est de nominibus que conueniunt rebus de genere substantie solum: uel si conueniunt ge-

neri substantie et accidentium. dicendum est de eis quantum ad illud quod habet proprium in substantia. Et circa hoc primo dicendum est de hoc nomine substantia: quoties et de quibus dicitur. Secundo de alijs nominibus pertinentibus ad ea que sunt in genere substantie. Quantum autem ad primum. primo dicendum est de hoc nomine substantia. Secundo de alijs nominibus una cum substantia: que aliquo modo sunt idem realiter cum substantia sed differant ratione: que spalem habent difficultatem ut

*Quo Inq. reg. sic
et in D. na. logica
et inq. sic. Soc. ad
mag. in phil. n. de*

*et inq. sic. Soc. ad
mag. in phil. n. de
et inq. sic. Soc. ad
mag. in phil. n. de*

Tractatus II

patebit. Sciendū est autē q̄ fm Boecium sup p̄nta. Substantia dicit̄ tripliciter: scz de materia: vt corpus humanū est substantia de forma: vt aīa rōnalis est substantia. De cōposito: vt hō est substantia. Hic autē accipio cōpositū: nō o lum pro cōposito subsistēte vbi est p̄positū materie ⁊ forme: s; p cōposito subsistēte qd̄ non est cōpositū ex materia ⁊ forma: sed ex eē ⁊ eēntia: vel actu ⁊ potētia: vī qd̄ est ⁊ quo est: qualis cōpositio est in angelis q̄ sunt in gñe substantie. Quia hō materia: forma: ⁊ cōpositū multipl̄r dicūtur: ad p̄positum est qd̄libet distinguēdū. Et p̄mo de materia. Scdo de forma. Tertio de cōposito.

Quot modis dicit̄ materia. Capitulum. XXXIX

Quantum ad primū sciendū ē q̄ materia ē triplex. Est eī materia in q̄ ⁊ ex q̄ ⁊ circa quā. Materia autē ex q̄ dicit̄ q̄ est p̄mū p̄ncipium intrinsecū ⁊ eēntiale rei ex q̄ res. cōp̄o nitur ⁊ sic diffinit̄ materia. i. phisicoz. Materia ē ex qua fit aliqd̄ cūhsit. Et h̄ modo elemēta sunt materia omniū mixtoz ⁊ materia p̄ma ē materia oīm elemētoz. Materia autē p̄ma dicit̄ materia cōsiderata absq; q̄cūq; forma substantiali. Hec autē materia ex q̄ est duplex. Quia est qdā materia rerū naturalū ex q̄ sunt ⁊ p̄sistūt res naturales: vt elemēta sunt materia oīm mixtoz: ⁊ hec materia vt est materia cōpositi nō est aliqd̄ totū sed ē ps: ⁊ quis dicit̄ substantia nō tñ est suba p̄rie ⁊ in gñe substantie directe: sed est ps sube p̄pe loquēdo: ⁊ in gñe substantie ē p̄ reductōez. Alia est materia rez artificialū: vt ferrū est materia cultelli ex quo fit: ⁊ lapides ⁊ ligna sunt materia ex q̄ fit domus: ⁊ talis materia rerū artificialū ē qd̄ daz totū in se lz sit ps respectu totius artificiari: ⁊ iō talis materia ē suba directe ⁊ p̄ se in gñe substantie. Alia etiā est materia in q̄ ⁊ nō ex q̄: qz eī p̄rietatē materie est eē potētiā receptiua

De predicamēto substantie Fo. XXX

forme. idcirco oē illud qd̄ est susceptiuū vel receptiuū forme cuiuscūq; tā substantialis q̄ accidentalis q̄tūcūq; non sit materia ex q̄ aliud componat̄ ipsa forma vocat̄ ⁊ dicit̄ materia. Et hoc mō oīs forma tā substantialis q̄ accidentalis hz materiā nō ex q̄ fit. qz nulla forma est cōposita ex materia ⁊ forma cū sit simplex: vt p̄z in lib. vi. p̄ncipioz. s; in q̄ fit: sicut aīa hz materiā in q̄ est sicut est corpus: ⁊ albedo ⁊ q̄titas totū cōpositū: ⁊ sic nō solū suba: dicit̄ esse materia respectu accidentiū. imo vniū accis respectu alteri: vt q̄titas respectu qualitatis. Atq; aut talis materia sit substantia. Determinadum est fm rōnem susceptiuū: qz si susceptiuum sit materia respectu forme substantialis: erit substantia: sicut ps. Si sit cōpositū respectu accis erit substantia simpl̄r. Si sit forma substantialis respectu suaz p̄rietatum erit suba sicut ps. Si autē sit accis respectu accidentis nō erit substantia: sed dicit̄ materia in q̄ vel subiectū. Hec est ergo materie differētia sic accepte. Et p̄mo qz oīs materia que est ex q̄ ⁊ in q̄. s. q̄a ea est forma ⁊ non ecōuerso: qz pōt esse materia in q̄: que nō erit materia ex qua: vt patet ex p̄dictis. Tertia autē dicit̄ materia que est circa quā. Et est p̄rie materia que est obiectū potētie ⁊ obiectum vel subiectum sciētie. sicut verbi gratia color ē obiectum visus: ⁊ dicit̄ materia vel obiectum visus: quia in eum fertur ⁊ terminat̄ visus vel visio. Non autē est materia ex qua: qz ex colorib; nec visus nec visio componit̄. Nec materia in q̄: qz visio non ē subiectiue in colore viso: lz est in vidēte colorē: sed dicitur p̄rie materia circa quā qz circa eam hz negociari visua potētia: sicut circa p̄riū obiectum ad qd̄ terminat̄ visio. Dicit̄ autem materia: q̄a hz p̄rietatem materie q̄ est suscipere vel pati. videri enī passiue puenit colori fm modū significandi saltem. Eodē autē modo est de subiecto sciētie qd̄ etiā obiectū vocatur qz obiectū est illud qd̄ p̄mo obicit̄ p̄spectui potētie vel

scientie. Et est obiectū vel subiectū alicuius scientie circa quod scientia negociatur et de quo fiunt demonstrationes in scientia: ut corpus mobile vel ens mobile in scientia naturali: dicitur obiectum subiectus vel materia scientie naturalis. Non materia ex qua fit: quia cum sit forma simplex non habet materiam partem sui. Hec materia in qua: quia naturalis scientia non est in corpore mobili sicut in subiecto: imo in intellectu: sed est materia circa quam ipsa scientia negociatur et inquit conclusiones et demonstrat. Et ita potest dici materia circa quam et obiectum cuiuslibet potentie et subiectum cuiuslibet scientie. Si autem quereret an talis materia sit substantia: respondendum est iuxta conditionem obiecti vel subiecti: quia si obiectum potentie vel subiectum scientie sit accidens: sicut quantitas est obiectum visus: et subiectum in metaphisica: non erit substantia sed accidens. Si autem obiectum potentie vel subiectum scientie pertineant ad substantiam erit substantia: sicut patet de corpore mobili: quod potest esse et obiectum potentie visive et subiectum naturalis philosophie. Quia vero materia habet rationem subiecti: quot modis dicitur materia: tot modis dicitur subiectum: sic tamen quod respectu forme: verum tamen respectu potentie non sic proprie dicitur subiectum sicut obiectum.

Quot modis dicitur forma. Cap. XL

Quantum ad secundum de forma sciendum quod forme nomen dicitur multipliciter: sic quod multis modis dicitur quibus non est substantia sed accides: et de hoc patebit infra quando agebitur de quarta specie quantitatatis: sed forma que dicitur substantialis ipsa est pars compositi: ut anima rationalis: et talis est substantia et in genere substantie: sicut pars per reductionem. Et hec forma est in gradu quadruplici: quia quedam forme substantiales sunt que solus dant esse ut forma omnium inanimatorum ut forma lapidis

et huiusmodi. Quedam sunt que dant esse et vivere: ut forme vegetabilium sicut plantarum. Quedam sunt que dant esse vivere et sentire: ut forme animalium et dicuntur anime sensitive. Quedam autem que dant esse vivere sentire et intelligere: ut anime hominum que rationales dicuntur: et quanto dant esse nobilius tanto sunt nobiliores: propter quod anima rationalis inter omnes obtinet summum gradum. Sic igitur habemus de substantia materia: et de substantia forma que sunt due partes et duo extrema respectu substantie compositae quoties et de quibus dicuntur.

Quot compositum dividitur in substantiam primam et secundam et quid est prima et quid secunda. Cap. XLI

Quantum autem ad tertium de substantia que est compositum. Sciendum quod substantia que est compositum dicitur de omni eo quod est directe in genere substantie: et ideo dicitur Boetius super predicamenta: quia de tali substantia agit ibi philosophus. quia relictis extremis de medio egit auctor. non autem intelligo quod substantia que est genus requirat compositionem forme et materie. Sed sufficit quod sit ibi compositio alicuius per modum forme: et alicuius per modum materie. Hec autem compositio est per actum et potentiam esse et essentiam. Que quia habet omnem suppositum creatum subsistens ideo est in genere substantie. Sed quia deus omnimodo caret compositone ideo nulli generis nec speciei nec alterius limitibus continetur. Hec autem substantia que est compositum dicitur dupliciter ut patet in libro predicamentorum. Est enim quedam que dicitur prima: et alia secunda. Prima substantia dicitur quecumque vel quodcumque et quolibet individuum subsistens in genere substantie: ut petrus andreas. et sic de aliis. Secunda substantia dicitur species specialissima et omnia superiora genera que de individuis predicantur ut homo corpus substantia animal. Quavis autem sit propria acces-

Tractatus II

ptio p̄me substātie vt cōtra; secūda; diuidit̄ ista que dicta est: tamē vt generaliter vtimur noīe substātie p̄me. multipliciter accipit̄ fm̄ Albertum sup̄ p̄dicamēta. Dicit̄ enim substātia p̄ma illa substātia anteq̄ nihil est q̄ non ē in aliquo nec est ab aliquo: sed est omnib⁹ alijs reb⁹ causa eēndi. et sic solus deus dicit̄ substātia p̄ma. Secūdo dicit̄ substātia p̄ma illud p̄mū p̄dicabile ad quod reducunt̄ oīa que sunt in coordinatione p̄dicamēti substātie tanq̄ ad p̄mum p̄dicabile illius generis: et sic substātia que est gen⁹ generalissimū dicitur substātia p̄ma. et isto modo p̄mutatis ordo attenditur vt sit ordinis inchoatio ab vniuersalioribus et cōmuniorib⁹: et sit descēsus ad particularia subsistentia que isto ordine dicent̄ vltime substātie. Omnia autē predicabilia a particularib⁹ vsq; ad gen⁹ generalissimū dicent̄ substātie medie fm̄ ordinem istū. Tertio modo dicitur substātia p̄ma illud qd̄ nō subsistit accidentibus et quod est causa omnib⁹ alijs subsistēdi et substādi: et talis substātia p̄ma dicuntur particularia subsistentia generis substantie. vt for. petrus et c. Et isto ordine est p̄cessus ab infimo vsq; ad supremū gen⁹ ḡnalissimū ascendendo. Et quis isto ordine p̄ticulare pōt dici p̄ma substātia. et genus ḡnalissimū vltima: et p̄dicabilia media. Spēs et genera subalterna possent dici medie substantie. tñ oēs isto ordine vocant̄ secūde sube: et solū p̄ticulare dicit̄ substantia p̄ma. Substātia ergo p̄ma primo mō dicta: nec ē gen⁹: neq; spēs: neq; p̄ticulare p̄nti substātie: neq; alicuius alterius: q; nullus ḡnis limitib⁹ concludit̄: sed est extra oē genus: et est deus q̄ est infinit⁹ et imensus. Substātia autē p̄ma secūdo modo dicta: est gen⁹ ḡnalissimū p̄senti substantie: diuisibile in diuersas spēs per differētiās oppositas. Substātia autē tertio modo dicta: est p̄ticulare subsistens in ḡne substātie indiuiduatū qd̄ supponit̄ omnib⁹ superioribus et alia p̄dicetur de eo. Et oīa illa q̄ p̄dicant̄ de ea: vo-

De predicamēto substātie §o. XXXII

cantur secūde substātie. Et sic diuidit̄ philosoph⁹ hoc vltimo modo p̄mā substātiā cōtra secūdam. Patz ergo qd̄ est p̄ma substātia et secūda: et quot modis sumit̄. Quāuis autē hic fecerim mētionē de ḡne et specie: et genere ḡnalissimū et specie sp̄alissima. non tñ declarauī quid istis nominibus significetur: q̄a dicitur infra: cum ageť de secundis intentionibus suo loco.

¶ De quattuor latinis noībus scz eēntia: suba: subsistentia: res nature. Et grecis cor̄identib⁹: scz vsya: vsyofis: hypostasis: phisis. Et imponunt̄ quō distinguunt̄: qd̄ significant: quō se h̄nt ad inuicem. Capitulum. XLII

Secundo dicendū est de substantia

cū alijs nominib⁹ que sunt idem cū substātia realiter licet differāt rōne. Quorū et si aliqua cōia sunt substātie et accidēti: dicendū est tamē

de eis quātum ad illud in quo p̄prie substātie cōueniunt. Circa hoc autē p̄mo videndū est quō hec noīa ab inuicē distinguunt̄ in ḡnali. Et vñ vnūquodq; sumit̄. Secūdo dicitur de quolibet in sp̄ali. Tertio in quo p̄ueniunt: et in quo differunt et q̄liter breuiter concludetur.

¶ Unde imponat̄ et vnde distinguatur essentia: substātia: subsistentia: res nature.

¶ Tantū ad p̄mum sciendū: q̄ huiusmōi noīa sunt quattuor: scz eēntia: substātia: que duo p̄ueniunt substātie et accidēti: vt v̄s dictū est: et aliq̄ specialiter rōne conueniūt soli substātie. Alia duo sunt subsistentia: et res nature q̄ solū p̄ueniūt substātie. Hec autē quattuor noīa q̄ sunt latina apud nos: in greco h̄nt alia quattuor nomina sibi cor̄identia. s. vsyam: vsyofim: hypostasim: phisim: quorū vsus h̄etur etiā apud nos: de qb⁹ dicendū erit. Quātū ḡ ad illa quattuor latina sciendū q̄ sic distinguūt̄. et sic sumūt̄. Quia eēntia iponit̄ ab actu eēndi. Suba et res nature ab actu substādi. Subsistentia ab actu subsistēdi. Et fm̄ h̄ ista

Tractatus II

distinguunt. Quia eētia est cuius act⁹ ē esse Substātia
7 res nature cuius act⁹ est substare: 7 differēter vt dicet:
qz substādo nature cōi 7 accidētib⁹ dī substātia. Sed res
nature dī ab actu substādi nature cōi solum. Subsistētia
aut est cuius act⁹ ē subsistere. Esse aut nō determinat sibi
aliquē modū eēndi specialē: sed est cōe omī enti. 7 p. p⁹us
pueniat substātie. Substare aut 7 subsistere dicūt moduz
cōuenientē soli substātie: p⁹m duo q sibi pueniūt. scz q sit
ens in se cōpletū: 7 qtu ad hoc conuenit sibi substare 7 q
oībus alijs q sunt in ea accidētib⁹ substernatur: 7 quātuz
ad hoc cōuenit sibi subsistere siue substare.

De essentia 7 de vsya. Capitulū. XLIII.

Clantū ad secūndū dicendū primo
de eētia q sumit 7 imponit ab actu essendi.
q Sciendū q eētia significat duplr. aliquādo
vt qd est: aliqñ vt quo est. Eū enim spēs sit to
ta essentia indiuidui: ipa eētia significat vt qd: 7 nomine
indiuidui 7 nomine spēi. vñ dicimus sortē eē quāda eēn
tiam 7 hominē esse eēntiam sortis. Aliqñ aut eēntia signi
ficatur vt quo: vt cū dico humanitas. Est enī humanitas
id quo homo est hō: 7 sic eēntia aliquādo significat vt qd
per nomē concretū: vt sortes vl homo: aliquādo vt quo:
vt humanitas: 7 tūc significat per abstractū. Huic aut no
mini latino respōdet nomē grecū. quod dicit vsya. Et qā
in compositis ex materia 7 forma: eēntia rei non est soluz
forma vel materia sola sed eēntia importat vtrūqz. ideo
in talibus dicta vsya significat vtrūqz scz compositum ex
vtrōqz. 7 sic dicit Boecius in pdicamētis qd vsya signifi
cat compositū ex materia 7 forma. In simplicib⁹ aut vsya
eo modo quo cōpetit eis eēntiam hēre. Sicut aut eēntia
significat vt quo: 7 vt qd. sic similiter cū illud idē sit apd
grecos vsya q apud latinos essentia aliquādo significat

De predicamēto substātie §o. XXXIII

vt quod. aliquando vt quo.

De subsistentia 7 vsyosi. Capitulū. XLIII

Secundo est dicendū de subsistentia
s que ab actu subsistēdi sumitur. Et hec signifi
cat aliquādo vt quo aliqñ vt qd subsistit 7 cū
hoc sit substātia illa in qua p prius inuenitur
forma subsistētie. hoc aut sit generalissimū substātie. Ipā
substātia sic accepta dī substantia put subsistit. 7 hoc per
prius puenit generib⁹. 7 p posterius indiuiduis. 7 ipa in
diuidua sint in quib⁹ supiora subsistunt. Quāuis em ge
nera 7 species 7 oīa superiora nō subsistant nisi in indiuiduis
quoz est esse. tñ determinatio 7 denoiatio essendi fit
ex natura vl quidditate superiori. Aliquando aut subsi
stētia significat quo aliqd subsistit. 7 cuz h sit pma forma
substātie significat ipam formā p quā subsistēs subsistit.
Huic aut latino noi nobis vsitato rīdet ī greco hoc nomē
vsyosis. qd in significato habet apud nos 7 grecos in vsu
per oīa. sicut subsistētia qtu ad quod 7 ad quo.

De substantia 7 hypostasi. Capitulū. XLV

Tertio dicendū est de substātia cui⁹
t actus est substare. Vbi sciēdū est qd substātia
a substādo dicit. Dupliciter aut substat aliqd
alteri. vnmodo sicut subiectū accidētī. Alio
modo sicut inferius nature cōi. sicut Sortes hō. Ab isto
igitur duplici actu substādi q substātie cōuenit dī substā
tia. Aliquādo enim hec substātia significatur vt qd sub
stat. 7 sic cū hec sit pma substātia pmo: 7 p eā oīa supiora
sic substātia significat pma substātiā pmo 7 ex psequenti
substātiā scdas. Aliqñ aut hec substātia significatur vt
quo substat aliqd. 7 sic cū materia sit rō substādi vt quo.
substantia sic accepta significat materiā. Huic aut latino
noi rīdet apud grecos nomē hypostasis apud nos vsitas

e

Tractatus II

tum. et dicitur aliquando de eo quo substat. Et quia primum principium substandi est materia. ideo dicitur Boecius in predicamentis quod hypostasis est materia. Aliquando sumitur pro eo quo substat. et sic cum hec sit prima substantia sic hypostasis primam substantiam significat. Et sic accipit hypostasim Boecius in libro de duabus naturis.

De hoc nomine res nature. Capitulum. XLVI

Claro dicendum est de hoc nomine res

q nature quod etiam a substando dicitur. Sciendum autem est quod quibus substantia dicatur a substando accidentibus et nature communi. sicut ab utroque actu substandi sumitur nomen substantie. ita ab altero solo in quantum scilicet substat nature communi. sumitur hoc nomen res nature. Unde hoc nomen res nature significat substantiam. puta substat alicui nature communi. ut fortis homini et nature que per hominem importat se humanitati. Huic autem nomini in greco respondet hoc nomen pragmatia phisicos. Verum est quod sic nomen non est multum apud nos usitatum sed phisicis bene est usitatum quod naturam significat. unde et considerantes naturam phisicos appellamus. unde etiam a materia naturalium in libro phisicorum tradita dicitur liber phisicorum. nec tamen est inconueniens quod etiam res nature dicatur hypostasis ab altera proprietate.

In quibus conueniunt et in quibus differunt quattuor predicta nomina. Capitulum. XLVII

Tunc autem concludo duas conclusiones

n respectu prouenientie et differentie nominum predictorum. Prima quod cum aliqua res significat ut quod significet per modum totius. cum significatur ut quo significet per modum partis. Tunc tria nomina predicta. scilicet essentia: subsistentia: substantia. Cum aliquando significet ut quo. tunc significat per modum partis. Cum significet aliquando ut quod.

De predicamento substantie. Fo. XXXIII

tunc significat per modum totius. Et ideo dico de nominibus grecis correspondentibus. scilicet vsya que rident essentie vsyosis que rident subsistentie. hypostasis que rident substantie. Tunc ista tria nomina dicuntur aliquando significare partem. vel per modum partis: ut vsya significat essentiam. puta est forma totius. vsyosis formam partis. hypostasis partem: que est materia. et tunc semper significat ut quo. Et ita videtur eis Boecius in libro primo in commento. Aliquando autem ista significat ut quod et totum et per modum totius. ut homo significat formam essentiam per modum totius et subsistentiam et substantiam simpliciter. Et ideo dico de nominibus correspondentibus in greco. scilicet vsya: vsyosis: et hypostasi. Et sic habet consuetudo loquendi vel videtur istis vocabulis. et ita accipit Boecius in libro de duabus naturis. Secunda conclusio est quod si ita accipiantur significando ut quod est. sic unum et idem dicitur essentia in quantum habet esse sine determinatione aliqua. Subsistentia in quantum habet tale esse determinatum quod in se subsistit et per se. et hoc conuenit indiuiduis per illud quod primo conuenit generibus et speciebus. et substantia ut substat accidentibus et nature communi simul. Et hoc per prius conuenit indiuiduis que superioribus. Et res nature prout substat nature communi proprie. quod similiter prouenit inferioribus per prius que superioribus.

Quid significet quibus proueniant proprie vel similitudinarie quod differat ab inuicem hec nomina creatio: generatio: gigni: principium: natiuitas in utero: ex utero: filiatio: paternitas.

m **Secundo dicendum est de nominibus rerum que sunt in genere substantie. Et primo sumende sunt distinctiones due rerum ad genus substantie pertinentium. scilicet de productione. et rebus ipsis productis. Secundo iuxta distinctiones rerum productarum descendetur ad nomina earum.**

De tribus gradibus entium et quod sit creatio. Ca. XLVIII

Tantum ad primum sciendum quod entium creatarum subsistentium ad genus sube pertinet

e n

Tractatus II

entium est triplex gradus. Quedam enim habent solum esse ut inanimata. Et ista tenent infimum gradum. ut lapis et huiusmodi. Quedam habent esse et vivere ut vegetabilia sicut plante. et sensitiva. ut animalia. Nec in his quo ad hoc pono differentiam. quia nihil faceret ad propositum. Quedam habent esse et vivere et intelligere ut intelligibilia. sicut anima. angelus et etiam homo. Et ista tenent supremum gradum in entibus. Secunda distinctio est quantum ad res productas. quia dupliciter considerari possunt. Uno modo quantum ad sui primariam productionem. qua in mundi creatione per species suas omnia sunt creata. Et talis productio vocatur creatio. Unde Genes. primo. In principio creavit deus etc. Dicitur autem creatio productio rei nullo pre-supposito ex parte rei producte. Et quia tunc res sic sunt producte quod nihil earum preexistebat. talis productio dicitur creatio. Alio modo possunt considerari res create quantum ad suam quotidianam et continuam productionem respectu rerum generabilium et corruptibilium. ut que de nouo infra species productas producuntur. et talis rerum productio iuxta diversos gradus tres predictos. diversa sortitur nomina ut patebit. His suppositis dicendum est de nominibus que conveniunt rebus de genere substantie. primo quantum ad primum gradum entium. secundo quantum ad secundum. tertio quantum ad tertium.

Quid est generatio et corruptio et quibus conveniant. Ca. XLIX

Qantum ad primum gradum entium

eorum scilicet que sunt inanimata et habent esse solum et non vivere. dicendum est. quod talium entium communis et quotidiana productio vocatur generatio que est productio rei supposita materia ex qua et illa que sic producuntur sunt omnia generabilia et corruptibilia. et sic producta dicuntur generata. eorum autem definitio dicitur corruptio. Ex quo patet differen-

De predicamento substantie Fo. XXXV

tia inter generationem et creationem. Quia generatio est productio rei ex materia ex qua: cuius tamen principium non est ars: sed natura propter differentiam productionis artificialium. Sed creatio est productio rei nullo pre-supposito ex parte producti. saltem quantum ad materiam ex qua. Superius autem est posita differentia inter materiam ex qua et in qua.

Quid est generatio et que concurrunt ad eam et quod deo et creaturis convenit scilicet diversimode. et quod in divinis sola processio filii dicitur generatio. Capitulum. L

Quia vero de generatione sermo est

ut pateat amplius. Sciendum est quod ad generationem quinque necessaria concurrunt. Sextum autem de quo dicitur indifferenter se habet.

quia generatio potest esse cum hoc et sine hoc. Cum enim secundum Augustinum nihil generet seipsum. igitur ad hoc quod sit generatio oportet esse aliquod generans quod est producens. et hoc est primum. et aliquod generatum quod est productum. et hoc est secundum. Et quia generans concipiat suam naturam generato. oportet quod in omni generatione semper pre-supponatur aliquid non productum de quo generatum debet generari. et in hoc differt generatio a creatione. Quia creatio nihil pre-supponit et ideo generatio si nihil pre-supponeret non esset generatio sed creatio. et hoc est tertium concurreres. Quia vero generatio est ab agente equivoce et univoce sicut dicit Philosophus quod homo generat hominem et sol: et generantis sit communicare eandem naturam generato. quia agens equivoce non communicat eandem naturam specie. sed solum univoce sicut homo. Idcirco verius salvatur ratio generationis in univoce sicut quando homo generat hominem. et si esset possibile ad hoc verius salvaretur ratio generationis. si generans scilicet Sortes concipiat eandem naturam non solum secundum speciem sed etiam secundum numerum. et hoc est quartum concurreres ad generationem. Quintum est in

Tractatus II

hū ē quod cōicatio eiusdē nature fiat modo nature. Modus aut nature est vt generatū sit ab vno gnante effectiue. Dico aut ab vno qz impossibile est qz duo: vt Petrus et Guillelmus possint vnū filium numero gnare. Dico autē effectiue qz in creaturis et potissimū in gnatione aīalium pfectoz cōcurrūt duo. s. masculus et femella. masculus solum effectiue. femina aut se habet solum passiue fm Phm vi. de aiabus. Si ergo esset possibile in creaturis qz talis productio esset a duobus effectiue. non esset modo nature sed nec vocaretur gnatio. Sextum autem ad generationem indifferēter se habēs est quod generatio potest esse cum transmutatione et sine transmutatione. Cum transmutatione ē in creaturis et est ratio. Quia omne agēs in generatione introducit propriam formā et expellit contrariam a materia et hoc nō potest esse sine transmutatione. tamē productio talis non habz quod sit gnatio formalis ex hoc qz est talis transmutatio. alioquin corruptio eēt gnatio et breuiter oīs motus et mutatio. Si ergo sit aliqua productio que hoc nō exigit. erit sine transmutatione sicuti ē in diuinis. Et ideo gnatio ex sui natura nō importat motū et transmutationē sed potest esse cū ea vt in creaturis et sine ea vt in diuinis. Unde patz quid ē de rōne generationis et que sit eius definitio. qz nō pl⁹ importat nisi qd gnatio ē productio quā generans vlt⁹ producēs conicat i producto eādē naturā. Dico aut eadē vlt⁹ gnetur in generatib⁹ equiuocis. vlt⁹ genere et spē vt in vniuocis et hoc i creaturis. vlt⁹ eandē gnē vel spē vlt⁹ numero et hoc solum in diuinis. Ex his patz qz hec sex cōcurrunt ad generationē. Primum est gnans. Scdm generatū qz nihil gnat seipm. Tertium aliud p̄suppositū non productū et iō gnatio non ē creatio. Et qz hoc ē in diuinis qd generatōi filij p̄supponit esse qd non ē generans nec genta s; cōicata. ideo gnatio filij nō est creatio. Quartus ē qz sit cōicatio eiusdē nature et vbi maior ē idēptitas ibi ve-

De predicamēto substātie So. XXXVI

rior est ratio gnationis. et ideo verior in vniuocis. et p̄ consequēs qz in diuinis eadē natura specie et numero cōicat filio ē ibi p̄p̄ssima gnatio. vnde Ephe. iij. Ex quo omis paternitas in celo et in terra etc. Quintum est qz sit modo nature et vt ab vno effectiue vnū gnetur. Et ideo productio filij qz est ab vno solo scilz a patre. vocatur gnatio in diuinis. Sed quia productio sp̄ssancti ē a duobus scilz a patre et filio non vocatur gnatio s; processio. Sextum autē qz generatio sit cum motu et transmutatione vlt⁹ non sit idifferēter se habēs ad eas. ita qd in creaturis motum semp̄ hz et transmutationē in diuinis aut excludit. Ex quib⁹ oib⁹ cōcludit quid ē gnatio et qz pueniat deo et creaturis et qz diuersimode. et vlt⁹ qd nabiliori et magis p̄p̄e est in diuinis quā in creaturis. et qz productio filij a patre dicitur gnatio. productio aut sp̄ssancti non: sed processio.

De noībus pertinētibus ad vitam et viuētia.

Idēdum ē de noībus prinētibus ad scdm gradū entium eoz scz qz habent esse et viuere. Et qz nomē vite hīc primo occurrit ideo primo dicēdum ē de hoc nomine vñ traxit originē. quibus cōuenit p̄p̄e et quibus similitudinarie. Secūdo descēdetur ad dicēdum de noībus productionū. quib⁹ ipsa viuētia pducunt et de noībus productoz. Quātum ad p̄mū dicēda sunt q̄ttuor. Primum ē de ip̄o noīe vite vñ sumptū ē et quibus pueniat. Secūdo quō viuere diuidit p̄ ista q̄ttuor scz alimēto vti: sentire: moueri fm locū: intelligere. Tertio quō vita diuidit in actiuā et cōtēplatiuā: theologoz et phoz. Quarto qz est differētia inter vitam cōtēplatiuā et actiuā.

Unde habuit originē nomē vite quib⁹ pueniat etc. Ea. LI

Clātū ad primū sciēdus qz nomē vite ex h̄ sumptū fuisse vñ qz aliqd a seip̄o potest moueri. et iō ex h̄ dicta sunt p̄mo aliq̄ viuere qz visa sunt

e iij

Tractatus II

a semetipsis moueri aliquo motu sicut plāte motu aug-
menti et aīalia motu locali. Ea vero que uisa sunt nō mo-
ueri nisi ab alijs mota: dicta sunt mortua uel carentia uita
sicut lapides et ligna et inde transumptiue et per quādam
similitudinem ea quorum principium motus in ipsis est
etiam dicuntur uiuentia quous non seipsa moueant. sicut aq̄
scaturiens ex impetu sui motus a terra dicitur uiuere.
Et que autem immobiles ut stagnales et lacuales dicuntur
aque mortue. Ad hoc facit quod boīes et alia aīalia que
multū sunt mobilia dicuntur bene uiua. sicut aliq̄s q̄ non
pōt stare in vno loco dicitur bene uiuere. eōuerso qui ē ma-
le mobilis et tardi motus dicitur totus mortuus uel male uiuus.
Ex hoc autē ulterius nomē uite tractū est ad alia et attribu-
tum oībus opationib⁹ quas aliquis ex seipso exercet non
ab alio motus. etiam si ille opationes proprie non sint motus
sicut etiā nomē motus ad quilibet opationē solet transfer-
ri. sicut trāsumptiue et large sentire et intelligere dicuntur
motus. Et sicut hoc nō solum que mouentur a seipsis vel per
augmētū vel localiter dicuntur uiuere sed etiam oīa que a se
ipsis appetūt. sentiūt et intelligunt. Hec etiā opationes uite
dicuntur. quous enim in aliquo sint plures dictarū opationū.
Ex illa tū dicitur uita in aliquo q̄ est opatio p̄ncipalis in illo.
Sicut aīaliū uita dicitur in sentiēdo quous nutrant: quous sen-
tire est p̄ncipalius in aīali et hoīm uita dicitur in intelligēdo. quous
uis etiā sentiāt. Hoc autē accipiēdū est non solū sicut poten-
tias sed etiā habitus et actus supadditos. p̄pter quod nomē
uite ulterius est extēsum: intātum ut uita uniuscuiusq̄ ho-
minis dicatur in hoc cōsistere: in quo ē summū ei⁹ studiū et
intētio et cui maiorē curā impēdit: ut dicit Philosophus. ix. Ethic.
Et sic hominis studiosi dicitur studiū ei⁹ uita et mercatori
mercari uita ei⁹ et sic de alijs. Ex quibus patet vñ sumptū
est nomen uite. et ad que extēsum et tractum est et quibus
conueniat. quibus proprie et quibus trāsumptiue.

De predicamēto substātie Fo. XXXVII

Quomodo uita diuidit̄ in vegetatiuā: sensitiuā: moti-
uam sicut locū et intellectiuam. Capitulum. LII.

Quantum ad secūduz sciendū quod uita
diuiditur in quattuor scilicet alimētouiti: sentire: mo-
ueri sicut locum et intelligere. Sciendū quod hec quattuor
quous sumuntur pro quibusdam operationibus
que sunt opationes anime dātis uitā vel vegetatiue uel sen-
sitiue vel intellectiue: et sic uiuere uiuentib⁹ non est esse. sed
operari. Alio modo sumuntur ista pro ipso esse uiuentium in
quibus sunt iste operationes. Et sic intelligit̄ uerbu⁹ Philo-
sophi. ij. de aīa uiuere in uiuentibus ē esse. Unde sic dicitur. ix.
Ethic. quod esse est sentire vel intelligere. id est habere naturam
ad sentiēdū uel intelligēduz. Et hoc modo distinguit Philo-
sophus. ij. de aīa: uiuere per illa quattuor. Nam in istis in-
feriōrib⁹ sunt gēna uiuentium quarū quādam habent naturā
solum ad utēdum alimēto et ad cōuenientia alimētouiti est
augmētum et gēnatio sicut in plantis et in oībus vegetabi-
libus. quādam uero ueltra hoc habent naturā ad sentiēdū ut
patet in animalib⁹ imobilibus que nō mouentur motu pro-
gressiuo ut ostree marine. Quēdā uero cū his ueltra habent
naturam ad motū sicut locum et p̄gressiue ut animalia p̄fe-
cta ut quadrupedia et uolatilia et huiusmodi. Quēdā uero
habent naturā ad hec oīa et ulterius ad intelligēdū ut ho-
mines. Et sic patet quomodo hec quattuor sunt sub diuisio-
ne uite scilicet alimēto uiti quod p̄tinet ad vegetabilia et sentire
quod p̄tinet ad animalia imperfecta: et moueri sicut locum quod
p̄tinet ad animalia perfecta: et intelligere quod p̄tinet ad ho-
mines. Et iste operationes nō sunt motus proprie: sicut enim
nomē motus ad aliquā operationem solet trāferri: sic trā-
sumptiue et large sentire et intelligere dicitur motus. Quā-
doq̄ sumuntur pro quibusdam operationibus: et tunc sunt o-
perationes triplices anime: scilicet vegetatiue: sensitivae et in-

Tractatus II

lectiue. Quandoque pro esse viuētium quorū sunt operā
tiones: et tunc p̄tinet ad quadruplex genus entium: scilicet
vegetabiliū solum quātum ad p̄mū. Habentiū solum sen
sum cum vegetari: quātū ad animalia imp̄fecta. Habenti
um veg: tari sentire et moueri s̄m locū quātum ad anima
lia perfecta: et intelligere quantum ad homines: et sic patz
quomodo itelligit illa d̄stinctio.

¶ Quomodo vita diuidit̄ in actiua et contēplatiua et quo
modo vtrūq; conuenit vite. Capitulum. LIII

¶ Premissis patet aliquo modo tertium
scilicet quomodo vita diuidat̄ in vitam actiuam
et contēplatiua. Si enim vita p̄t̄ dici operatō
quā aliquis ex seip̄o exercet et in hoīe que est
p̄ncipaliter in eo et etiā in alijs operatiōib⁹: illa semp̄ que
p̄ncipalior est dicit̄ eē vita et cui imp̄ditur summū studiū
intentio et cura. non solū s̄m potētias naturales: sed etiaz
s̄m habitus et actus sup̄ additos. Et cuz talis operatio in
homine sit itelligere: restat qd s̄m hāc operationē dicit̄ ho
mo viuere: et vita eius distinguat̄ in actiua et contēplati
uam respectu operatiōis intellectiue. Vita enī voluptuo
sa non ē p̄ncipalis in homine. vñ nec humana imo bruta:
lis bestialis et pecudū p̄mo Ethicorū a philosophis appel
latur. Sed s̄m itellētū est soluz humana vita cuius diuis
sio respectu intellect⁹ sic poteit accipi. Habet enim intel
lectus duas operationes: vna que ē ip̄ius s̄m se: alia que
est ip̄ius s̄m qd regit vires et potētias anime inferiores si
bi obediētes et s̄m hoc in homine accipitur duplex vita.
Vita que cōsistit in operatione intellectus s̄m seipsum: et
hec dicitur vita contēplatiua. Alia que consistit in ope
ratione intellectus et ratiōis s̄m qd ordinat et regit et impe
rat potētis anime inferiorib⁹: natis sibi obedire et hec di
citur vita actiua. Ex quo patet quod cum intellect⁹ diuis

De predicamēto substātie XXXVIII

ditur in speculatiuū et practicum nō tanq̄ in diuersas po
tentias s̄z sicut in diuincta officia p̄ diuinctos actus in di
stincta obiectam et hominis vita dicit̄ cōsistere in eo quo
maxime delectat̄ et cui magis intēdit. Quidam autē ma
xime intēdunt contēplatiōi veritatis quod p̄tinet ad in
tellectum speculatiuū. Vita enim contēplatiua cōsistit in
contēplatione summe cōtēplabilis. Et quia aliquid
maxime intēdūt per rationē practicam passionib⁹ mode
randis quod p̄tinet ad rationē practicam. Ideo in his vi
ta actiua p̄sistit respectu optimi agibilis. Et ita patz quō
diuiditur: penes qd at̄ dicitur vita actiua et contēplatiua
et qd solum conuenit nature intellectuali.

¶ Quomodo differt vita contēplatiua theologorum et
philosophorum. Capitulum. LIII.

¶ Quantum ad quartum sciendum est
est vt patet qd vita p̄tēplatiua cōsistit in actu
potētie intellectiue. Hoc autē intelligēdum est
non absolute: sed inquātum talis actus ē di
lectus et electus p̄ voluntatē affectantē et p̄ligentem talē
actum. Cum autē operatio sit media inf̄ opantē et ipsuz ob
iectum ad qd tēdit ipsa opatio: ex parte duplici p̄t̄ consi
derari. Vno modo inquātū est p̄fectio opantis. et tale desi
deriū p̄cedit ex amore sui. Alio modo p̄t̄ considerari talis
opatio inquātum terminat̄ ad tale obiectū. Et sic p̄tēplati
onis desideriū p̄cedit ex amore obiecti. Differt ergo con
tēplatio quā posuerūt phi a contēplatiōe quā ponūt the
ologi. Quia phi vita contēplatiua procedit ex desides
rio et amore contēplantiuz. Contēplatiua autē vita theo
logorum p̄cedit ex amore dei contēplandi: vt sit ibi amor
vbi oculus Math. vi. vbi est thesaurus tuus ibi et cor tuū
et. Johā. xvij. Hec est vita eterna et cetera. Ista etiaz pre
exigit charitatem et nō illa phi. Gregorius sup̄ Ezech.

Tractatus II

Contemplatiua vita est charitatem dei et primi tota mente retinere: ab actiōe exteriori quiescere: ita ut iam nihil agere libeat sed calcatis curis oibus ad videndam faciem sui creatoris animus inardescat.

¶ Quid est gigni nasci oriri et quibus conueniant.

Secundo considerandum est de nominibus productionum et productorum pertinentium ad secundum gradum entium que sunt uiuentia. Vbi sciendum quod quibus generatio sit entium illorum que minus habent de nobilitate inter omnia entia que continue producantur in esse que non habent nisi esse. et in habere esse ipsa uiuentia que ad secundum gradum entium pertinent conueniunt cum eis et ultra hoc habent uiuere in quo excedunt ea. Ideo inanimatorum productio non sic sibi nomen generationis appropriauit quatenus productioni animatorum conueniat et ipsorum uiuentium que tenent secundum gradum entium. Et quia iste secundus gradus entium excellit entia primi gradus in uiuere. Idcirco productio eorum propter nomen generale quod sibi uenit cum alijs uita careribus sibi specialissima notia appropriauit. Ad quod sciendum nota: quod in aetatis et uiuentibus respectu sue productionis tria considerantur.

¶ Triplex proprietas uiuentium respectu sue productionis.

Capitulum LV.

¶ Primum est quod a primo genere aliquid descendit: scilicet semen uel aliquid loco seminis: quod est sufficiens ad generationem quantum ad principium actiuum et passiuum. Hoc autem est in diuersis differenter. Nam in quibusdam sicut in plantis a primo genere ministrat utrumque: eo quod plante non habent sexum distinctum. In alijs uero que habent distinctum sexum ut in animalibus: a matre ministrat principium actiuum. a femina autem principium passiuum siue materia. Animalia autem secundum philosophum sunt in coitu sicut unum principium generans

De predicamento substantie Fo. XXXIX

et secundum hoc dicitur Benef. primo. Erunt duo in carne una. Secundum in productione uiuentium est quod talis productio est quod per modum cuiusdam exitus a genere. Et hec productio sequitur ex prima: nec hec uenit productioni inanimatorum. Tertium est quod sequitur ex premissis duobus: scilicet quod generatum uel productum exiens a genere in principio generationis adheret ei et in eo est per se vel colligationem ut dicit philosophus. v. metaph. ut patet in fructibus que colliguntur et adherent arbori: et in embryonibus que adherent matri secundum contactum.

¶ Quid sit gigni nasci oriri: quomodo differunt et quibus proprie conueniunt.

Sicut secundum has tres productiones quas habet productio uiuentium et animatorum hec tria uocabula distinguuntur sic quod respectu cuiuslibet proprietatis erit unum. Secundum enim quod propria sufficientia sue generationi ministrat a genere dicitur res gigni uel genita esse. Secundum autem quod producat per modum exitus dicitur oriri uel orta esse. Secundum autem quod producat ut iunctum generationi dicitur nasci uel natum esse. Unde philosophus. v. metaph. nata dicitur quasi ad nata. sic enim generans et generatum sunt quasi res una. Et ita per differentiam inter creationem que est productio eorum quibus nihil presupponitur: et generationem que est productio cui presupponitur aliquid que est generaliter omnium generabilium et corruptibilium. Et iterum gigni nasci et oriri que solum sunt uiuentium et aetatorum licet ex diuersa proprietate. Quia uiuentia dicuntur gigni in quantum a generante descendunt. Oriri in quantum a genere exeunt. Nasci in quantum iuncta sunt generationi. Istorum autem definitio que quis posset dici corruptio nomine generali. tamen proprie uocatur mors. Quod autem in rebus inanimatis dicitur corruptio: in uiuentibus dicitur mors.

¶ Quibus predicta conueniant similitudinarie.

Et tamen sciendum quod nomen proprie dictum de uno: quod est metaphorice dicitur de alio et similitudinarie: et ita est

de his tribus nominib⁹ nasci gigni oriri. Quia enī aqua fontis et sol et similia de oculo in manifestuz p^grediunt: p^g similitudinē oriri dicunt. Quia etiā accidentia per moduz cuiusdam exitus fluunt a p^{nc}ipis subiecti: et adherēt subiecto: et similiter ptes adherēt toti. Ideo similitudinarie nasci et oriri dicunt: et accidentia a subiecto et ptes a toto.

¶ Quid est conceptio natiuitas in vtero: ex vtero: et q^b conueniant proprie.

¶ **¶** Lterius est sciendum q^d genitū exit a generante dupliciter. Uno modo fm q^d pcedit in eē distinctum: clausum tamē infra terminos generantis: et iste exitus vocat^r p^{pr}ie conceptio. Alio modo fm q^d procedit in esse distinctū et manifestū. ideo in eis nō p^{pr}ie dicit^r conceptio sed natiuitas. Et q^a res nomina^t fm quod apparet: ideo iste modus excūdi facit natiuitatē fm communem modū loquēdi. Nihilominus tamē et iste exitus p^{pr}ius pōt dici natiuitas: fm q^d dicimus duplicem natiuitatem: vnā in vtero: aliam ex vtero. Et q^a in plantis siml^r procedit quid in esse distinctū et manifestuz: ideo in eis nō dicitur p^{pr}ie conceptio sed natiuitas. Ex hoc etiā verbus mētale fm q^d distinguitur in itellectu et extra nō manifestatur: dicitur cōcipi: sed cum extra p^{nc}ipiat: dicitur similitudinarie nasci. Ex quo patet differētia cōceptionis ad nasci. nā q^{uis} ea q^{ae} cōcipiuntur possunt dici gigni et generari. non tamē ortus et natiuitas fm cōmunē modū loquēdi eis cōueniunt nisi cū determinatiōe scilz in vtero: sed p^{pr}ie ortus et natiuitas dicunt^r de re excūte a generante in esse distinctum et manifestum.

¶ Quomodo generatis ex putrefactione conueniat gigni nasci: oriri.

¶ **¶** Lterius autem q^a in omnibus generatis ex putrefactiōe virtus solis et aliorū corporum supcelestium supplent vicē virtutis formatiue que est

In semine: in generatiōe eorum que ex semine nascuntur hec autē virt⁹ per omia corpora inferiora est diffusa. ideo sicut animalia generata per coitū se habēt ad patrem et matrem: ita generata per putrefactōez se hnt ad terrā vt ad matrem: et ad corpora celestia vt ad patrem. Propter quod dicit quidā philosoph⁹ terram eē matrē: soles vero eē patrem. Sic autē nomine solis omne corp⁹ celeste talē virtutem habēs actiuā intelligo. et nomine terre omē corpus elementare quod habet virtutem passiuam: sicut in aqua multa generantur ex putrefactione: et in aere similiter sicut patet in ranis: et ideo talia proprie gigni: oriri: et nasci dicuntur.

¶ Quid importatur nomine paternitatis et filiationis: et quibus conueniant.

Lterius autē sciendū q^d talia quibus cōuenit nasci p^{pr}ie et similitudinarie dupliciter pducantur.

¶ **¶** Uno em modo excūnt q^ddam in esse: accipiendo eandē naturā in specie a gnante: ita q^d generās genito cōmunicat eandē naturā in specie: et talia sibi assumunt spāle nomē quātum ad producēs quod vocat^r pater: et quātū ad productū q^d vocat^r filius. Et q^a in diuinis pater cōmunicat filio eandē naturā non solum specie sz etiā numero ideo in pducto ē filiatione: in producte paternitas: immo ab illa paternitate omnis paternitas in celo et in terra nominatur et dicit^r. Sed q^a inter viuētia nobilio^r gradum tenent bruta post vegetabilia et post bruta natura intellectualis: ideo fm cōmunē vsum loquēdi quīs possimus vti large loquēdo tam in plantis q^{am} in animalib⁹ respectu producētis et pducti noīe paternitatis et filiationis: et quōs homines in talib⁹ sic vtant^r. tamē p^{pr}ia acceptio nominis est in producentibus et productis intra naturam intellectualem: ideo vnus homo producens alium homines per viam nature dicit^r pater: productus dicitur filius. non tū

Tractatus II

dicitur proprie de plantis et de brutis: quia quadam appropriatiōe tractū est ad producta intra naturā intellectualem. Ex quibus patet quod quia in diuinis comunicat eadem natura numero ipsi genito per generās. ibi est propriissima ratio paternitatis et filiatiōis. In hominibus autem proprie post illas. In brutis autem magis deficit: et ibi est large sumēdo. In plantis autem tenet vltimū gradū large acceptionis. Quia vero angelus a deo producit. nō tamen deus eandē naturā specie sibi comunicat. ideo deus nō dicitur pater angelorū nec angeli filij nisi solū large scilicet per adoptiōem vel gratiam. Alia autem producunt in esse quibus aliquo modo nasci cōuenit quibus nō comunicat similis natura secundum speciem a producente et nulli tali cōuenit paternitatis rō respectu producentis: nec rō filiatiōis respectu producti: et ideo solus oriens flos vel fructus in arbore: et etiā partes corporis et totius corporis capilli et accidentia: quibus aliquomodo istis cōueniat gigni vel nasci. tamē nullo modo puenit eis ratio filiatiōis: nec illi a quo exeūt ratio paternitatis: et idē est de generatis ex putrefactiōe: quia non proprie habet rationem filiatiōis.

¶ Quomodo aliter fieri puenit forme nature parti et accidenti: et per quos gigni: nasci: et concipi: oriri: et aliter supposito hūi formā materiā partes et accidentia.

¶ Propter hoc sciēdum est quod cum nasci: oriri: gigni: et concipi quoddam fieri importet sicut alicui rei competit infra illoz naturā fieri: ita nasci et sic dicitur alijs. Nihil autem fit nisi ut sit: et ideo etiā sicut alicui competit eē ita et fieri. Et ita per quos concipi: nasci: gigni: et oriri. In re autem que gnatur considerant ista scilicet suppositū subsistens ut homo: forma subsistētis ut anima hominis: natura subsistētis ut humanitas hominis: accidentia ut albedo et quātitas etc. Partes etiā que sunt duplicis generis: quia quidam sunt secundum quātitatem: et sunt duplices. Vel enim sunt in potētia

De predicamēto substantie Fo. XLI

solum in toto ut carnes in toto corpore. vel pars carnis in carne. et similiter in quocunq; continuo. Alie sunt partes substantiales in quas totum diuiditur sicut forma et materia. Vel sunt in actu ut in his que per contactum coniungunt in toto. ut flos vel fructus in arbore. ergo sicut istis competit fieri et esse: ita nasci: gigni etc. Esse autem proprie subsistētis est: et illud quod fit proprie subsistens. Sicut enim actiones suppositorum sunt ex parte termini a quo. ita esse et fieri proprie ex parte termini ad quem suppositi et subsistentis est. Et ideo proprie suppositum nasci: gigni: concipi: oriri dicitur. Forma autem et materia non dicuntur fieri nec eē: sed sunt id quo subsistēs hō esse. sed dicuntur fieri ex consequenti. et ideo conuenit eis gigni: nasci: oriri: vel fieri: non quia ista sint quod nascitur vel quod oritur etc. sed quia per generationem accipiuntur. et ideo non proprie sed quasi per accidēs. Accidentia autem non dicuntur esse nisi per aliud et ideo etiam nec eis ista conueniunt proprie sed ex consequenti et per accidēs. Quantum autem ad partes quātitatis quando adduntur toti preexistētī possunt dici fieri vel nasci. Quando autem generantur generatione toti. tūc dicitur totū fieri et non pars nisi per accidēs. Quātum vero ad partes essentielles sicut sunt forma et materia nō dicuntur talia proprie fieri nisi esset forma per se subsistens sicut anima rōnalis quae dicitur fieri per creationem propter factiōnē qua fit suppositum vel compositum per ginationem. sed solum proprie dicitur fieri ipsum compositum subsistēs. et per consequens nō talibus partibus puenit: nasci: oriri: gigni: concipi: fieri: sed solum composito subsistenti.

¶ Quod aliter conuenit concipi: gigni: nasci: oriri: verbo diuino et humano.

¶ Quoniam verbum nostrū mētale deficit in multis a verbo diuino. sed specialiter in hoc. quia illud verbum est subsistēs et habēs rōnē suppositi: nō autem verbum nostrū sed est in

Tractatus II

herēs. idē pprie illud dicit cōcipi: gigni: oriri: nasci: nostruz
aut nō ita pprie lz posset dici cōcipi: nasci: oriri: gigni: cōtū
ad aliq̄s pprietates sicut ptz q̄ pōt dici p̄cipi in cōtū p̄ce-
dit in esse distinctū occultū ⁊ sic de alijs. Et ita ptz specia-
liter differētia hui⁹ qd̄ dico p̄ceptio natiuitas ex vtero et
in vtero. ⁊ hui⁹ qd̄ dico filiatio ad inuicē ⁊ ad priora voca-
bula. ⁊ sic p̄sequēs ptz qd̄ significāt. q̄b⁹ pprie ⁊ similitudi-
narie pueniūt. ⁊ de q̄b⁹ dici possunt. quō ad inuicē pueni-
unt ⁊ differūt oīa ista. s. creatio: generatio: gigni: oriri: nas-
ci: cōcipi in vtero ⁊ ex vtero: paternitas ⁊ filiatio.

¶ De p̄tinetib⁹ ad tertiū gradū entū quō d̄z denoīari p̄-
ductio āgeli ⁊ aīe rōnal̄ ⁊ eoz q̄ aīe ifūdīt a deo. La. LVI

¶ Tertiū dicendū est de noībus p̄tineti-
b⁹ ad res tertiū gradus entū. s. q̄ habēt
esse viuere ⁊ intelligere. Et p̄mo de nomib⁹
productionis. Scōdo de noīe p̄ductor qd̄ dici-
tur p̄sona. Quātum ad noīa p̄ductionis sciēdū est q̄ ea
que habent esse viuere ⁊ intelligere. sunt infra naturā in-
tellectualem ⁊ sunt solū tria. s. angelus: aīa rōnalis: ⁊ hō.
Homo aut dicit compositū ex corpore ⁊ aīa: qz nec corp⁹
p̄cise nec aīa p̄cise est homo s̄z compositū ex vtroq̄. Qu-
igitur p̄ductio quotidiana homis est ad modū aliorū en-
tium habētū esse ⁊ viuere. Quis ultra hoc habeat intelli-
gere. eius p̄ductio sp̄ciale sibi nomē nō retinuit. s̄z eius
p̄ductio noīatur noīb⁹ aliorū ⁊ dicit generari ⁊ gigni ⁊ c.
h̄z em̄ materiā ex qua generat. Anima aut rōnalis ⁊ an-
gelus si p̄ducūtur habēt speciale nomē cōtū ad sui p̄du-
ctionē. Quē em̄ eodē mō aīa ⁊ angel⁹ creant ⁊ p̄ducunt a
deo nulla p̄supposita materia ex qua p̄ducant sicut a p̄n-
cipio oīa entia ex nihilo sunt creata. ideo nomē gn̄ale ge-
neralis p̄ductōis sibi retinet. ⁊ eoz p̄ductio vocat crea-
tio. nō aut gignitio v̄l generatio v̄l natiuitas. Quē nec p̄ci-

De predicamēto substātie. Fo. XLII

pi nec nasci nec oriri pprie cōuenit eoz p̄ductioni. Gratia
autē in aīa ⁊ alie virtutes a deo infuse. qz nō possunt p̄ se
subsistere sicut angelus v̄l aīa. Itē qz habēt materiā in
qua semp sunt quīs nō habeāt materiā ex q̄ fiūt. aliquid
sibi retinuerūt de noīe generalis p̄ductōis. Et qz in p̄di-
ctis deficiūt a p̄ditōib⁹ illi⁹ p̄ductōis. ideo dicitur p̄crea-
ri magis q̄ creati. vñ pprie gr̄a nō fit v̄l creatur s̄z magis
cōcreat. ⁊ nec istis pueniūt alia noīa p̄ductōis entū p̄mi
gradus: quīs aliq̄n large ⁊ ip̄proprie ī eis talib⁹ vtamur.

¶ De hoc noīe p̄sona quid significet ⁊ vnde habuerit ori-
ginem ⁊ quibus conueniat. Capitulū. LVII

¶ Quātū ad nomē p̄tinetes ad produ-
cta entia que habent esse viuere ⁊ intelligere
qd̄ est p̄sona. quīs sint aliqua alia tñ de il-
lis p̄transio qz specialē difficultatē nō habēt
Nomē aut p̄sone nō p̄tinet nisi ad suppositū itellectualis
nature. ⁊ ideo cū aīa rōnalis nō sit suppositū s̄z p̄s suppo-
siti. non pōt puenire nomē p̄sone ipsi aīe licet dixisse hoc
videat magister sentē. in. lib. d. xxij. ⁊ hugo de sc̄to victo.
Restat ergo qz in creaturis solū dicatur pueniēter de ho-
mine ⁊ angelo. Sciēdū ergo ē qz nomē p̄sone significat
subam particularē nō absolute nec quācūq̄: se put subij-
citur p̄tinetati ad dignitatē p̄tineti infra naturā itellectu-
alem. Et fm̄ Boeciū tractū est nomē p̄sone a p̄sonādo. eo
qz in tragedijs recitatores sibi ponebāt laruā ad rep̄sen-
tandū illū de quo gesta narrabāt decantādo: ⁊ inde etiaz
tractū est in vsum vt quodlibet indiuidū homis de quo
pōt talis narratio fieri p̄sona dicat. ⁊ etiā ex hoc nomē p̄-
sone est tractū quasi gn̄aliter vt significet suppositū in ge-
nere substātie nō quodcūq̄. s̄z itellectualis nature q̄ est
ceteris dignior. ⁊ inde etiā excellētie ⁊ dignitates qd̄ cō-
ueniētes hoībus p̄sonatus dicitur. Sic diffinit Boecius

Tractatus II

In lib. de duab⁹ naturis personā. Persona est intellectus
lis nature indiuidua substātia. Huic autē noī psona quod
est nomē rei et pme intētionis et ad rōnalem naturā soluz
ptinēs infra gen⁹ substātie. respōdet in greco hoc nomen
psoon. a pro q^o est in et sopos q^o ē facies. q^o hmoi laruas
in qbus rep̄sentabāt et psonabāt laudes taliū ante facies
ponebāt. et sic patet q^o id qd dicūt et significāt hec quattuor
noīa ī genere substātie in gnali apud latinos scz essen-
tia: substātia: res nature: substantia: et tria noīa in greco
eis correspondētia. s. vsya: vsyosis: et hypostasis. Hoc idē
significat et dicit hoc nomē psona in gnē intellectualis na-
ture: et psoon in greco respondens psonē in latino. No-
tandum q^o licet hoc nomen hypostasis apud grecos ex p-
pria significatione noīs habeat qd significet quodcūq^o in-
diuiduū substātie. tñ ex vsu loquēdi hz qd significet indi-
uiduū rōnalis nature rōne excellētie sue. Traditur autē a
doctouibus q^o sūt tria de rōne psonē scz substātia: ratioci-
nari: et indiuiduū eē. qd nobiliori mō est ī angelo q^o ī hoīe
et in deo q^o in vtroq^o. Et ideo nomē psonē iuenit in hoīb⁹
in angelis et in deo. Et ista tria sunt vbiq^o de rōne psonē.
sed tñ in illis trib⁹ respectu cuiuslibet diuersa rōne. quod
non est hic necesse explicare in singulis.

**De nominibus que conueniunt rebus de genere quan-
titatis.**

Capitulum LVIII

Quo dicendū est de nominibus pri-
me intētiōis ptinētib⁹ ad res de gnē q^otitatis
Et primo de noīb⁹ specierum in quas diui-
dit Aristo. q^otitatem in predicamentis. Secōdo

de his que se tenent ex parte q^otitatis fm modum pprie-
tatis. Et primo de mensura. Secundo de infinito.

**Sufficientia: significatio: et differentia: specierum q^o-
titatis.**

De predicamēto q^otitatis. Fo. XLIII

Quantū ad primū de speciebus q^otitatis sumēdo ha-
rū differentiā: sufficientiā: et significationē. Sciēdū
est q^o oīs q^otitas ē continua v^l discreta. Dicit au-
tem q^otitas cōtinua cuius partes accipiunt successiue si-
ne aliqua discōtinuatiōe. vt in tpe vni⁹ diei. vel in vno li-
gno integro. Et hmoi cōtinuū tripliciter a p^oho diffinit^r.
Si em̄ p̄sideretur q^otū ad sui p̄stitutionē d^r cōtinuū cui⁹
partes copulātur ad vnum terminū cōm. et ita diffinitur
in p̄dicamentis. Si autē consideretur q^otum ad sue natu-
re integritatem sic diffinit^r in. v. methaphi. Cōtinuum est
cuius motus indiuisibilis est fm se. Si autē cōsideret^r q^o-
tum ad sui resolutōem. sic diffinit^r in. iij. phisico. Cōtinu-
um ē diuisibile in infinitum. Hec autē q^otitas continua cū
sit habens rōnem mēsure vt dicit^r. x. metaphi. q^o etiā vep-
est de oī q^otitate. Vel mēsurat ab extrinseco et hoc duplici-
ter. Vel put res est in motu. et sic est tēpus qd est mēsurā
fluens. Et dicitur tēpus numerus motus fm prius et po-
sterius. Vel mēsurat rem vt est in aliquo quiescēs et sic est
locus. qui est mensura manēs. Et dicitur locus vltima su-
perficie corporis ambientis. Si autem mēsurat q^otitas
continua rem ab intrinseco sic est tripliciter. Vel fm di-
mensionem vnā solam scilicet fm longitudinem et sic ē
linea. que est longitudo sine latitudine et profunditate. cu-
ius extremitates sunt duo puncta. Vel fm duas scilicet
longitudinem et latitudinē et sic est superficies que ē habēs
duas dimēsiōnes scilicet longitudinem et latitudinē. Vel
fm tres scilicet longitudinem latitudinem et profundita-
tem et sic est corpus quod est habēs tres dimēsiōnes scilicet
longitudinem latitudinem et profunditatem.

Quot modis dicitur corpus.

St tñ intelligēdū q^o corp⁹ tripliciter p̄siderat. Pri-
mo put dicit omē illd qd substernit trine dimēsiō-
ni sine p̄cisiōe forme. et h mō ē gen⁹ subalternū in

f ij

predicamento substantie. Secundo modo per natura et re que subter-
iunt trine dimensionum cum perfectione ulterioris forme. Et sic est
materia vel pars compositi. et sic non predicatur de alijs speciebus
generis sube. quous sit in genere sicut pars. Tertio modo potest
derari putat dicitur trina dimensionem solum. et sic accipit hic et est
tertia species quantitatis continue intrinsece mensurantis. Dis-
creta autem quantitas est cuius partes successive accepte
habent discontinuitatem et discretiorem quadam. et sic dif-
finitur in predicamento. Discreta quantitas est cuius partes
non copulantur ad aliquem terminum communem. Hec ergo di-
creta quantitas vel est multorum discretorum permanetium
et sic est numerus. Vel multorum discretorum sibi inuicem
succedentium. et sic est oratio. Utraque tamen multipliciter dicitur.

¶ Quot modis dicitur numerus.

Ad sciendum quantum ad numerum quod numerus dicitur multi-
pliciter. Primo modo de re numerata. et sic quous de
multis hominibus dicitur sive hic est magnus numerus.
Secundo per numero numerante. scilicet ipsa anima que finit per hos dicitur
baat numerus. seipsum mouens. Tertio per numero quo nume-
ramus et sic est quantitas. et sic dicitur tripliciter. Quia potest considera-
ri primo putat per considerationem abstrahit a materia sensibili.
et sic considerat a metaphisico. Vel prout applicat materie
sensibili et sic considerat a naturali. Vel putat habet rationem
subicibilis et predicabilis et sic considerat a logico. Et hic
tria consideranda sunt. Primo de unitate que est principi-
um numeri. Secundo de discretione. Tertio de numero.

¶ De unitate numeri.

Quantum ad primum sciendum est quod duplex est generis unitatis
sicut et duplex generis indiuisiōis. Quedam enim est indiuisio solum in actu. Quedam est indiuisio vel
unitas et in actu et in potentia que dicitur indiuisibilitas. Que
quidem indiuisibilitas verius habet rationem unitatis quam in-
diuisio. cum plus dicat de indiuisione. Iste autem unitates

contrario modo se habent in ponendo et in remouendo. Nam
ad positionem unitatis indiuisibilitatis sequitur positio unitatis
indiuisiōis. quia quous sunt unum indiuisibiliter. sunt
unum per indiuisiōem actualē. sed in negando siue remouen-
do est e contrario. quia remotio unitatis indiuisibilitatis non
remouet. non enim sequitur. non sunt indiuisibilia. ergo non sunt
indiuisa. E contrario autem est de unitate indiuisiōis. quia
ad remotionem unitatis indiuisiōis sequitur remotio
unitatis indiuisibilitatis. Bene enim sequitur. Non sunt in-
diuisa actualiter. ergo nec indiuisibilia. Sed positio unitatis
indiuisiōis non ponit unitatem indiuisibilitatis. Non enim
sequitur sunt indiuisa. ergo sunt indiuisibilia.

¶ De discretione.

Quantum ad secundum est sciendum. quod duplex est discretio.
q. Discretio enim videtur nil aliud esse: nisi separatio que-
dam vel sequestratio huius ab hoc. Et hoc potest
esse dupliciter: negatiue: et positiue. Negatiue per hoc: quod
hoc non est illud. Alio modo positiue per hoc: quod hoc distin-
guitur ab illo. Discretio vero negatiua per non ideptitatem
positam aut per distinctionem. Iste autem discretio-
nes sic se habent ad numerum quod discretio negatiua sequi-
tur omnem numerum. Ratio istius est quia partes cuius-
cunq; numeri. siue sit diuisorum siue diuisibilium necessa-
rio habet aliquam non ideptitatem. et per consequens discretio-
nem negatiua. Discretio autem positiua solum est de ratione nume-
ri diuisorum. Iste autem discretio sic se habet in ponendo et re-
mouendo ad se inuicem. quod ad positionem discretiōis positiue:
sequitur positio discretiōis negatiue. Sed ad remotionem
discretiōis positiue: non sequitur remotio discretiōis
negatiue. E contrario autem est de discretione negatiua
quia ad remotionem eius sequitur remotio discretiōis
positiue. sicut ad remotionem non ideptitatis ab aliquibus. se-
quitur remotio distinctionis. Ad positionem autem discretio-
f iij

Tractatus II

nis negatiue: nō sequit̄ positio discretiōis positue. sicut etiā nec ad positionē nō idēptitatis positio distinctiōis.

¶ De numero.

Tunc q̄tum ad tertiuū est adueri: dū. q̄ cū vnum ⁊ multa opponūtur īmediate. q̄ ad remotionēz cuiuslibet vnitatis maxime si sit remotio in p̄p̄a ratiōe ⁊ rōne equipolēti: sequit̄ positio alicuius pluralitatis ⁊ alicuius multitudis. Et ideo sicut duplex ē gen⁹ vnitatis: sic ē duplex genus numeri. Quidā em̄ numerus ē. qui resultat ⁊ ponit̄ ex remotione vnitatis ⁊ diuisibilitatis. Et iste dicit̄ numerus distinguibilium siue diuisibilium ⁊ ponitur actualiter. si actualiter remoueat̄ vnitatis indiuisibilitatis siue idistinguibilitatis. Alius q̄dem ponitur esse numerus. qui ponitur ex remotiōe vnitatis indiuisiōnis ⁊ indistinctionis. ⁊ ille vocatur numerus distinctoꝝ siue diuisoꝝ. Isti autē numeri ex opposito habent s̄ ad vnitates in ponendo ⁊ remouendo. quia numerus qui ponit̄ ex remotione vnitatis indiuisibilitatis. dicit̄ numerus indiuisibilium siue distinguibilium qui non ponit̄ numerū diuisoꝝ siue distinctoꝝ. Ratio quia primus numerus ponit̄ ex remotione vnitatis indiuisibilitatis. Sc̄ds ex remotione vnitatis indiuisiōnis. nec p̄ consequens ad positionēz numeri diuisibilium sequitur positio numeri diuisoꝝ siue distinctoꝝ. Ad remotionē vnitatis indiuisibilitatis non sequit̄ remotio vnitatis indiuisiōnis. Ad remotionē autē numeri diuisibilium. sequitur remotio numeri diuisoꝝ q̄ si nō sūt diuisibilia. nec diuisa. E cōuerso autē est de numero diuisoꝝ ⁊ diuisibilium: ⁊ q̄cūq̄ habent numerositatē diuisoꝝ ⁊ diuisibilium. cū diuisio p̄supponat diuisibilitatē. sc̄ds remotionē numeri diuisoꝝ. nō remouet numerum diuisibilium. Ideo aliq̄ possunt habere numerū diuisoꝝ siue distinctoꝝ. Ratio illius est: q̄ numerus diuisoꝝ ponit̄ ex remotiōe vnitatis indiuisio-

De predicamēto quātitatis Fo. XLV

nis. Remotio autē vnitatis indiuisiōnis remouet vnitatē indiuisibilium. Et p̄ p̄ns positio numeri diuisoꝝ ponit̄ numerū diuisibilium. Sed q̄ vnitatis indiuisiōnis nō ponit̄ vnitatem indiuisibilitatis nec remotio numeri diuisoꝝ ponit̄ remotionē numeri diuisibilium: cū se habēt opposita modo ad vnitates sicut dictum est.

¶ Quot modis dicitur oratio.

Quantū autē ad orationē. Sciēdū q̄ oratio pōt̄ tripliciter p̄siderari. Vel p̄t̄ est in p̄gameno: ⁊ sic inq̄tum etiā est in ip̄a cōpositio ex materia ⁊ forma: ē in p̄nto substātie. Sed inq̄tum illa materia ē distensa q̄titate est in p̄nto q̄titatis. Inq̄tum etiā ex tali distensione resultat talis figuratio: ē in q̄rta specie q̄titatis. S̄ inq̄tum mouet visum: est in tertia specie q̄titatis. Sc̄do pōt̄ p̄siderari: p̄t̄ est in mēte ⁊ sic non pōt̄ eē q̄titas: s̄ est in p̄ma sp̄e q̄titatis. Tertio mō pōt̄ p̄siderari vt ē in p̄latiōe. Et hoc tripl̄. Vel p̄t̄ mouet auditū: ⁊ sic est in tertia specie q̄titatis. sicut ⁊ alia obiecta sensuum. Vel p̄t̄ comparat̄ ad t̄ps mēsurans hmōi p̄latiōē siue extensionēz mot⁹ q̄ fit in hmōi p̄latiōe: ⁊ sic orō est q̄titas p̄tinua. Vel p̄t̄ vna p̄s succedit alteri discreta ⁊ sepata: ⁊ sic est q̄titas discreta. Et hoc modo ponit̄ sp̄es q̄titatis discrete in p̄ntis.

¶ De noibus p̄uenientib⁹ mēsuris. Capl̄m. LIX.

Alia vero eē mēsurā cōuenit̄ q̄titati. An. r. metap. ponit̄ differētia mēsure. Ideo de noibus significantib⁹ mēsuras cui⁹ mēsurā sit p̄petas q̄titatis hic dicēdū est. Duplex autē est modus mēsurarū. An⁹ mēsurās res q̄tum ad intrinsecam q̄titatē sicut vna mēsurat pannū. Alius mēsurās rerū duratiōes q̄tum ad extrinsecā q̄titatē sicut t̄ps mēsurat duratiōes motus. Et quocūq̄ modo mēsurā sumatur: semp̄ dicitur mēsurā rei id q̄ certificat de quātitate

te rei: sine sit quātitas manēs q̄tum ad p̄mutū modū: s̄
ue fluens q̄tum ad sc̄m. Vel per modū fluentis qd̄ dico
p̄pter eū et eternitatē. De noībus p̄marū mēsurarū satis
dictū est in explanatiōe specierū quātitatis continue et di
crete. Sed de noībus mēsurarū q̄ mēsurāt duratiōes
p̄pter specialem difficultatē et eorū cōem vsū hic dicēdū
est. Sunt aut̄ illa: tempus cōtinuū: tempus discretū eūz
eternitas: nūc tēporis cōtinui: nunc t̄pis discreti: nūc cui:
nūc eternitatis. Quorū significātia et differentia patebit
ex dicendis. Hoc premissō de horū singulis dicendū ē. Et
p̄mo de tempore cōtinuo et suo nunc.

Quid est t̄ps cōtinuū: et nūc t̄pis cōtinuū. La. LX.

Intelligendū est ergo q̄ omnes ille
mēsure in hoc cōueniunt: q̄ sunt mēsure ali
cuius actus. Cum em̄ duratio sit act⁹: oportet
mēsuram duratiōis esse mēsurā actus: in eo
q̄ actus habet durare t̄m vel tantū. Differūt tamē q̄ fin
q̄ inuenitur diuersa ratio duratiōis: ita in actibus inuenitur
diuersa ratio mēsure. Sunt ergo q̄dam actus q̄ dicūtur
actus permixti potentie qui durāt per accētionē diuer
sarum p̄tium in eodem actu cōtinuo successiue. sicut partē
in motu. In vno aut̄ actu diuerse p̄tes cōtinue non possūt
accipi: nisi sit cōtinuus. In omni aut̄ actu continuo habē
te successionem est p̄us et posterius. Et ideo mēsurā talis
actus qui habet successionē et cōtinuitatem p̄tium in vno
actu: et p̄oritatem et posterioritatē h̄z quā potest numerari
vocatur tempus cōtinuum: quia mēsurat actus successi
uum continuū: in qua successionē est p̄oritas et postero
ritas numeralis ab anima sicut motus. Et ideo bene t̄
pus diffinitur q̄ est numerus motus s̄m p̄ius et p̄steri⁹.
Et ita patet qd̄ est tempus et cuius est mēsurā: quia mo
tus directe: licet per accidens possit esse mēsurā quietis

sicut mēsure habituum sunt mēsure priuationum. Nūc
autem temporis cōtinui differt. ab ip̄o tempore continuo
sic: q̄ omnino nō est idē re cum eo: sed sicut se habz pun
ctus ad lineam: ita se habet nunc ad tēpus. Proprie autē
s̄m veriorē opinionem: sicut mot⁹ mēsurat tēpore quo
rum vtrūq̄ est diuisibile ita mutatū esse mēsurat nunc tē
poris cōtinui. quorū vtrūq̄ est indiuisibile: et ita ip̄m tem
pus cōtinuū: et ip̄m nunc t̄pis cōtinui sunt diuerse mē
sure diuersorū ab eis mēsuratorum.

Quid est t̄ps discretū et nūc t̄pis discreti. La. LXI.

Alius actus secundus est qui nō hēt
successionē et cōtinuitatem p̄tium in se: sed ē
in se indiuisibilis. est tamē huiusmodi cōditi
ōis: q̄ alius act⁹ cōsimilis in eodem potest si
bi succedere: ita q̄ vnus succedit alteri: q̄uis ambo simul
esse non possint. Et talis actus est intellectio angeli: que
in se est indiuisibilis: et nō habet cōtinuitatē et successionē
partium eiusdem actus. Sed alius actus intelligēdi po
test p̄iori succedere: quia post q̄ angelus intellexit vnā
rem potest cessare illa intellectio. et inchoari alia respectu
alterius rei. Et ita licet non sit successus respectu partiu
eiusdē actus: est t̄m respectu diuersorū actuū ad inuicē suc
cessio. Illa ergo successio que est diuersorum actuū distin
ctorū ab inuicem habet mēsuram suā et vocatur tempus
discretum: quia discretos et distinctos actus sed indiuisi
biles mēsurat. Hoc autem tempus dedit itelligere Ari
stot. quādo orationem in p̄ntis posuit speciem quantita
tis discrete aliam a specie quātitatis continue. licet alibi
non fecerit mentionem. Et sic patet quid est tempus di
cretum. Quilibz autem talis actus simplex et indiuisibi
lis et discretus habet suam p̄riam mēsuram: et vocatur
nunc temporis discreti: quia sicut illa operatio ē indiuisi

Tractatus II

bilis: ita et nunc talis temporis discreti. Differt autem a tempore discreto dupliciter. Primo modo sicut pars a toto. Secundo quia nunc est mensura indivisibilis actus. Tempus autem est mensura successionis actuum indivisibilium discretorum.

Quid est eum et nunc eui.

Capitulum. LXII

Et autem alius actus tertius indivisibilis cui non convenit habere partes successivas eiusdem actus numero: nec alius actus est natus sibi succedere: tamen non est tante entitatis et actualitatis quin habeat tres imperfectiones. Prima est quod essentialiter continetur infra terminos alicuius generis vel speciei. Secunda est quod quia non habet omnem perfectionem nec ipsa est sua perfectio. Superadditur autem sibi aliquid ad suam perfectionem pertinens. respectu cuius potest esse aliqua successio in quantum aliquid cedit in preteritum et aliquid spectat in futurum. Tertia est quod et si non habet duo nunc includentia durationem ipsius quorum unum inchoet eam et aliud terminet eam. habet tamen de facto unum inchoans: et de possibili posset habere unum terminans de potentia divina: et ita habet cum hoc quod aliquid cedit in preteritum et aliquid spectat in futurum. et talis actus est esse substantiale vel actus essendi angelorum: quia talis actus est infra terminos generis et speciei substantie. Sic ergo talis actus non est sua perfectio: sed perfectionem suam habet superadditam scilicet suum intelligere: respectu cuius est alia successio: in quantum una succedit alteri: et una cedit in preteritum cui succedit altera que erat futura. Item non habet duo nunc includentia suam durationem: quorum unum terminet eam et alterum inchoet: sed habet bene unum inchoans: quia non fuit ab eterno: et posset de divina potentia habere aliud terminans: quia posset deus angelos annihilare. Et istius actus duratio mensuratur mensura que vocatur eum: quia est eternitas participata: quia de facto talis actus est eternus

De predicamento quantitatis Fo. XLVII

et infinitus a parte post. in quantum non habet aliquid nunc terminans: sed est perpetuus: habet sit terminatus et finitus ex parte ante. et ideo eum est mensura media inter tempus quod habet duo nunc terminantia et eternitatem que nullum habet. Nunc autem eui non differt realiter ab ipso eum sed solum ratione ut dicit aliquorum opinio: quia nec potest se habere ad eum sicut indivisibile ad continuum: ut nunc temporis continui se habet ad continuum tempus: nec sicut pars ad totum: ut se habet nunc temporis discreti ad tempus discretum. Et ideo idem re est nunc eui et eum sed solum ratione differunt: in quantum nunc eui imaginamur indivisibile: eum autem cum quadam extensione. Doctor tamen communis. prima secunde distinctio. xix. q. ii. articulo. ii. dicit. Quod quacumque mensura mensuretur esse alicuius rei: illi rei respondet pro mensura nunc illius durationis. Unde sicut tempus est mensura motus: ita nunc temporis est mensura ipsius mobilis. Et cuius esse est mensura eum: illius entis est mensura nunc illius eui. Et illud ens mensuratur nunc eternitatis: cuius esse mensurat eternitas. Sicut autem se habet in mensuratis actus ad illud cuius est actus: ita se habet quelibet duratio vel mensura ad suum nunc. Actus autem ille qui mensuratur tempore differt ab eo cuius est actus secundum rem: quia mobile non est motus: et secundum rationem successionis. Quia mobile est de natura permanentium. Motus de natura successivorum. Unde etiam differt tempus dupliciter a suo nunc scilicet secundum rem: quia nunc non est tempus. Secundo secundum successionis rationem: quia tempus successivum est. non autem nunc. Esse autem eternitatis quia est actus mensuratus eum: differt ab eo cuius est actus re quidem: sed non secundum successionis rationem: quia utrumque caret successione. Et ita etiam differt nunc eui realiter ab eo. Esse autem quod mensuratur eternitate est idem re cum eo cuius est actus: sed differt solum ratione. Et ideo eternitas et suum nunc simili modo differunt

Tractatus II

runt solum ratione: in quantum scz eternitas respicit diuinum esse: nunc eternitatis respicit quidditatem ipsius que realiter ab esse non differt.

¶ Quid est eternitas et nunc eternitatis Cap. LXIII.

Lius est actus et vltimus indiuisibilis: qui nec succedit alteri: nec alius est sibi natus succedere nullā hñs imperfectionē: sed omnē pfectionem essentialiter et non superaditam et ipse est perfectio sua q̄ non cōtinetur nec cōcluditur inter limites alicuius generis vel speciei: nec iter duo nunc cōcluditur duratio eius de facto vel de possibili. Et talis actus essendi purus est solus dei. cuius mēsurā vocatur eternitas: quā Boecius ita diffinit in libro quinto: de cōsolatione. dicens. **¶** Eternitas est interminabilis vite tota simul et perfecta possessio. Quātum ad differētiā tēporis et temporalis: dicitur interminabilis vite. Quātum ad differentiam eui et euiterni. dicitur perfecta possessio tota simul. Nunc autē eternitatis non differt realiter ab eternitate sed ratiōe solum vt dictū est. Ex quo patet q̄ eternū nihil aliud est q̄ ens extra terminos: et eternitas q̄ extra terminos entitas. Sic ergo p̄ differētia quattuor mensurarum tēporis cōtinui. Quod est mēsurā actus habentis successionē in suis partibus cōtinuis. Et tēporis discreti. Quod est mēsurā actuum indiuisibilium inuicem succedentim. Et eui. q̄ est mēsurā actus indiuisibilis cui accidit successio actuum indiuisibilium supadditorum sue pfectioni. Et eternitatis. que est mēsurā actus indiuisibilis. cui nulla aduenit perfectio vel mutatio vlt limitatio: sed ipa sua infinita est et omimoda perfectio. Patet etiā differentia nunc tēporis cōtinui ad tēpus cōtinuū: nunc tēporis discreti ad tēpus discretum: nunc eui ad eum: nunc eternitatis ad eternitatem. A qualibz autē mē

De predicamēto quātitatis Fo. XLVIII

sura denominat mēsuratū. Quia quod mēsurat tēpore tēporale dicitur. Quod euo: euale vel euiternū. Ad eternitate: cternale vel eternum.

¶ De infinito q̄ pōt dici q̄nq̄ modis. Cap. LXIII.

Secundo quia infinitus cōgruit quātitati: vt dicitur p̄mo phisicorū: et sepius vtimur nomine infiniti. Ideo hic p̄mo de multiplici eius acceptione dicendum est. Dicitur autē in finitum multipliciter. P̄mo modo fm duratiōem. et hoc dupliciter. Vel ab omni parte. tam a parte ante q̄ a parte post: et sic deus dicitur solus infinitus duratiōe. Vel ab altera tantū. et sic mūdus vel angelus dicitur infinitus duratiōe in infinitum. Non a parte ante: quia p̄ncipiū duratiōis habuit: sed a parte post: quia semp durabit. Secundo modo aliquid dicitur infinitum extensione extrinsece quātitatis cōtinue: et sic pōt attendi triplex infinitum. Vel solū fm longitudinem: vt si eēt linea infinita: in infinitum extēsa: carens p̄ncipio et fine. Et sic esset ab oī pte infinita. Vel solo p̄ncipio vel solo fine. et sic esset solum infinita ab illa parte que careret termino. Vel fm longitudinem et latitudinem simul. vt si esset aliqua superficies vlt in infinitum fm longitudinem et latitudinem sine termino extēsa. vel solum altera parte carens termino diceretur infinita: vel simpliciter: vel fm illam partem que caret termino. Vel fm longitudinem: latitudinem: et profunditatem: vt si esset aliquod corpus in omnem dimensionem extēsum: ex omni parte carens termino diceretur infinitum. Vel si ab vna parte vlt duabus. solum diceretur ex illa vlt ex illis partibus infinitum: qua vel quibus careret termino vel terminus. Tertio modo dicitur aliquid infinitum quātitate discreta: vt si eēt numerus infinitus lapidū vel hoīm et hmoi. ita q̄ careret talis multitudo omni limitatiōe nū-

Tractatus II

meri vel ex omni pte: vlt ex altera. talis multitudo dicitur infinita: vel simplex. Similiter si ex omni parte caret termino: vlt fm illam partē quā non haberet limitatā Quarto modo dicitur infinitū fm quātitatē virtutis: et hoc dupliciter. Vel in perfectione: qz habet in se omnem perfectionem eēntialiter: et sic solus deus ex omni perfectiōe essentiali est infinitus. Alio modo dicitur infinitū in vigore: sicut si esset aliquis calor infinite intēsus: diceretur talis calor eē potentia calefactiua in vigore infinita. Et isti duo modi infiniti nō differūt: nisi qz p̄mus modus dicitur respectu sui. Secūdu respectu aliorū respectu quorū ponitur vigor. Unde p̄ma infinitas est eēntie. Secūda potētie. Utrum aut infinitas vigoris sit in potētia diuina: non determino qz maioris difficultatis est. Istorū ergo modorum infiniti: p̄mū dicitur fm durationē. Secūdu dicitur fm magnitudinem. Tertiu fm multitudinē. Quartum fm perfectionem. Quintū fm vigorem.

¶ Quid aliquod est infinitū p̄uatiue: aliq̄s negatiue et differentia ipsorum.

Capitulum. LXV

St aut secūdo itelligēdū quod cum infinitū hēat istam p̄positionē in: q̄ aliq̄n. iuncta facit p̄uationē. aliq̄n negationē. hoc nomē infinitum pōt sumi in quolibet istorū modorū vel p̄uatiue vel negatiue. P̄uatiue q̄dem si illud qd̄ est aptū natū finiri vel limitari et hēre terminū: nō finiret: vlt nō limitaret vel nō terminaret: sicut si sol eēt extēsus f̄z aliq̄e dimētionem in infinitū: diceret infinitus p̄uatiue et talis infinitas imperfectionē importat: qz non h̄z qd̄ habere d̄z. Et ideo nullo mō talis infinitas locū h̄z in diuinis Alio modo dicitur infinitum negatiue: nō qz p̄uuet aptum natum hēre terminos: sed qz nō h̄z finem. non est terminum: non ē limitatū. Et isto mō qz de non est limitat: nec

De predicamēto qualitatis Fo. XLIX

duratione: nec ad genus: nec ad speciem: potest in diuinis inueniri infinitū: non p̄uatiue: sed negatiue. Infinitum autem em duratione: tēporis pōt esse in creaturis. Sed infinitum fm multitudinē: fm magnitudinem: fm perfectionē: et fm vigorē. nullo modo sunt in creaturis. licet sit de aliquibus istorū difficilis questio. Utrum diuina virtute esse possint. de qua me non intromitto ad p̄sens. Et hec dicta sufficiāt q̄tum ad predicamētum q̄titatis.

¶ De noib' p̄tinentib' ad res de genere qualitatis et p̄mo quid importetur noie qualitatis. Capitulum. LXVI

Secundo agendū est de noibus prime intentionis p̄tinentibus ad genus qualitatis et primo de noie qualitatis. Secūdo de noibus suarum quattuor specierū quas p̄hs in p̄ntis assignat. Quātum ad nomē qualitatis. sciendum qz qualitas est quidam modus essendi sube. Modus autē fm August. supra Genesiz ad litterā. est quē mēsurā p̄figit. et ideo qualitas quādā determinationē et quēdā modū substantie dicit fm aliquā mēsurā. Sicut aut illud quo determinatur potētia materie fm esse substantiale d̄z q̄litas substantialis. et hec ē differentia substantialis et substantie. ita illud fm qd̄ terminat potētia subiecti fm esse accidentale. dicit q̄litas accidentalis q̄ est qdā differentia accidentalis. vt dicit. v. metaph. Ex quo p̄tz qd̄ importat noie q̄litis. q̄a illud qd̄ modificat subiectū et potētiā subiecti. ac determinat fm esse accidentale d̄z qualitas subiecti. et hoc concordat illi diffinitioni p̄ntorū qualitatis. Qualitas ē fm quaz quales dicimur. Et qz ex hoc qd̄ ē in nobis tale. tales dicimur. ideo a qualitate in nobis existēte dicimur q̄les. vt albedine albi. et sic de alijs. Et hoc de noie q̄litis.

¶ Sufficientia et differentia et significantia quattuor specierum qualitatis. Capitulum. LXVII

§

Secundo videndum est de nominibus quattuor specierum qualitatis. Et primo in generali videndo earum differentiam simul et significantiam. Et secundo de quolibet in speciali

Quantum ad sufficientiam: convenientiam: et differentiam: simul et significantiam. Sciendum quod modus siue determinatio subiecti secundum esse accidentale quod qualitas dicitur esse: commune est ad omnes species qualitatis. secundum quod diuiditur specie sed diuersos modos essendi talis determinationis. Unde talis determinatio potest considerari tripliciter. Primo in ordine ad ipsam naturam subiecti. et sic ab hoc modo et determinatione sumitur prima species qualitatis que dicitur habitus et dispositio. quod satis patet ex dictis philosophi loquentis de habitibus anime et corporis. vii. phisicorum. ubi dicit quod habitus sunt dispositiones perfecti ad optimum. Dico autem perfecti: quod dispositum est secundum naturam. Et quod ipsa forma et natura rei est finis et cuius causa fit aliquid. ut dicitur. ii. phisicorum. ideo in prima specie consideratur bonum et malum: facile et difficile: et mobile. secundum quod aliqua natura est finis generationis et motus. Ideo. v. methaphisicorum. diffinitur habitus. quod est dispositio secundum quam aliquid disponitur bene vel male. Et in. ii. ethicorum dicitur quod habitus sunt secundum quos ad passiones nos habemus bene vel male. Quando enim modus est conueniens nature rei tunc habet rationem boni. Quando autem non est conueniens habet rationem mali ut patet. Et quod natura considerat illud primum quod est in re. ideo hic modus vel determinatio respectu nature que habitus dicitur et dispositio ponitur prima species qualitatis. Secundo modo potest considerari talis modus et determinatio subiecti secundum esse accidentale secundum actionem et passionem que consequuntur principia nature. que sunt forma et materia. Et secundum hoc sumitur secunda et tertia species qualitatis. sed differenter. Quia vel talis qualitas oritur immediate a principijs na-

turalibus substantialibus ipsius rei. et sic est secunda species. que dicitur naturalis potentia vel impotentia ad facile faciendi vel patiendi. Aut oritur non immediate ab illis. sed immediate a primis qualitatibus calidi: frigidi: et huiusmodi. Et sic est tertia species: que dicitur passio vel passibilis qualitas. In utraque autem consideratur quod facile vel difficile fiat. vel quod sit cito transiens: aut diuturnum. Et in his absolute non consideratur aliquid pertinens ad rationem boni vel mali. Quia motus vel passiones non habent rationem finis: bonum autem et malum dicuntur per respectum ad finem. Tertio modo attenditur talis modus et determinatio subiecti secundum quantitatem. Et sic sumitur quarta species qualitatis. que dicitur forma. vel circa aliquid constans figura. Et quia quantitas secundum sui rationem: est sine motu: sine ratione boni et mali: ideo ad quartam speciem qualitatis non pertinet: quod aliquid bene vel male. cito vel tarde transiens dicatur secundum eam. Simplicius autem super predicamenta aliter horum assignat differentiam et sufficientiam quam reprobat doctor sanctus et datam ponit prima. ii. q. xlix. articulo. ii.

De prima specie qualitatis et quomodo se habent ad inuicem habitus et dispositio que ponuntur in ea. Cap. LXVIII

Secundo dicendum est de singulis nominibus istarum quattuor specierum qualitatis. Et primo de prima specie scilicet de habitu et dispositione. Et primo de hoc quomodo se habent ad inuicem habitus et dispositio. Secundo specialiter de habitu quot modis dicitur. Tertio de dispositione. Quarto de habitibus virtuosis et viciosis quantum presens tractatus requirit etc.

De habitu et dispositione.

Quantum ad primum sciendum. quod facile et difficile mobile non diuersificat habitum ab alijs speciebus qualitatis sed bene diuersificat habitum et dispositionem sicut differens

Tractatus II

tie specificce aliquo mō. Dispositio eī accipit̄ dupliciter. Uno modo fm̄ q̄ est genus huius qd̄ dicitur habitus. Et q̄ sit genus patz. v. metaph. vbi ponitur dispositio in definitione habitus. sicut patet in diffinitione immediate posita cap. precedēti. et sic differunt sicut superius et inferius. Nec sunt vna species numero generis alicuius. Alio modo accipitur dispositio. vt aliquid cōdiuisum cōtra habitum. Hoc aut̄ potest intelligi dupliciter. Uno mō sicut p̄fectum et imperfectum in eadē specie. vt albedo magis intensā. et minus intensā et sic dicat̄ dispositio retinēs nomen cōmune qm̄ ip̄fecte inest ita q̄ de facili amittit̄. Dicat̄ aut̄ habitus qm̄ p̄fecte inest et nō de facili amittat̄. Et sic dispositio fit habitus. sicut puer fit vir. Et sic sunt eiusdē speciei. qz p̄fectū et imperfectū. nō diuersificāt spēm. Alio mō potest intelligi dispositio p̄tra habitū cōdiuisa sicut spēs eiusdē generis subalterni contra aliam. vt sic dicantur dispositiones ille qualitates p̄me speciei q̄bus cōuenit fm̄ rōnem p̄prie speciei. vt de facili amittant̄ qz habent causas transmutabiles. sicut egritudo et sanitas. Habitus vero dicantur ille qualitates q̄ fm̄ suam rōnem habēt q̄ nō de facili transmutētur. qz hnt̄ causas imobiles. sicut sunt sciētia et virtutes. q̄ habitus dicunt̄. et hoc modo dispositio fit habitus. Et sic dispositio et habitus nō sunt simul vna species s̄z due. que dicuntur prima. Et quarū quelibet diuisa p̄tra aliam est p̄ma. in quas diuidit̄ q̄litas. sicut substantia diuidit̄ in primas spēs sc̄z corporeā et incorporeā. Et sic videt̄ esse intentio Aristō. in p̄dicamentis de accēptione habitus et dispositionis. et hoc patz p̄ exēpla p̄ euz posita in prima specie qualitatis. Nam si aliqua qualitas ex sui natura facile mobilis. ex aliquo accidēte reddatur difficile mobilis. dicatur habitus. Et ecōtra est de qualibet que fm̄ suaz rōnē sunt difficile mobiles quia tunc dicerentur dispositiones. vt si aliquis imperfecte habeat

De prima specie qualitatis Fo. LI

scientiam: vt de facili posset eam perdere. magis dicitur habere dispositionem et eē dispositus ad sciētiam. q̄ habere habitum scientie vel esse habituatus in scientia. Ex quo patz q̄ nomen habitus diuturnitatem quādam importat. non autem nomen dispositionis.

¶ Que sint differentie essentielles habitus et dispositionis vt sunt diuerse species qualitatis.

n Ec̄ ipeditur quin fm̄ hoc facile v̄l difficile: mobile sunt diuerse differentie specificce p̄ h̄ q̄ ille p̄tinent ad passionē et ad motū et nō ad gen⁹ q̄litas. nā ille differentie q̄uis p̄ accidēs videant̄ se habere ad q̄litas tū vtimur eis vt p̄p̄is. sicut in ḡne substantie frequēter accipiūtur differentie accidentales loco substantialiū. in quātum p̄ eas designātur principia essentialia.

¶ De hoc nomie habitus quot modis dicitur. quomodo est predicamentum: quomodo post predicamentum: et quomodo species qualitatis. **Capitulum. LXIX**

h **H**abitus aut̄ multipliciter dicitur q̄a habitus ab habēdo sumptū est. a quo dupliciter deriuatur. Uno modo fm̄ q̄ homo v̄l q̄cūq̄ alia res d̄r aliqd̄ habere. et ab h̄ habere nomē habitus d̄r respectu cuiuscūq̄ rei q̄ habet̄: et sic est cōe ad diuersa p̄dicamēta. Et sic a p̄ho ponit̄ inter post p̄nta q̄ diuersa rerū genera consequūtur. sicut oppositio prius et posteri⁹. et h̄mōi. Inter ea aut̄ q̄ habētur est talis differentia. qz qd̄a sunt in quibus nihil cadit mediū inter habēs: et rē habitā sicut iter subam et q̄titatē v̄l qualitātē nihil ē mediū. Quedā vero sunt i q̄b⁹ ē aliqd̄ mediū iter v̄traq̄. s̄z hoc nō ē nisi relatio. sicut d̄r aliq̄s h̄re sociū v̄l amicū. Quedā vero sunt q̄ sunt h̄ntia aliquod mediū non q̄ actio v̄l passio. s̄z aliqd̄ p̄ modū actiōis vel passionis. s̄z vnū est ornās v̄l regens. et aliud ornatū v̄l rectū. **¶**

Tractatus II

nus duobus modis nō cōstituitur speciale pñtū. vñ deter-
minata species pñti. s3 in tertio pñtū speciale pñtum.
Et vocat pñtū habit⁹ de quo dicit phs. v. metaph. q̄ in-
ter habentē indumētū. 7 indumētum cadit habit⁹ medi⁹.
Scdo modo dicitur habit⁹ ab habendo fm q̄ aliqua res se h3
aliquo mō in seipavñ ad aliqd aliud. Et sic cū ille modus
sit fm aliquā qualitātē. ab hoc mō sumit p̄ma spēs quali-
tatis q̄ dicitur habitus. De quo dicit phs. v. metaph. q̄ habit⁹
dicitur dispositio fm quā bene vñ male disponitur aliqd
aut fm se aut fm aliud. vt sanitas quidā habitus est. Et
ex hac p̄rietate ponim⁹ habitus virtutū q̄tum ad appe-
titum sensitivū. habitus sciētiarum q̄tum ad appetitū
intellectivū. iusticiam 7 charitatē in volūtate grām in es-
sentia aīe. Et ex hoc etiā q̄ lumē intellect⁹ agētis 7 lumē
glorie disponūt intellectū ad intelligendū: 7 sñr species
intelligibilis acq̄sita vñ infusa. ideo etiā lumē intellectus
agētis. 7 lumē glorie. 7 spēs intelligibilis habit⁹ vocatur.
Ex hoc aut patet. q̄ habit⁹ vt est post pñtū. differt ab ha-
bitu q̄ est pñtum. 7 ab habitu q̄ est p̄ma spēs q̄litas. q̄a
habit⁹ vt ē post pñtū est nomē adiectivū. 7 dicitur habi-
ta habitū s3 alijs duob⁹ modis dicitur substantivū. Itē habi-
tus q̄ est p̄ma spēs qualitatis. differt ab alijs duob⁹ mo-
dis. qz habitus p̄mo 7 scdo modo nō dicitur res habita. vñ ip̄a
res q̄ habet. sed solū dicitur habitus ipsa habitudo habē-
tis ad illud q̄ habetur. Sed tertio modo dicitur habitus
ipsa res habita fm quam habens bene vel male disponi-
tur respectu sui vel alterius.

¶ Qualiter habitus sint in corpore: 7 in anima: 7 ad
quid. Capitulum. LXX

St autem intelligēdum q̄ habitus
ad duo ponitur. sc3 ad esse 7 ad opari. Prout
ergo habitus dicitur dispositionem ad operari.

De prima specie qualitatis. Fo. LII

nullus habitus ponitur in corpore: quia omnis opera-
tio corporis vñ est determinata ad vnum a naturali cor-
poris qualitate. 7 sic nō indiget habitu. Vel determina-
ta ab aīa. 7 talis operatio ē principaliter ipsi⁹ aīe licz pos-
sit dici secundario ipsi⁹ corporis. Et ideo dispositio ad talem
opationē est p̄ncipaliter ipsius aīe licet possit dici secūda-
rio ipsi⁹ corporis inq̄tū disponit ad facile deseruiēdū ipi
operationi ipsi⁹ aīe. Quātum autem ad dispositionē que
respicit esse put supponit subiectū ipsi forme. sic pōt esse
habit⁹ in corpore. Et hoc modo ponimus sanitatē: pul-
chritudinem: 7 huiusmodi esse habitus vt patet. vñ. phi-
sicozum. Non tamē habent ita perfecte rationem habitu-
um sicut habitus anime. Hec de habitu.

¶ Quot modis dicitur dispositio. Capitulum. LXXI

De dispositione autem patet q̄ mul-
tipliciter dicitur. eo q̄ dispositio dicit semp
ordinem alicuius habentis partes. hoc autē
contingit tripliciter: vt dicitur. v. metaph. aut
fm locū: aut fm potētiam: aut fm spēm. Et vt dicit Sim-
plicius in p̄dicamentis in cōmēto. In hac diuisione phs
omnem dispositionem comprehendit. Quia corporales
dispositiones comprehendit in eo q̄ dicit fm locum. 7 hoc
pertinet ad pñtum situs qui est ordo partiu3 in loco. In
eo aut qd dicit fm potētiam. includit illas dispositiones
que sunt in preparatione 7 in idēptitate nōdum perfecte
sicut sciētia 7 virtus inchoata. q̄ aut dicit fm speciem. in-
cludit perfectas dispositiones que dicuntur esse habitus
sciētie 7 virtus complete. Et sic habemus de habitu 7 di-
spositione cōiunctim 7 disiunctim 7c.

¶ De nominibus pertinentibus ad virtutes 7 vicia 7 ea
tangētib⁹. Capitulum. LXXII

g iij

Tractatus II

Etiam vero de habitibus sermo se cepit

q et habitus qui ordinantur ad operari bene disponentes et ad bonum virtutes dicuntur. et oppositum vocatur viciū. idcirco de virtutibus et vicis est aliquid tractandum. Et primo de virtutibus. secundo de donis qui sunt habitus vicini virtutibus. tertio de preceptis qui ordinantur ad actum virtutum. Quatum ad primum dicendum est primo de nomine virtutis in genere. Secundo de eius divisione in virtutes infusas et acquisitas. et de divisione in morales et intellectuales et theologicas. Tertio de distinctis in singulari. Quarto de circumstantiis qui respiciunt actum quibus redditur virtuosus vel viciosus. Quinto de medio virtutum quomodo virtutes consistant in medio.

Quid significet hoc nomen virtus et unde sumptum est.

Quantum ad primum quod nomen virtutis significat. Sciendum quod nomen virtutis videtur sumi a prima impositione quaedam violentiam importare. Unde in .iiij. celi et mundi dicitur quod motus accidentalis. id est virtus est qui est a virtute id est a violentia non cum auxilio nature. sed quod nihil infert alteri violentiam nisi per aliquam potentiam per quam predominat ut agat et non patiat. Ideo ex hoc tractum est nomen virtutis ad signandum potentiam perfectam agentis qua potest operari. et sic tales potentie virtutes vocantur. Et hoc modo potentie anime tantum intellectiue quam sensitivae dicuntur virtutes anime. Et sic virtus est non in prima sed in secunda specie qualitatis. et de tali virtute dicitur primo celi et mundi. quod virtus est ultimum potentie. Et quod perfectio potentie mensuratur ex potentiore et maximo quod potest. Maximum autem quod potest potentia est bene agere. quod male agere non potest esse maximum. quod malum non contingit nisi ex defectu agentis. Idcirco nomen virtutis tractum est ultra ut dicitur illud virtus quod disponit aliquam potentiam ut possit in suum potestatem. id est in actionem que sit bona et perfecta. Et quod hoc facit habitus virtutis. idcirco habitus virtuosus virtutes dicuntur. et sic

De prima specie qualitatis Fo. LIII

virtus est in prima specie qualitatis et non in secunda: et de tali dicitur. Ethicorum. quod virtus est que bonum facit: habentem et opus eius bonum reddit. et vij. phisicorum. Virtus est dispositio perfecti ad optimum. Nec de nomine virtutis de qua in multimum modum hic intendimus dicta sufficiant.

Duplex distinctio virtutum: primo in acquisitas et infusas secundo in theologicas et intellectuales et morales. LXXIII

Quantum ad secundum dicendum est quod

virtutes dupliciter distinguuntur. Uno modo ex parte modi habendi: quod quidam habent per infusionem quodammodo per acquisitionem. Acquisite dicuntur que habentur ex nostris actibus precedentibus ab aliquibus principis naturalibus in nobis preexistens: et tales sunt omnes ille de quibus determinat aristoteles. li. ethicorum. Infuse dicuntur ille que a nobis non habentur ex actibus nostris: sed a deo per infusionem sicut sunt virtutes theologice quibus proportionabiliter respondent alii habitus nobis divinitus infusi: quod sic se habent alie virtutes nobis infuse ad tres theologicas sicut se habent virtutes morales intellectuales acquisite ad principia naturalia virtutum acquirarum: et de istis solum determinat theologus quos non novere philosophus. Virtutes autem acquisite et infuse differunt in specie. Unde iusticia a deo infusa et iusticia humanitatis acquisite specie differunt quod aut ratione formali respiciunt suum obiectum ille et alie. Necessitate autem ponendi virtutes infusas propter acquisitas quibus maioris perscrutationis sit. tamen hic breviter pono: quod non minus debet esse perfecti actus quibus ordinamur ad beatitudinem supernaturalem quam illi quibus ordinamur ad beatitudinem naturalem: sed isti sunt perfecti habitus et procedunt a potentis perfectis: ergo et alii habitus illi autem non possunt esse habitus morales vel intellectuales acquisite: quod nec cognitio naturalis intellectus nostri nec inclinatio naturalis voluntatis nostre tendit in talem beatitudinem. Relinquitur ergo quod illi habitus supernaturales sunt et infusi. Ex quo

Tractatus II

ps q̄ preter h̄itus acquisitos oꝝ ponere alios infusos. Se-
cundo distinguunt̄ virtutes ex pte obiectoꝝ: et h̄ fit qz obie-
ctū alicui⁹ virtutis vel est aliqd q̄ rōnis nr̄e excedit cogni-
tionē: et sic h̄em⁹ tres virtutes theologicas. s. fidem: spem: et
charitatē q̄ h̄ent deū p̄ obiecto put̄ isse rōnis excedit cog-
nitionē. Vel ip̄m obiectū q̄ hūana rōne cōprehēdi pōt.
Et sic h̄em⁹ virtutes morales et intellectuales q̄ sic ab inuicē
distinguunt̄ qz virtus perficit ad bñ opandū. Principiū at̄
actū humanōꝝ est duplex. s. intellect⁹ seu rō: et appetitus.
Hec eī sūt duo mouētia ī hoīe: vt dicit̄. iij. de aīa. An̄ oīs virt⁹
humana opz q̄ sit p̄fectiua alicui⁹ illoꝝ p̄ncipioꝝ. Siqui-
dem ḡ sit p̄fectiua intellect⁹ speculatiui vel practici ad bo-
nū hoīs actū: necessario erit virtus intellectualis. Si at̄ sit
p̄fectiua p̄tis appetitiue: erit virtus moralis: et sic de sc̄do.

¶ De singulis virtutib⁹ ī speciali et p̄mo de theologicas ī
genere quot sunt et eoz sufficiētia. Capitulum. LXXIII.

Quantū ad tertium p̄mo dicendū
est de virtutib⁹ theologicas: sc̄do de intellectua-
lib⁹: tertio de moralib⁹. Quantū ad p̄mū p̄mo
dicendū ē de virtutib⁹ theologicas ī gn̄ali quot

sunt et vñ dicunt̄ et quō distinguunt̄. Sc̄do dicēduz ē de eis
ī sp̄ali. Quantū ad p̄mū qd̄ est virt⁹ theologica. Dicēduz qz
ille q̄ h̄nt deū p̄ obiecto. vñ dicunt̄ a theos qd̄ est de⁹ et lo-
gos qd̄ est p̄mo de deo. Deū tñ diuersimode respiciūt. Eū
em̄ de⁹ sit finis nr̄ sup̄naturalis h̄eri nō pōt sine merito.
nullū aut̄ meritū est sine charitate. Ergo ad ip̄m merēdū
charitas req̄rit̄: s. dilectio charitatis nō pōt h̄eri sine p̄ce-
dēte cognitōe. De⁹ aut̄ nō pōt cognosci vt est nr̄a b̄tudo
sup̄naturalis sine cognitōe sup̄naturali. et iō ad h̄ ordiā
fides qz credim⁹ ex aucte dei dicētis. Nullus aut̄ diliget
finē tanq̄ suū nisi speraret illū potētiales h̄eri a deo. et ad
h̄ ordiā spes. Sic ḡ sūt tres virtutes theologice. fides

De prima specie qualitatis §o. LIII

spes: charitas: q̄ h̄nt deum pro obiecto sed diuersimode.
Quia fides vt ē p̄ma veritas excedēs naturalē rationem
Spes vt ē finis vltim⁹ expectatus et difficilis. i. supra hu-
manā facultatē. Sed charitas vt est p̄ma bonitas hoīs cō-
pletiua sup̄naturalis. fides h̄z eē in intellectu. Spes et cha-
ritas in volūtate. Eū aut̄ infundunt̄ et vt sunt virtutes. sicut
sunt tempore sed natura p̄or est fides spe et charitate sed
p̄fectiōe prior est charitas: et sic de alijs duabus.

¶ De singulis virtutib⁹ theologicas et p̄mo de fide: quot
modis dicit̄ fides. Capitulum. LXXV.

Quantū de eis dicendū est ī sp̄ali et
p̄mo de fide. Circa quā p̄mo videndum est qd̄
est fides et quot modis dicit̄. De q̄ breuiter me-
expediēdo dico qz multis modis dicit̄. Quia

aliquādo dicit̄ habitus acquisitus ex auctoritate alicui⁹
dicentis: et sic est habitus intellectualis vt dicit̄ infra. Ali-
quādo etiā noīe fidei importat̄ large res credita p̄ fidem
vt dicit̄ aliquādo deus est fides mea: aliquādo act⁹ fidei:
vt cum dico. fides mea est qz deus est homo. i. actus fidei
mee. aliquādo sumit̄ pro collectiōe articuloꝝ fidei: et sic
dicit̄ in symbolo athanasij. Hec est fides catholica. Aliquā-
aut̄ sumitur pro fructu: et sic ponit̄ ab ap̄lo ad Galath. v.
Proprie tamē fides put̄ virtus est theologica ē habitus
quo disponit̄ intellect⁹ ad credendū faciē p̄me veritati:
q̄tum ad ea que supra humanā rōnem sunt. Et sic diffini-
tur ab ap̄lo. Heb. xi. fides est sperandarū substantia rez
argumentum non apparentium.

¶ De pertinentibus ad fidem.

Quantū dicendum est de p̄inentibus ad fidem et
sunt tria. Primū est de symbolis fidei. Secūduz
est de articulis contētis in symbolis. Tertiuz est
de distinctiōe ip̄soꝝ articuloꝝ.

Tractatus II

Quid est symbolū et vñ dicitur et quot sunt symbola. LXXVI

Quantum ad primū sunt ista ponēda
sicut quot sunt symbola: vñ dicuntur: a quibus sunt
edita: quod est utilitas editōis ipsorum. Vbi sciēdū
quod symbolum dicitur a similitudine vel collectione
quod ex pluribus partibus fit: vñ continuū. Unde et symbolizare
dicuntur qui ex pluribus partibus aliquid ad vnum et in vnum colligunt.
Et hoc modo a collectōe triplici dicitur symbolū. Primo a collectione multorum hominum in vna fide. Secundo a collectōe predicantium et declarantium fidem. Tertio a collectōe articulorum ex diuersis locis scripture in qua tota fides optum ad credibilia principalia pertinet. Fuit autem duplex utilitas condendi symbolū. scilicet certa et facilius cognitio credendorum et maior cautela contra fraudem hereticorum fidem corrumpentium. Cum enim veritas fidei in sacra scriptura diffuse pertinet in pluribus locis obstruatur: ita quod ad eliciendum clare fidei veritatem ex sacra scriptura requiritur largum studium cui non possunt intendere omnes illi quibus necessarium est cognoscere fidei veritatem. Necesse est igitur fuit ex sententiis sacre scripture summam eam colligere: ut sic ea collecta proponeretur omnibus ad credendum ne fides simplicium per hereticos corrumpentes scripturas corrumpatur. Et hoc quidem factum est in tribus symbolis. Primo in symbolo apostolorum: quod conditum est tempore veritatis nondum tamen plateat: et ideo dicitur submisit. Secundo in symbolo Niceno tempore veritatis palat contra hereticos. Et ideo in missa solemniter canitur post euangelium. In quo quedam difficultata que continebantur in symbolo apostolorum diffusius elucidantur. Tertio vero symbolus additus est tempore veritatis per hereticos concussus sed tamen adhuc prevalente. scilicet symbolum Athanasii: propter quod dicitur in mane de pulsatis tenebris quis sit illud magis per modum cuiusdam doctrine quam per modum symboli. In his autem tribus continetur eadem veritas sed in vno ma-

De prima specie qualitatis Fo. LV

gis explicite quam in alio: scilicet quod necessarium fuit propter hereses diuersas diuersis temporibus insurgentes.

Quid est articulus fidei. Capitulū. LXXVII

Quantum ad secundū scilicet de natura articuloꝝ in symbolo contentorum. Sciendum quod scilicet quod dicitur Hugo de sancto victore. articulus est indiuisibilis veritas de deo artans nos ad credendum. Dicitur autem indiuisibilis veritas non quod sit de incompleto quod circa incompleta proprie non est veritas: sed quia est de completo non resolubili in plures veritates habentes spaciales difficultates. Et dicitur talis veritas articulus ad similitudinem articuli in rebus corporalibus in quibus articulus vocatur organum quod non est diuisibile in plura. Quod autem diuisibile est in illa plura non dicitur articulus: sicut manus que diuiditur in digitos non dicitur articulus: sed digitus qui ulterius non diuiditur in alia organa. Sicut veritas fidei que non diuiditur in plures veritates habentes spaciales difficultates dicitur articulus. Dico autem plures habentes difficultates quod cum fides sit de his que sunt supra rationem humanam que habent difficultates spaciales articuli dicuntur. Et ideo si ex vno articulo aliquid sequatur vel continetur que eo credito facile est credere: non faciunt nouum articulum. Sicut credito quod christus fuerit mortuus: facile est credere quod fuerit sepultus. et ideo de morte et sepultura christi non sunt distincti articuli. Quod autem additur quod est veritas artans nos ad credendum non est intelligendum de artatione coactionis: cum nullus credat nisi volens sed de artatione suppositōis: quod si volumus saluari artamur ad credendum. Est tamen aduertendum quod articulus potest dici vel esse illud ad quod credendum nos artat fides: sed non sola. Et articulus potest dici illud ad quod credendum artat nos fides et sola fides. Primo modo dicitur articulus deum esse vnum creatorem omnium: et quedam talia ad que per fidem artamur: quod his amotis non esset fides. nihilominus hoc non tenetur sola fide sed potest sciri vera demonstratiōe. Secundo modo dicitur ar-

Tractatus II

ticulus solū illd qđ excedit rōnez viatorū sicut deū esse trīnū in psonis. filiū incarnatū ⁊ hmōi: ⁊ stricte loquendo ac pprie: hi soli dicunt articuli fidei.

¶ De distinctione articulorum quomodo ab inuicem distinguuntur.

¶ Quantum ad tertiū scz de distinctiōe articulorū. Sciendū qđ articuli dupl'r distinguunt. Uno em̄ mō distinguunt fm̄ distinctionē credibiliū. Secūdo modo fm̄ distinctionē ordinantium.

¶ Quomodo distinguuntur articuli fidei ex parte credibilium.

Capitulum LXXVIII.

¶ Quantum ad primū sciendū qđ cū articulus sit xitas de deo vt dcm̄ fuit: aut ē hec veritas ptinēs ad maiestatem diuinitatis aut ad mysteriū assumepte humanitatis. Circa xō maiestātē diuinitatē tria nobis credēda pponunt. Primū est vnitas diuinitatis: ⁊ sic ē p̄m̄ articulus. Credo in vnū deū. Scdm̄ est trinitas in psonis: ⁊ hoc sūt tres articuli. Unus ptinēs ad p̄ez. P̄em̄ oīporentē. Scds ptinēs ad psonā filij. Et in iesum xpm̄ filiū ei⁹. Alius ptinēs ad psonā spūs sancti. Credo in spm̄ sc̄m̄. Tertiū qđ nob̄ circa diuinitatē pponit: sunt opa diuinitatis ad q̄ ptinent tres articuli. vn⁹ ad opus nature. Creatorē celi ⁊ terre. Et ali⁹ ad op⁹ gr̄e. Sanctā eccliam catholicā sc̄t̄ oīp̄ cōionē re. pctōz. Ali⁹ ptinēs ad p̄sumatiōez gl̄ie. Carnis resurrectiōem: ⁊ vitā eternā. amē. Et sic sunt septē articuli circa mysteriū diuinitatis. Circa mysteriū humanitatis xpi pponunt nobis septē credenda: scz cōceptio: natiuitas: passio: descensus ad inferos: resurrectio: ascēsiō in celū: aduent⁹ in iudicium. De his autē septē sunt septē articuli. Quorū p̄m⁹ est qđ p̄ceptus est de spū sancto. Secūdus nat⁹ ex Maria virgine. Tertius passus sub pontio pylato cru. mor. ⁊ sepul-

De prima specie qualitatis

LVI

tus. Quartus descendit ad inferos. Quint⁹ tertia die resurrexit a mortuis. Sext⁹ ascendit ad celos: sedet ad dexteram dei patris omnipotentis. Septimus inde venturus est iudicare viuos ⁊ mortuos.

¶ Distinctio articulorū fidei fm̄ numerū apostolorū ⁊ eos ordinantium.

Capitulum LXXIX.

¶ Secundo distinguunt articuli fm̄ distinctionē ⁊ nomen ap̄lorū ip̄os ordinatiū ⁊ sic nō sunt nisi. xij. Petrus qđem p̄nceps ap̄lorū posuit tres articulos. s. de vnitate essentie: de oīpotentia p̄ris: de ope creatōis dicens. Credo in deū pa. oī. cre. ce. ⁊ ter. Iohānes autē posuit articulū de psona filij dei dicēs. Et in iesum xpm̄ fi. ei⁹. vni. dñm̄ no. Iacob⁹ zebedei duos p̄iunxit in vnū: ⁊ posuit articulū de p̄ceptione ⁊ natiuitate dei dicens. Qui cōceptus est de spū sancto natus ex Maria virgine. Andreas posuit articulū de passione dicens. Passus sub pontio pylato crucifixus mortuus et sepultus. Philippus posuit de descensu ad inferos dicens. Descēdit ad inferos. Thomas posuit de resurrectiōe dicēs. Tertia die resurrexit a mortuis. Bartholomeus de ascensione dicens. Ascēdit ad celos sedet ad dexteram dei patris. Matheus posuit de aduentu ad iudiciū. Inde ventur⁹ est iudicare viuos et mor. Iacobus alpheij posuit articulū de psona spūs sancti. Credo in spm̄ sanctū. Opus gr̄e diuiserūt sibi duo apli. Illā symon posuit effectū gr̄e ⁊ p̄secutiōez boni dicēs. Sanctā eccliam catholicā cōionem sanctorū supple credo. Judas iacobi q̄tum ad remotionē mali dicēs. Remissionē peccatorū. Mathias autē posuit effectū glorie fm̄ quosdā. fm̄ aliquos autē thomas iterū dicēs. Carnis resurrectiōem vi. eter. amē. Hec autē distinctio pprie nō est articuloz sed magis p̄tentoz in simbolo fm̄ ordinātes: ⁊ ideo p̄ma ē melior. Ex dictis etiā pa-

Tractatus II

tet q̄ Bern. glosator nō bñ distingit articulos sup caplo firmiter credimus. extra de sūma trinitate ⁊ fide catholica. Ip̄e em̄ ibi posuit baptismū eē p̄mum articulus humanitatis qđ verū non est. Nullū em̄ sacram̄tum ecclie est dīstinct⁹ articulus. Sed, oīa sacram̄ta ⁊ ea q̄ respiciūt fidez q̄ sunt necessaria ad credendū de ordinatōe ecclie ⁊ dī ptāte pape ⁊ iurisdicōe alioꝝ p̄latoꝝ oīa p̄tinent sub illo articulo. Credo vnā scām eccliaz catholicā sanctorū cōionez In plūb⁹ et aliq̄s ibi nō clare vidit de qb⁹ nō curo ad p̄ns

De spe qđ est: ⁊ quot modis dī. Capitulū. LXXX

Secūdo de spe. Circa quā intelligendum est qđ spes accipit̄ quos modis. Primo p̄

s passione appetit⁹ sensitīui. ⁊ sic cōnumeratur inter q̄ttuor p̄ncipales passiones. q̄ sunt spes: timor: gaudium: ⁊ tristitia. Et isto mō non est solum in hominib⁹: sed etiā in animalib⁹ alijs que hñt appetitū sensitīuum qđ p̄z: q̄a animalia inueniunt̄ operari p̄pter bonū aliqđ futurū estimatum possibile: sicut aues faciūt niduz p̄pter filioꝝ educationē: ⁊ vnū aīal aggreditur alterū ex spe victorie. Et nota qđ spes sic accepta in suo obiecto requirit q̄ttuor condiciones. Prima qđdem vt obiectū sit bonum: qđ spes est de bono: timor de malo: ⁊ ideo p̄ hoc differt a timore. Secūda est qđ sit futurū per qđ differt a gaudio: qđ est de p̄nti bono habito. Tertia est qđ sit arduū ⁊ cum difficultate adipiscibile ⁊ per hoc differt a desiderio ⁊ cupiditate que sunt de bono futuro absolute. Quarta qđ sit arduū possibile adipisci ⁊ per hoc differt a despatōe ⁊ sic put est passio in nullo respicit spes q̄ est virtus theologica: alijs aut̄ q̄ttuor modis ⁊ respicit virtutē theologiam. Et p̄mo dicit̄ aliqñ spes de obiecto spei que est res sperata vt cū dicit̄ ad Tytū. iij. Expectantes beatā spem id est beatitudinē speratā. Secūdo dicit̄ de actu spei: vt cuz

De prima specie qualitatis Fo. LVII

dicimus qđ spes est expectatio future beatitudinis. Tertio accipitur p̄ certitudīe quadā. ⁊ sic accipit̄ ad Roma. v. cap. Tribulatio paciētīā operat̄. Paciētīa spem id est certitudinē de retributōe. Quarto modo dicitur spes habitus inclinās ⁊ determinās voluntatē ad expectandū vltimū finē supernaturalē. Primo modo spes ē passio ⁊ nō habitus ⁊ nō est virtus. Secūdo modo est obiectū virtutis. Tertio mō est actus virtutis. Quarto modo ē circūstancia actus virtutis. Quinto mō p̄prie est virtus ⁊ diffinit̄ a doctoub⁹ sic. Spes ē certa expectatio future beatitudinis ex diuina grā ⁊ ex meritis humanis pueniēs. Quam diffinitionē plus explicare nō intēdo. nisi qđ hic diffinitur habitus p̄ actū. Hec aut̄ virtus h̄z p̄dictas q̄ttuor p̄ditiones in se ⁊ ī suo obiecto. s̄z in tertia addit plus. s. qđ sit ita arduū qđ p̄ humanā facultatē haberi nō possit. Et iō q̄ttū ad hoc addit̄ in diffinitione p̄dicta ex diuina grā pueniēs. prout tñ est passio ē arduū. tñ infra humanā facultatē.

De charitate ⁊ habitu charitatis. Caplū. LXXXI

Tertio de charitate dicendum est et

t p̄mo quot modis dicitur. Secūdo quomodo se habet ad alia nomina que amorem important. Tertio quis amor pertineat ad charitatem.

Quot modis dicitur charitas.

q Vantū ad p̄mū dicēdū qđ charitas dī quos modis. Vno mō vocat̄ charitas ip̄a res amata p̄ charitatem q̄ ē obiectū ei⁹. Et sic de⁹ dī charitas. Et ita accipit illā Jo. p̄ma cano. c. iij. De⁹ charitas est. Secūdo dī charitas ip̄e act⁹ charitatis. Et sic illo mō sumit̄ ibidem. Qui manet ī charitate ī deo manet. Tertio dī de effectu charitat̄. Sicut io. xv. Maiorē charitatē nemo h̄z vt aīaz suā ponat q̄s p̄ amicis suis. Quarto charitas dī p̄sona trinitatis cui cōuenit appropate dare charitatē ⁊ sic sp̄s. h

Tractatus II

sanctus dicitur charitas. sicut dicit beatus Augustinus. xv. de trinitate. cap. xliij. Quinto dicitur charitas habitus a deo infusus inclinans voluntatem ad deum diligendum facilius tamquam super naturale bonum et ultimum finem suum. Primo modo et quarto charitas non est virtus. sed est deus dator omnis virtutis quae etiam est obiectus virtutis charitatis. Secundo etiam modo est actus virtutis. Tertio modo effectus virtutis. Sed quinto modo dicitur virtus. De qua apostolus ad romanos. v. Charitas dei diffusa est in cordibus vestris per spiritum sanctum etc. Et definitur sic ab Augustino super psalmum. Charitas est fons proprius et singularum bonorum alveus habitus singularis beatorum cui non communicat alienus. Alio modo charitas est vnus fructus de quo agitur inferius.

¶ Quod ea que sunt nomina pertinentia ad partem sensitivam inferiorem extendunt se ad partem intellectivam superiorem et non econverso. Capitulum. LXXXII

¶ Secundo videndum est quomodo se habet charitas ad alia nomina que important aliquid pertinentis ad amorem et ipsa ad invicem. Ubi intelligendum quod potentie anime distinguuntur in intellectivas et sensitivas. Intellectiva autem pars distinguitur in cognitivam et appetitivam. intellectum scilicet et voluntatem. Et sensitiva similiter in cognitivam que apprehendit. et appetitivam que vocatur appetitus sensitivus. Pars autem intellectiva pertinet quicquid habet nobilitatis sensitiva sed non econtra. Et ideo ea que dicuntur de parte sensitiva transferuntur ad partem intellectivam et dicuntur et non econtra proprie. Et hoc patet de cognitiva quantum ad sensum. videre enim proprie provenit potentie visive et nihilominus transit ad actum intellectum. unde clare intelligere dicimus dare videre. Sed cum intelligere sit proprium cognitive partis in intellectu. nunquam intelligere convenit alicui parti cognitive in sensu. Sic est de parte appetitiva. Quod enim

De prima specie qualitatis Fo. LVIII

pars sensitiva sequens apprehensionem vocatur appetitus. Idcirco nomen appetitus transit ad partem intellectivam que sequitur apprehensionem que vocatur voluntas proprie. et dicitur similiter appetitus. sed non econverso. Non enim appetitus sensitivus vocatur proprie voluntas sed solum intellectivus. Nobiliora enim entia cum ignobilibus rebus in nominibus coincant. et nihilominus singulares nobilitates habent. et singularia nomina sibi appropriant. Et quod dictum est in istis nominibus. intelligendum est etiam in alijs nominibus quod ea que pertinent ad partem inferiorem sensitivam extenduntur ad partem superiorem intellectivam et non econtra proprie ratione sue nobilitatis. Quod etiam dixi intelligendum est proprie. quia ea que sunt partem superioris larga acceptioe dicimus in parte sensitiva. unde large loquendo appetitum sensitivum vocamus voluntatem. et sic in alijs omnibus suppositis ostendendum est propositum.

¶ Quomodo se habet charitas ad amorem et dilectionem etc. et omnia ad invicem. Capitulum. LXXXIII

¶ Non ergo proprie quietationem appetitus importat. sed quia nomen appetitus est commune parti sensitivae et parti intellectivae. ideo etiam amor convenit quietationi appetitus sensitivi et intellectivi. sed differenter. Prout enim provenit appetitui sensitivo. amor est passio: et sic amor provenit homini et brutis. et sic proprie sibi nomen amoris vindicat. Appetitus autem intellectivus qui est voluntas proprie est electivus et non passionatus directe. et ideo sicut quod quietatur electivus. talis amor vocatur dilectio quasi dilecti electio: et sic solus amor qui est dilectio est in intellectuali natura et non in brutis animalibus. unde habet amorem ad alterutrum non autem dilectionem. In hominibus autem est amor uterque: quia etiam est in eis amor prout importat passionem. Unde etiam dicimus multos passionatos in amore qui non sequuntur discretionem ratio

b n

Tractatus II

nis. et in eis est amor dilectionis qui est in appetitu intellectivo cum utriusque appetitum habeat. et sic patet quod omnis dilectio amor est: sed non omnis amor dilectio. quia nominis inferioris potentie transferuntur ad superiorem et non e contra. Quia autem nomina que ad amorem pertinent sic se habent quod omnia vel includunt amorem vel addunt aliquid supra ipsum. Et sunt quattuor. Vel amor ea includit et addit aliquid supra ipsa. et sicut sunt quattuor. Nomina ergo que amor includit et addit aliquid supra ipsa sunt hec scilicet concupiscentia: benivolentia: beneficentia: concordia: et accipiuntur secundum quattuor proprietates amantium et amoris. **Quarta** prima est quod habet unire et ideo vellet sibi amicum presentem esse et sic amor includit concupiscentiam in quantum desiderat semper amici presentiam. **Secunda** proprietates est amicorum sibi mutuo bona vellet sic amor includit benivolentiam que hoc importat. **Tercia** est quod bona sibi mutuo concitant. et sic amor includit beneficentiam. **Quarta** est quod in agibilibus que bona videntur sibi mutuo presentium. et sic includit concordiam que hoc importat. non quidem in speculativis et scibilibus. quia concordia in his secundum philosophum in ethicis. ad amicitiam non pertinet. imo in eis discordia potest esse sine preiudicio amicitie. eo quod in his concordare et discordare voluntati non subiacet cum intellectu ratione cogatur. et sic potest cogi in uno quod non in altero. Amor ergo includit illa quattuor. et nihilominus addit super ea generationem appetitum. **Alia** autem nomina a quibus amor includit et addit aliquid supra amorem sunt quattuor. scilicet dilectio: amicitia: charitas amatio. **Quantum** ad dilectionem sciendum quod ipsa est que sumitur a proprietate quam debet amor et magis debet habere. scilicet quod procedat ab electione et non a passione. Et ideo dilectio est que supra amorem addit electionem et est involuntate per consequens. Unde omnis dilectio est amor. sed amor omnis non est dilectio. **Alia** est amicitia que habet duas proprietates amoris quas addit super amorem et dilectionem scilicet quod inter amicos sit mutua dilectio et reamatio. unde si

De prima specie qualitatis Fo. LIX

alterutrum non diligeret sed unus diligeret alium et non e converso posset dici et amor et dilectio. sed non amicitia. **Secunda** est quod in electione boni recta intentione procedat. alias non haberet rationem amicitie quod quis posset dici amor vel dilectio. Et ita patet quod omnis amicitia est amor et dilectio. sed non omnis amor et dilectio amicitia est. quia amicitia duo ultra requirit que addit super illa. **Tertium** nomen est charitas quod ultra ista omnia includit unam proprietatem supernaturalem scilicet facere gratum deo ut sibi velit vitam eternam dare. Et ideo charitas facit quod actus suus et omnium aliarum virtutum est meritorius. Et quia hoc non potest esse naturaliter. oportet quod charitas sit per infusionem a deo et non per nostram acquisitionem. Et sic patet quod charitas omnia alia includit. et amorem et dilectionem et amicitiam: sed non e converso. Et ideo charitas tenet supremum gradum inter omnia nomina ad amorem pertinentia et habet quicquid habent nobilitatis cetera et ultra. Et sic charitas merito dicitur maior. et sic ponitur potissima virtutum. **Quartum** nomen est amatio que addit super amorem et dilectionem et charitatem et amicitiam intentionem et fervorem amoris. Unde amatio inveniri potest in amore dilectione et amicitia et charitate et in quolibet illorum reperitur. sed non e converso. Propter quod dicit Aristoteles. quod amicitia assimilatur habitui. amatio passioni.

Quod est triplex amor scilicet concupiscentie et benivolentie et concupiscentie. et quod eorum pertinet ad charitatem. La. LXXXIII

Tertio videndus est quod amor proprie pertineat ad charitatem. Et dicendum quod amor est duplex. Unus qui dicitur benivolentie. Alius qui dicitur concupiscentie. Amor concupiscentie dicitur ille quo aliquid res diligitur non ratione rei dilecte. sed ratione diligetis. et quantum est sibi utilis vel delectabilis. talis enim amor est reflexivus et rectorius. quia tali amore non diligitur res pro se: sed pro amate

Tractatus II

et ille amor est in animalibus. isto amore etiā ab hoīe aiata diliguntur. et etiā maiata. Unde diligovinū qz mihi utile. et non propter se: et equū: et aliquē hoīem benefactorē. Alius est amor benivolētie. q̄ sic distingui pōt. qz cum amor nō sit aliud q̄ velle bonū. Hoc bonū vlt est p̄sens et habitū in re amata et sic amās vult ei bonū p̄ velle cōplacētie et ap probandiōis et tale velle bonū vocat amor cōplacētie. et ille potest esse hoīs ad deum. et dei ad hoīem. et hoīs ad hoīem. Et hoc bonum ē absens et nō habitum. et sic amās vult ei bonū p̄ velle desiderij et optatōis. Et talis amor pōt esse hoīs ad hoīem. et dei ad hoīem. s; nō hoīs ad deū qz deo nullū bonū optare possumus qd non habeat. Amor ergo cupiscentie non p̄tinet p̄rie ad charitatē sed magis amor cōplacētie et amor benivolētie.

¶ Quot sunt virtutes et quā intellectuales. La. LXXXV

¶ Quid dicēdū est de virtutibus intellectualibus. Et p̄mo quot sunt et quō distinguuntur. Ad quō dicēdū q̄ Aristot. quōq; virtutes intellectuales enumerat. vi. ethico. s. sapiētia: scia: intellectū: artē: et prudentiā. Et excludit opinionē et suspitionē q̄ possunt dici habitus s; nō virtutes. qz s; rōnē virtutis ē vt sit p̄ncipiū mali actus. Ista autē duo sunt p̄ncipiū mali actus in intellectu. qz opinione et suspitiōer etiā fide acq̄sita s; nō infusa pōt esse falsum in intellectu. Falsitas autē ē malū intellectus. Et ita patet q̄ illa aliquā se habēt ad verū aliquā ad falsum. s; ista quōq; semp se habēt ad verū. qz impōtāt rectitudinē rōnis s; differēter. qz tria scz sapiētia: scia: et intellectus sunt circa necessaria. Sciētia quē circa cōclusiones. vñ est habitus cōclusionū. Intellectus circa p̄ncipia. vnde ē habitus p̄ncipiorū. Sapiētia autē circa causas altissimas. vnde sapiētia quē sapida de deo scientia. Hic autem intellectus non significat potētiam intellectuā: sed

De prima specie qualitatis §o. LX

habitu potētie q̄ ipōtat ei rectitudinē circa p̄ncipia prima. Alia autē duo ipōtat rectitudinē rōnis circa p̄tingentia. Sed prudētia quē circa agibilia. i. circa actus q̄ sunt in opante nec trāseūt in exteriorē materiā sicut sūt amare: odire: eligere: et h̄mōi q̄ p̄tinet ad actus morales. quorū est prudētia directiua. Ars autē ipōtat rectitudinē rōnis circa factibilia. i. circa actōes interiorē materiā. trāseūtes. sicut sūt secare ligna: dolare lapides: in quibus ē ars directiua. Et ita p̄t q̄ oēs virtutes intellectuales h̄mōi sūt. s; nō oēs h̄mōi sūt virtutes. nisi illi q̄ sp̄ sūt et ad solū verū. Et isti sūt p̄dicti quōq; quorū tres sūt et dicūt spectati. s. sapia: scia: et intellectus. Alius dicitur opatiuus. s. prudētia. Ars vero dicitur h̄mōi p̄ctici et factiui.

¶ Quō prudētie adiunguntur alie tres virtutes. LXXXVI

¶ P̄si autē prudētie adduntur alie tres virtutes. Est enim prudētia recta rō agibilium. Circa autē agibilia hūana triplex rōnis actus inueniuntur. Quorū p̄m̄ est p̄siliari. Scds iudicare. Tertius p̄cipere. P̄mi autē duo respiciūt actus intellectus speculatiui. qui sunt inq̄rere et iudicare. S; tertius ē p̄rius intellectus practici inq̄tū ē opatiuus. Non enim rō h̄mōi p̄cipere ea q̄ per hoīem fieri nō p̄nt. Manifestū ē autē q̄ in his q̄ per hoīem sūt p̄ncipalis actus ē p̄cipe ad quē alij ordinātur. Et ideo virtuti q̄ ē bene p̄ceptiua adiunguntur alie tanq̄ secundarie. Ebulia q̄ est virtus p̄siliaria. et synesis q̄ est bene iudicatiua ad agendū s̄m cōm legem. et gnōmī q̄ est bene indicatiua de agēdis s̄m rōnē naturalē in his in quibus deficit lex cōis. Et ita p̄t q̄ quōvis sint plures habitus non tñ nisi quōq; virtutes intellectuales in genere. Tres speculatiui intellectum respicientes. et vne respicientes intellectum operatiui et practicum. Adduntur autem alie tres prudētie ad bene iudicandū et bene consiliā dum respectu p̄ceptiue que est prudētia.

b iij

Tractatus II

Quomodo ars et prudentia sunt virtutes intellectuales et morales.

Capitulum. LXXXVII

Secundo videndum est cum prudentia

sit virtus una cum cardinalibus que morales sunt. quomodo sit intellectualis. Ad quod dicendum quod aliquam virtus potest dici intellectualis a tribus. scilicet a subiecto

quod est perfectio intellectus. et a generatione quod generantur ex principio merito et tempore. et ab obiecto sicut sapientia que est de altissimis causis. Prudentia ergo et ars secundum Albertum. vii. ethico. quantum ad duo prima sunt intellectuales. scilicet quantum ad obiecta non. scilicet conveniunt cum moralibus. quod prudentia est recta ratio agibilium. et ars recta ratio factibilium. Et secundum hoc medie dicuntur inter intellectuales et morales non per essentialia. quod sic sunt intellectuales. secundum quod perficiunt potestas ad opus sic sunt morales. sic conveniunt quantum ad aliquid cum moralibus et quantum ad aliquid cum intellectualibus. Prudentia ergo est intellectualis quantum ad subiectum quod perficit. et moralis quantum ad obiectum quod respicit.

Quomodo virtutibus intellectualibus convenit nomen virtutis.

Capitulum. LXXXVIII

Tertio videndum est quomodo virtutibus

intellectualibus conveniat nomen virtutis. et maxime speculativis de quibus est maius dubium. Ad quod dicendum quod nomen virtutis convenit alicui duplici ratione. Uno modo quod facit facultatem bene operandi. Et sic habentur intellectuales potest dici virtutes. quod faciunt facultatem bene operandi in intellectu que est consideratio veri. hoc enim est bonum intellectus. et hoc est materialiter esse virtutem. Alio modo quia cum facultate bone operationis facit usum bonum. et hoc solum pertinet ad illos habitus qui respiciunt partem appetitivam. Et hoc facit formaliter esse virtutem. et sic ratio virtutis eis proprie non convenit. Ex hoc enim quod aliquis habet habitum scientie speculative. non inclinatur ad utendum

De prima specie qualitatis Fo. LXI

dum sed fit potest speculari verum in his quorum habet scientiam. scilicet quod utraque scientia habita hoc est in movente voluntate. Et ideo virtus que perficit voluntatem ut charitas vel iusticia. facit etiam bene utriusmodi habitibus speculativis: et secundum hoc etiam in actibus horum habituum potest esse meritum si ex charitate fiat. sicut Gregorius dicit. vii. moralium. quod contemplativa est maioris meriti quam activa. Et sic de virtutibus intellectualibus dicta sufficiant.

De virtutibus moralibus quomodo a more morales dicuntur et quot modis dicitur mos.

Capitulum. LXXXIX.

Secundo nunc restat dicendo de virtutibus

moralibus: ubi primo modo videndum est quod est mos: a quo morales virtutes dicuntur. Quo vis

so statim patebit quod est virtus moralis. Mos autem duo significat. Quoniam enim significat consuetudinem. ut Actus. xv. Nisi circumcidamini secundum morem legis moysi non poteritis salvi fieri. Quandoque vero significat inclinationem quamdam naturalem vel quasi naturalem instinctum ad aliquid agendum. Unde et brutorum animalium mores aliquid esse dicuntur. Unde et. n. Nachab. n. dicitur quod leonum more irruentes in hostes prostraverunt eos: et sic accipitur mos in psalmo. Qui habitare facit unius moris in domo. Et hec quidem due significaciones in nullo distinguuntur apud Latinos quantum ad voces. In greco autem distinguuntur quod in greco. i. echos per e breve scriptum significat naturalem vel quasi naturalem inclinationem ad aliquid agendum quod apud nos morem significat. Quoniam vero scribitur per y grecum quod est e longum et d: ychos: et tunc significat consuetudinem in bono vel in malo: et si in nomine moris apud nos illud significat. Virtus ergo moralis denotatur et dicitur moralis a more secundum quod mos significat naturalem inclinationem vel quasi naturalem instinctum ad aliquid agendum. Inclinatio autem ad actum convenit proprie appetitivae virtuti cuius est movere omnes potestates ad agendum. Et ideo illa virtus solum moralis dicitur que est in virtute appetiti

na. Illi autem significationi quae mos naturalis inclinationem vel si naturalem significat ad aliquid agendum: est valde propinqua alie significationi quae significat consuetudo. Nam consuetudo quodammodo pervertit in naturam et facit inclinationem sicut naturalis. Ex his igitur patet quod est mos et vnde dicitur virtus moralis.

De virtutibus moralibus Capitulum. XC

Secundo videndum est de virtutibus moralibus et primo de virtutibus moralibus generaliter. Secundo de virtutibus cardinalibus specialiter. Quatum ad mo-

is

rales primo ponet materia distinctionis. Secundo ponet earum distinctio et numerus eorum oppositis virtutibus. Tertio concludent ex dictis sex conclusiones.

Quod passiones et operationes dupliciter comparantur ad virtutes sicut materia vel obiectum et sicut effectus ad causam.

Quantum ergo ad materiam distinctionis sciendum quod materia circa quam distinguuntur virtutes sunt quatuor passiones et operationes. Operatio autem et passio dupliciter ad virtutes potest comparari. Uno modo sicut effectus ad causam: et sic omnis virtus habet aliquas bonas operationes quarum est productiva. habet aliquam etiam delectationem vel tristitiam quae sunt passiones. Alio modo potest comparari operatio et passio ad virtutem moralem sicut materia circa quam est: et secundum hoc omnis virtus moralis sicut circa materiam est: vel circa operationes vel circa passiones.

Distinctio et sufficiencia virtutum et viciorum. Capitulum. XCI

De supposito ponenda est distinctio ipsarum moralium virtutum quae potest poni hoc modo.

b

Quia omnis virtus vel est circa operationes ordinarias et sic est iusticia quae in actibus ordinat homines ad alterum in ratione debiti. Iusticia autem est duplex. scilicet commutativa et distributiva. quarum differentia sic sumi potest. Quia ratio iusticie consistit in hoc quod est constituere equalitatem in dationibus et acceptionibus. hoc autem potest fieri dupliciter. Uno modo ut constituatur

inter dantem et accipientem talis equalitas ut quantum accipiens accipit a dante: tamen recipiat dante a recipiente: et talis equalitas est in emptioibus et venditionibus et retributionibus. Et iusticia que talem equalitatem constituit dicitur commutativa. Alio modo constituit equalitas inter duos quorum quilibet est recipiens: quia quilibet recipit mensuram iuxta suam conditionem equaliter quous in re recipiant in equalitate: et in hoc consistit iusticia distributiva. Ex hoc autem patet duplex differentia utriusque iusticie: quia in iusticia commutativa est equalitas quantitatis in datis et acceptis: quia tamen recipere dante quantum dedit. sicut cum vendidit quis equum valentem centum solidos recipit centum solidos. est iusticia commutativa. Et inde est quod inter illos inter quos non potest esse equalitas in datis et acceptis non potest esse talis iusticia proprie. Et hoc est in illis quae beneficia recepta recipere non possunt: sicut creatura creatori et parentibus filii a quibus recipiunt esse: nutritionem et eruditionem: propter quod quantumcumque creatura creatori vel filii parentibus recipere non possunt quantum est ibi perfecta equalitas nec salvatur ratio iusticie commutative: sed tamen aliquis modus distributive: in quantum creatura creatori vel filii parentibus recipere non possunt quantum potest: ut sic loco equalitatis secundum quantitatem sumatur possibile vel portabile. Sed iusticia distributiva non requirit equalitatem quantitatis sed proportionis. Non enim omnia quae distribuuntur bona committuntur eadem quantitate dicitur omnibus: sed secundum proportionem ut cuiuslibet dicitur secundum suam conditionem. alio enim dicitur dari militi alio pediti. Secunda differentia est quod iusticia distributiva primo respicit proportionem personarum ex qua concludit proportionem rerum distribuendarum ita quod ibi est laudabilis aliquoties personarum acceptio secundum debitam conditionem persone. et sic iusticia commutativa primo respicit habitudinem rei ad rem ut patet in emptioibus et venditionibus: vel habitudinem actus ad passionem ut in iniuriis: vindicandis vel puniendis: ad conditionem autem persone nunquam proprie respicit. Non enim bos dicitur magis vel minus vni quam alij vendi. Si tamen aliquis respiciat ad conditionem persone hoc non est nisi ex consequenti in qua conditio persone facit ad quanti-

Tractatus II

tatem rei vel iniurie: sicut maior iniuria est percutere principem quam percutere personam. Et ita patet de duplici iusticia distributiva et commutativa et per omnes de virtute que est circa operationes. Potest etiam esse virtus aliqua circa passiones regulandas. et hoc quidem tripliciter. Quia vel circa passiones que habent aliquod obiectum pertinent ad ipsam huius vitam corporalem. vel circa passiones que habent aliquod obiectum quod respicit exteriora bona. vel circa passiones que habent obiectum pertinentens ad actus exteriores. Si ergo accipiamus veritatem que est circa passiones quorum obiecta respiciunt et pertinent ad corporalem vitam. hoc potest esse dupliciter. Quia vel talia respiciunt incrementa vitam. vel respiciunt conservantiam vitam. Si incrementa vitam sic est fortitudo: que est virtus circa pericula que vitam incrementant et virtuosus vocatur fortis. Viciū autem oppositum in ista virtute et in ceteris attendit secundum superabundantiam et defectum: et ideo virtus consistit in medio. In quibusdam autem nominibus non sunt imposita. sed circumloquimur: vel ex dictionibus grecis vel latinis ut in ethicis. Viciosus homo qui opponitur forti secundum superabundantiam et excessum vocatur intrepidus et audax: sed intrepidus secundum defectum timoris: audax secundum accessum audacie. Viciū autem vocatur intimiditas et audacia. Ille homo qui superabundat in timore et deficit in audendo vocatur timidus. Et ille opponitur forti secundum defectum. Viciū autem vocatur timiditas. Hic autem accipitur fortitudo non corporis sed mentis. Si autem talia obiecta passionum respiciunt conservantiam vitam et que sunt utilia ad vite conservandam: sicut sunt sibi quibus conservantur individuum et generatio quibus conservantur species: sic est virtus que vocatur temperantia que est circa delectationes et tristitias: sicut sensus tactus et gustus: et circa eas medium ponit: et quantum ad venerea et quantum ad cibos. Et virtuosus ista virtute vocatur temperans. Viciū autem istius virtuti oppositum secundum superabundantiam: vocatur intemperantia: et viciosus vocatur intemperans: secundum defectum autem pauci inveniunt viciosi quia plures sunt viciosi in persequendo delectabi-

De predicamento qualitatis Folio LXIII

lia ciborum vel venereorum in nimis sed in parum pauci vel nulli. Et ideo non est nomen impositum sed habet vocari vicius insensibilitas: et viciosus insensibilis eo quod homini delectationes sensu percipiunt. Et sic habemus duas virtutes cum suis viciis oppositis. Si autem secundo virtus sit circa passiones que habent obiectum pertinentens ad exteriora. hoc potest esse dupliciter. Uno modo ut respiciant exteriora mala et tristabilia quibus homo provocatur ad iram. Et sic habemus mansuetudinem que est virtus ponens medium circa iram: et virtuosus vocatur mansuetus. Oppositum autem viciū ex superabundantia vocatur iracundia: et viciosus isto vicio vocatur iracundus. Viciū autem secundum defectum vocatur inirascibilitas. Et viciosus illo vicio inirascibilis. Alio modo potest esse virtus circa passiones que habent obiecta exteriora bona concupiscibilia. hoc autem potest esse dupliciter. Quia exteriora bona quidam sunt divitiarum quidam sunt honores. Si virtus sit circa divitias. hoc est dupliciter: vel circa magnas vel circa mediocres. Si circa mediocres sic est liberalitas que est virtus ponens medium circa dationem et acceptionem pecuniarum vel equivalentiarum virtuosus dicitur liberalis. Viciū autem oppositum per superabundantiam dicitur prodigalitas et viciosus prodigus: et iste superabundat in dando et deficit in recipiendo. Viciū autem secundum defectum dicitur illiberalitas et viciosus dicitur illiberalis: et ille superabundat in recipiendo et deficit in dando. Si autem virtus sit circa magnas divitias sic est virtus que dicitur magnificentia que est virtus medietatem ponens circa magnas divitias dandas et accipiendas. et virtuosus dicitur magnificus. Viciū autem oppositum secundum superabundantiam dicitur apyrotalia ab a quod est sine et pyros quod est experientia et tales quod est bonum que si sine experientia boni quia sepe multa expedites non curantes qualiter bene expendant. vocatur etiam banastia a banos quod est fornax quia ad modum fornacis omnia consumunt: et viciosus vocatur apyrotalus vel banastus: sed viciū per-

Tractatus II

defectū vocatur puificus. Si autē virtus sit circa exteriora bona que sunt honores hoc pōt. esse duplr. Uno modo vt sit circa honores magnos. Alio mō circa honores mediocres. Et si sit circa magnos sic est virt' q̄ vocat' magnanimitas que ē virt' ponens mediū rōnis in psequēdis vel fugiēdis magnis honorib' : et virtuosus vocat' magnanimus. Viciū autē oppositū fm supabundantiā in nimis psequēdis magnos honores vocat' caumates: a cauma qđ in greco ē incendiū vel a camnos qđ grece est fum'. Unde et sic camnotes eēt fumositas que nostris latinis vocabulis dicit' : q̄a etiā et eos qui nimis ad magnos honores anhelant vt a scēdant ad alta: psueuimus ardentēs vētosos fumososq; vocare. Et fm hoc pōt viciosus vocari caumatus grece latine vō ventosus ardens fumosus. Viciū autem fm defectū vocat' pusillanimitas. Si autē virt' sit circa honores mediocres sic virtus ponēs mediū ad illos debite psequēdos vel fugiēdos vocat' philotimia a philos qđ ē amor et thimos qđ est debit' : q̄si debit' amor honoris. Virtuosus autē pōt vocari philothim'. i. debit' amator honoris. Viciū autē fm supabundantiā idē nomē h' : qz dicit' philothimia: et viciosus philothim' : qz non ē nomē impositū: sed ad differētiā pōt dici virtus debit' amor: et virtuosus debit' amator. Viciosus autē psupabundantiā dicit' absolute amator honoris: et viciū amor honoris. Viciū autē fm defectū vocat' aphilotimia: ab a qđ est sine: et viciosus a philotim'. In hac enī virtute vt p. 3. 4. Ethic. viciosi ascribunt sibi nomē virtuosū: vñ et laudamus eos q̄ nihil curant de honorib' et eos etiā q̄ sunt multū solliciti: q̄si non sunt negligētes: et ideo nō est bñ notata distinctio nominū inter ista. Si ḡ p. 3. q̄ habem' q̄nq; virtutes respectu passionum que habēt obiecta exteriora respectu mali. Unā scz mansuetudinē respectu boni q̄ttuor scz liberalitatē et magnificentiā circa ditiās: magnanimitatē et philotimiā circa ho-

De prima specie qualitatis. Fo. LXIII

nores. Si autē virtus sit circa passiones que hēnt obiectū ptinens ad act' exteriores humanos. Et sic sciendū q̄ omnes tales virtutes in vno pueniūt: scz q̄ oēs sunt circa verba et facta in q̄bus hoīes cōicant. et quāt' im ad hoc non distinguūtur sed aliter et in alijs differūt et fm hoc distinguūtur: qz circa talia vba et facta in q̄bus hoīes cōicant ē duo psiderare. Unū est verā realitatē et realē veritatē talium. Aliud est delectationē in talib' verbis et factis. Si accipiamus veritatē sic respectu verborū et factorū q̄bus aliquid alteri se exhibet manifestū in argumentū vt decet fm debitam rōnem: accipit' virt' in istis ponēs mediū rōnis q̄ ab Arist. vocat' virtas: et virtuosus vocat' verax. Viciū autē oppositū supabundantiā: in quo est q̄daz fictio falsi in plus vel quātum ad facta vel q̄tū ad dicta fingendo maiora dē se q̄ sint: vocat' iactātia: et viciosus vocat' iactator. sed viciū in minus fm defectū: qm aliq; fingit de se minora q̄ sunt vel q̄dam vilia vocat' yronia. i. irrisio: et talis fictor viciosus vocat' ylon. i. irrisor. Si autē psideremus circa talia vba et facta delectationē. hoc pōt esse dupliciter. Uno modo vt aliquis decenter se exhibeat delectabilē in verbis et factis decentibus alteri in his q̄ fiunt seriose. Alio mō in his q̄ fiunt in ludo et iocose. Si pmo modo q̄tum ad ea q̄ fiunt seriose et respiciūt eōdem vitā. sic respectu talium ponitur virtus q̄ ponit in huius mediū rōnis: quā vocat' Arist. amicitiam. nō ab effectu amandi sed ad decentiā cōseruandi: quam nos affabilitatem appellare possumus: et ipse virtuosus potest dici amicus vñ affabilis. Viciosus autem per supabundantiā vbi nō facit nisi causa delectandi: et vocatur placidus et viciū placiditas. Vbi autē tales se exhibet ppter aliquā ppriam vtilitatem vocat' blāditor vel adulator. Qui autē viciosus est fm defectum et non veretur alios contristari cum quibus viuit: vocatur litigiosus vel discolor: et viciū potest dici litigiositas vel brigas-

Tractatus II

Si autem aliquis exhibeat se delectabilez verbis et factis alijs in ludis et iocosis decetibus et virtuosus. vocat Eutropelus: id est quasi se vertens bene ad omnia. Ille autem qui est viciosus per supabundantiam in ludis et iocis vocat homolochus: a homos quod est altare et locus quod est raptor: et dicitur ad similitudinem mului qui semper volabat circa aras idolorum in quibus animalia imolabantur. ut aliquid raperet: et ideo est de illo qui excedit in ludo quia semper insistit ad hoc quod verbum vel factum alicuius in ludis convertat. viciu autem vocat maliuolentia. Viciosus autem ex defectu agroythos. i. quasi agrestis: et viciu agroythia. i. agrestitas. Et sic patet quod circa passiones que respiciunt actus exteriores humanos sunt tres virtutes. Una circa veritatem verborum et factorum: et dicitur veritas. Alie due circa delectationem et tristitiam in eisdem: et sunt amicitia seu affabilitas et eutropelia.

¶ Sex conclusiones ex premissis et primo quot sunt et que virtutes morales appellantur. Capitulum. XCII

¶ **I**c autem ex dictis tertio concludo sex conclusiones. Prima est de numero virtutum quod omnes virtutes morales sunt. xij. Una circa operationes scilicet iusticia. decem circa passiones scilicet fortitudo: temperantia: mansuetudo: liberalitas: magnificentia: magnanimitas: philothimia: veritas: amicitia: vel affabilitas quod idem est et eutropelia: que omnes enumerat Aristoteles. cum oppositis virtus hic positus. ij. Ethicorum. et de omnibus determinat in alijs libris consequenter.

¶ Quare prudentia non computatur inter virtutes morales cum sit cardinalis. Capitulum. XCIII.

¶ **Q**uarta conclusio est dubitacionis remota: que scilicet cum prudentia ponatur inter morales virtutes hic non ponitur. Et dicendum quod inter illas non enumeratur prudentia: quia prudentia est

De prima specie qualitatis Fo. LXV

moralis quantum ad materiam sed non quantum ad subiectum: quia prudentia est in intellectu sicut in subiecto. Et ideo hic solum est distinctio virtutum moralium que sunt morales quantum ad materiam et quantum ad subiectum. Subiectum autem omnium virtutum moralium que utroque modo sunt morales est appetitus.

¶ In quibus partibus vel potestis anime sunt virtutes morales sicut in subiecto. Capitulum. XCIII

¶ **T**ertia conclusio est quod quis omnes virtutes morales sunt in appetitu differunt tamen: quia iusticia que est virtus circa operationes est in appetitu intellectivo que proprie dicitur voluntas. Alie autem omnes que sunt circa passiones. quia ipse omnes sunt circa appetitum sensitivum sunt omnes in appetitu sensitivo sed differenter. quia ille que respiciunt suum obiectum absolute sine ratione ardui et difficilis. sunt in parte appetitus sensitivi que vocatur concupiscibilis. et sunt sex scilicet temperantia: liberalitas: philothimia: veritas: et amicitia: et eutropelia. Alie autem que respiciunt obiectum suum non absolute. sed ratione ardui et difficilis. sunt in alia parte sensitivi appetitus que vocatur irascibilis. et sunt quattuor. scilicet fortitudo: magnificentia: magnanimitas: mansuetudo.

¶ Quod iusticia que est circa operationes differt ab omnibus alijs que sunt circa passiones. Capitulum. XCV

¶ **C**larta conclusio est quod iusticia ab alijs virtutibus moralibus differt in quattuor. Primo quantum ad obiectum quia est circa operationes: alie circa passiones. Secundo quantum ad subiectum quia est in appetitu intellectivo. alie omnes in sensitivo. Tertio quantum ad medium. et hoc dupliciter. Primo quia aliquae virtutes respiciunt medium rationis. sed in iusticia accipitur medium rationis et etiam medium rei. Secundo quia quelibet aliarum virtutum est medium duorum viciorum quorum unum est secundum superhumanam. alterum secundum defectum. sed iusticia non est medium duorum

Tractatus II

rum vicioꝝ: sꝫ solū opponit̃ ei iusticia. ⁊ hec patet. v. ethi
coꝝ. p hoc aut̃ ad vltimū pōt respōderi q̃re nō fuerūt sibi
duo vicia opposita superius assignata sicut ceteris. Lau
sa ē qꝫ ipsa nō est media duoz vicioꝝ vt dictū est.

¶ Quid hec distinctio virtutum non est in indiuiduas spe
cies sed est diuisio in genera. Capitulum. XCVI.

¶ Quinta cōclusio est qꝫ hec distinctio et

q assignatio virtutū quo ad oēs nō ē in virtutes indi
duas vlt̃ in spēs specialissimas virtutū. sꝫ ē diuisio
virtutū moralium in gne. Nam ille virtutes p̃tinēt alias sub se
sicut pꝫ exp̃sse de iusticia q̃ ē circa opatōes. Quia em̃ ad iu
sticiā p̃tinēt reddere debitū. Debitū aut̃ nō ē vni⁹ rōnis i
oib⁹. Idcirco fm̃ diuersas rōnes debiti accipiunt̃ diuerse
virtutes ad iusticiā p̃tinētes. sic religio p̃ quā reddi⁹ debi
tū deo. Pietas p̃ quā reddi⁹ debitū parētib⁹ vlt̃ p̃rie. Hra
p̃ quā reddi⁹ debitū bñfaciētib⁹. ⁊ hm̃di. Et qd̃ dcm̃ ē de
iusticia itelligēdū ē de alijs. ⁊ nō solū q̃tū ad virtutes sꝫ ē
q̃tū ad vicia opposita. sꝫ nō distingo p̃ singla rōne nimie
prolixitatē. Doctor aut̃ cōis de oibus gñalr ⁊ de singulis
spēalr in p̃ma scōe. ⁊ scōa scōe differunt luculētius.

¶ Quomodo se hꝫ ad rōnem virtutis verecūdia: nemes
sis: epykeia: heroyca: continētia: ⁊ amicitia: ⁊ quomō no
men virtutis puenit eis large ⁊ stricte. La. XCVII

¶ Sexta cōclusio ē dubij remotiua. Pos

s set ei aliq̃s dubitare cū Arist. faciat mētionē i li.
ethic. de alijs q̃ sūt vlt̃ cē vident̃ virtutes. s. in. ij. de
verecūdia ⁊ nemesi. Et in. v. de epykeia. In. viij. aut̃ de he
royca ⁊ continētia. In. viij. de amicitia. Quare nō h̃ ista ex
plicata vlt̃ enūerata sūt. Ad qd̃ dicēdū qꝫ noie virtutū possu
mus vti large vt dicam⁹ virtutē oīne p̃ncipiū laudabiliuz
operū vlt̃ oē qd̃ est d̃ se laudabile. Alio mō p̃pe fm̃ p̃riā
acceptatōnē sic dcm̃ ē supra. P̃rio mō qd̃libz istoz large

De prima specie qualitatis Fo. LXVI

virtus mō aliquo p̃t dici. Sꝫ p̃pe vtēdo noie virtutū verecū
dia ⁊ nemesi quīs in q̃dā medietate consistāt nō sūt virtu
tes. sꝫ passiōes laudabiles. Epykeia aut̃ ē virtus. Et heroy
ca supra virtutē. Continētia aliq̃d minus virtute. Amicitia
aut̃ effectus virtutū. Hoc aut̃ p̃t p̃ singula discurredo.

¶ Quid verecūdia est de numero laudabilium nō tamē
est virtus sed passio. Capitulum. XCVIII

¶ Primo quidē hoc p̃t de verecūdia de

p q̃ dic̃ Arist. iij. ethic. qꝫ est timor ingliatiōis. i. cō
fusiois q̃ opponit̃ glie. Ex h̃ p̃t qꝫ verecūdia ē pas
sio. ⁊ p̃tinēt sub timore sic spēs sub gne. et vtrūqꝫ fac̃ trā
mutatiōez i corpe. sꝫ differūt fm̃ Arist. ibidē qꝫ palefcūt
timētes ⁊ erubescūt verecūdati. Et hui⁹ diuersitatē rō est
qꝫ natura mittit spūs ad locū vbi sentit defect⁹. sedes aut̃
vite ē in corde. Et iō qñ piculū vite time⁹. spūs ⁊ hūores
currūt ad cor ⁊ iō exteriora q̃si deserta pallefcunt. Honor
aut̃ ⁊ p̃fusio i exteriorib⁹ ē. Et iō qñ hō timet piculū hono
ris recurrētib⁹ humorib⁹ ⁊ spiritib⁹ ad exteriora hō rube
fcit. Ex quo p̃t qꝫ verecūdia ē passio ⁊ nō virt⁹. nihilomin⁹
est de nūero laudabilium. ⁊ iuuenū etati p̃gruit. in q̃b⁹ ē ma
li retractiua. Ille ergo q̃ excedit i verecūdādo vt de oib⁹
verecūde⁹ vocat̃ kataplar. i. stupid⁹. Ille aut̃ q̃ defic̃ vo
cat̃ inuerecūd⁹. Mediū tenēs ⁊ laudabilē vocat̃ verecūd⁹.

¶ Quid nemesi est de numero laudabilium ⁊ est passio ⁊
non virtus. Capitulum. XCIX

¶ Nemesi aut̃ ē passio q̃ ē mediuz tenēs

n circa delectationē ⁊ tristitiā eoz q̃ eueniūt p̃ris. ⁊
d̃z nemesi. i. rep̃hēsiō ⁊ ide nemesic⁹. i. rep̃hēsiō. et
stat mediū laudabile hui⁹ passiōis. i. h̃ qꝫ aliq̃s tristē d̃ p̃
sp̃itate in malicia. ⁊ gaudeat de p̃sp̃itate i bono. ⁊ hoc me
dietas vocat̃ nemesi. ⁊ h̃ns eā vocat̃ nemesic⁹. Vitupabile
aut̃ i extremo supabūdati ē vt aliq̃s tristē d̃ oib⁹ q̃ p̃sp̃at̃

Tractatus II

siue bonis siue malis. et talis supabundantia vocatur inuidia. et habes eam vocatur inuidus. Vitupabile autem in defectu est quoniam quis in tunc deficit a tristitia ut etiam gaudeat de malis quae etiam in sua malicia prosperant. et talis malicia vocatur epytarchia. et habes eam dicitur epytarchus. karhos enim dicitur gaudes. et karhos malum. epy sup. ac si dicatur gaudium de malo.

¶ Quid epykeia sit virtus iusticiae respiciens quae est iusti legalis directiua ad intentionem legislatoris respiciens. non ad verba in casu quem legator prouidere non potuit. Laplm. C

¶ Epykeia autem dicitur virtus directiua iusti legalis. ubi intelligendum quod quae actus humani non habent omnimodam certitudinem et uniformitatem sed sunt variables et quasi infinitis modis. nullus legislator potest prouidere omnes casus particulares et quae etiam isti propter suam multitudinem incomprehensibiles sunt operum quae lex deest in vltimo. Et ars imitatur naturam quae est de his quae accidunt ut sepius et quae deficiunt in paucioribus. ut quod homo nascatur cum quibus digitis. aliqui tamen et in paucioribus habet sex. ita ars dat legem obseruabilem ut in pluribus potest tamen stringere casus in quibus verba legis non debent saluari. in quo legislator. si presens fuisset non uisisset suari: et in talibus dicitur intentio legislatoris saluari et non verba legis. ut ubi gratia. Sit data lex quae cuiuslibet est reddendum depositum. aliquis autem deponit gladium et postea efficit furiosus. et gladium depositum repetit. nunquam hoc lex dicitur suari secundum verba. certe non: sed secundum intentionem legislatoris. quae fuit ut in hoc casu et in talibus nullo modo redderet. Virtus ergo quae facit ut verba legis in casu aliquo non fuerint sed intentio legislatoris. dicitur epykeia. ab epy quod est supra et ycos quod est obediens: quia. scilicet per epykeiam aliquis excellentiori modo obediens. dum suat intentionem legislatoris. ubi dissonant verba legis. Et habet talem virtutem dicitur epykeies. Et est haec virtus directiua iusticiae legalis et quae respiciat iusticiae. satis poterat in eodem co-intelligi cum iusticia superiorum enumerata. nec operum duo extrema sic nec in iusticia assignare.

De prima specie qualitatis So. LXVII

¶ Quid est virtus heroyca et quomodo conuenit homini et cui opponitur. Capitulum. CI

¶ Quantum autem ad virtutem heroycam. Sciendum quod anima humana est media inter superiores subas et diuinas quibus conuenit per intellectum. et animalia bruta quibus conuenit in potentis sensituius. Sic ergo in homine aliquae affectiones sensitiue partis corrumpunt usque ad similitudinem bestiarum. et hoc vocatur bestialitas transcendens modum humane malicie ut patet in vitis. et natura. Ita etiam in homine personalis perficitur et profertur ultra eodem modum humane perfectionis. quoniam in similitudine subas se patat. et sic vocatur virtus heroyca et diuina quasi modo excellenti et diuino homines faciens operari. Bestiales enim vocabantur heroes animas defectorum viros insignium quos deificatos credebant. Et ita patet quod cum anima sit medium tenens inter animalia bruta. et subas se patat utriusque participat extremorum vnde virtutem heroycam attingit quod est superius. primum bestialitatis quod est inferius et hoc se medio modo virtutes coes et vitia contra superiora enumerata. Virtus autem heroyca non habet virtutum oppositum duplicem maliciam sed solam bestialitatem. ut patet. vii. ethico. ubi probat ex dicto Priami Phis hanc virtutem esse in hominibus. Quia ille dicebat de filio suo Hectore quod non videbatur mortalis filius hominis. sed dei: quia scilicet in eo quidam modus viuendi et operandi apparebat ultra commune modum humanum: quia scilicet superhumanus et diuinus.

¶ De continentia quot modis dicitur et quomodo virtus et quomodo non. La. CII

¶ Continencia autem sciendum quod dupliciter potest sumi. Uno modo pro eo quod homo abstinet ab omni delectatione venerea. et sic apostolus ad Gal. i. in fructu continentiam castitati coniungit. et sic continentia perfecta principalis quod est virginitas. secundario vero viduitas. Et hoc continentia sic est virtus sicut virginitas. Alio modo potest sumi pro eo quod homo resistit cupiditatis prauis quae in eo vehementer

Tractatus II

exurgunt. Et hoc modo accipit Philosophus continentiam. vii. ethicorum. Et sic eam accipiendo potest ut dicitur in ii. ethicorum. quod non est virtus sed aliquid iuxta virtutem. Est enim prope virtutem in quantum firmat ratio sed passionibus ne ab eis deducatur. Non tamen attingit ad perfectam rationem virtutis moralis. secundum quam appetit subditur rationi sic ut non insurgant vehementes passionibus rationi contrarie. Incontinentia autem tales passionibus insurgunt quibus non presequatur.

Quo differunt temperantia et continentia. Cap. CIII

Et hoc autem concluduntur tria. Primo quo differunt temperantia et continentia. quia continentia sumpta putat importat cessationem ab omnibus delectationibus venereis est virtus et nobilior temperantia sicut virginitas castitate. Continentia autem sumpta putat importat resistenciam rationis ad concupiscentias vehementes non est virtus sed aliquid minus virtute. et sic temperantia nobilior est. quia bonum virtutis est laudabile. quia est secundum rationem. Magis autem viget bonum rationis in temperato in quo est appetit sensitivus est subiectus rationi. et quasi edomitur a ratione. quam in continente. in quo appetit sensitivus vehementer resistit rationi. quibus ratio sit firmata sed concupiscentias suas. unde sic continentia prestat ad temperantiam. sic ipsam ad perfectum

Que est materia vel obiectum continentie. Cap. CIII

Secundo concludo quo conveniunt circa materiam. Ubi intelligendum quod sic temperantia potest proprie et large accipi in quocumque materia. tamen proprie dicitur in illa materia in qua est optimum hominem refrenari. Ita etiam continentia large dicitur circa quolibet materiam aliquam liter refrenabilem. Unde et ipsum nomen continentie quadam refrenationem importare videtur. Continere enim est se retinere sed proprie continentia dicitur in materia in qua est optimum et difficilem continere. Hec autem est circa delectationes sensus tactus quantum ad venerea. In quibus natura summam delectationem posuit ut animalia ad ista inclinarentur propter preservationem spe-

De prima specie qualitatis. Fo. LXVIII

iei. Sicut etiam quantum ad cibaria propter preservationem in diuidui. quia delectationes venereorum sunt vehementiores eo quod maius bonum est preservatio speciei ad quod ordinatur. quam gustus cibarium que ordinantur ad preservationem individui quod non est tamen bonum. Idcirco sicuti temperantia est maxime circa illa que respiciunt delectationes venereas. ita et continentia. Et ideo etiam magis presuevimus dicere continentiam circa venerea quam circa cibaria quibus sit circumscriptum.

Quid est incontinentia et incontines. et quomodo se habent ad temperantiam. Cap. CIII

Et dictis autem potest patere quod est incontinentia que opponitur continentie. et quod incontines que opponitur continenti patet tamen hec perfecti. vii. ethicorum. In temperato enim dicitur quod ex propria electione et habitu per consuetudinem acquisitam peccat. Incontines autem que ex aliqua passione occurrere. Et ideo quia intemperat agit ex electione. Incontines ex passione sequitur quantum ad quatuor. Quorum primum est quod temperantia est virtuosus habitus ex quo sibi reddit male agere quasi contra naturam. non sic autem in incontine. Secundum sequitur ex primo quia passio cito transit transeunte actu passionis in continente. Habitus autem intemperantie manet actu. actu intemperantie transeunte in intemperato. Ideo incontines tristatur passione transeunte dolet de commissio intemperat autem non dolet sed magis gaudet se peccasse eo quod talis operatio est quasi sibi contra naturam facta per habitum. Et ideo dicitur Proverbia. et. Letantur cum malefecerint et exultant in rebus pessimis. Tertium autem sequitur ex his duobus. Quod cum habitus sit difficile mobilis. passio autem cito transeat intemperat est difficilius sanabilis et emendabilis quam incontines. Quartum autem sequitur ex his. Sicut enim temperantia simplex est perfectior continentia et temperatus melior est continente. ita per oppositum intemperatus est peior incontine. et intemperantia peior incontinentia.

Quomodo amicitia est virtus et quomodo non. Cap. CVI

Tractatus II

Amicitia autē quodāmodo virtus est et quodāmodo nō. Ubi sciēdū q̄ Arist. i li. ethi. determinat de duplici amicitia. quaz una consistit in effectu exteriori i exteriorib⁹ facti et dictis. vt aliq̄s p̄ hoc decēter et delectabilr̄ p̄uiuat alijs in serijs cōis vite. Et hoc est q̄dā habit⁹ medi⁹ iter blādito rē et litigiosum. et vocat̄ amicitia vlt̄ affabilitas. Et de hac agit Arist. in .ij. ethicoꝝ enumerādo eā cū alijs. et in q̄rto determinādo de ea. et hec fuit supra silr̄ cū eis condinisa. Et talis habit⁹ virtuosus pp̄ie nō est amicitia qz eodem mō se p̄ eā hz hō ad ignotos et notos. p̄iūctos et remotos. Alia aut̄ amicitia est q̄ consistit in affectu interiori p̄ncipalr̄ quo q̄s aliū diligit. Et sic ē effect⁹ oīs virtut⁹. et oēm virtutē cōsequit̄. qz ista amicitia tēdit amic⁹ in alterū pp̄ bonuz honestū qd̄ in illo est. Virtus aut̄ hz rōnem boni et honesti simpliciter. Et ideo oīs virtus ex sui natura ē causatiua amoris sic vt ametur. Et sic amicitia nō est virtus s̄z omnem virtutē cōsequens. et ita determinat Arist. in .viij. et ix. ethicoꝝ. de cuius speciēb⁹ et cōditionibus ibi p̄abit. supersedeantur ad presens. Albert⁹ autē in .viij. ethicoꝝ. in p̄ncipio dicit q̄ amicitia potest importare habitum quēdā qui p̄ueniat in passionib⁹ affectionū. s. in amarionibus. Et sic amicitia ē virt⁹ dicta moralis. quā fm̄ eū Tullius beniuolētiam noīat. Et tūc iunūt̄ hic aliter amicitia vel beniuolētia q̄ sup̄i vbi agebat̄ de diuersitate nominū ad amorē p̄tinetū. Ex quo p̄t̄z q̄ noīe amicitie. duobus modis importat̄ habit⁹ virtuosus: sc̄z p̄mo modo et tertio modo dictis. s̄z sic pp̄ie et vsitato mō. nō vtimur noīe vocabuli. s̄z prima virt⁹ d̄r̄ affabilitas. et tertia dicit̄ beniuolētia quous large nomen amicitie eis p̄ueniāt. Secūdo autem modo amicitia nō est virt⁹ s̄z p̄ns oēm virtutē et oīs virtut⁹ effect⁹. Ex q̄b⁹ p̄t̄z qd̄ fuerat in p̄ncipio isti⁹ s̄xte cōclusionis supra p̄positū sc̄z q̄ verecūdia et nemeē nō sunt

De prima specie qualitatis Fo. LXIX

virtutes sed passionēs. sunt tñ de nūero laudabiliū. Ep̄ykeia aut̄ est virtus oīs iusticie directiua. Heroica autē est supra virtutem. Cōtinentia aliquid infra virtutem. Amicitia est effectus virtutis. **¶** An virtutes cardinales sunt morales vel intellectuales. Cap. CVII

Quo restat dicēdū secūdo de virtutib⁹ cardinalib⁹ vbi p̄siderāda sunt tria. Primū aut̄ oīm videndū est an virtutes cardinales p̄tineāt ad morales vel intellectuales. Ad qd̄ dicendū q̄ cū virtus importat rectitudinē appetitus illa virtus dicit̄ h̄re perfectā rōnem virtutis q̄ requirit rectitudinē non solū q̄tū ad factionem bene opandi: sed qz causat boni opis vsum. Illa aut̄ hz imperfecte rōnem virtutis q̄ nō causat rectitudinē appetit⁹ et quis faciat facultatem bñ opandi nō tñ causat boni opis vsum. Constat aut̄ q̄ p̄fectum est p̄ncipaliter imperfecto. Et ideo virtutes q̄ cōtinent rectitudinē appetit⁹ dicunt̄ cardinales. i. p̄ncipales h̄mōi aut̄ sūt virtutes morales: et iter intellectuales sola prudentia q̄ quo ad materiā est moralis quo ad subiectū intellectualis: vt supra patuit. Et iō p̄uenienti⁹ cardinales virtutes nō iter intellectuales sed inter morales collocant̄

¶ Quot sunt virtutes cardinales. Capitulū. CVIII.

Quō videndū est q̄ sunt iste et quot sunt. Et dicendū est quot sunt q̄rtuor. Quorū numer⁹ et sufficiētia sic sumūt̄ et fm̄ p̄ncipia formalia: et fm̄ subiecta. Scdm̄ p̄ncipia formalia sic p̄ncipiū formale virtutis de qua nūc loqm̄r est rōnis bonū. Qd̄ q̄dem dupl̄r pōt̄ p̄siderari. Vno mō fm̄ q̄ ipsa in rōnis cōsideratōe consistit: et sic est vna virtus cardinalis i. p̄ncipalis que dicit̄ prudentia. Alio modo s̄z q̄ circa aliqd̄ ponit̄ ordo rōnis et hoc dupl̄r. Vno mō circa operationes. et sic est iusticia: vel circa passionēs. alio modo: et sic ne

esse est esse duas virtutes. Ordine enim rationis necesse est ponere circa passiones considerata repugnancia ipsarum ad rationem. Quod quidem potest esse dupliciter. Uno modo secundum quod passio impellit ad aliquid in rationem: et sic necesse est quod passio reprimat: et hoc facit virtus temperantie. Alio modo secundum quod passio retrahit ab hoc quod ratio dicitur sicut timor periculorum et laborum. Et sic necesse est quod firmet homo in eo quod est rationis: ne scilicet recedat. et hoc facit fortitudo. Secundum subiectum autem hec eadem distinctio reperitur. Inuenitur enim quadruplex subiectum virtutis de qua loquimur. scilicet rationale per essentiam quod prudentia perficit: et sic est intellectus: et rationale per participationem. scilicet voluntas que est subiectus iusticie et appetitus sensitivus que dividitur in irascibilem que perficit fortitudo: concupiscibilem que perficit temperantia.

¶ Unde et quare dicuntur cardinales. Capitulum. CIX.

¶ Tertio videndum est quare iste magis dicuntur cardinales quam alie. Ad quod dicendum quod ille virtutes dicuntur cardinales. Primo quasi generales. secundo quasi principales. tertio a cardine cardinales.

¶ Ratio ex qua ille quatuor virtutes. scilicet iusticia: prudentia: fortitudo: temperantia: dicuntur cardinales. Capitulum. CX.

¶ Quantum ad primum sciendum quod istas virtutes dupliciter considerare possumus. Uno modo secundum omnes rationes formales: et secundum hoc dicuntur cardinales quasi generales ad omnes alias virtutes. ut puta omnis virtus que facit bonum debiti et recti in operationibus dicatur iusticia. Et omnis virtus que cohibet passiones et deprimat: dicatur temperantia et omnis virtus que facit firmitatem animi contra quascumque passiones dicatur fortitudo. Et omnis virtus que ponit rectitudinem rationis in quibuscumque actibus vel materiis dicatur prudentia. Et sic multum de istis virtutibus loquuntur philosophi et doctores theologie: et sic alie virtutes continentur sub istis. Et ex hoc iste cardinales. id est generales vel principales dicuntur. Alio modo possunt considerari secundum quod iste virtu-

tes denominantur ab eo quod est principium in quacumque materia et sic sunt speciales virtutes contra alias diuise. Dicuntur autem sic cardinales quasi principales quia sunt principales respectu aliarum propter principitatem materie: sicut quod prudentia dicatur principalis quia est preceptiva. Iusticia quia est circa operationes debitas inter equales. Temperantia quia reprimit concupiscentiam delectabilium tactus. Fortitudo quia confirmat animum contra periculum mortis. Et utroque modo cardinales principales dicuntur et generales. Tertio dicuntur cardinales a cardine hostii propter similitudinem. et hoc dupliciter. Primo per similitudinem cardinis in quo motus hostii terminatur. De ratione autem hostii est ut per ipsum interiora domus videatur. unde et illud quod habet rationem reducere in aliud: hostium dicitur. Et sic accipitur Job. 1. Ego sum hostium etc. Et per oppositum illud per quod non est motus in aliquid aliud. ulterius non habet rationem hostii. Virtutes autem theologicę cum sint circa finem sic sunt quod non est aliquid aliud ulterius ex parte obiecti in quo tendatur. et ideo in virtutibus theologicis non inuenitur ratio hostii. et ideo non possunt dici cardinales. Similiter nec in virtutibus intellectualibus quia perficiuntur in vita contemplativa que non ordinatur ulterius ad aliam vitam sed activa ordinatur ad ipsam. Unde cum virtutes morales perficiantur in vita activa et habeant actus suos iuxta finem ultimum sicut circa obiectum: ex utraque parte in eis generaliter inuenitur ratio hostii: et ideo solum morales cardinales dicuntur. Sed quia iter morales per illas quatuor est processus ad alias quia omnes alias continentur tanquam generales speciales. Idcirco inter omnes morales solum ille quatuor cardinales dicuntur. Secundo modo dicuntur cardinales a similitudine cardinis in quo hostium voluit et motus hostii fundatur: quia sicut totus motus hostii est in cardine et in eo voluit igitur omnis actus humane vite continue existant vel saltim frequenter et crebrius circa materiam istarum virtutum quatuor quam aliarum virtutum. Et ideo sic a cardine cardinales denotantur. Et ita patet quod cum in hostio sint duo cardines. unde ad quem hostii motus terminatur

Tractatus II

alius in quo hostij mor⁹ fundat^r et hostiū voluit: et ab utro
q³ cardine p^r similitudinē nūcupant. Et p^m mor⁹ sumit^r ad
similitudinē p^mi cardinis: secūdu^s a similitudine secūdi.

De circūstantijs actuū humanorū. Capitulū. CXI

Clarto principaliter circa virtutes

q³ act⁹ virtutū boni et virtuosū sunt: q^ñ sunt de
bitis circūstantijs inuestiti: ideo de circūstantijs
aliq^d ponendū est. Et p^mo q^d importet noie
circūstantie. secūdo q^d sunt circūstantie in p^riculari. tertio
ad quos modos in genere oēs p^riculares circūstantie re-
ducunt^r. q^rto quō se habent ad actū vt in eo ponant ratio-
nem bonitatis vel malicie vel virtutis.

Quid importet nomine circūstantie.

Quantū ad p^mum sciendū q^d nomen circūstantie

q³ videt^r esse tractū ex his que inueniunt^r in loco et
in q^rtitatib⁹ corporalibus ad act⁹ morales. Ille
enim dicuntur circūstantie corporis existentis alicubi que
non sunt ei intrinsece et tamen euz aliquo modo attingūt
Similiter in actibus ille dicunt^r circūstantie que nō sunt
de essentia illius actus. sed ei accidunt solū subiectiue vt
modus agendi: siue extrinsece vt locus tempus: conditio
etiam persone agentis vel materia circa quā est actio et fi-
nis et filia. Quicquid ergo nō pertinet ad substantiā act⁹
vt est in specie nature: et tamē aliquo modo contingit ip-
sum actū dicat^r circūstantia eius.

**Quot sunt circūstantie et que actuū humanorū et q^rtuz
ad circūstantias p^riculares. Capitulū. CXII.**

Quantū ad scōm sciendū q^d oēs circū-

stantie virtutū in hoc vsu p^rinent. Quis quid
q³ vbi. q^bus auxilijs cur: quō: q^ñ. Que p^rnt decla-
ran sic. Proportio em̄ act⁹ ad finē pōt accipi:
vel fm̄ id q^d est in ipō actu: vel fm̄ id q^d est extra. Si p^r-

De predicamēto qualitatis Fo. LXXI

mo mō: vel quātum ad spēm actus. et sic ē q^d: aut q^rtū est
ad modū ipsius. et sic est quō. Si aut^m p^r comparationē ad ex-
tra: vel p^r comparationē ad cām: vel p^r cōparationē ad men-
surā. Si p^mo mō: vel ad cām finalē: sic est cur. vel ad cām
efficientē. Et h⁹ vel instrumentale: et sic est q^b auxilijs: vel
p^rncipalem: et sic est q^s. Si aut^m p^r comparationē ad mensurā
aut ad locū. et sic est vbi: aut ad tps: et sic est q^ñ. Ex hoc aut^m
p^r q^d p^riculares circūstantie sunt. vn̄. scz vt attendat^r p^mo
substantia actus: et sic est q^d. secūdo modus. et sic ē quō. ter-
tio cā finalis: et sic est cur. q^rto cā p^rncipalis efficiēs. et sic ē
q^s. q^{nto} cā instrumentalis. et sic est q^b auxilijs. sexto tps
et sic est q^ñ. septimo locus: et sic est vbi.

Ad quot gⁿa oēs circūstantie reducunt^r. Ca. CXIII.

Quantū ad tertiu^m. s. ad quos modos

q³ in gⁿali oēs circūstantie reducunt^r. Sciendū q^d
triplex est gen⁹ circūstantiarū. Quedā sunt q³
importāt p^ruenientiā vel discōuenientiā ad rectā
rōnē: vt. s. q^d res accipiat^r de volūtate dⁿi: vel p^rter ei⁹ volū-
tatē. Prima em̄ circūstantia est p^rors rōnē: s^z scōa a rōnē
recta discōdat. Sic q^d res accepta p^rter volūtate accipiat^r
de loco sacro directe ē s^z rectā rōnē p^r reuerentiā loci sa-
cri. Alie sunt circūstantie q³ de se nullā importāt p^rueniēti-
am vel discōuenientiā ad rectā rōnē. importāt tⁿ supposito
quodā alio. sic accipe alienū in q^rtitate magna vel pua s^z
se nō discōdat a recta rōnē: sed q^d idēbite accipiat^r. puta
furto vt rapina. maiorē discōuenientiā includit acceptio
rei aliene ī magna q^rtitate q^d in pua: s^z nō ī alia spē. Alie
sunt circūstantie que nec de se nec de quocūq³ supposito
includunt discōuenientiā ad rectā rōnē: nec inclusam
minuūt vel augmentant: sicut q^d res aliena accipiat^r dⁿ
manu dextra vel sinistra.

Quomodo se habet circūstantie ad rationē actus vt in

Tractatus II

eo ponant rōnem vitij ⁊ virtutis. Capitulum. CXIII.

Quantū ad q̄rtū v̄z quō se h̄nt circūstantie ad actū vt in eo ponūt rōnem vitij vel virtutis. Dicēdū q̄ circūstantie p̄mi ḡnis de q̄bus imediate dictū est in p̄cedēti cap̄lo ponūt in actu rōnez pcti fm̄ mltitudinē earū: cū in actu eorū multitudo pctōy sit possibilis: sicut in acceptōe rei aliene ponit spēm pcti q̄ accipiat claz vel p̄ violētā. q̄ p̄mo modo furtū est. sc̄do mō rapina. Si autē accipiat furtū vl̄ rapina de sacro loco nō est solū: furtū vel rapina s̄z sacrilegium: ⁊ sic sunt plura pctā ⁊ nō vnū tm̄. Cuius rō ē q̄ vbiq̄q̄ in actu vno sunt plēs defect⁹ vel deformitates: q̄rū vna non est determinatiua alteri⁹ ibi sunt plā pctā: sed in re furta vel violēter accepta de loco sacro sunt plēs deformitates q̄rū vna nō est determinatiua alteri⁹. igit̄ ibi sunt plā pctā Maior p̄z q̄ formalis rō pcti p̄sistit in h̄ q̄ nō p̄formatur recte rōni: ⁊ talis informitas vocat̄ defect⁹ vl̄ deformitas actus moralis. Minor p̄bat̄: q̄ in furtiua acceptōe rei aliene de loco sacro ē duplex deformitas: vna q̄ accipitur res aliena p̄ter voluntatē d̄ni: alia: irreuerētia loci sacri q̄ h̄z imunitatē. nec vna istarū p̄ se est determinatiua alteri⁹: q̄ pōt fieri furtū sine irreuerētia loci sacri: ⁊ irreuerētia sine furto: p̄pter qd̄ in tali sacrilegio non est tm̄ vnum pctm̄ sed duo: ⁊ illud itelligēdum est in oib⁹ alijs pctis q̄ in actu vno sunt plēs circūstantie male q̄rū vna nō est determinatiua alteri⁹. Et sic p̄z q̄l̄iter circūstantia p̄mi ḡnis se h̄z ad actū. S̄z h̄ hoc diceret aliq̄s q̄ spēs rei nō pōt variari nisi p̄ illud qd̄ est intrinsecus rei: sed circūstantie nō sūt intrinsece actui q̄tū ad eētā act⁹. q̄ nō mutāt vel addūt spēm. Dicēdus q̄ circūstantie nō sunt intrinsece actui quātum ad eētā actus nec mutāt eius spēm quo ad esse nature: sunt tm̄ intrinsece actui q̄tū ad bonitatē vel maliciā

De prima specie qualitatis Fo. LXXII

moralē: ⁊ h̄c imutare p̄nt vel nouā addere p̄ore non mutata. De circūstantijs autē sc̄di ḡnis q̄ nō includūt p̄ueniētā vel discōueniētā ad rectā rōnem. p̄z q̄ nō ponūt in actu nouā spēm pcti: sed solū in eadē spē augēt culpaz vel minuūt. Qd̄ p̄z ex ipsis termis q̄ q̄ nō importat ex se deformatē sed importatā auget vel minuit: non pōit spēm peccati: sed positam auget vel minuit. sed deformitates hui⁹ ḡnis sunt hm̄oi: vt p̄z ex p̄cedentib⁹. ergo ⁊c. Circūstantie autē tertij ḡnis nō ponūt in actu spēm pcti nec augent nec minuūt. Cui⁹ rō est q̄ nullā deformitates h̄nt ad rectā rōnē fm̄ bonū vel malū nec fm̄ se vt ponāt spēs pcti vt circūstantie p̄mi ḡnis nec alio supposito. nec ponūt augmentā in culpa vt circūstantie sc̄di ḡnis vt p̄z p̄ exēpluz positam de acceptōe rei aliene manu dextra vel sinistra.

Que p̄dictarū circūstantie sunt p̄tēde. La. CXV

Estis pōt elici incidētaliter q̄ sunt pctōy circūstantie p̄tēde. Mā circūstantie p̄mi ḡnis que ponunt spēm in actu. si illa spēs sit de genere peccati mortalis: oēs tales necessario sunt p̄tēde. Circūstantie autē sc̄di generis nō necessario sunt p̄tēde vt meliores tenēt sed de magna cōgruitate. Circūstantie autē tertij generis nec d̄ necessitate nec de cōgruitate cōsistēde sunt cū non addāt spēm pcti: nec augeant nec minuūt peccatum.

Quō virtutes oēs tam intellectuales q̄ morales consistunt in medio ⁊ quō non. Capitulum. CXVI

Itimo autē oim̄ circa materiā virtutū: q̄ cōexbum est tractū ex dicto phi. ij. ethi. q̄ virtus cōsistit in medio. Videndum est quō virtutes p̄sistant in medio. Ad qd̄ dicendus est q̄ mediū dicit̄ p̄ comparisonē ad extrema. Extrema autē p̄ ut in moralib⁹ loq̄ntur p̄nt accipi dupl̄. Vno enim modo

Tractatus II

pnt accipi fm compationē boni & mali. Alio mō fm oppo-
sitionē supflui & diminuti. Si accipiat mediū p compatio-
nez ad duo extrema opposita que sunt bonū & malū. sic vi-
cendū est q nulla virtus consistit in medio imo consistit in extre-
mo vel t3 extremū. Si em sic eēt in medio piciparet ali-
qd de bono & aliqd de malo: cū mediū picipet naturā ex-
tremoz. Hoc aut falsum ē: qz nulla virtus aliqd mali pici-
pat sed t3 alterū extremū scz rōnem boni. ergo nō pōt vi-
ci q aliqua virtus consistat in medio isto mō. Si aut accipi-
atur mediū fm pationē ad extrema q sunt supflui & di-
minuti: excessus & defectus: sic & virtus moralis oīs & virtus
intellectualis suo modo consistit in medio vt p3. 9. Ethic. si-
cut in excessu largitiōis duozū consistit vicium qd dicit p-
digalitas: in defectu auaritia & illiberalitas. in medio aut
consistit liberalitas que est virtus quādo dant danda & re-
tinent non danda. & hoc mediū in virtutibus moralibus ac-
cipitur fm rectā rōnem. Idem patet in virtutibus intelle-
ctualibus. Quādo em in intellectu affirmat eē qd nō est
excessus & supabundantia: vt si dicerē q hō esset incorru-
ptibilis. Quā aut negatur esse qd est defectus & diminutio:
vt si dicerē hōiem nō esse risibilem. Hoz aut vtrūqz quelibet
virtus intellectualis refugit. Consistit aut in medio in
affirmādo. s. q res est sicut q hō est risibilis: & negādo qd
non est scz q homo nō est lapis.

De septem donis spiritus sancti.

Quia xō dona spiritus sancti habitus sunt & qsi non
vident differre a virtutibus quibus differāt. Ideo
aliqud inserendū iudicauī. Circa q considerāda sūt
quattuor. Primo quō differūt dona & virtutes. Secūdo quot
sunt dona & quō ad inuicē differūt & distinguunt. Tertio
quō dona beatitudines: fructus & petitiōes sibi mutuo cor-
rident. Quarto descēdet in spāli ad donū timoris q spe-
cialem difficultatem importat.

De prima specie qualitatis So. LXXIII

Quomodo differunt dona & virtutes. Cap. CVII

Quantū ad primū sciendū q docto-
res oēs ponūt dona esse habitus. s3 an sint idē
realiter cū habitibus virtutū vlt differant reali-
ter est difficile videre. & ideo in hoc ē diuersorū
sentētia. teneo tū doctrinā cōez & dico q differāt realiter
ubi intelligēdū q habitus magis videat requiri ppter mo-
dū q ppter subaz actus. In actibus aut hūanis considerat
aliquid humanū & aliqd suphumanū siue diuinū. huma-
nū aut pōt accipi tripliciter. Priō em pōt dici opatio hu-
mana qz est a potētia operāte vlt impante opatiōi que est
humana p eo q est hoīs in qtu est hō. Et sic opatio vi-
citur humana q est elicitā a potētia rōnali vlt iportata ab
eadē potētia q est nata obedire rōni. Alie aut nō sunt hu-
mane vt nutrire: digerere: & hōi & vniuersaliter oīs in
qbus cōicat homo cū brutis brutaliter. Secūdo mō d3 aliqd
humanū vlt opatio humana rōne materie siue obiecti.
Et hoc mō iste opatiōes q hnt passiōes vlt opatiōes hu-
manas p obiecto dicūtur humane. Et p oppositū ille non
dicunt hūane q hnt p obiecto aliqd sup hūanis opatiō-
nibus & passiōibus. vt sūt necessaria & eterna. imo dicūtur es-
se diuine. Unde. x. ethic. dicit phs q opus spectatiue ma-
gis diuinū d3 q humanū. Nec etiā dicuntur hūane q hnt
p obiecto aliqd inferi hūanis opatiōibus vlt passiōibus vt
expse patet in opatiōibus vegetatiue vlt sensitiue: qz ta-
les nō sunt hūane sed plātarū & brutoz. Tertio mō d3 ali-
qd hūanū ex modo opatiōis. qz scz i opatiōibus q sūt hūa-
ne. pmo mō vlt scūdo mō modus humanus suat. Et hūc mo-
dū quilibz i se pōt facit expiri. Si aut ea q hominis sūt illis
duobus modis aliqs mō suphumano exequat. excedens
modū cōem erit opatio quodāmodo suphūana & diuina.
Quō aut homo modo brutali vel subhūano. modo rōnali

k

Tractatus II

vel humano modo superhumano vel diuino in suis operibus se habere possit faciliter per. Nam homo tenet medium inter bruta et substantias separatas que diuine dicuntur. Si ergo in malis eius est inuenire modum humanum peccandi sicut in vicinis corporibus ut in furari inuidere et homicidio. Et modum subhumanum et brutale sicut in peccatis secundum naturam que excedunt modum humane malicie. Ita in bonis est inuenire operationes que tenent humanum modum ad quem perficiuntur virtutes morales. de quibus supra dictum est. Et ulterius etiam modum superhumanum seu diuinum ad quem perficitur una virtus quam ponit Aristoteles in vii. ethicorum que vocatur heroyca que directe bestialitati opponitur. ut dicitur ibidem. de qua etiam supra dictum est. Ex his concluditur breuiter differentia inter virtutes et dona. Quia virtutes perficiuntur modo humano. sed dona modo superhumano et diuino. Unde eodem modo videtur se habere virtutes ad dona apud theologos. quomodo se habent virtus heroyca ad ceteras morales virtutes apud philosophos. Et humanum hic accipitur in donorum virtutum differentia ex parte modi operationis. non autem ex parte potentie vel obiecti. quia in illis aliqua dona inueniuntur.

De sufficientia et distinctio septem donorum spiritus sancti. CXVIII

Secundo videndum est quot sunt dona et quomodo distinguuntur. Abi sciendum quod donorum differentia distinctio et sufficientia sic accipitur. Dona enim perficiuntur habentes ad prompte exequendum instinctum spiritus sancti et ideo in omnibus potentis que possunt esse principia bonorum actuum vel malorum. dona ponuntur tam in parte intellectiua quam appetitiua. Intellectus autem siue ratio distinguitur in speculatiuam et practica non tanquam in distinctas potentias. sed in unam distinctam in diuersos actus ut supra dictum est. et declarabitur infra. In ratione autem tam speculatiua quam practica est considerare duo scilicet ipsam apprehensionem rei. et iudicium de re apprehensa. Ratio ergo speculatiua modo superhumano vel diuino quantum ad apprehensionem perficitur dono intelle-

De prima specie qualitatis So. LXXIII

ctus. Quantum vero ad iudicium perficitur dono scientie. Et ista quattuor dona sunt in intellectu sicut in subiecto. Virtus autem appetitiua in his que sunt ad alterum perficitur dono pietatis modo superhumano. Et sic hoc bonum est in voluntate sic in subiecto. In his autem que sunt hominis ad seipsum quantum ad passiones appetitur. indigemus duplici perfectione. Quaedam enim passiones retrahunt nos a bono ut timor periculorum. et respectu horum modo superhumano perficimur per donum fortitudinis. Aliie vero passiones inclinant ad malum ut delectationes et concupiscentie carnis. et contra ista perficimur modo superhumano per donum timoris propter timorem enim domini declinat omnino a malo ut dicitur per. xv. Ideo petebat ad hoc istud donum. Dominus dicens. Confige timore tuo carnes meas: a iudicis enim tuis timui et hec duo dona sunt in appetitu sensitiuo. in parte concupiscibili sicut in subiecto. Aliter autem sumitur hec distinctio a quibusdam sic. Dona perficiuntur in vita speculatiua. siue contemplatiua siue actiua. Si speculatiua autem per modum visus inspicitur et sic perficitur donum intellectus. Autem per modum gustus experientis. et sic perficitur sapientia. Si autem perficiat in actiua. aut quantum ad recessum a malo et sic perficitur donum timoris. aut quantum ad perfectionem in bono. Bonum autem duplex est. quoddam necessarium et respectu istius perficitur donum scientie ut dirigens. donum autem pietatis ut exequens. Aliud autem est bonum supererogationis ad quod non omnes tenentur et respectu talis boni perficitur donum consilij per modum dirigentis. donum autem fortitudinis per modum exequentis. Hec autem dona quous diuisim possent ex diuersis locis scripture sacre colligi. tamen Esa. xi. capitulo ponuntur vniute. vbi de christo dicitur sic. Egredietur virga de radice iesse: et flos de radice eius ascendet et requiescet super eum spiritus domini. spiritus sapientie et intellectus. spiritus consilij et fortitudinis. spiritus scientie et veritatis. et replebit eum spiritus timoris domini.

Quomodo sibi mutuo correspondent petitiones. dona beatitudines et fructus.

k ij

Tractatus II

Alia vero petitiones ordinantur ad dona. Dona autem

per operationes ordinantur ad beatitudines. Fructus autem beatitudinibus correspondet. ut videtur dicere glossa. Math.

vi. Idcirco dicunt doctores quod omnia illa sibi mutuo correspondunt. Quod aliter fiat videndum est. Ubi primo declarandum est quid horum quattuor nominibus importet scilicet nomine petitionum nomine donorum. nomine beatitudinum. et nomine fructuum. Secundo simul de omnibus ostendetur quomodo ordinantur ad invicem et quomodo et que sibi mutuo correspondent.

Que dicuntur petitiones et quot sunt. Cap. lxxix.

Quantum ad primum sciendum est primo

de petitionibus. Ubi intelligendum quod cum multis auxiliis spiritualibus ad bene operandum indigeamus: quia non sumus aliquid sufficientes ex

nobis quasi ex nobis sed sufficientia nostra ex deo est. ut dicitur. i. cor. xii. Idcirco recurrendum est ad deum qui dat omnibus affluenter et non improperat ut dicitur canonica Jacobi. primo capitulo. et petenda sunt divina auxilia quibus indigemus in vite operibus tam active quam contemplative maxime christo dicente Luc. xi. Petite et accipietis. Hec petitiones autem pertinentes auxilia homini necessaria ad bene operandum sunt septem que ponuntur in oratione dominica. que dicitur pater noster. et ponuntur Math. vi. Prima est sanctificetur nomen tuum. Secunda est adveniat regnum tuum. Tertia. fiat voluntas tua etc. Quarta panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quinta est dimitte nobis debita nostra. Sexta est ne nos inducas in tentationem. Septima est sed libera nos a malo. Et hec septem supplicationes petitiones dicuntur.

Quid importetur nomine doni et quot sunt dona. Cap. lxxx.

Secundo videndum est quid importetur

nomine donorum et hoc ex dictis potest haberi. quia sunt quidam habitus nos perficientes in vite active et

De prima specie qualitatis. Fo. lxxxv.

contemplative operationibus modo divino et superhumano. et isti habitus sunt infusi. et per quamdam appropriationem dicuntur dona spiritus sancti non sicut suscipientis sed sicut largientis quibus sunt dona totius trinitatis sicut et alia. Enumerantur autem hec dona. Esa. xi. in auctoritate superius allegata. Ex qua patet quod sunt septem.

Quid importet nomine beatitudinum et quot sunt. Cap. lxxxi.

Beatitudines autem quidam voluerunt esse

se habitus quosdam perfectiores distinctos a virtutibus et donis. Sed melior sententia est beatitudines non esse habitus distinctos a donis et virtutibus sed sunt operationes donorum et virtutum perfectarum.

Hec autem per ordinem ponuntur. Math. v. Prima est. Beati pauperes spiritu quoniam ipsorum est regnum celorum. Secunda est. Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram. Tertia est. Beati qui lugent quoniam ipsi consolabuntur. Quarta est. Beati qui esurunt et sitiunt iustitiam quoniam ipsi saturabuntur. Quinta est. Beati misericordes quoniam misericordiam consequentur. Sexta est. Beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt. Septima est. Beati pacifici quoniam ipsi filii dei vocabuntur. Due autem subsequentes scilicet. Beati qui persecutionem patiuntur etc. Et illa. Beati estis cum maledixerint vobis homines etc. non sunt speciales beatitudines. sed sunt aliarum preteritive conclusivae et manifestativae. Prima quidem generaliter respectu omnium fidelium. sed secunda respectu apostolorum et discipulorum qui in perpetua ecclesia erant speciales persecutiones passuri. Unde quod primo generaliter dictum fuerat. Beati qui persecutionem patiuntur etc. etiam determinat in speciali applicando discipulis et dicitur. Beati estis cum maledixerint vobis homines etc. Intelligendum est quod sicut dona habent actum aliquem pertinentem ad patriam. ut doctores dicunt. Ita in singulis beatitudinibus duo ponuntur. Unum pertinens ad statum vite et designatur primo. Aliud pertinens ad statum patrie. et illud designatur

k lq

Tractatus II

tur secūdo. vt patet in oībus. vbi grā. In prima. Bti pat-
peres spū. Ecce prinens ad statum vie. s3 quonā ipsorū
est regnum celoz. Ecce pertinēs ad statum patrie.

¶ Quid importat nomine fructus. Caplm. CXXII

¶ Elantū autē ad fructus quarto sciē
dum est q̄ nomen fructus a corporalibus ad
spiritualia transfertur. Dicitur em̄ in corporali-
bus fructus illud q̄ de terrenascētibus vltimū
expectatur. Et ideo omne illd q̄ de rebus p̄sequitur ali-
quis quasi mercedē laboris circa illam ip̄ensi p̄e nomis
extēsiōne fructus d̄r. Hoc aut̄ p̄t eē dupliciter. Vno mō
vt dicatur fructus illud q̄ de re aliqua p̄ncipaliter expe-
ctatur. 7 sic fructus om̄s nostri opis dicitur de. 7 de hoc
fructu p̄t illud Sap. iij. intelligi. Bonoz operum glorio-
sus est fructus. Alio mō vt dicatur fructus illud q̄ quis cōs-
sequitur ex ope non p̄ncipaliter p̄pter hoc operās. 7 hoc
modo delectatiōes q̄ sunt in bonis opibus 7 actibus sunt
7 dici possunt fructus bonoz operū. Vñ fm̄ P̄hm in. ij. et
x. ethico. Vñ operatio p̄cedēs ex habitu p̄ficiēte h3 de-
lectionem annexam. 7 de tali fructu loquitur Ambro. dis-
cens. Virtutes fructus dicuntur quia suos possessores san-
cta 7 sincera dilectione reficiunt. 7 sic loquitur hic de fru-
ctibus. Fructus autem isti ab Ap̄lo ad Gal. ponuntur per
ordinē cap. v. vbi dicit sic. Fructus autē spūs est: charitas:
gaudium: pax: paciētia: longanimitas: bonitas: benignitas:
mansuetudo: fides: modestia: continentia: castitas. Et sic
patet q̄ omnes fructus sunt. xij. Et etiam ex dictis patet
quid nomine. vij. petitionum. vij. donorum. vij. beatitudi-
num. et. xij. fructuum. de quibus scriptura 7 doctores lo-
quuntur sepius importetur.

¶ Quomodo mutuo sibi correspondent petitiones: do-
na: beatitudines: 7 fructus. Capitulum. CXXIII

De prima specie qualitatis Fo. LXXVI

¶ Cū igitur petitionibus dona: peti-
tionibus 7 donis beatitudines. petitionibus do-
nis 7 beatitudinibus fructus respondeant. 7 si
bi mutuo correspondēt vt dicit glosa Math.
vi. vbi dicitur. In p̄cibus est vt impetremus dona. in do-
nis vt operemur. de operatiōe beatitudines p̄sequamur
7 per p̄sequēs fructus etiaz his respondēt. Idcirco de eo-
rum correspondētia simul dicēdum est. Vbi intelligēdus
est q̄ cum petitiōes sint ad auxilia diuina postulāda. aut
postulamus diuina auxilia ad opera cōtēplatiue vite. aut
actiue. Si ad opera vite cōtēplatiue sic indigemus di-
plici auxilio. Vnum est vt ip̄orum cōtēplabiliū diuino
rum maiestas 7 dignitas nobis appareat. 7 hoc auxilium
postulam⁹ cum dicim⁹. Pater noster q̄ es in celis sanctifi-
cetur nomen tuū. id est facit nomē tuū sanctū apud ho-
mines habeat vt non p̄tēpnant. Vnde 7 hoc nihil aliud est
petere fm̄ Aug. ad pb̄a. nisi illud ecclia. xxxvi. Sicut i
consp̄ctu eoz sanctificat⁹ es in nobis. ita in p̄sp̄ctu n̄ro
sanctificaberis in eis. Et q̄ ex hoc q̄ hō sit hui⁹ excellentie
particeps h3 ordinare 7 iudicare q̄ ad sapiētē pertinet
i. metaphi. Ideo huic petitiōi donū sapiētie correspondet.
Et q̄ p̄ donum sapiētie homo ē trāquillus 7 ab inferiori-
bus eleuatus ad diuina. p̄ consequēs fit aliquo modo diuini-
tatis p̄iceps. Idcirco respondēt isti petitiōi 7 dono alia
btitudo q̄ est. Beati pacifici qm̄ filij dei vocabunt. Et q̄
per hoc hō summe vnitur deo ideo respōdet omnibus istis
fructus qui dicitur charitas. id est sūma vnio ad deū. Ali-
ud auxilium ē vt in cōtēplatione diuinorū magnaliter no-
stram btitudinē cognoscām⁹. 7 sic homo talibus cōtēplan-
dis magis inhereat. 7 hoc petitur secūda petitiōe qua d̄r.
Adueniat regnū tuū. Glosa. id est manifestet hōib⁹ vt in
nobis veniat. 7 fm̄ August. hoc est idem petere. Ostende
nobis faciem tuam 7 salui erimus. Et quia talis cognō-
k liij

Tractatus II

tio ad intellectū ptinet. Ideo huic petitioni respōdet do
nū intellectus. et ex hoc ptz etiā q̄ sexta btitudo istis duo
bus respōdet scz. Btī mundo corde qm̄ ipsi deū videbūt
Et qz per fidē deū credimus. ideo istis rīdet iste fructus
qui dicit fides vel cognitio spiritualiū sine dubitatōe. In
opibus autē actiue vite indigem⁹ duplici auxilio. Prīmū
eit vt bona nobis pferant̄ q̄bus indigemus ad bñ operāc
dum. Scdm̄ est vt mala impediētia remoueant̄. Bonum
autē ad vitā actiuam necessariū est duplex. Anū quidē di
recte ad opus virtutis ordinans sicut ipm̄ honestū bonuz
et hoc petit in tertia petitione cū dicit. Fiat voluntas tua
sicut in celo in terra. In qua fm̄ Aug. petimus obediēc
tiaz ad deū. vt sic fiat eius volūtas a nobis in terris sicut
fit ab angelis in celis. Unde fm̄ ipm̄ idē ē hoc petere fm̄
illud Ps. Gressus meos dirige fm̄ eloquiū tuū. Et q̄a in
consilijs ptinetur non solū vie pceptorum imo semite cō
silioz. Idcirco huic petitiōi respondet donū cōsily. Et qz
misericordia precipue p̄cipitur et p̄sultur. iuxta illud Lu
ce. vi. Estote misericordes. Idcirco his respondet quinta
btitudo. Beati misericordes qm̄ ipsi mīam etc. Et his nō
respondet aliqs de fructib⁹ in speciali. s; bene puenit cuz
alijs in gnali. vt in conclusione huius capli infra dicitur.
Aliud autē bonum est organice et instrumētaliter se habēs
ad virtutem. et ei seruiens: sicut tēporalia subsidia q̄bus
homo ad bene viuēdū iuuatur. Et hoc bonū petitur in q̄r
ta petitione qua dicitur. Panē nostrū quotidianuz da no
bis hodie. Et hac petitione. nō solum petitur panis. sed
etiā oīs sufficientia respectu tēporaliū. nec solū sufficiens
tia corporalis panis. s; etiā sacramentum fidelium. Unde et
Math. vi. dicitur. Panem nostrū supersubstantialem da
nobis hodie. Per hodie intelligitur totum tempus vite
presentis. et hoc est petere illud puer. xxx. Diuitias et pau
pertates ne dederis mihi s; tantū victui meo tribuas ne

De pria specie qualitatis Fo. LXXVII

cessaria. Et q̄a panis cor hoīs confirmat: vt in ps. Ideo
huic petitioni rīdet donum fortitudinis cuius est p̄firma
re et p̄fortare. Subsidiū enī vite nos sustentat in via. Et
statim ex hoc patet q̄ istis rīdet quarta beatitudo. s. bea
ti qui esuriunt et sitiunt iusticiā: qm̄ ipsi saturabunt̄: et per
p̄ns his oībus respondet fructus qui dicit longanimitas
Malū autem cuius āmotiōe indigemus vt bñ operemur
fm̄ August. est triplex. s. malum culpe et hoc est peccatum
Maluz ad culpā inclinās et trahēs: et hoc est tēptatio. Ma
lum pene qd̄ est afflictio. Cum igit̄ ammoueri petim⁹ ma
lum culpe. hoc petimus q̄nta petitiōe. Dimitte nobis de
bita nostra etc. Abi fm̄ Augu. instruimur qd̄ petamus: vt
scz dimittant̄ nobis debita nostra. et qd̄ faciamus vt acci
pere mereamur. Et hoc cū dicit. Sicut et nos dimittimus
debitorib⁹ nostris. Et hoc idem petiuit ps. dicens. Domi
ne deus meus si feci istud si est iniquitas in manibus meis.
Si reddidi retribuētibus mihi mala decidam merito ab
inimicis meis inanis. Et qz p̄ recognitionē pctōz inducit
contritio et p̄ utrūq; remissio. Ideo statim p̄ q̄ huic peti
tioni rīdet donum scie. vtriq; autē tertia btitudo scz Bea
ti qui lugēt. qm̄ ipsi cōsolabunt̄: et qz ab eoz p̄seruatione et
p̄secutione multū carnales delectatiōes impediūt. Ideo
istis rīdent duo fruct⁹. s. abstinentia p̄ quā cauentur illici
ta: et ptinentia per quā etiam licita delectabilia. Et autez
malū ad culpā inclinans ammoueat̄ postulam⁹ sexta pe
titione q̄ est. Et ne nos inducas in tēptationē. In qua fm̄
Augu. petimus: ne deserti diuino auxilio alicui malo con
sentiamus decepti: vel ne cadam⁹ afflicti. Et hoc est pete
re illud. Eccl. xxiij. Aufer a me vētr̄ cōcupiscētias. Et q̄a
inter ceteras tēptationes. primozū molestie magis pro
uocant que p̄ vnitatē vel mititatē dissimulantur. Idō huic
sexto petitioni rīdet donum pietatis quo homo est pius
et mansuetus et mitis. Ex quo patet q̄ istis rīdet secundo

Tractatus II

bitudo q̄ est. Beati mites qm̄ ipsi possidebūt terram. Et istis r̄ndet terti⁹ fructus. Inquātum em̄ hō non mouetur ad nocendū inferēti nocementū. r̄ndet fruct⁹ q̄ dicit̄ mansuetudo. Inquātum sūt h̄z nocenti dulcem animū in affectu. S̄z fructus r̄ndens bonitas: sed fm̄ qd̄ non h̄z solū bonum affectū sed etiā effectū pr̄umpit vt sit cōicatiu⁹ suorum ad alios. sic r̄ndet fruct⁹ qui dicit̄ benignitas. Quod aut̄ malum pene amoueat. postulam⁹ septima petitiōe q̄ d̄z. Sed libera nos a malo. Et hoc idēz fm̄ Augu. petiuit ps̄. dicens. Erue me ab inimicis meis deus me⁹: et ab insurgētib⁹ in me libera me. Et qz̄ int̄ cetera mala pene timētur et formidant̄. ideo isti petitiōi donum timoris r̄ndet. Et qz̄ pauperū in tribulatiōe existētium est petere auxiliū. Idcirco istis r̄ndet p̄ma bitudo. s. Beati paupes spiritu qm̄ ip̄oz est regnū celoz. Et qz̄ inter oīa que impediunt in vita actiua bonā opatiōez: est delectatio in diuitijs et honorib⁹. ideo istis petitiōib⁹ dono et beatitudini r̄ndet fructus qui dicit̄ modestia cuius est hāc delectatiōem cohibere. Beatitudinib⁹ aut̄ duabus vltimis q̄ sunt septem dictarū bitudinum cōtētiue et clusiuē et māifestatiue cor̄ndet fructus qui dicit̄ paciētia. Omnib⁹ aut̄ petitiōib⁹ donis et bitudinib⁹ ḡnāliter r̄ndet duo fructus. s. gaudiū et pax. Ex dictis iḡt̄ cludo: qz̄ aliter dona petitiōib⁹ et beatitudines donis et petitionib⁹ r̄ndent. et aliter fruct⁹ eis et ea fructibus. Nā singulis petitiōib⁹ dona singula: singulis petitiōib⁹ et donis beatitudines singule: et singulis bitudinibus ita singula cor̄ndent: vnum vni et vnum alteri. Sed fructus nō sic: qz̄ cum fruct⁹ sint duodecim vnus fructus non r̄ndet vni beatitudini vel vni dono v̄l vni petitiōi: sed oīs fructus oībus cor̄ndet: vel plures vni eorum r̄ndent: vel vnus vni: et oīs omnibus in ḡnālī. s. non aliq̄s alicui in speciali: vt patet in tertia petitiōe.

De dono timoris.

Capitulum. CXXIII

De p̄ia specie qualitatis. Fo. LXXVIII

Cloniā aut̄ inter septem dona spiritus sancti ponit̄ timor. Cuius acceptio est multiplex in scriptura. Idcirco aliquid de timore adiciendū est. Et p̄mo de sui distinctiōe. Secundo: quis timor est donum. Tertio quis timor est a spiritu sancto et quomodo.

Quō diuidit̄ timor in castū seu filialē: initialē: humanū seu mūdānū et seruile et qd̄ importet̄ noīe vni⁹ cuiusq̄.

Quantū ad p̄mū sciendū: qz̄ timor diuidit̄ in castū seu filialē initialem humanū seu mūdānū et seruilem. Hec aut̄ d̄sio nō est fm̄ formales rōnes obsectoroz: sed fm̄ qz̄ p̄ ip̄m a deo auertimur vel ad deū p̄uertimur. Accipit̄ aut̄ hec d̄sio timoris nō solū p̄prie s̄z stricte put̄ respicit malum difficile et arduū. Sed et large put̄ respicit qd̄cunq̄ malum dato qz̄ nō sit difficile nec arduū et tale malum magis: p̄prie respicit odium q̄ timorē. om̄e em̄ malum odile: sed non ē oē malū timēdum: sed solū ē malum diffinibile: et sic malū culpe nō est timēdum fm̄ se et absolute q̄uis sit odibile. Et est rō qz̄ tale malū ē in n̄ra p̄tate sed fm̄ se timēdum nō est nisi p̄pter temptatiōes ad iunctas q̄s q̄nq̄ euadere est difficile sine culpa. Accipiendo ergo timorē sic large diuidit̄ hoc mō. Luz em̄ timor cōsistat in fuga mali. sit aut̄ duplex malum. s. culpe et pene v̄l p̄sistit timor in fuga mali culpe qd̄ malū a deo separat. Et sic diceret̄ esse timor castus vel filialis. Filialis put̄ cōparatur ad deū sicut ad p̄rem iuxta illd̄ Math. xxij. An⁹ est p̄r vester celestis. Castus hō fm̄ qd̄ comparat̄ ad deū vt ad sponsum aīarū nostrarū. iuxta illud. η. Coz. xi. Despōdi vos vni viro virginē castā exhibere x̄po. Per hunc aut̄ timorē ad deū p̄fecte cōuertimur. Si aut̄ timor p̄sistat in fuga mali pene. h̄ erit dupl̄r. Est em̄ qdā pena p̄ cui⁹ vitatiōe culpe p̄mittit̄: sic sūt pene t̄pales vt h̄bera. et p̄ hunc

Tractatus II

timorē homo a deo auertitur peccādo: et dicit talis timor humanus vel mundanus. Mundanus quidem in quantum respicit res exteriores temporales: ut diuitias et honorem. humanus in quantum respicit penas particulares ut verbera. Et autem alterius rationis sunt bona temporalia exteriora et particularia. tamen quia eadem ratione a deo auertimur per utrumque timorē. ideo utrumque cadit sub vno membro timoris quo. scilicet a deo auertimur. Aliqua pena est pro cuius vitatōe peccatum omittit sicut pena que erit post hanc vitam: et per hunc timorem ad deum auertimur a peccato resiliendo: et hanc penam respicit timor qui dicitur seruilis qui pro tanto dicitur seruilis quia peccatum sic dimittit non libera voluntate sed coacto timore qui dicitur seruilis. vnde seruilitas non intrat essentiam huius timoris sed est denotatio ab extrinseco et ab effectu. Si autem homo auertatur ad deum et fugiat utrumque malum tam culpe quam pene sic vocatur timor initialis: quia initium est timoris filialis. Sic igitur per timoris distinctio.

¶ Quis predictorum timorum est bonus et quis malus. *Ca. CXXV*

¶ Secundo dicendum est quis istorum timorum sit donum. Et dicendum quod timor humanus et mundanus nullo modo est bonus: nec habet rationem doni: quia in tali committit peccatum: sed talis timor vel est passio vel electio similis passioni vel habitus. secundum quod aliqui habitus nomine passionis vel operationis nominantur. Timor autem seruilis bonus est sed non perfecte nec habet rationem doni quia omnis virtuosus operatur gratia boni vel ut turpe vitetur. Timor autem seruilis non operatur gratia boni nec propter fugam turpis sed propter fugam tristici. Et ideo est materialiter bonus sed non formaliter. Timor autem castus et filialis est bonus et perfectus simpliciter. et est donum spiritus sancti: quia facit abstinere a malo timens illud inconueniens quod est separtio anime a deo. Timor autem initialis bonus est sed non a deo ut filialis et habet rationem doni ex ea parte qua participat aliquid de filiali. Non autem est

De prima specie qualitatis *So. LXXIX*

ex ea parte que participat aliquid de seruilis.

¶ Quis predictorum timorum est a spiritu sancto et qualiter. *Ca. CXXVI*

¶ Tertio videndum quis istorum timorum et qualiter est a spiritu sancto. Et dicendum quod quedam sunt a spiritu sancto que non sunt cum spiritu sancto ut fides informis et timor seruilis: quod quidem non est nisi propter deformitatem concomitantem. Quedam sunt a spiritu sancto et cum spiritu sancto ut charitas. et sic est a spiritu sancto timor castus siue filialis: et talis est timor initialis quantum ad illud quod cum filiali participat. Quedam vero sunt cum spiritu sancto et non a spiritu sancto ut peccatum veniale: et talis est timor mundanus vel humanus ubi solum peccatum veniale infra charitatem tali timore committitur. Quedam vero sunt non a spiritu sancto nec cum spiritu sancto ut peccatum mortale et talis est timor mundanus vel humanus ubi peccatum mortale committitur ex tali timore.

¶ De preceptis.

Capitulum. CXXVII

¶ Primo autem omnium quod precepta dantur. de actibus et ad actus virtutum ordinantur dicendum est aliquid de preceptis. Et primo dicendum est quod preceptorum alia sunt moralia: alia sunt ceremonialia alia iudicialia et quod nomine cuiuslibet importent. Secundo de preceptis moralibus que dicuntur precepta decalogi. et quot sunt et quod distinguuntur. Tertio de differentia eorum a quo inuicem et quantum ad aliquid specialia que dicuntur de eis.

¶ Quomodo distinguuntur precepta per moralia ceremonialia iudicialia partim hoc partim illa.

¶ Quantum ad primum sciendum quod precepta diuine legis distinguuntur per moralia: ceremonialia et iudicialia. Moraliam dicuntur illa que sunt dictata ratione naturali et que possunt esse exequenda lumine naturalis rationis. et ad hunc tenent homines tempore legis nature et legis scripture et gratie: ut honora patrem. et sic de alijs preceptis decem decalogi: et in his nullum

Tractatus II

pōt dispensare nisi deus: nec tūc si S̄rium preciperet esset
p̄prie dispensatio sicut quādo precepit interfectionem filij
abrae. Genesis. xxij. Expoliationē egyptioruz filijs israel
Exo. xi. et sumere vxorē fornicariā. Osee p̄mo. Ibi enī est
aliqua mutatio ordinis sicut facere de nō suo suū. Et hec
sunt decē precepta decalogi.

Quid est preceptum cerimoniale.

Cerimonialia autē dicunt̄ q̄ p̄tinent ad diuinū cul-
tum et fuerūt ordinata ad figurandū aliq̄d futu-
rum. sic fuit p̄ceptum Exo. xij. de imolatōe iagni
pascalis q̄ figurabat passionē xp̄i. Hec autē cerimonialia q̄a
non erant de dictamine rōnis naturalis nō obligabāt aū
legem datā: sed tpe legis scripte: et qz p̄sente luce: cessat fi-
gura et umbra. ideo tpe legis: et gratie post xp̄m cessauerūt
Et dicit̄ qz cerimonialia fuerūt viua vsqz ad xp̄m. mortua
in passione xp̄i. sed mortifera post diuulgationē euāgelij
Obligabāt em̄ iudeos vsqz ad xp̄i passionē. in passione au-
tem xp̄i soluta est obligatio. Sed post diuulgationē euā-
gelij esset peccatū mortale illa obseruare: quia daret̄ chri-
stus v̄turus intelligi non venisse.

Quid est preceptum iudiciale.

Iudicialia autē p̄cepta dicunt̄ que data sunt soli
pp̄lo iudaico ad iudicia exercēda p̄sideratis con-
ditionibz illius ppli: vt qz surat̄ ouē redderet q̄t-
tuor. Cerimonialia ḡ et iudicialia nō erāt de dictamine rō-
nis naturalis qz non dicit̄ rō naturalis q̄re q̄ttuor oues
p̄ vna sunt magis reddēde q̄ tres: q̄uis sit de dictamine
rationis qz restitutio et satisfactio faciēda sit. Et hec prece-
pta nos modo non obligant.

Que p̄cepta sunt partim moralia et partim cerimonialia

Quedā autē p̄cepta sunt partim moralia et partim ceri-
monialia vt p̄cepta de obseruatōe sabbati: q̄d ē
q̄tū ad h̄ morale qz ē de dictamine rōnis naturalis

De prima specie qualitatis Fo. LXXX

vt qz sit aliq̄d tps q̄eti deputatū ad vacāduz diuis: sed qz
dies sabbati vel dies dñica vel aliqua dies magna vna qz
alia deputez nō est de dictamine rōnis naturalis. Et ideo
qz determinaret̄ sabbatū fuit cerimoniale ad figurandū re-
quiem corpis xp̄i in sepulcro. Et qz in moralibz nō cadit
dispensatio. s̄o ecclesia non pōt dispensare v̄l ordinare quin
in aliq̄ die deberem̄ vacare diuinis et q̄eti operū seruiliuz
Sed qz cerimonialia cessauerūt. Idcirco ecclesia etiaz in
illis potest ordinare. v̄n et nuuat̄ diem huius obseruan-
tie ne videamur iudaizare a sabbato in domnicam.

Que p̄cepta sunt partim iudicialia et partim moralia.

Quedā autē p̄cepta sunt partim iudicialia et partim mo-
ralia: vt p̄ceptū de decimis dandis. hz em̄ mora-
le hoc qd est ibi de dictamine naturalis rōnis. et
hoc est vt aliq̄ portio a pp̄lo detur illis q̄ pro toto pp̄lo va-
cant diuis obsequijs. sicut et qui in alijs officijs reipubl̄-
ce pp̄lo seruiunt a populo sustentant̄. Et q̄tum ad hoc in-
telligit̄ illud Math. viij. Dignus est oparius cibo suo. Et
illud apli. i. Ehoz. ix. Dñs ordinauit vt q̄ euāgelijz annū-
ciant: de euāgelio viuāt. Quātum autē ad hoc qz determi-
netur et detur certa quota. s. nona et decima vel vndecima
ps. nō est p̄ceptū morale qz non ē de dictamine rōnis na-
turalis magis nona ps qz decima v̄l decima qz vndecima
v̄l duodecima: s̄ hoc fuit iudiciale et illi soli pp̄lo dat̄ cōsi-
derata cōueniētia ad istum pplm in quo pensata multitu-
dine ministroz fuit necessaria talis taxatio. Et qz in his q̄
sunt moralia non pōt ecclesia dispensare. Idcirco q̄uis ec-
clesia fruct̄ decimarū p̄t seruitia q̄ fecerūt eccleie milites
in aliq̄bz ptibz possit eis remittere v̄l vt ab alijs accipiāt
p̄cedi. Non tñ pōt dare ius decimas accipiēdi nec ab isto
iure potest aliquē eximere. Qui vero talis quota scz sub
denario numero nō est de dictamine ratiōis nec moralis
sed iudicialis. Idcirco potest ordinari vt decime soluant̄

Tractatus II

sub quota duodenarij numeri vel vicenarij si multitudo vel necessitas mīstroz exposceret. possz ēt ordinari ī noue nario nūero vlt octēario ⁊ tūc tenerēt soluere ī tali quota.

¶ Quō decime sunt de iure diuino ⁊ quomodo non.

Ex quo p̄z q̄ decime sunt de iure diuino quātum ad aliquā p̄tem sed q̄tuz ad quotā sub denario numero sunt de iure positiuo ⁊ humano. Si enīz eēt de iure diuino ⁊ sub p̄cepto morali q̄tum ad quotas denarij. nullus saluaret trāsgressor q̄ nō solueret sub denario numero. sicut nullus saluat hui⁹ trāsgressor p̄cepti morali. Nō furtum facies. Esset autē valde graue tot mūdi p̄tes dānare q̄ sunt nō soluētes sub illa quota. In q̄bus tamē q̄uis de iure positiuo teneant dīcūt doctores eos nō damari si nō soluant vbi ecclia nō petit: q̄z videt̄ remittere nō petēdo. Ideo decipiunt̄ aliqui ex noīe quia decima a denario nomē sumpsit. ex h̄ credētes q̄ sub denario numero sunt de iure dīno. Non em̄ est h̄ necesse. pro tanto enī a denario nūero nomē sumpsit: q̄z p̄mo sub quota denarij iudiciali p̄cepto ab illo p̄to est soluta. sicut etiā am dies dīca dī sabbatū. q̄z p̄mo ista dies ad quietē ordinata fuit. Non est autē necesse q̄ nomē semp significet illud ad qd̄ p̄mo ad significādum imponit̄ imo postea extēditur ad multa vt de noīe act⁹ potētie ⁊ in alijs multis p̄z in isto tractatu vt supra patuit. Unde q̄cūqz quota etiam sub q̄dragenario numero decima nuncupat̄. Ex his p̄z q̄ sunt p̄cepta moralia: cerimonialia: iudicialia: ⁊ q̄ p̄z cerimonialia: p̄tim moralia: ⁊ p̄tim iudicialia. Non est etiā in cōueniens q̄ sicut sunt aliq̄ p̄cepta p̄tim moralia: ⁊ p̄tim iudicialia: alia partim moralia: ⁊ p̄tim cerimonialia. Sic etiā aliq̄ p̄ceptum sit p̄tim morale p̄tim iudiciale ⁊ partim cerimoniale: vt p̄cepta de decimis q̄tum ad aliquam quotā erat morale: quātū ad quotas denarij erat iudiciale illi populo cui iudiciali sub illa quota denarij numeri

De prima specie qualitatis So. LXXXI

determinatum erat vt dīci poterat cerimoniale inq̄tum circa christum futurum aliquid figurabat. Et idēz potest dīci de p̄cepto obseruantie sabbati.

¶ Numerus ⁊ sufficientia ac distinctio decem p̄ceptorum decalogi. Capitulum. CXXVIII

Secūdo dicendum est de p̄ceptis moralib⁹ q̄ dicūtur decalogi quot sunt ⁊ quō distinguūtur. Alia em̄ q̄ sunt pure cerimonialia ⁊ pure iudicialia cessauerūt. Et dicendū q̄ ista sunt decē. ⁊ ad hoc dicuntur p̄cepta decalogi. a decas qd̄ est decē ⁊ logos qd̄ est p̄mo. q̄si p̄mo de decē. Hoz sufficientia sic p̄z. P̄cepta em̄ sūt leges ad bñ ordinādā cōitatē. Bonū autē cōitatis in duob⁹ p̄sistit ī ordinatiōe. s. bona ad p̄ncipē cōitatis ⁊ in ordinatiōe bona ad se iūicez eoz q̄ sunt p̄ciues. P̄ceptorū autē diuinorū qdā ordinant hoīem ad deū vt ad p̄ncipē cōicatis. qdā ad p̄mos vt ad p̄ciues. P̄ncipi autē tria debent̄ a subditis. s. fidelitas: reuerētia: ⁊ famulatus. Fidelitas autē in hoc p̄sistit. vt honor p̄ncipis alteri nō exhibeat̄. ⁊ ad alterū nō transferat̄. ⁊ q̄tum ad hoc datū est p̄mū p̄ceptum. Nō habebis deos alienos. Quo p̄cepto om̄e p̄nēs ad idolatriā quocunqz mō phibeēt. Reuerētia autē p̄sistit ī hoc vt nihil s̄ eū iniuriosum cōmittat̄. ⁊ q̄tū ad hoc ordinat̄ scdm̄ p̄ceptū. Nō assumes nomē dei in vanuz. Famulat⁹ autē debet p̄ncipi in recōpēsationē bñficiorū q̄ ab eo p̄cipiunt subditi. ⁊ ad hoc p̄tinet tertiu p̄ceptū. Memēto vt dies sabbati sanctifices qd̄ partim fuit morale ⁊ partim cerimoniale vt p̄m⁹ dictū est. Ad proximum autē ordinatur homo vt ad conciuem dupliciter. scilicet generaliter ⁊ specialiter. Specialiter q̄ dem q̄tum ad illos quorum modo speciali est debitor vt eis debitum reddat. cuiusmodi sunt parentes. Et ad hoc pertinet quartum p̄ceptum de honore parentum. Hoz

Tractatus II

nostra patrem et matrem tuam. Quantum ad hoc autem quod homo ad proximum generaliter ordinatur sciendum quod habet fieri tripliciter: scilicet ut nocuumentum non inferat nec opere nec verbo nec mente. Opere autem inferatur nocuumentum proximo tripliciter. Uno modo in propriam personam contra suam consistentiam. id est personam per homicidium. Et quantum ad hoc est quintum preceptum. Non occides. Alio modo in personam coniunctam specialiter quantum ad propagationem proles. Et quantum ad hoc est sextum preceptum. Non mechaberis. mechari autem est alteri illicite misceri in quo prohibetur omnis illicitus usus vel potius abusus illorum membrorum. Tertio inferatur nocuumentum opere primo in rem exteriori possessam et quantum ad hoc est septimum preceptum. Non furtum facies. in quo prohibetur omnis tractatio rei aliene iniusto domino. Hoc uerbum autem quod ore inferatur. prohibetur per illud. Non falsum testimonium dices. Hoc uerbum autem mentis vel cordis prohibetur dupliciter. Cum enim peccatus cordis consistat in concupiscentia inordinata. Duplex autem sit concupiscentia. scilicet concupiscentia carnis et oculorum. Concupiscentia carnis prohibetur nono precepto. Non concupisces uxorem proximi tui. Concupiscentia autem oculorum respectu rerum temporalium prohibetur decimo precepto. Non concupisces rem proximi tui: non agrum nec ancillam etc. Hic autem non prohibetur ancilla per usum concubine et usum voluptatis: quia sic prohibetur prohibetio qua prohibetur concupiscentia carnis. scilicet quantum ad seruilem actum et usum utilitatis. Et sic patent decem precepta decalogi que dicuntur moralia. sufficientia et distinctio que in his uersibus comprehenduntur. Unum cole deum: nec iures uane per ipsum. Sabbata sanctifices: habeas in honore parentes Non sis occisor: fur: mechus: testis iniquus. Vicini quoque thorum: resque caueti suas.

¶ Que sunt precepta prime tabule et que secunde tabule. CXXIX

De prima specie qualitatis. Fo. LXXXII

Tertio ponende sunt quedam distinctiones istorum preceptorum quibus non unum ab uno sed plura a pluribus distinguuntur. Et sunt tres. Prima est quod horum preceptorum quedam dicuntur esse precepta prime tabule. quedam secunde tabule. Ad quod uidentur notandum est quod deus datus legem moysi in monte sinay dedit eam scriptam in tabulis lapideis ad denotandum quod quia lapis est multum impressionis retentiuus. Sic lex debebat esse cordibus hominum indelibiliter impressa. Erant autem due tabule moysi. quia lex hoc continebat duo precepta charitatis scilicet dilectionem dei et proximi ad que omnia alia reducuntur. In prima ergo tabula erant precepta de dilectione dei et erant tria superius nominata: scilicet. Non habebis deos alienos. Non assumes nomen dei tui in uanum. Memoret ut diem sabbati sanctifices. Et quia erant in prima tabula: ideo dicuntur precepta prime tabule. In secunda ergo tabula erant scripta alia septem que ordinantur ad dilectionem proximi: ideo dicuntur precepta secunde tabule. Conuenienter autem precepta de dei dilectione in prima tabula scripta sunt et de dilectione proximi in secunda: quia dei dilectio et eius precepta priora sunt dilectione proximi et eius precepto.

¶ Differentia inter precepta affirmatiua et negatiua.

Secunda distinctio de preceptis est: quod omnia sunt uel affirmatiua uel negatiua. Inter que hec est differentia. Quia precepta negatiua obligant semper ad semper. Et non furaberis: semper obligat et ad semper: quia nullo tempore nulla circumstantia adhibita licitum est furari. Sed affirmatiua que semper obligent non tamen ad semper. id est ad omne tempus et locum: sed cum debitis circumstantiis: ut honora patrem tuum non teneor honorem exhibere omni hora uel omni loco: quia sic oportet eum ubique et semper sequi: sed teneor eum honorare quando locus quam tempus quam rationabile est.

¶ Differentia preceptorum ueteris et noue legis.

Tractatus II

tertiam distinctio preceptorum est: quod quidam prohibet quidam cohibet. quidam manu: quidam animu: et hec est differentia doctorum que ponunt iter legem novam que prohibet manus et animu: et veterem que prohibebat manu et non animu. Ad horum autem intellectum duobus modis sunt. Primum est quod per manu hic intelligitur exterior operatio: et per animu interior. Igitur prohibere manu vel animu vel alter: est prohibere exteriori operatione mala et interiori vel alteri. Secundo intelligendum quod differunt prohibitio et cohibitio: quia prohibitio est simplex inhibitio: sed cohibitio est inhibitio cum pene comminatione et inflictione. Applicatio ad legem dicendum est quod lex veteris prohibebat manu et animu. id est interiori et exteriori operatione mala sicut patet. Non concupisces uxorem: ecce preceptum ad animu. Non furaberis: ecce preceptum ad manu. Sed non cohibebat. id est non puniebat nisi manu. Et est ratio: quia tunc se extendebat cohibitio quantum pena inflictio. Sic lex veteris non infligebat nisi penas temporales sicut nec permittebat nisi res temporales expressit: ut lex illa esset figura nove legis que supplicia eterna comminat et eterna premia permittit: ergo solum prohibebat animu. et non cohibebat. Sed nova lex prohibet et cohibet utrumque. Applicando autem ad precepta infra legem. quidam etiam prohibebant animu ut illa duo de non concupiscendo: quidam manu ut alia octo. Et horum quidam prohibebant et non cohibebant animu ut illa duo de non concupiscendo: alia autem octo prohibebant et cohibebant ipsam manu. Sic igitur patet ea que dicuntur pertinentia ad diversitatem preceptorum decalogi: et in hoc terminatur materia preceptorum: et per consequens omnia que pertinent ad materiam de prima specie qualitatis pro ut presentis operis intentio exposcebat.

De pertinentibus ad secundam speciem qualitatis. Ca. CXXX

Is prelibatis que pertinent ad primam speciem agendum est de pertinentibus ad secundam speciem qualitatis. A primo autem ponitur in principio naturalis pos

De secunda specie qualitatis Fo. LXXXIII

tertia vel impotentia aliquid facile faciendi vel patiedi. Circa quam sic proceditur. Quia primo agitur de naturali potentia vel impotentia que ista importet. Secundo descendetur in speciali ad distinctionem potentiarum anime rationalis in homine. **¶** Quid importet nomine naturalis potentie vel impotentie: et quomodo se habeant ad invicem.

Quantum ad primum videndum est quid ista importat naturalis potentia vel impotentia et in quo etiam conveniunt et differunt. Circa quod suppositis dictis circa potentiam superius in materia de ente notandum quod ista non inveniuntur in eodem respectu eiusdem: et ideo sub conjunctione disiunctiva dantur et ponuntur et non sub copulativa. Est autem naturalis potentia vel impotentia quidam qualitas in substantialibus principis radicata: que totum constitutum et perfectum consequitur secundum quam qualis. id est potentes vel impotentes dicimur: sed diversimode. quia dicimur quales. id est potentes ad facile faciendum et non contraria patiedum quantum ad naturalem potentiam. Sed dicimur impotentes ad non facile faciendum et ad facile patiedum secundum naturalem impotentiam. Et hec est prima differentia inter naturalem potentiam vel impotentiam. Secunda autem differentia est quia quoniam talis potentia causatur ex victoria forme super materiam que forma perfecte terminat materiam et re terminata et per hoc resistit fortiter contrariis alterationibus: tunc vocatur potentia naturalis: sed ab illo naturalis est et ab alio potentia. Naturalis quidem quia in principis naturalibus radicata est potentia vero que est vigor forme supra materiam. Quoniam vero per oppositum impotentia causatur ex victoria materie super formam et ex contraria dispositione predominante in materia que contrariatur forme: ita quod forma non potest terminare totam materiam nec comprehendit: et ideo diminuitur vigor eius et actio naturalis et facile vincitur et patitur a contrariis: tunc dicitur impotentia naturalis. Quoniam hic naturalis potentia ut de ea loquimur dicitur per tanto naturalis: non quod

Tractatus II

natura huius defectus sit principium: sed quia natura impeditur
contrariis dispositionibus nec ad tale vigor valeat pervenire:
et sic quantum ad naturalem potentiam alii sunt bene dispositi ad
currendum: ut qui habent longa crura et agilia et vigorosa: dicuntur
habere naturalem potentiam ad currendum et cursores dici possunt.
Qui autem habent crura brevia tarda grossa et vigore deficientia
vel habentes podagram vel guttam in pedibus dicuntur habere natu-
ralem impotentiam ad currendum. Et ideo de cursore Aristoteles in primis
exemplificat et de pugillatore: et sic patet tria breviter in quo
conveniunt: in quo differunt: a quo originem trahunt naturalis
potentia vel impotentia put sunt secunda species qualitatis. Ete-
ra que dicuntur de potentia ut ad hunc tractatum pertinet patet su-
perius ubi agitur de divisione entis in actum et potentiam.

De potentis anime: et primo quod oportet ponere plures potentes
tias anime in homine.

Capitulum CXXXI

Alia vero de potentis anime sepius

me occurrit primo in theologica facultate phi-
sica: tractabimus de eisdem. Ipse autem potentie anime
naturales sunt in hac secunda specie qualitatis: id-

circo hic inferere nota potentiarum anime et distinctionem ipsarum
potentiarum dignum iudicavi: ubi tria consideranda occurrunt.
Primo quod oportet ponere potentiarum pluralitatem in anima nostra
quod sic patet: secundum eam philosophum in nono celi et mundi. Rex talis est gra-
dus quia quedam res sunt que possunt consequi potentiam perfectam so-
lus: et hanc paucis motibus: et hec tenent infimum gradum in enti-
bus: alia his superiora consequuntur perfectam bonitatem. Sed
multis motibus et hec tenent secundum gradum. Alia his superio-
ra sunt que adipiscuntur perfectam bonitatem et paucis motibus
et hec sunt perfectiora et tenent tertium gradum. Quartus autem
gradus est quod aliquid absque aliquo motu perfectam bonitatem
possidet: et iste est summus et supremus. Datur exemplum istor-
um quattuor graduum. Aliquis enim potest tenere infi-

De secunda specie qualitatis §o. LXXXIII

imum gradum bone dispositionis instantum quod non potest consequi per-
fectam sanitatem: sed modicam consequitur paucis remediis.
Aliquis autem melius dispositus potest consequi perfectam sa-
nitatem sed multis remediis. Aliquis autem adipiscitur per-
fectam sanitatem remediis paucis. Aliquis autem perfe-
ctam possidet sanitatem sine aliquo auxilio vel remedio.
Applicando ergo ad propositum dicendum est quod ipsa entia in-
feriora homine consequuntur quandam imperfectam bonitatem et
paucis motibus: et ideo paucas et illas determinatas habent
potentias: et per consequens operationes paucas: et ista tenent infe-
riorem gradum. Homo autem est gradus superioris et secundi:
quia consequitur perfectam bonitatem scilicet beatitudinem sed
multis motibus: est tamen in infimo gradu istorum entium quibus
competit beatitudo. Et ideo multis et diversis operationibus in-
diget: et per consequens diversis potentis ad illas operationes.
Angeli vero sunt in sublimiori gradu que adipiscuntur ipsam
beatitudinem paucis motibus: et ideo paucioribus potentis inde-
gent. scilicet intellectu et voluntate. Deus autem supremum gradum
tenet omnium entium: qui absque quocumque motu perfectam beati-
tudinem possidet: et ideo in deo non est virtus vel potentia que
differat a sua essentia. Et ita patet quod homo indiget pluri-
bus virtutibus et potentis anime quas oportet in eo pone-
re que sunt tanquam quedam auxilia quedam organa et quedam
instrumenta suarum operationum.

Quomodo et qualiter omnes potentie anime pertinent ad
aiam vegetativam sensitivam et intellectivam. Cap. CXXXII

Secundo videndum est que sunt ille potentie
in genere: et ad que reducuntur. Et dicendum est quod omne perfectum
pertinet nobilitates cuiuslibet imperfecti eiusdem generis
et eminentius: sicut deus que est perfectissimum quod in genere entium
continet omnes perfectiones aliorum entium que sunt imperfecta re-
spectu eius et eminentius. Tres autem anime posite in genere. scilicet ve-

Tractatus II

getatiua q̄ p̄tinet primū et infimū gradū: que ē herbarum et plantarum. Sc̄da ē sensitua q̄ est animalium q̄ tenet sc̄dm gradus: et est vegetatiua superior et perfectior. Tertia ē rōnalis q̄ tenet tertium et sup̄mū gradū: et ē hoīum solū et hec est alius duabus perfectior et sup̄ma simplr. Sic ergo ē ordo inter istas qz quicquid hz perfectiois aīa vegetatiua: totum illud hz aīa sensitua eminet et ultra. Et quicquid hz perfectiois aīa vegetatiua et sensitua: totum hz aīa rōnalis eminet et ultra: qz sensitua p̄tinet virtutē vegetatiuā: et rōnalis utriusq̄. Et hoc expresse dicit Arist. η. de aīa. ponēs exemplū q̄ sicut tetragonū p̄tinet trigonū. i. figura quatuor angulorū p̄tinet figurā triū angulorū. Et sicut p̄tagonū. i. figura quinque angulorū p̄tinet tetragonū et trigonū. Ita rōnalis aīa p̄tinet vegetatiuā et sensitua. Igitur in hoīe ē vegetatiua sensitua et rōnalis: et nō q̄ sint tres distincte in eo aīe: s̄z vna p̄tinet virtutē alias duas: sc̄z rōnalis p̄tinet vegetatiuā et sensitua: sicut p̄tagonū p̄tinet tetragonum et trigonū. Quia ergo aīa rōnalis p̄tinet virtutē alias: oportet q̄ virtutes et potentias alias habeat sicut tā vegetatiue q̄ sensitue. Et ideo oēs potētie aīe vlt̄ p̄tinet ad aīam vegetatiuā q̄ p̄ueniūt aīe rōnali in quōtū p̄tinet vegetatiuā vlt̄ ad aīam sensitua que sibi p̄ueniūt in quōtum p̄tinet sensitua vel pertinet ad aīam rōnalem q̄ sunt sibi p̄prie et sibi conueniūt in quōtum est rōnalis. Et ita in genere omnes potētie reducuntur ad tres modos: quia vel respiciūt vegetatiuam vlt̄ sensitua vlt̄ rōnalem.

¶ Quomodo omnes potentie reducuntur ad quattuor genera potētiarū: qz vlt̄ sunt vegetatiue vlt̄ apprehēsiue vlt̄ motiue vlt̄ motus executiue. **Capitulum. CXXXIII**

¶ Tertio ponēda ē distinctio sufficientia et numerus oīz potētiarū quōtum ad hoc q̄ oēs reducūt ad quattuor genera respectu suorū obiectorū quō p̄t fieri

De sc̄da specie qualitatis Fo. LXXXV

respiciēdo diuersitatem obiectorū: quā sic distinguunt potētie: vt dicit Arist. η. de aīa. Sunt ergo quādam potētie q̄ solum exercent actus suū circa corpus sibi vnitū et iunctū: et hec sunt potētie vegetatiue. Quēdam vlt̄o circa corpus quō hz sensibile sibi vnitum vel nō vnitū: et hec sunt potētie sensitue apprehēsiue. Quēdam vlt̄o circa totū ens: vt potētie intellectiue apprehēsiue. Et sic habemus tria genera potētiarū anime: quarū vegetatiua ē inferior: sensitua superior: intellectiua suprema. Apprehēsiua autē virtus alicuius tanquā finis vlt̄ utilis indiget alijs duabus ad hoc vt possit vtile vlt̄ finem suū assequi. Primo enim indiget aliqua potētia impante motū ad illud: et hec vocatur appetitus q̄ est motus impans: et hec ē duplex. vnus sensitua alius intellectiua. Secūdo indiget potētia executiua et exequente motum impatū: et hec vocatur motiua. Ex his ergo habemus illas potēcias in generali vegetatiue et apprehēsiuas: siue quātum ad sensum siue quōtum ad intellectū: siue appetitiuas sicut quōtum ad sensum: siue quōtum ad intellectum et motus executiuas: et sic sunt quattuor genera potētiarum.

¶ Distinctio oīum potētiarū anime in spāli: et p̄mo ad vegetatiuam p̄tinentium. **Capitulum. CXXXIII.**

¶ Quarto ponēda est omnium distinctio potētiarum in singulari sicut hęc quattuor genera incipiēdo a primis. Primo igitur dicēdum est de vegetatiuis. harum autē est talis distinctio.

Quia potētia vegetatiua habz p̄ obiecto corpus viuēs sibi vnitum. Ad hoc autē corp⁹ triplex anime vegetatiue operatio ē necessaria. Vna quidē p̄ quā eē acquirat: et ad hōr dinat potētia gēnatiua: que etiā p̄ multitudinē et successionē indiuiduorū p̄seruat spēm in esse acquisito diuersis indiuiduis. Alia p̄ quā corpus conunctū acquirat determinatā quantitātē: et ad hoc ordinat virtus augmentatiua

cuius est gñatiuum ad determinatā quantitā produce-
re. Alia est p quā corpus viuēs saluatur in eē r in qñtita-
te determinata: r ad hoc ordinat vis motiua cuius ē dep-
ditum restaurare vt sic res in eē r quātitate debita cōser-
uetur. Est aut alia differētia inf istas potētias: qz potētia
augmētatiua r nutritiua hñt effectū suum in eodē in quo
sunt: qz ipm corpus vnitū aīe qd auget: r pseruatur p po-
tentias augmētatiuā r nutritiuā in eadez aīa exñtes. Sz
vis gñatiua hz effectū suum non in eodē corpe sz in alio:
qz nihil gñat seipm sed aliud. Et ideo vis gñatiua appro-
pinquat quodāmodo ad dignitatē aīe sensitīue q habz
opationes in res exteriores nō sibi cōiunctas sed nobilio-
ri modo. Et ita pz q aīe vegetatiue cuiuslibz r rōnalis in
quātum ē vegetatiua: sunt tres potētie. s. gñatiua augmē-
tatiua nutritiua: q inueniunt in plantis r in aīalibus r in
homib⁹: qz hec oīa vegetatiuā picipāt. Hec at tres potē-
tie sic se hñt: q gñatiua est alijs nobilior: qz ei deseruiunt
nutritiua r augmētatiua. Augmētatiua est nutritiua no-
bilior: qz nutritiua augmētatiue deseruit. His aut r potēs-
tia gñatiua hz tres vires seu potētias fm Auicē. vi. d. na-
turalib⁹. Prima ē seminatiua q in masculis r feminis se-
men gñat r ordinat. Secūda est imitatiua que virtutes q
sunt in semine pmutet r pmiscet tempando fm qd conue-
nit cōplexioni cuiuscūqz mēbrī. Tertia est formatiua que
ex seminib⁹ pmixtis mēbra format r figurat: r hec sūt tres
potētie ex pte gñatiue. Quātum autē ad alias duas scilz
nutritiuā r augmētatiuā sunt quattuor que naturales a
medicis appellantur que illis deseruiunt: scilz attractiua
q attrahit illud vnde dz fieri nutritio. Retentiuā q attra-
cta retinet quousqz digerant. Digestiua q attractū r retē-
tum digerit. Et expulsiua q supfluum ex alimēto repellit
r expellit. Et in his potētis consistit oīs potētia ptis ve-
getatiue: r sunt decē in vniuerso.

Distinctio potētiarum apprehēsiuarum partis sensitī-
ue exterioris. Capitulū. CXXXV

Secundo dicendum est de apprehē-
siuis siue cognitīuis potētis q tenēt scd⁹ gra-
dum post vegetatiuas. Potētia aut vl ps ap-
prehēsiua diuidit: qz qdam ē apphēsiua vir-
tus vniuersaliū directe r non piculariū: r tales apphēsi-
ue intellectīue dicunt. Alia est apphēsiua directe pcula-
rium r nō vniuersaliū: r tales apphēsiue sensitīue dicunt
r qlibet harū suā hz distinctionē. Prosequēdo aut apphē-
siuas sensitīuas: illa diuidit in interiorē sensitīuā r exte-
riorem. Exterior aut distinguit in qnqz hoc modo. Obiectus
enim exterius sensibile mouet r imutat potētiā ad sentiē-
dum. Hec aut imutatio est duplex. Una fm eē spūale vel
intentionale: r hoc modo imutatur visus qui a luce vl colo-
re nō imutatur vt sit calidus vl frigidus humidus vl sic-
cus: sed solū intentionalr r sic hēmus potētiā visuaz. Hec
aut potētia est ordinata in neruo obliquo qui est eius or-
ganum immediatum: oculus aut mediatuz. Alia imutatio
est fm esse naturale quod cōtingit dupliciter. Vno modo
vt sit imutatio fm locum r sic imutatur audit⁹: r sic ha-
bemus potētiā auditīuā cuius obiectū est sonus q causa-
tur ex impulsione r cōmotiōe aeris. Hec autē potētia fm
Auicē est ordinata in neruo expāso in superficie nerui obliq
qui pñet in sua cōcauitate aerē cōnaturalem qui moue-
tur a sua exteriori r sic sonus percipit. Alio modo vt sit
imutatio fm alterationē r sic imutatur olfactus: cuius ob-
iectum est odor. Odorabile aut non spirat odorem nisi ca-
lesfactū: cuius signū est: quia cōgelata odorem nō spirant
r odores boni r fetores sentiunt fortius in estate: r sic ha-
bemus potētiā olfactiuam: que est potētia ordinata in
anteriori parte cerebri in duab⁹ cauernulis silib⁹ capitib⁹

Tractatus II

mamillarū. Si autē sit immutatio naturalis ex parte organū: sic accipit gustus et tactus: quorum distinctio potest sic sumi. Quia tactus est per totum corpus: sed gustus in sola parte corporis scilicet lingua: ubi solum tactum comitatur. Vel aliter: quia obiectum tactus immutat potentias per primas qualitates. scilicet calidum et frigidum. et sic immutatur gustus in quantum est quidam tactus: sed obiectum gustus immutatur per quasdam determinatas qualitates secundarias: scilicet dulce et amarum: et ab istis immutatur non in quantum est tactus. licet tangendo immutetur sed in quantum est gustus. Et sic gustus potest dupliciter considerari. vno modo ut tactus qui est pars gustus: et sic qualitate preambula. id est primis qualitatibus immutatur: scilicet calido frigido humido et sicco. Alio modo in sua ratione formaliter est gustus. et sic immutatur secunda qualitate scilicet amaritudine vel dulcedine et aliis preambulis mediantibus. Potentia autem tactiva est ordinata in nervo cutis totius corporis et in carnibus: sed potentia sensitiva gustus est fundata in nervo expanso super corpus lingue. et sic habemus duas potentias alias: tactivam que est dispersa per totum corpus respectu primarum quatuor qualitarum et gustivam que est in lingua respectu dulcis et amari. Et sic patet quod sunt quatuor potentie apprehensivae de foris que nobiliores sunt secundum quod nobiliori modo et magis specialiter immutantur. Et ideo omnium nobilior est visus: post visum auditus. post quem olfactus: post quem gustus: ultimum et infimum gradum habet tactus. et ideo non omnia animalia conveniunt cum homine in omnibus aliis: sed tantum in illo. vnde in omni animali est sensus tactus.

Quo distinguuntur potentie sensitive. Cap. CXXXVI.
 Apprehensiva autem interior similiter dividitur. Ad quod clarius videndum oportet notare. Primum quod natura non deficit in necessariis ut dicitur in de anima. Et ideo oportet esse in ani-

De secunda specie qualitatis LXXXVII

mali tot operationes et tot potentias que nihil aliud sunt nisi si prima operationum principia quot sunt necessaria ad vitam animalis perfecti. In animali autem perfectio requiritur quod non solum apprehendat rem cum est presentis sed etiam cum est absens: quia cum non habet omnia necessaria sibi coniuncta: oportet quod moveatur ad distantiam. Cum ergo animal moveatur ad rem ipsam quam apprehendit: oportet quod ad hoc quod moveatur ad rem absentem quod absentem apprehendat. Sicut igitur animal habet virtutes et potentias exteriores per quas res presentes apprehendat. Ita oportet quod habeat potentias interiores per quas res absentes apprehendat: et earum species retineat. Alterius secundo notandum quod si animal moveatur solum propter delectabile vel tristabile secundum sensum: non esset necessarium ponere in animali nisi potentiam apprehensivam formarum per quas percipit sensus et in quibus delectatur vel quas horret: sed non solum hoc est necessarium animali imo ultra hoc ut quod quod fugiat non solum que sunt ei convenientia ad sensum sed ea que habent rationem utilis vel nocivi: sicut ovis fugit lupum non propter colorem vel figuram: quia si esset pulchrioris coloris puta albi vel pulchrioris figure. adhuc fugeret sed fugit eo quod nocivus vel inimicus. Similiter avis colligit paleam non quod delectat sensus sed quia est sibi utilis ad nidificandum. Quia ergo necessarium est vite animalis perfecti ut rem absentem sicut et presentem accipiat et eius speciem apprehensam conservet. et iterum quod non solum res apprehendat ut delectabiles vel tristabiles secundum sensum: sed etiam ut nocivas vel utiles. et ideo necesse est ponere potentias interiores: ad quas hec pertineant ad que non attingunt exteriores que secundum Avicennam quinque sunt. habet aliquos non sunt nisi quatuor quarum distinctio sic potest accipi. Sensus enim interior autem habet esse circa formas et species sensibiles que accipiuntur a rebus: aut circa intentiones earum scilicet amicitie utilis vel nocivi quod idem est. Si circa formas sensibiles: aut apprehendendo solum: sic est sensus communis qui com-

Tractatus II

munis dicitur propter tria eius opera que habet scilicet cognoscere obiecta omnium sensuum exteriorum scilicet colorum sonum et sic de alijs. Secundo inter ea iudicare scilicet inter album et dulce que duo non potest facere aliquis sensus particularis exterior: et tertio communia sensibilia apprehendere. scilicet illa quinque que ponit philosophus sensibilia communia. videlicet anima. que sunt motus quies numerus: figura et magnitudo. Hec enim nullius particularis sensus sunt propria sed sunt communia omnibus non sic quasi omnia ista. sunt omnibus communia sed quedam horum. Nam numerus motus et quies sunt communia omnibus sensibus: tactus vero et visus percipiunt omnia quinque et hec omnia similiter apprehenduntur a sensu communi: et propter ista dicitur communis. Si autem potentia versetur circa formas sensibiles non solum apprehendendo sed etiam retinendo. sic est imaginativa cuius est formas sensibiles et species apprehensas in absentia sensibilibus conservare. Et iste due potentie habet esse in anteriori parte capitis circa frontem in qua parte distinguuntur due cellule quarum prima est magis humida. secunda autem magis sicca. Modo humida bene recipit et male retinet: secundum philosophum in libro de memoria et reminiscencia. Sicca autem e contra. Et ideo sensus communis ad quem terminantur nervi omnium aliarum potentiarum: et sunt earum actus. ponitur in prima cellula humida cuius est bene recipere. imaginativa autem in secunda que est magis sicca cuius est bene conservare. Si autem versetur sensus circa intentiones utilis vel nocivi amici vel inimici: aut hoc est apprehendendo solum et sic est estimativa naturalis: aut recipiendo et conservando. et sic est memoria sensitiva. Et sic isti duo sensus habet esse in posteriori parte capitis: in qua distinguuntur due cellule quarum prima est magis humida: et ideo in illa ponitur estimativa cuius est solum recipiendo apprehendere. Secunda et ultima est magis sicca: et sic in illa ponitur memoria sensitiva cuius est et recipere et receptas intentiones

De secunda specie qualitatis LXXXVIII

nes conservare sicut in thesauro. Est autem hic intelligendum quod cum potentie sensitive sint communes homini et alijs animalibus perfectis. inter hominem et alia animalia perfecta non est differentia quo ad illas potentias que sunt apprehensive formarum sensibilibus vel retentive sed quo ad illas que sunt apprehensive et retentive formarum intentionum quo ad estimativam naturalem: scilicet et memoriam. Est autem talis differentia quia alia animalia quo ad estimationem percipiunt huiusmodi intentiones utilis vel nocivi naturali instinctu. Homo autem est per quamdam collationem et deductionem. et ideo quod in alijs animalibus dicitur estimativa naturalis in hominibus vocatur cogitativa virtus: et quia per quamdam collationem omne nocivum vel utile invenitur. Vocatur etiam in hominibus ratio particularis. Est enim collativa istarum intentionum individualium sicut ratio universalium. Ex parte autem memorie similiter est differentia. Non solum enim habet homo memoriam talium que in preterita recordatione consistit sed etiam reminiscencia quare reminiscencia consistit in quadam deductione et investigatione sylogistica ad hoc ut ex aliquibus memoratis veniat in recordationem aliquorum preteritorum quorum non habebat memoriam et sic memoria est in animalibus et non reminiscencia. In hominibus vero utriusque hoc autem habet estimativa et memorativa in homine non pro illis quod est proprium parti sensitive sed propter affinitatem et propinquitatem rationem universalem et ad intellectum ex cuius redundantia et effluencia est amplioris et efficacioris virtutis. Quintus vero sensus interior ab aliquibus ponitur fantasia que est in superiori parte media capitis. et hic sensus est medius inter imaginationem et estimationem naturalem siue cogitativam et huius officium est componere inuicem species apprehensas et intentiones et distinctas et coniunctas: sicut cum ex forma auri et motis format montem aureum quem nunquam vidit: et alia signata ut dicitur

Tractatus II

meras et hmoi: quod attribuitur fantasie cuius organum ponitur in medio cerebri. Sed quia ista operatio in animalibus ab homine non appetit: et ad hanc videtur sufficere in homine virtus imaginativa. Ideo alii istam potentiam non ponunt distinctam ab imaginatione sed ipsi imaginationi istam operationem attribuerunt: et huius sententia est expressa Averrois in quodam libro. quem fecit de sensu et sensibilibus: et sic ipsa imaginatio dicitur etiam fantasia. Sed dicitur imaginatio in quantum tales species conservat et est thesaurus et memoria quidam eorum: et ideo dicitur imaginatio quasi imaginum conservatio: dicitur autem fantasia in quantum facit tallium formarum diversas compositiones. Et dicitur phanos quod est apparitio quia facit diversa hominum apparere. unde et tales apparitiones fantasie dicuntur: et ipse species in ea conservate fantasmatata appellantur: et sic secundum hoc non essent nisi quattuor sensus interiores realiter distincti scilicet sensus communis: imaginatio vel fantasia: estimativa: siue cogitativa: et sensitiva memoria. et sic habemus distinctiorem potentiarum partis apprehensivae quantum ad sensitivas potentias que in universo sunt novem: quoniam exteriores: et quattuor interiores: scilicet imaginatio et fantasia non distinguuntur quod verius reputo.

Quo distinguuntur intellectivae potentiae apprehensivae. Apprehensiva autem intellectiva sic distinguitur: quia ea que sunt in parte intellectiva apprehensiva possunt comparari ad invicem. Primo sicut potentia ad potentiam: quia sicut potentia passiva ad activam sic distinguitur intellectus duplex: scilicet agens cuius est facere fantasmatata que sunt intelligibilia in potentia esse intelligibilia actu: per suam illustrationem. Et possibilis cuius est illa apprehendere et intelligere. Hec autem duo scilicet intellectus agens et possibilis diversimode se habent ad apprehensionem: quia intellectus agens pertinet ad potentias apprehensivas: non tanquam apprehensum sed tanquam apprehensionem causans vel faciens. Sed intellectus possibilis tanquam apprehensum. Secundo

De secunda specie qualitatis Fo. LXXXIX

possunt comparari sicut habitus ad actum. et sic distinguuntur memoria intellectiva et intellectus vel intelligentia. quia una et eadem potentia est intellectus et memoria. et idem obiectum habent. sed ab actibus est talis distinctio quia intellectus possibilis dicitur et vocatur memoria in quantum conservat habitum et species intellectuales. et idem intellectus possibilis vocatur intellectus et intelligentia prout actu utitur speciebus et actu considerat per eas. et sic est in actu secundo per eas qui est operari. Tertio modo sicut actus ad actum et sic distinguuntur ratio et intellectus. Ratio enim et intellectus eadem sunt potentia realiter: sed differunt in actu quia intellectus dicitur intellectus quando sine aliquo discursu res apprehendit. sed idem intellectus dicitur ratio. quando circa res apprehensas discursus considerando componendo dividendo et huiusmodi. Quarto modo possunt comparari sicut habitus ad habitum. et sic distinguuntur alio modo ratio ab intellectu. quia intellectus dicitur habitus principiorum: ratio vero conclusionum. Quinto possunt comparari respectu finis. et sic differunt intellectus practicus et speculativus. quia speculativus dicitur qui quod apprehendit non ordinat ad opus. practicus autem e converso ordinat ad opus. et ideo eadem est potentia sed differunt fine. quia practicus habet pro fine opus speculativus veritatem. ut dicitur in de anima. et ibidem dicitur quod intellectus speculativus extensione fit practicus que extensio est ad opus. Sexto possunt distinguere et comparari secundum ista tria simul. scilicet secundum actum habitum et obiectum. et istis tribus modis eadem potentia intellectiva dicitur ratio inferior et ratio superior. Vocatur tamen sic et sic a diverso obiecto quia ratio putatur intendit eternis conspiciendis vel consulendis. Conspiciendis putatur ea speculatur in seipsis. Consulendis autem prout ex eis accipit regulas agendorum. et tunc dicitur ratio superior. Prout vero temporalibus intendit dicitur ratio inferior. Item differunt secundum

actū. qz rōni superiori ppetit regere. inferiori regi. Et sic loquitur Aristot. in ethicor. qz ratio semp ad optima deprecatur. Item differūt penes habitum qz rō superior cōsulit per habitum sapientie. inferior autem per habitum scientie. Septimo possunt cōsiderari et comparari q̄tum ad gradum. et sic distinguitur intellectus fm diuersos gradus et hoc diuersimode fm diuersos. Quidaz distinguūt sic. Intellectus potest cōsiderari tripliciter. Uno mō prout est in potentia. et sic dicitur possibilis. Alio modo prout est in actu primo qui est scientia. et sic dicitur intellectus in habitu. Secundo prout est in actu secundo qui est cōsiderare. et sic dicitur intellectus adeptus vel intellectus in actu a tali. Aliter distinguūt alij. Ad quod notandum qz intellectus potest cōsiderari quadrupliciter. Primo prout est sicut tabula rasa anteq̄ sit specie intelligibili informatus. et sic est omnino in potentia vel simpliciter vel respectu illius cuius specie non habet. et a tali gradu vocatur a philosophis intellectus malus seu potentialis seu possibilis. et sic agitur de eo. in. de aīa. vsqz ad partem illam. Cū sit actu singula. Secūdo modo potest cōsiderari prout est actu specie informatus sed nō dum negociatur circa eā et sic vocatur intellectus dispositus vlt specie iformatus. et sic determinat de eo ab illa particula. Cum autēz. vsqz ad illam. qm̄ in omni. Tertio mō potest cōsiderari vt actu circa specie iam adentā negociat. et sic vocatur intellectus in actu. et sic determinat de eo ab illa particula. Quoniā vsqz ad illā indiuisibiliū intelligentia. Habz autē gradū et statū circa optimū intelligibile posuerūt philosophi habiturū intellectū circa finem vite. Illos autē dicim⁹ qz erit in eterna beatitudine. Ex his ergo pcludamus qz in parte intellectiua. id est apprehēsiua nō sunt nisi due potentie realiter distincte scz intellectus agēs et possibilis. sed intellectus possibilis dicitur et nominatur diuersis nominibus a suis

diuersis cōditionibus. Unde eadē potentia existens. dicitur intellectus vlt intellectiua. dicitur memoria. dicit rō. et ratio superior dicit. et ratio inferior. dicit intellectus speculatiuus. et intellectus practicus. intellectus possibilis. intellectus dispositus. intellectus in actu. intellectus adeptus. Sicut vnus et idē potest dici doctor in q̄tum docet. cantor in q̄tum cantat. faber in q̄tum cultellum fabricat. et sic de alijs. Ex quo patet vltenus distinctio omnium potētiarū apprehensuarū. que in vniuerso sunt vnde cūz. scz quinque sensitiue exteriores. quattuor interiores. et due intellectiue. intellectus scz agens qui dicitur apprehēsiuus. nō quidem qz apprehendat sed quia apprehensionem causat. et possibilis qui apprehendit.

¶ Distinctio potētiarū appetitiuarū vlt motiuarū.

¶ Secūdo tertio dicendū est de appetitiuis. Appetitus

autē nihil aliud est q̄ inclinatio q̄ formā psequitur.

Hec autē forma ē triplex. vna naturalis sicut forma lapidis. et hanc formā sequit appetitus q̄ dicit naturalis inclinatio. vt lapis si moueat ad locū ppiū. s. deorsum. et iste appetitus vocatur naturalis q̄ appetitus nō est aliq̄ potentia naturalis appetitiua prout hic de appetitu loq̄mur. Sola em̄ forma sufficit ad talem motū et ad talē inclinationem: quia et in homie sit talis appetitus fm elemētūz predominans qd̄ est graue. Alia forma est intentionalis et apprehensibilis. et hęc est duplex. quedaz sensibilis que apprehenditur sensu. quedam intelligibilis que apprehenditur ab intellectu. Formā ergo apprehensam a sensu sequit appetitus qd̄a qui dicitur et vocatur appetitus sensitiuus. et appetitus aīalis: et sensualitas. Vocat autē et nominat istis trib⁹ noīb⁹ rōne singulari et diuersa. Vocat em̄ pmo appetitus sensitiuus. Tum qz sensitiuus apprehensionē sequit. Tū quia est in parte sensitiua. Tū qz est semper alicuius rei sensibilis. Vocat autē scdo appetitus aīalis primo ab aīa

Tractatus II

quia primā apprehensionē anime sequitur que est sensitua. ois em̄ cognitio intellectiua fit ex p̄sistenti sensitua primo posterior. Secundo ab animali q̄ conuenit omni animali et homini non inq̄tum ē homo s̄ inq̄tum ē animal. et ideo homines fm̄ illum uiuētes dicunt animaliter et bestialiter et brutaliter uiuere ut patz. i. ethicoz. Vocatur autem tertio sensualitas quia sensualitas videtur sumpta a sensibili motu sicut a visione sumitur nomē visus. et ab actu sumitur nomen potentie. Motus autem ē actus appetitus sensitui apprehensionem cōsequēs. Actus enim apprehēsiue virtutis non ita proprie dicitur motus sicut actio appetitus. Illam operatio potētie apprehēsiue terminatur in hoc et p̄ficatur q̄ res apprehense sunt in apprehēdēte. Operatio autem appetitiue in hoc q̄ appetitus inclinatur in rem appetibilem. et ideo opatio apprehēsiue assimilatur quieti. Appetitiue autem comparatur motui unde p̄ sensualē motum intelligitur opatio potētie appetitiue: et p̄ sensualitatem intelligitur ipsa potētia appetitiua: que est appetitus sensituius. Formam autē apprehensam ab intellectu sequitur appetitus: qui dicitur appetit̄ intellectiuius: v̄l rōnalis: v̄l voluntas. Dicitur aut̄ intellectiuius nō quia intelligat. s̄ quia sequitur intellectū vt illud appetat qd̄ intellect̄ cognoscit. Non em̄ diligim̄ nisi cognita fm̄ Aug. et quia est in parte intellectiua. Dicit̄ autē rōnalis: q̄ indiuiduū rōnis sequit̄: vt illud quod iudicat rō eligēdum v̄l recusandū: illud eligat v̄l recuset volūtas. Dicitur aut̄ volūtas p̄ cōparationē ad appetitū sensituiū. Mobiliora ei entia et si eis conueniūt noīa ignobiliū: tñ specialia noīa ratione sue nobilitatis sortiuntur. Et ideo quous volūtas dicatur appetitus et cōueniat in hoc nomine cum appetitu sensituiuo: tñ speciale nomē sibi retinuit: vt appetitus intellectiui dicit̄ nō solū appetit̄ s̄ voluntas. Licet aut̄ sensitui dicit̄ appetit̄: tñ nō p̄pe volūtas. Ap

De scda specie qualitatis Fo. XCI

petit̄ aut̄ sensitui diuidit̄ in duas potentias: quarū vna vocat̄ concupiscibilis: alia vocat̄ irascibilis. Quarū distinctio ab aliqb̄ ponit̄. Quia concupiscibilis ordinat̄ ad p̄secutionē boni: et p̄ istam ouis vadit ad pastorem et ad herbam tanq̄ ad bonum suum estimatum et apprehensum: et estimatum estimatiua naturali et quodā instinctu naturali qui est in estimatiua. Irascibilis autē ordinatur ad fugam mali: et per istam potētiā ouis naturaliter fugit lupum tanq̄ malum suum apprehensum et estimatum instinctu estimatiue naturali. Sed melius aliter assignantur. Ad eandē em̄ potētiā p̄tinet p̄sequi cōueniētia fm̄ sensum et refugere nociua: et hoc pertinet ad concupiscibilem: cuius obiectum est delectabile fm̄ sensum. Ad aīal autem nō solum pertinet potētia per quam sequat̄ conuenientia. et refugiat nociua sed etiam potētia p̄ quā resistat impugnātibus: q̄ conueniētia animali amouēt et nocumēta inferunt: et hoc facit irascibilis: cuius obiectus est arduum: quia similiter tēdit ad hoc vt superet p̄traria et nociua. Et in hoc appetitu sensituiuo i quo passiones domiñatur ponūtur virtutes morales: que sūt regulatiue et domiñatiue passionū tanq̄ in subiecto in homine. quedaz in concupiscibili: quedam in irascibili: de quibus passionibus in tertia specie qualitatis subiūget̄: et hec de appetitu sensituiuo sufficiāt. Appetitus autem intellectiuius qui dicit̄ volūtas nō distinguitur in plures potētiās: quia quod facit virtus inferior p̄ plura: facit superior p̄ pauciora. Habet autē distinctionis nomē a diuersis suis actib̄ sicut intellectus. Volūtas enim que sequitur simplicem apprehensionē intellectus et mouetur motu naturali sicut alie potētie: dicitur volūtas naturalis. vt autem est libera et sequitur deliberationem intellectus: dicitur volūtas deliberatiua: non tamen sunt diuersae voluntates distincte realiter: s̄ vna a diuersis suis actibus nominata. Ex quo

Tractatus II

patet q̄ potentie appetitiue in homine sunt tres. Due in parte sensitua. 7 vna in parte intellectua.

De potētia motiua motus executiua. Ea. CXXXVII

Clarto et vitimo dicendum est de
q̄ potentia motiua: que consuevit distingui ab aliquibus in imperantē motum 7 in exequentem. Sed imperans motum non est alia potētia nisi appetitiua de qua dictum est. Et ideo motiua potētia dicitur executiua motus imperati. Secundum autem aliquos non est potentia anime: sed est quedam vis interior admixta musculis lacertis 7 nervis membrorum. Secundum aliquos vero est specialis potentia: quia cum in omnibus animalibus sit sensus 7 appetitus non tamē motus localis. Et ideo ad exequendum motuz preter potētiā imperantem motum: oportet ponere efficientem vel exequentem motum: 7 hec est virtus infusa nervis et musculis contrahens 7 relagans cordas 7 ligamenta coniuncta membris. Et hanc sic ponit. vi. de naturalibus Avicenna.

Tres conclusiones ex p̄cedentibus: 7 primo q̄ omēs potentie anime sunt. xxvi.

Capitulum. CXXXVIII

Ita igitur concludo tria. Primum
b est q̄ ex parte vegetatiue habemus. x. potētiās ex parte apprehensiuarum habeamus. xi. ex parte motuarum motuz impetrantium habeamus tres. Si ex parte executiue motus non sunt alie que crunt omnes potentie anime. xxiii. Si autem executiuam potētiā ponamus vnā: erunt. xxv. Et si fantasia sit distincta ab imaginatiua quod non credo erunt. xxvi. Et in istis consistit 7 concluditur tota regio 7 totum regnum potētiarum anime rationalis.

Quod tripliciter differūt potētie intellectiue 7 sensitue,

De sc̄da specie qualitatis XCII

Sc̄da conclusio est: q̄ triplex ē differētia potētiarū intellectiuarū. s. intellectus agētis. 7 possibilis. 7 volūntatis ad oēs alias mā omēs alie sunt affixe organo corporali 7 eo mediāte exercēt suam operationē: sicut potētia visua mediāte oculo: 7 sic de alijs. Sed potentie intellectiue nō sunt iuncte aliter organo corporali: s; sunt separate eleuate 7 unmixte. vt patet. in. de aīa. Ex quo ulterius sequitur sc̄da differētia q̄ potētie intellectiue comparant̄ dupl̄r ad aīam. s. vt ad suā radicē siue principium sc̄do vt ad suū subiectū. Sūt em̄ inesse ip̄i aīe sicut i subiecto: sed oēs alie corpi affixe spanē ad aīam sicut ad suā radicē 7 suū principium: s; ad iunctū sicut ad subiectū: vnde sunt in iuncto 7 in p̄posito sicut in subiecto. Ex quibus sequit̄ tertia differētia: q̄ cū destructo subiecto destruit̄ actus q̄tū ad se 7 suā opationē: destructo p̄posito v̄l iuncto: necesse ē destrui potētiās sensitivas: 7 affixas organo subaliter 7 earū actus. Sed q̄ aīa manet sepata manēt in ea sicut in radice 7 in subiecto: sicut effectus in cā. S; q̄ intellectiue sunt in aīa sicut i subiecto: destructo iuncto 7 cōposito nō destruiuntur sed manēt in aīa sepata. Et ideo in aīa sepata nulla ē potētia affixa organo siue sensitua siue alia manet realiter: nec in se nec in sua opatione: s; solum actualiter in radice: potētie aut̄ intellectiue remanēt et subaliter in se 7 realiter in sua operatione.

Quid importetur noīe sinderisis: noīe p̄scie: nomine liberi arbitrii: 7 quid est vnūquodq̄.

Tertia conclusio est: q̄ cū oēs potētie aīe sūt enumerate. q̄cūq; alia dicūt de his q̄ p̄tinēt ad p̄tē itellec̄tiua: v̄l nō sūt potētie: v̄l si ad potētiā p̄tinēt ex aliq̄ p̄ditiōe alicubi noīant̄: nō tñ p̄ter positas potētiās ē als assignare. 7 iō q̄uis ista tria sinderisis p̄scia liberū arbitriū ponant̄ i p̄tē itellec̄tiua: nō tñ diuerse potētie sūt a noīat̄. s; sinderisis ē hūc p̄sequētiā intellectus p̄ctici re
m iij

Tractatus II

specu primor principior operabiliū : sicut intellect⁹ est habit⁹ consequēntialis respectu p̄mor p̄ncipior speculabiliū. Eius aut̄ est instigare ad bonū ⁊ murmurare de malo respectu opabiliū. Cōsciētia aut̄ actū noīa ⁊ nō potētiam nec habitū. Et q̄ p̄sciētia d̄r q̄si cū alio sciētia: tō illi⁹ potētie ē actus cui⁹ ē sciētia: hec aut̄ est intellect⁹. Liberum aut̄ arbitrium quōs sunt diuerse opinionēs q̄d sit ⁊ nomīnet: teneo tñ in cōi doctrina q̄ nomīat vel signat potētias vel potentiam. Si duas potētias nominat sicut videtur dicere Damas. q̄ libez arbitrium est facultas intellectus ⁊ volūtatis. Sic liberū arbitriū est intellectus ⁊ volūtatis. Sed intellect⁹ q̄ ibi libertas inchoat: volūtatis autē q̄ ibi terminatur. Si aut̄ significet solū potētiam vnā q̄ libertas arbitriū videt̄ esse in eligēdo cōuenientia fini: sic cum hoc p̄tineat ad solam volūtate supposito iudicio intellectus: liberum arbitrium dicit solam voluntatem: ⁊ ista de potētis anime dicta sufficiant.

De volūtate quomodo varie in diuinis ⁊ humanis frequenter accipitur.

Capitulum. CXXXIX

Clia vero hic videndū est de voluntate: cuius acceptio est multiplex: ⁊ diuersam difficultatem affert in locutionibus diuinis ⁊ humanis. Idcirco quarto de multiplici acceptione ⁊ distinctione voluntatis potissime in deo aliquid inferemus. Et quia doctores vt Damas. li. ij. ⁊ doc. alij ponunt in deo esse duplicem voluntatem: antecedentē ⁊ consequentem vna distinctione. Idcirco primo videndum est quid nomine istarum volūtatum importetur. Distinguit̄ etiam volūtate: in volūtate signi ⁊ in volūtate bñplaciti alia distinctione: ⁊ ideo secūdo de hoc vidēdum est. Tertio quō aliqñ tā in diuinis q̄ in humanis noīe volūtatis: aliqñ actus: aliqñ res volita importetur. Ad vidēdū igitur

De scda specie qualitatis So. XCIII

q̄d noīe voluntatis antecedentis ⁊ p̄ntis importet. Primo sciendū est q̄ cū volūtatis diuina distinguat̄ vel duplex ponatur: nō est intelligēdū q̄ ipsa diuina volūtatis aliquā in se diuersitatem vel multiplicitatē admittat: aut in se distiguatur: cū sit summe simplex ⁊ indiuisibilis: ⁊ sit realiter diuina eētia licz differant rōne. Sed cum dicimus duplicem volūtate in deo v̄l antecedentem v̄l consequentem: signi ⁊ bñplaciti: hec diuersitas attenditur semp respectu rerum volitaz ⁊ nō respectu volūtatis ipsius dei. Nihil em̄ phibet diuinā volūtate diuersimode cōsiderari: sed diuersa volita q̄ respicit que sunt eius obiecta.

Quid est in deo voluntas antecedēs consequēs.

Descēdendo ergo ad p̄posituz duo cōsiderare possumus. s. volūtate dei respectu volite rei. ⁊ ipsā rē volitam: q̄ est obiectū diuine volūtatis. In re aut̄ volita duo considerare possumus. Descēdendo ad rez volitaz respectu cuius in deo ponitur volūtatis antecedēs ⁊ p̄ns que est creatura intellectualis. q̄a in creatura intellectuali que ē ordinabilis in beatitudinez ex sua natura possumus considerare illud quod ordinat̄ in beatitudine ⁊ hoc est ip̄amet creatura: ⁊ possum⁹ cōsiderare illud per quod ordinatur. ⁊ hec sunt auxilia q̄bus ad consequendam beatitudine adiuuat̄. Istis tribus suppositis declaro quomodo in deo distinguat̄ volūtatis antecedēs ⁊ consequēs. Primo ex parte rei volite a diuina voluntate: que res volita ē ip̄amet creatura intellectualis. Secūdo ex parte auxiliorū que conferūtur ip̄i creature intellectuali deo volite: quib⁹ iuuatur ad consequendam beatitudine. Tertio ex parte diuine volūtatis respectu istarū rerum volitarū. Quarto concludam aliquas conclusiones ex p̄dictis. Accipiendo ergo illud q̄d ordinat̄ in beatitudine quod est ip̄a creatura intellectualis: est duo cōsiderare scz naturaz ⁊ p̄sonā. Accipiendo ⁊ respiciendo naturā: pens vult oēs bo

Tractatus II

omnes saluos fieri et omnem creaturam intellectualem: inquam tum omnibus dedit naturam capacem beatitudinis et ordinabilem ad beatitudinem. Si autem accipiamus personam cum actiones suppositorum sint: et per proprias actiones multi deueniunt a beatitudine quia prave sunt. Ideo deus quantum ad ea que sunt persone non vult omnes homines saluos fieri. Prima igitur voluntas qua deus respicit naturam dicitur in deo antecedens. secunda qua respicit personam consequens: et per tanto: quia prius est ordine nature licet non ordine temporis natura et consequenter persona: et per prius est naturaliter cadens in nostra consideratione natura ordinabilis ad beatitudinem quam persona cum actibus quibus finem consequitur si sunt bone: vel ab ultimo fine deuiat si sunt prave. Et ideo respectu antecedentis considerabilis ponitur voluntas antecedens: et respectu consequentis considerabilis ponitur voluntas consequens in deo. Si autem secundo in deo consideremus auxilia quibus iuuamur ad consequendum finem creature intellectualis: sic considerandum est quod duplicia sunt huiusmodi auxilia. Sunt enim quedam auxilia communia que dantur omnibus ut salui fiant: scilicet liberum arbitrium: precepta consilia: quibus omnes possunt dirigi ad salutem. Sunt autem quedam specialia ut gratia et virtutes. perseverantia in bono: et huiusmodi. que dantur aliquibus specialiter et singulariter. Quia vero ordine nature commune precedit et antecedit illud quod est speciale et singulare: et speciale illud quod est commune sequitur ideo voluntas diuina prout respicit communia auxilia post que alia specialia consequuntur dicitur antecedens: et isto modo vult omnes homines saluos fieri voluntate antecedente. scilicet quia omnibus diuidit communia auxilia quibus possunt ad beatitudinem peruenire: sed non voluntate consequente: quia non omnibus dedit specialia. Tertio ostendo quomodo accipitur in deo voluntas antecedens et consequens ex parte voluntatis eius respectu rerum volitarum. Ho-

De secunda specie qualitatis Fo. XCIII

luntas enim antecedens potest dici quando deus vult aliquid non in se et simpliciter sed in suo antecedente. Sed voluntas consequens quando vult aliquid in se et simpliciter: ut verbi gratia. Ponamus quod rex det arma militi ad bellandum pro salute regni contra inimicos. Iste miles iam sic ordinatus ad bellum potest dupliciter considerari. Uno modo inquam est ordinatus ad bellandum a rege. Alio modo secundum actus quos gerit in bello. Si ergo consideretur secundum quod ordinatur ad bellandum a rege: sic potest dici quod rex vult ei honorem non absolute sed in suo antecedente. Si autem consideretur miles quantum ad actus quibus gerit se in bello: tunc rex vult ei quod sibi debetur pensatis suis conditionibus. Unde si male se habeat vult ei obprobrium: si strenue vult ei honorem. Et ideo hoc quod vult ei pensatis conditionibus omnibus consequentibus vult ei voluntate consequente et hoc a rege simpliciter volitum militi: aliud autem secundum quid. Sic in deo ad propositum pro tanto quia deus dedit homini ea quibus ordinatur ad beatitudinem: scilicet liberum arbitrium respectu cuius dicitur deus omnem hominem saluum fieri velle in suo antecedente: et hinc sumitur voluntas antecedens: sed considerato quomodo quilibet se habet in utendo illis: simpliciter unus vult damnationem: alij beatitudinem: et hoc vult eis voluntate consequente: et hinc sumitur in deo voluntas consequens. Ex his quarto concludo unam conclusionem: quod per predicta patet quatuor difficultates que consueuerunt dici de differentia harum voluntatum. Primum est quod diuersitas voluntatis antecedentis et presentis non est in diuina voluntate: sic quod sint due res distincte: sicut unus oculus est distinctus ab alio. Sed est distinctio solum rationis: et sumitur ex parte rerum volitarum ut patet ex dictis. Secundum est quod deus vult omnes homines saluos fieri voluntate antecedente sed non consequente nisi bonos: ut patuit in utroque modo predicto. Tertium est quod vo-

luntas dei antecedens non semp implet: nec fit semp illud quod ipe illa voluntate vult: sed aliquando deficit vt non fiat: quia illa voluntas non est voluntas simpliciter: nec volitum illa voluntate est volitum simpliciter: sed secundum quod. Sed voluntas patris semp et infallibiliter impletur: quae est voluntas simpliciter: et res volita est volita simpliciter. Quartum est quod voluntas antecedens in deo est voluntas speculatiua: et non respicit particulares conditiones et operationes: sed solum naturam in communi. Sed voluntas patris est practica: et respicit particulares conditiones personarum et suppositorum quorum sunt actiones: et ideo quae vult voluntate speculatiua non vult simpliciter sed secundum quid: quare non semper impletur. Quae autem vult voluntate practica: vult simpliciter: quare semper de necessitate impletur.

De voluntate signi et beneplaciti: et primo quod de deo dicuntur aliqua proprie aliqua metaphorice. Capitulum. CXL

Primo videndum est de voluntate signi et beneplaciti. Ubi primo videndum est quod aliqua de deo dicuntur dupliciter. Uno modo proprie: et illa vere in deo sunt. sicut sapientia: bonitas: iusticia: substantia: persona. proprie de deo dicuntur: et vere ac realiter in eo sunt. Alio modo dicuntur aliqua de deo metaphorice et per similitudinem cuiusdam proportionabilitatis in comparatione ad suos effectus quorum est causa. Et hoc modo metaphorice dicitur ignis. Deuteronomij. x. ex illa proportionis similitudine. Quia sicut ignis se habet ad sui contrarium consumptionem: ita deus ad consumendam nequitiam. Unde ipsum esse ignem est ipsum esse destruentem nequitiam. Et isto modo etiam punitio sua quae peccatores punit dicitur ira eius de qua psalmus. Ascendit fumus in ira eius: et ignis a facie eius exarsit. Et quia effectus est signus cause. Ideo illi effectus secundum quos attenditur similitudo vel ire vel ali-

cuius alterius. dicuntur esse signa. vnde punitio dicitur signum ire eius et sic de alijs.

Distinctio voluntatis signi et beneplaciti in deo. La. CXLI.

De supposito potest patere distinctio voluntatis diuine in voluntate signi et beneplaciti. Quia voluntas beneplaciti dicitur actus eius volendi quo sibi aliquid placet: et ista voluntas proprie de deo dicitur et vere in eo est: voluntas autem signi dicitur aliquid signum extra deum existens. quod pretendit deum velle aliquid vel pretendit aliquid in deo secundum quod se habet ad modum volentis: sicut punitio qua deus punit aliquem ostendit ipsum se habere ad modum irati. Sed deus non dicitur ita proprie irasci: sed dicitur velle illa quorum sunt illa signa. Et sic patet quod talis voluntas metaphorice de deo dicitur: et in deo proprie non est: sed est proprie extra: et nihil aliud est quam ista signa: que ostendunt deum se habere ad modum volentis irasci. Signum enim aliquando nominatur sicut rem signatam: vt imaginem herculis vocamus herculem. Quod autem signum nominemus sicut rem signatam contingit dupliciter. Uno modo ratione similitudinis: vt in exemplo posito de imagine herculis. Alio modo ratione proportionis: quasi arguendo: vt sicut signum et signatum se habent in vno: ita etiam se habeant et in alio. Et sic est in proposito de quo loquimur. Ex eo enim quod in nobis ex aliquo signo arguimus esse voluntas: proportionabiliter arguimus ex aliquibus signis esse in deo voluntatem: sicut et in nobis. Et illam vocamus voluntatem signi. In nobis autem quando aliquis precipit vel consulit aliquid fieri: videtur precipiens et consulens illud velle simpliciter fieri. Iterum quando prohibet videtur illud nolle fieri. Quando autem aliquid facit: videtur illud fieri velle. Qui etiam permittit aliquid fieri: cum illud possit impedire: videtur illud velle fieri. Quia igitur ita est

in nobis ex hac similitudine fm quādam pportionem: sic dicimus esse in deo: et ponimus in eo esse voluntatē signi pertinentem ad preceptum: et consilium quātum ad duo prima. prohibitionem quātum ad tertium: operationem quātum ad quartum: permissionem quātum ad quintū. Et horum quodlibet voluntas signi in deo vocatur. Et est quintuplex.

¶ Quot sunt signa: et quot modis dicitur voluntas signi quā quinque modis. Capitulum. CXLII.

Tertio ponenda est sufficiētia istorum signorum: ut siue voluntatū signi. Que tripliciter potest sumi. Primo ex parte volitorum sic.

Quia illud signū: aut est respectu boni aut mali. Si respectu mali aut negative: et sic est prohibitio: aut affirmatiue: et sic est pmissio. Si respectu boni: aut presentis: et sic est operatio: aut futuri: et sic est pceptum et consilium. Sed pceptum respectu boni necessarij ad salutem. Consilium respectu boni supererogatiōis: quod nō facit ad necessitatem: sed ad congruitatē et utilitatem. Secūdo sumitur ex parte volentis: et sic quod est signū diuine voluntatis: aut significat illud quod deus vult facere per seipsum: aut per alium. Si per seipm aut directe: tanq̄ ipse agens: et sic est operatio: aut indirecte et interpretatiue: et sic est pmissio. Et dicitur pmissio signū voluntatis in quātum ille qui permittit aliquid fieri cum possit impedire videt̄ interpretatiue illud velle. Si vero sit signum eius quod vult facere per aliū hoc est vel respectu boni faciendi. et hoc ē vel necessarij ad salutem: et sic est pceptum. Vel supererogatiōis: et sic est consilium. Vel est respectu mali vitandi et sic est prohibitio. Tertio sumit̄ ex parte diuine voluntatis: et sic ut prius dictū est duplex est voluntas in deo. antecedens et cōsequens. Quaedam ergo sunt signa voluntatis antecedētis et quedā cō-

sequentis. Signa ergo voluntatis antecedētis. Vel sunt respectu boni faciendi. et hoc vel respectu boni necessarij ad salutem: et sic est pceptum: vel boni vtillis et supererogatiōis: et sic est cōsiliū. Vel sunt respectu mali nō faciendi: et sic est prohibitio. Signū aut voluntatis cōsequentis est: aut respectu boni quod fit: et sic est operatio. Vel respectu mali: et sic est pmissio.

¶ Differentia inter bonū et malum: quod aliquod bonū est quod licite potest dimitti vt nō fiat: sed nullum malū licite potest cōmitti vt fiat. Capitulum. CXLIII.

Tunc quarto vidēdū est cum ex parte signorum respectu boni ponantur duo signa: scilicet pceptū et consilium: quare respectu mali similiter non sunt duo signa: cū nō posui nisi vnum: scilicet prohibitionē. Et dicendum est quod hec est causa quā in bonis est hec differentia. Quia quedā sunt que licite non possunt dimitti: sicut pcepta que obligāt ad suā impletionem. Alia sunt que licite possunt dimitti: cū nō obligent: quia non sunt necessaria: licet sint vtalia adimplenti: et talia sunt bona quod cadūt soluz sub pcepto. Et ideo aliter debuerūt hoīes induci ad bona quod licite dimitti non possunt quod per compulsionem et pceptum. Et aliter ad ista bona que possunt licite dimitti: quia per persuasionem et consilium. Et hec est causa quare sunt duo signa ex parte boni. Nullū autem malū est quod licite possit fieri. Et ideo omne malum cadit sub prohibitione. licet aliqua mala sint magis prohibita quā alia et sub maiori pena. Et ideo ex parte mali signū ponit̄ vnicū. scilicet prohibitio. Ex quo patet quod voluntas bñplaciti in deo est semp vnicā et simplex: sed voluntas signi est quintuplex: scilicet ista quod signa pdicta in hoc vsu continentur. Precipit et phibet permittit consulit implet. Illius sententia patet ex dictis.

Tractatus II

Quod volūtas tam in deo q̄ in alijs significat aliq̄n potētiā: aliq̄n obiectū: aliq̄n actum. Caplm. CXLIII.

Quinto sciendum q̄ nomine voluntatis multipliciter vtimur tā in diuinis q̄ in humanis. Aliquādo enī in diuis significat ip̄am potētiā: volitiuā: qua vult deus q̄cquid vult que in deo nō differt realiter ab essentia: et sic accipit̄ voluntas: cū dicunt doctores. **Q**uod in deo est voluntas et intētio: et q̄ est agēs per intellectū et voluntatē. Aliquādo autē significat actum voluntatis et nō potētiā: et sic accipitur in ps̄. In voluntate tua deduxisti me id est sicut voluisti. Aliquādo significat rem volitā: et sic accipitur in ps̄. In capite libri scriptū est de me vt facerem voluntatē tuā deus. i. rem a te volitam. Quod autē dictum est de voluntate in diuinis. etiā dicendū est in humanis: q̄a nomine voluntatis aliquādo nominamus potētiā: vt cum dicim⁹ q̄ intellectus et voluntas sunt due potētie anime realiter distincte. Aliquādo nominam⁹ actū voluntatis: vt cū dicim⁹. Rex habet bonā voluntatem ad regnū id est diligit regnū. Diligere autē actus voluntatis est. Aliquādo etiā nominamus rem volitā nomine voluntatis: vt cum dicim⁹. Voluntas regis est vt latro suspendat̄: ibi enī non accipitur pro potētiā voluntatis nec etiā pro actu voluntatis eius: q̄a suspensio latronis nō est potētiā volitiua regis nec actus elicitus a potētiā: sed sumit̄ pro re volita: q̄ suspensio latronis est res volita a rege. Sic ergo patet q̄ volūtas multipliciter dicitur. tam in diuinis q̄ in humanis: q̄a aliquando sumit̄ pro potētiā: aliquando pro actu: aliquando pro obiecto. In diuinis autē realiter est vna volūtas: sed fm̄ diuersas cōsideratiōes ex parte obiectōrū sumit̄ ibi diuersitas voluntatum. Quod optime ostēdit ps̄. dicens. Magna opera dñi: exquisita in omnes volūtates eius. Voluntas dñi

De tertia specie q̄litateis Fo. XCVII

ponens omnes diuersas esse respectu operū. In homine autē proprie vtendo nomine volūtatē: est etiā vnica sc̄ intellectiua. Aliquando autē large per extensionem nominis appetitum sensitium vocamus voluntatē. Et fm̄ hoc larga acceptione in homine esset duplex voluntas: sicut realiter est duplex appetitus realiter distinctus: scilicet sensitius et intellectiuis. De istis autē voluntatibus in deo agitur. i. sententiarū di. xxxvi. et di. xxxvii.

De noībus rerū p̄tinentiū ad tertiā speciē qualitatis et primo quibus p̄uenit et de quibus dicitur passio et passibilis qualitas. Capitulum. CXLVI

Hinc dicendū est de tertia specie qualitatis. Circa quā cōsiderāda sunt duo in ḡne. Primum est de passione et passibili q̄litate natura et generalia vtriusq̄. Scdm̄ est de passionibus anime in speciali. Quid importetur noīe naturalis potētie: et quō se h̄nt ad inuicem.

Tantum ad primū videnda sunt quinq̄. Primo quō noīat̄ et quib⁹ p̄ueniat hec tertia species q̄litateis. Noīatur autē passio et passibilis q̄litas: vt patet in li. p̄ntoy. Cōuenit autē hoc nomē tā illis q̄litateib⁹ q̄ passionē sūt iherētes. sic calor et frigus inferūt quādā passionē sē sui tact⁹: et dulcedo et amaritudo sē sui gust⁹: siue sint illate et inate ab aliqb⁹ alijs: sicut albedo et nigredo que inuascunt̄ a p̄pria p̄plexiōe et p̄ncipijs subiecti.

Quō dñt̄ hec duo passio et passibilis q̄litas. CXLVII

Scūdo videndū est quomō differūt passio et passibilis qualitas. Et sciendū q̄ quib⁹ h̄mōi accidentia causant̄ a causa et principio cito transeunte et facilius mobili: tunc dicunt̄ passiones siue sint a causa intrīseca siue extrīseca: vt iste qui efficitur rubicundus a verecūdia vel a calore: et iste q̄

n

Tractatus II

efficit pallidus ab aliq̄ egritudine leui vel a timore. Quā autē causantē a principio permanēte. et diuturno vel firmato et nō facili mobili dicuntur passibiles qualitates. ut q̄ factus ē pallidus vel rubicundus a principio naturali: sic a cōplexione: vel ab aliqua alia causa extrinseca permanēte. ut pallidus factus a longa egritudine: Et idem est de passionibus vel qualitatibus anime. Si enim aliquis ex causa firma irascatur. sicut si ex propria cōplexiōe hoc habeat. talis ira passibilis qualitas dicitur et vocatur iracundus. Idem esset a causa extrinseca. ut si ex longa infirmitate hoc accidit. Si autē ex leui causa irascatur talis ira dicitur passio: et ipse iratus dicitur et nō iracundus.

¶ Quot sunt modi passionum et passibilium qualitatum.

Ratio videndum est quot sunt modi passionum et passibilium qualitatum. Et dicendum quod duo. Quia quedam sunt passiones et passibiles qualitates corporis et corporales. sicut patet in exemplis positivis ut albedo et huiusmodi. Quedam autem sunt anime non absolute et secundum omnem potentiam sed solum secundum appetitum sensitivum proprie ut ira et huiusmodi.

Quot modis dicitur passio naturalis et animalis: et quotiens unaqueque dicitur. Ca. CXLVIII

¶ Quarto videndum est quot modis dicitur passio vel pati. Ubi sciendum quod passionum alia naturalis alia animalis. Passio autem naturalis seu corporalis dicitur tripliciter. Uno modo. quecumque alteratio per quam aliquid in subiecto recipitur qualecumque sit illud: et hec est acceptio valde larga et sic dicitur luna pati cum recipit a sole lumen. Secundo modo dicitur passio alteratio per quam a subiecto aliquid abicit: et aliquid recipit qualecumque sit illud. et hec est magis stricta et propria acceptio quam prima. Et hoc modo dicitur pati quod sic alteratur quod egritudo abicit: et sanitas introducit. Tertio modo dicitur passio alteratio per quam abicit

De tertia specie qualitatis Fo. XCVIII

forma veniens: et introducit forma inconueniens. et hec est propriissima acceptio passionis. Et sic non dicitur pati a quo abicit egritudo et introducit sanitas. sed solum iste a quo abicit sanitas et introducit egritudo: quia sanitas est forma conueniens: et egritudo disconueniens. Alia est passio animalis: et hec nihil aliud est quam motus anime secundum appetitum confurgens ex apprehensione corporalis et naturalis passionis. Et sicut inter passiones corporales et naturales illa alteratio magis proprie dicitur passio secundum quod forma disconueniens introducit et conueniens abicit. Ita quis tribus modis possit dici passio ex parte animalis passionis: sicut ex parte naturalis et corporalis: tamen inter passiones anime: illa dicitur magis proprie passio que est motus appetitus sensitivi: secundum apprehensionem naturalis passionis disconuenientis: quam sequens apprehensionem naturalis passionis conuenientis. Et ideo magis proprie dicitur pati quod tristatur vel dolet: quam qui delectatur vel gaudet. Et isto modo ponuntur passiones in appetitu sensitivo. Ex larga autem acceptiōe passionis: tamen passioni naturali quam animalis: secundum quod sola receptio alicuius dicitur passio translata est nomen passionis ad potentias alias anime apprehensivas. unde sic videre quoddam pati est et intelligere et velle: ut patet in de anima. Ex hoc etiam perceptus anime passionis dicitur: ut patet in periarum. Quia voces sunt signa passionum que sunt in anima: et etiam proprietates substantiales proprie passiones dicitur: ut esse risibile est passio hominis. Et hec non proprie pertinent ad tertiam speciem qualitatis. Quantum autem ad passiones seu naturales seu corporales et animales sciendum quod passio uno modo dicitur effectum illationem actionis. et sic est speciale predicamentum: quod dicitur predicamentum passionis. Alio modo idem est quod quedam dispositio causata ab aliquo accidente vel ab aliqua causa facilius transeunte et facilius mobili: et sic est qualitas imperfecta: et sic pertinet ad hanc tertiam speciem qualitatis.

Tractatus II

Quomodo qualitates elementares sunt diuersimode in diuersis speciebus qualitatatis. Cap. CXLIX

Quantum autem ad qualitates elementares actiuas et passiuas quod pertineant ad hanc speciem. Sciendum est secundum communiorē opinionē: quod iste qualitates possunt considerari tripliciter. Uno modo secundum quod ordinantur ad actionem vel ad se inuicem vel ad potentias sensitiuas immutandas: et hoc absolute et sic dicitur esse ab aliquibus in tertia specie qualitatatis. Secundo prout ordinantur ad agendum et patiendum non absolute: sed bene vel male. Et sic sunt in prima specie. Tertio putantur a principibus substantialibus elementorum. et sic sunt in secunda specie qualitatatis. Nec hoc est inconueniens unam et eandem rem diuersimode consideratam ad diuersa genera et ad diuersas species eiusdem generis pertinere. sicut subsequenter patebit. Qualitates autem elementares sunt: caliditas: humiditas: siccitas et frigiditas.

De passionibus anime: et primo unde sumitur distinctio earum et quid tale agens facit passio. Cap. CL

Quia uero sepius apud theologos et philosophos de passionibus anime que animales dicuntur: et sunt in appetitu sensitivo: sermo non modicum grauis occurrit. Idcirco hic numerum distinctionem et sufficientiam ipsorum pono. Deinde quorundam nominum que accidentalē in eis faciunt differentiam. secundo ponenda et inserenda iudicavi. Primo autem omnem pono rationem siue fundamentum unde potest earum sumi distinctio. Ubi intelligendum quod passiones de quibus hic loquimur differunt secundum ea que sunt obiecta et causatiua talium passionum ipsius anime. Horum autem obiectorum que causant tales passiones differentia dupliciter sumi potest. Uno modo secundum naturam et substantiam ipsorum actiuorum: sicut ignis differt substantialiter ab aqua: quorum quodlibet est

De tertia specie qualitatis Fo. XCIX

actiuum. Alio modo secundum diuersam virtutem actiuam: sicut alia virtute agit ignis: alia aqua. Diuersitas autem actiuum vel motui quantum ad virtutem mouendi accipi potest in passionibus anime secundum similitudinem agentium naturalium. Omne autem agens vel mouens aliquid horum duorum facit: quia trahit quodammodo ad se passum vel repellit a se. Si trahit ad se facit tria. Primum agens primo dat inclinationem vel aptitudinem passio ut tendat in ipsum sicut corpus leue quod est sursum dat leuitatem alicui corpori generato inferius in quod agit: per quam habet inclinationem et aptitudinem ut tendat sursum. Secunda dat ei non solum aptitudinem et inclinationem: imo etiam actum: ut si corpus est extra locum inferius. dat ei motum sursum ut moueat sursum vel superius. Tertio dat ei quiescere et stare in loco cum peruenerit. ex eadem enim causa mouetur ad locum aliquid et quiescit: licet moueatur propter rem non habitam. Quia autem dictum est de agente naturali dum passum ad se trahit intelligendum est eodem modo per omnia dum passum a se repellit. His suppositis ex his patebit distinctio passionum utriusque concupiscibilis primo. deinde irascibilis secundo. et tertio includet distinctio passionum utriusque. Appetitus enim sensitivus in quo sunt passiones de quibus est sermo: distinguitur in concupiscibilem et irascibilem: ut prius dictum est cum potentialium anime distinctio poneretur. Quarto ostendetur quod diuersificantur nomina passionum secundum differentias accidentales. Quinto dicetur in speciali de quatuor nominibus istarum passionum que singulariter habent difficultatem. Sexto ponetur triplex conclusio quarum quelibet utilis est ad hanc materiam que sequitur aliquo modo ad dicta de istis passionibus

Distinctio passionum que sunt in concupiscibili CLI

Quantum igitur ad passiones concupiscibiles sciendum est quod bonum et malum apprehenduntur ab estimatiua naturali quam apprehensionem sequitur appetitus qui mouetur ab

n in

Tractatus II

eis apprehēsis. Bonū autē apprehēsum habet virtutē qua si attractiuā. Malū autē repulsiuā. Bonū ergo apprehēsum mouēs cōcupiscibilē. causat in ea quandā inclinationē et aptitudinē seu generalitatē ad bonū. Et ab ista causatōe accipit vna passio appetit⁹. q̄tum ad cōcupiscibilē que dicitur amor. cui per cōtrariū malū apprehēsum per repulsionē causat passionē aliā oppositā in eadē concupiscibili quā dicitur odiū. Quomā autē bonū apprehēsum nō semp est presens: vel habitū. Idcirco si nōdū sit habitū: sed est absens vel futurū. dat eidē cōcupiscibili quā mouet: non solū aptitudinē sed motū ad assequēdū bonū amatū. et ab hoc sumit in concupiscibili vna passio que vocat desiderū. Ex quo patet differentia beati Augu. inter amorē et desiderū. qz amor est rei habite desiderū rei habēde. Ex opposito autē ex parte mali apprehēsi eodē mō sequit alia passio que dicit fuga. Tertio cū ipsum bonū apprehēsum per motū fuerit acquisitū dat ipsum bonū ipsi appetitui quietationē quandā in ipso bono adepto. et ab hoc ipsa passio accipit in concupiscibili que vocat gaudiū. Eui ex opposito ex parte mali apprehēsi respōdet tristitia que opponit gaudio. Et hee passionēs sumuntur et inueniuntur in concupiscibili.

Distinctio passionum anime que sunt in irascibili.

Capitulum.

CLII

Quantū ad secūdū sciendū q̄ in passionibus irascibilis p̄supponit quedā aptitudo vel inclinatio ad prosequēdū bonū. vel fugiendū malū. ex cōcupiscibili que absolute respicit bonū vel malū. sed irascibilis respicit bonū vel malū arduum et difficile. alioquin nō ptineret ad irascibilē Si ergo bonū apprehēsum arduū mouet irascibilē que nō potest esse nisi nondū adeptū: qz si tale bonū iam esset

De tertia specie qualitatis

So.C

adeptum non haberet rationē ardui et difficilis. et sic non pertineret ad irascibilē. ergo oportet q̄ bonū apprehēsum mouēs irascibilē sit arduū nō adeptū. Si ergo bonū tale moueat vt possibile estimant haberi. causat passionē que dicit spes. Si autē moueat vt impossibile estimat haberi causat passionē que dicit desperatio. Et opposito autē in malo apprehēso qd est arduū etiā non iminet de presenti sicut sunt pericula futura grādia mouet irascibilis et causat qdā passio. si nō estimat euasibile que dicit timor. Si autē estimat superabile seu euasibile causat passio que dicit audacia. respectu autē boni adepti in irascibili nō est aliqua passio. qz ex quo est adeptū perdit rationē ardui. et sic nō ptinet ad irascibilē vt dictum est. Sed malū iam actu existēs pōt habere rōnē ardui ad sustinēdū et repellendū. Et ideo causat in irascibili passionē que dicit ira. Ire autē que est ex malo in actu adiacente: non respōdet aliqua opposita passio ex bono propter predicta: qz scz bonum apprehēsum imminēs non habet rationē difficilis quia adeptum. Et ideo solum causat passionē in concupiscibili et non in irascibili.

Numerus omnium passionum anime et sunt. xi. La. CLII

Tertio concludo numerū passionum partis sensitivae. quia ex predictis patet q̄ in concupiscibili sunt tres cōiugationes passionum oppositarū respectu boni et mali. scilicet amor et odium. desiderū et fuga. gaudiū et tristitia. Et sic sunt sex in cōcupiscibili. In irascibili autē sunt due cōiugationes. scilicet spes et desperatio. quorum vtrūqz est respectu boni futuri. Timor et audacia. quorum vtrūqz respectu mali futuri est. Unica autem passio est sine cōiugatione respectu mali presentis et dicit ira. Et sic sunt solum quinque in irascibili. Et per consequens omnes in

ii iii

Tractatus II

uniuerso sunt undecim. Et sic passiones et virtutes morales sibi in vnderario numero correspondēt. Est autē notandū q̄ sicut diuisio virtutū superius posita: nō est diuisio in species specialissimas. sed in species subalternas. Sic diuisio istarum passionū non est in species specialissimas: sed in species subalternas. cōtinet eīm aliquas sub se vt magis infra patebit.

Quō diuersificant noīa passionū fm differētiās accidentales ex qb̄ diuersa noīa passiōib̄ pueniūt. La. CLIII

Clarto dicendū est quō noīa passionum diuersificant fm differētiās accidentales. ex quib̄ accidentib̄ diuersa noīa eis cōueniunt. Accidentia autē passionū dupliciter possunt accipi. Vel q̄ eis accidūt in se. vt q̄ sit passio intensa vel remissa. Vel q̄ eis accidūt ex obiecto. q̄ scz accidūt bono et malo apparēti. qz obiecti passionū p se est bonū vel malū apparēs. Si ergo accipiam̄ differētiā accidentālē q̄ respicit ipsam passionē in se sic est esse intēsuz. sic accipiūt diuersitas nominū in istis passiōib̄ q̄tū ad passiones cōcupiscibiles. qz respectu desiderij ponit̄ cōcupiscētia q̄ nihil aliud est q̄ desiderij multū intēsuz. Respectu autē timoris ponit̄ zelus. q̄ nihil aliud est q̄ amor adeo intēsuz vt nō patiat̄ cōfortiū in amato. Respectu autē odij abominatio. q̄ nihil aliud est q̄ odiū intēsuz. Respectu autē gaudij ponunt̄ tria: qz qm̄ gaudiū est adeo intēsuz vt in signo exteriori quocūqz generaliter prorūpat. dicit̄ exultatio. q̄ si extra saltatio. Iubilantia autē dicit̄ q̄tū ad signa q̄ ex intēsō gaudio apparēt ī facie. Jocūditas autē q̄tū ad signa q̄ ostēdūt in alijs mēbris. et alijs actib̄. Et hec tria sūt respectu effect̄ extrinseci. Aliud autē potest accipi respectu effect̄ intrinseci qui sequit̄ ex intensione gaudij. et est cordis dilatatio. et respectu huius effect̄ ponit̄ nomē leticie

De tertia specie qualitatis Fo. CI

Unde letitia quasi latitia dicitur. id est dilatio. Respectu autē tristicie que est multū intensa intātū vt immobili-ter ad operandū actionē que retardet. ponitur accidia. Unde Damascē. dicit qz accidia est tristicia aggrauās et immobilitās intātū. vt vocē auferat: qz phibet locutionē Respectu autē passionis que est fuga nō sic habem̄ nomē impositū qd̄ accidentālē differētiā faciat nisi forte ponere mus abominationē respectu fuge intense. sicut respectu odij intēsū. Quātū autē ad passiones irascibiles. respectu spei ponit̄ presumptio. que nihil aliud est q̄ species multū intēsā. Audacia autē dicit intēsionē et excessum pfidētie in aggrediēdo terribilia. Furor autē dicit intēsionē ire. Unde furor nihil aliud est q̄ ira multū intēsā. Respectu autē timoris et desperationis non habem̄ noīa importātia accidentālē differētiā ex parte intensiōis actus. Respectu autē passionis q̄tū ad remissionē actus nō habem̄ nomē accidentales differētiās importātia. Sed si accipiamus accidentālē differētiā ex parte obiecti cū obiectū sit passionū vt dictū est. bonū et malū apparēs ea que ista accidentāliter respiciūt. faciūt etiam accidentālē differētiā in passiōib̄ respectu obiecti. vt patet manifeste in duob̄ scz in tristicia et in timore. Quātū ad tristiciā quidā ipsa est mala: qz tristi malū apparet. Quod autē est malū apparēs tristi accidit qz potest esse alteri malū vel bonū. Si ergo tristicia sit de malo qd̄ nō solū apparet malū ipsi tristi. sed etiā est malū alteri. sicut paupertas apparet malū alicui diuiti et est malū alteri scz pauperi. sic respectu tristicie talis: ponitur hoc nomen misericordia que est circa malum apparens alicui. et alteri inexistentis ex quo apprehendenti apparet esse malū. Si autē sit bonū alteri. et per hoc apprehēditur vt malū propriū. sic est inuidia que est tristicia de prosperitate bonoz alterius. vel nemesis que est tristicia de prosperitate maloz. vt patet. ij. ethicorū.

Tractatus II

Quantū autē ad timorē est distinctio. qz de malo difficili qd̄ superat facultatē timentis accidit aliquid dupliciter. Uno modo ex parte ipsius mali qd̄ timef. Alio modo ex parte ipsius timētis malū. Ex parte autē ipsius mali accidit turpitudō. et hoc vel in se. et sic ponitur verecūdia: que est de turpi actu: vel in opinione. et sic est erubescētia que est timor de cōuicio fm̄ Damasce. vel verecūdia pertinet ad turpitudinē culpe. erubescētia autē ad turpitudinē pe- ne. Ex parte autē timētis sumūf differētie accidētales timoris hoc modo: qz terribile excedit facultatē timentis. Vel in agendo vel in agnoscēdo. Si in agēdo sic est segnitas. vel ignominia que est timor future operationis fm̄ Damasce. Vel in cognoscēdo. et hoc est tripliciter scz. Vel propter cognoscibilis altitudinē. et sic est admiratio que est timor ex magna imaginatiōe. Vel propter eius incon- suetudinē. et sic est stupor qui est timor ex inasuetata imagi- natione. Vel ppter incertitudinē. et sic est agonia que est timor infortunij. et hoc idem dicit̄ trepidatio et dubitatio. Et sic patet differentia. istorū nominū accidētaliter se ha- bentium ad nomina passionū.

De nominibus ipsarum potentiarum. La. CLV

Quantū ad quintū videlicet de nomi- nibus istarum aliquarū passionū: quia talia habent difficultatē specialē in suo significa- to. aut ratione sui. aut ratione vicinitatis ad alia vocabula. Ideo de illis breuiter aliquid dicendū est: qz per hoc aliquę difficultates in alijs facilliter patefient. sunt autē quatuor. Due ex parte cōcupiscibilis. scz gaudiū et tristitia. Ex parte irascibilis alie due. scz timor et ira. Primo ergo dicendū est de pertinentib⁹ ad cōcupiscibi- lem. et primo de tristitia. Quia vero tristitia ambiguita- tem facit. et ratiōe sui et ratiōe vicinitatis ad alia. Quia

De tertia specie qualitatis Fo. CII

tristitia quidem dolor esse videtur. primo videndum est quid de se importat tristitia. Secundo quid importat do- lor. Tertio quomodo se habent ad iniuicem.

Quid sit tristitia: et quid importetur nomine tristi- cie. Capitulū. CLVI

Quantū ad primū videlicet quid im- portat tristitia. Dicendum qz tristitia proprie importat motū appetitus sensitui causatur ex apprehēsiōe alicuius nociui fm̄ sensum.

Et quia ea que dicuntur de appetitu sensituo q̄tū ad ali- quid dicuntur et transferunt ad appetitū intellectiū. inde est qz etiā aliquādo dicit actum appetitus intellectui se- quentē apprehēsiōnē intellectiū que proprie dicit̄ dis- splicētia. Primo mō est passio. nō autē secūdo mō. Et huic tristicie fm̄ sensum opponit̄ gaudiū fm̄ sensum. et tristi- cie fm̄ intellectū opponit̄ gaudiū fm̄ intellectū.

Quid importetur nomie doloris. quid significat. quib⁹ bus et qualiter cōueniat. Capitulū. CLVII

Quantū ad secūdū de dolore sciētiū.

qz dolor quātum ad sensum proprie impor- tat perceptionē lesionis que est fm̄ sensum tactus. cui opponitur delectatio fm̄ eundem sensum. Unde sicut delectatio sensibilis causatur ex con- iunctione cōuenientis fm̄ sensum. ita dolor sensibilis ei oppositus causatur ex coniunctione eius quod non est cōueniens sensui. Sed inter alios sensus. sensus tactus est distinctiuus eorum ex quibus consistit temperamētū corporis. Unde illud quod est cōueniens fm̄ tactū est cō- ueniens ipsi tēperamēto corporis. Et ppter hoc cōpleta de- lectatio est in sola perceptiōe tactus. Et similiter illud qd̄ est incōueniēs tactui est p̄trariū temperamēto corporis. Et

Tractatus II

ideo dicitur. de aia q corrumpentia tactu corrumpunt alia: no aut corrupentia auditu nisi sil ptingat ex accidenti r tactu corrumpti. Et ideo in solo tactu est dolor r accidit siue causat ex lesione temperamenti ipsius corporis. Quia aut ea que sunt sensus exterioris exceduntur r deinde trasumunt vt dicantur de his q peritnet ad sensus interiores. Visionem quippe extendimus ad actus imaginariue. Ea etia que sut sensitiue partis extendimus ad partem intellectiuam. Idcirco doloris nome ad actus appetitus sensitiui transferimus: et qd pprie est tristitia doloris noianus: et similiter ad actum appetitus intellectiui. Et qd pprie est disciplina. dolorem large appellamus. Et qd dictu est de dolore per omnia intelligendu est de delectatione sibi opposita: qz in sensu vocatur sensibilis delectatio in appetitu sensitiuo vocatur gaudiu: in intellectiuo appetitu vocat delectatio intellectualis: vel ab aliquibus fruitio.

Quo se hnt ad inuice dolor et tristitia **CLVIII**

Tertio videndu est quo differunt realiter: et quo se hnt ad inuice fm pprias acceptiones tristitiaz dolor. Ad qd dicendu q in dolore et tristitia duo inueniuntur. Primus est contrarietas contristantis r doloris inferentis ad ipm tristatū r ad ipm dolentē. Scdm est perceptio illius contrarietatis. Et fm hec duo dolor r tristitia tripliciter differunt. Primo qrtum ad contrarietate: qz hec in dolore attenditur qrtum ad naturā dolentis q per lesiuuz corrumpitur. sed in tristitia attendit qrtu ad repugnatiā appetitus ad aliqd qd quis odit. Scdo qrtu ad pceptione: qz perceptio doloris semp est fm sensum tactus: in tristitia aut est perceptio fm sensum interiore. Tertio qrtu ad ordine: qz dolor incipit a lesione: et terminatur ad pceptione sensus tactus. ibi enim completur ratio doloris. Sed ratio

De tertia specie qlitatis **So. CIII**

tristitie incipit ab apprehensione estimatiue naturalis: et terminatur in affectioe vel appetitu. Ex quo patet q proprie loquendo dolor est passio corporalis: sed tristitia est passio aialis. Sed fm extensionē noim tristitia dolor dicitur et tam tristitia q dolor q respiciunt sensum extendunt ad disciplinā que est in appetitu intellectiuo.

Quo se hnt ad inuice delectatio et gaudiu et quomodo differunt **Capitulum. CLIX**

Que autē dicta sunt de dolore et tristitia eodem modo respectu multiplicis acceptiois. per oia dici pnt de delectatione et gaudio. Unde r delectatio respicit pprie sensum tactus: gaudiu appetitu. Sed delectatio extendit ad appetitum sensitiuuz et vtrūq ad appetitu intellectiuū. Eodem etia modo qrtu ad pprias rones differunt ab inuicem sicut dolor et tristitia. Dolor aut opponitur delectationi in illo modo in quo accipit dolor r silr tristitie opponitur gaudium in illo modo in quo accipit tristitia.

Quot modis dicitur ira et quibus modis deor hominibus et beatis conueniat. **Capitulum. CLX**

Secundo dicendum est de passionibus pertinentibus ad irascibilem. Et primo de ira que habet difficultatē respectu multiplicis acceptiois. Dicitur em ira tripliciter. Quandoq em ira ponitur p habitu vel actu cuiusdam vicij quod opponitur mansuetudini fm superfluitatē ire et vocatur irascibilitas vt dicitur. iij. ethicoz. Et sic non est ira in deo nec fuit in xpo nec est in sanctis r virtuosis. Secundo modo ira dicitur voluntas vindicandi vel puniendi aliquid male factu. Et sic non est passio pprie loquendo nec est in irascibili sed est in voluntate superiori: et sic ira est in deo et fuit in xpo et est in sanctis r iustis. r sic ac

Tractatus II

capitur in ps. Irascimini et nolite peccare. Tertio modo dicitur ira passio virtutis irascibilis et pertinet ex hoc quod appetitus sensitivus tendit ad destructionem alicuius quod apprehendit contrarium rei volente et desiderare. Et si quidem sit secundum ordinem rationis insurgens vel sit a ratione ordinata dicitur ira per zelum. et talis non est in deo sed fuit secundum humanitatem in christo. Et actus eius legitur Iohannis. v. quando fecit flagellum de funiculis et eiecit vendentes et ementes de templo: quia de eo scriptum erat. zelus domus tue comedit me. Talis etiam ira est in sanctis. et fuit in finees quando stetit et quasiatio cessavit. De quo dicitur quod finees zelando zelum legis accepit testamentum sacerdotum eterni. primi machabeorum. ij. Si autem non sit per rationem ordinata. erit ira per vicium. et talis est in malis et non in iustis. nec fuit in christo nec est in beatis. sed ibi caret ratione vicij et virtutis.

Quid sit timor et quot modis dicatur et quibus conveniat.

Capitulum. CLXI

Tertio dicendum est de timore quot modis accipitur. Et dicendum quod tribus modis. Uno enim modo sumitur pro habitu vel actu cuiusdam doni spiritus sancti quod inter septem numeratur. et sic accipitur Esaie. xi. Requiescet super eum spiritus timoris dei. Et in ps. Inicium sapientie timor domini. et sic fuit in christo. et est in viris sanctis et iustis. et sic est in appetitu intellectivo sicut in subiecto. Secundo modo sumitur pro quodam habitu vel actu vicioso qui opponitur fortitudini: que est virtus. et sic ponitur a philosopho in ethico. et hoc modo non fuit in christo. et sic vocatur illud vicium per aristotelem timiditas. Tertio modo accipitur pro quadam passione virtutis irascibilis que consurgit ex hoc: quod appetitus sensitivus refugit alicuius quid inimicum vel malum apprehensum. et si quidem sit ratione regulatus erit debitus. et sic fuit in christo et in sanctis. Si

De tertia specie qualitatis §o. CIII

autem non sit regulatus ratione erit malus. et ita non fuit in christo. In istis autem duobus modis semper timor est in appetitu sensitivo. Nullo autem modo timor provenit deo nisi in persona christi modis predictis. Timor autem prout est passio convenit beatis eo modo quo dictum est de ira.

Quot sunt nomina passionum que sunt in appetitu sensitivo.

Capitulum.

CLXII

Jrca sextum concludo tria. Primum est quod sicut in predictis nominibus passionum dicitur est quod transferuntur ad actum et habitum appetitus intellectivi. ita etiam intelligendum est de nominibus aliarum passionum: sicut patet de amore et de spe. et sic de alijs. solum tamen ut sunt in appetitu sensitivo dicuntur passionibus apud theologos. apud voluntatem autem rationem aliam sortiuntur. Unde dicitur equivoce hic et ibi.

Quomodo in passionibus est vel non est bonitas vel malitia.

Capitulum. CLXIII

Quaedam conclusio est quomodo in passionibus est bonitas vel malitia moralis. ipse enim passionibus appetitus sensitivus dupliciter potest considerari. Uno modo secundum se putantur motus quodammodo irrationalis appetitus. Et sic in eis non est bonitas vel malitia moralis. Et quia sic sunt in brutis. ipsa bruta per eas non dicuntur bona vel mala. sicut equus non dicitur bonus vel malus moraliter. Secundo potest considerari secundum quod subiacet imperio rationis et voluntatis. et sic in eis est bonum et malum morale. propinquior enim est appetitus sensitivus ipsi rationi et voluntati quam membra exteriora. quorum tamen motus vel actus sunt boni vel mali moraliter secundum quod sunt voluntarii. vnde multo magis ipse passiones secundum quod sunt voluntarie potest dici bone vel male moraliter. Dicitur autem voluntarie vel ex eo quod a voluntate importatur. vel ex eo quod a voluntate non prohibetur. Tunc ergo

Tractatus II

passiones dicuntur bone. quoniam sunt moderate recta ratione. male autem cum sunt propter moderamen rationis vel contra.

¶ Quot sunt passiones principales et que. et quot non dicuntur cardinales quoniam dicuntur principales. Cap. CLXIII
¶ Tertia conclusio est. Quod sicut in virtutibus moralibus sunt quatuor virtutes principales. ita inter passiones anime ponuntur quatuor principales. scilicet gaudium et tristitia. spes et timor. Harum autem due scilicet gaudium et tristitia que sunt in concupiscibili. pro tanto principales dicuntur: quia sunt completive et finales respectu omnium passionum simpliciter. Unde ad omnes passiones sequuntur. ut dicitur in 1. ethico. Alie autem due. scilicet spes et timor que sunt in irascibili dicuntur principales non quidem quasi completive in eodem genere motus appetitui ad aliquid. nam respectu boni incipit motus in amore et procedit in desiderium et terminatur in spe. respectu autem mali incipit in odio et procedit ad fugam et terminatur in timore. et sic in genere motus appetitui sunt termini aliarum passionum. Solet autem numerus quatuor passionum sumi secundum differentiam presentis et future. Motus enim respicit futurum: sed quies est in aliquo presenti. De bono ergo presenti est gaudium. de malo autem presenti est tristitia. De bono futuro spes. de malo futuro timor. Omnes autem anime passiones que sunt de bono et malo presentis vel futuri ad has reducuntur completive. unde et in aliquibus principales dicuntur: quia sunt generales. Et propter hoc Boetius in fine primi libri de consolatione sic eas enumerat. Gaudia pelle: pelle timorem: spemque fugato: nec dolor assit. Quavis autem generales et principales dici possunt: non tamen cardinales dicuntur: quia in eis non inveniuntur ratio cardinis et ostium sicut in virtutibus de quibus tractatus est. Per illas enim virtutes est ingressus et introitus ad istas: quare rationem habent cardinis et ostium. unde et cardinales dicuntur.

De quarta specie quantitatis

§o. CIII

cuntur. Sed per has passiones non venit ad alias: immo per alias peruenitur ad istas. quia alie ad has terminantur: et iste ad alias consequuntur. ut dictum est unde carent ratione cardinis. et ostium. et per omnes quibus generales et principales non tamen cardinales possunt proprie nuncupari. **¶** De nominibus pertinentibus ad quartam speciem quantitatis. Et primo quod importet nomen forme et figure. CLXV

¶ Quantum ad quartam speciem quantitatis videnda sunt quatuor. Primo quomodo nominantur. et quibus conveniat. Ad quod dicendum. Quod nominatur forma vel figura circa aliquid constans. Hec autem qualitas secundum hanc speciem non invenitur nisi in substantia corporea. Unde secundum aristotelem hec species consequitur formam substantialem in omni substantia corporea. unde sicut substantie corporee differunt secundum diversas formas substantiales. ita differunt secundum diversas formas et figuras accidentales. unde quorum forma una substantialis in communi est una forma et figura accidentalis in communitate in toto quod in omnibus membris. sicut hominis cuiuslibet est una forma substantialis in communi. et similiter una forma et figura accidentalis: et membrorum dispositio in equo et asini similiter et sic de aliis: Et sic forma et figura non differunt nisi secundum terminationem. ut modus terminationis quantitatis secundum lineameta corporee sicut et in hoc conveniunt tam forma quam figura.

Quomodo differunt forma et figura. Cap. CLXVI

¶ Secundo videndum est quomodo differunt forma et figura. Et dicendum quod idem sunt realiter. sed differunt ratione secundum diversas considerationes. Quia prout modus terminationis lineameta in corpore refertur ad intra ad formam substantialem. scilicet que tamen in toto quod in partibus est causa qualiter totum corpus vel hoc

Tractatus II

membrum vel illud sic vel sic formatur: vocatur et dicitur forma. sed fm q ad ipsam quantitatem refertur extra in qua fundatur talis modus terminationis sic vocatur figura.

Quot modis dicitur tam forma quam figura. CLXVII

Tertio videndum est quomodo dicitur unum

quodam. Et primo dicendum quod figura dicitur tripliciter. Uno modo fm q est quantitas terminata. et sic pertinet ad genus quantitatis

continua. et sic non accipitur h. Alio modo put dicitur qualitatem resultantem ex terminatione quantitativa. et sic est qualitas ad quartam speciem pertinens. Tertio modo prout est figura alicuius rei. in cuius signum ponitur. sicut patet de imaginibus et figuris que fiunt ad aliquas res representandas. ideo sic figura accepta pro signo vel imagine representativa alicuius non pertinet ad genus qualitatis. sed cuius dicat respectum ad genus relationis pertinet. Secundo videndum est de forma. Et dicendum quod forma. Uno modo dicitur pars compositi. ut forma substantialis que est actus et dicitur substantialis et simpliciter. et hec vocatur forma partis. Aliquando capitur in comparatione ad formam totam de qua statim dicitur. et sic dicitur dans esse substantialis homini forma substantialis scilicet anima sic de aliis. et talis forma est in genere substantie sicut pars. Secundo modo dicitur forma actus non dans esse substantiale sed habens esse substantiale. nec est compositum ex duobus saltim principibus substantialibus. Et illo modo dicitur forma per abstractionem a materia ut angeli. et deus. et tales forme sunt in genere substantie quantum ad angelos deus autem est extra genus. Tertio modo dicitur forma ipsa natura rei que consideratur absque conditionibus materialibus individuatis et generaliter respectu cuiuslibet rei natura et substantia importata per diffinitionem et hec vocatur forma totius. et hec forma est in genere illo in quo est illud cuius est forma siue pertinet ad genus substantie siue cuiuscumque accidentis. et hec forma dicitur

De quarta specie qualitatis Fo. CV.

forma totius in comparatione ad formam partis primo modo dictam. unde sicut anima sic primo modo dicitur forma partis. ita natura importata per diffinitionem scilicet humanitas dicitur forma totius. Quarto modo dicitur forma de actu: que non dat esse simpliciter sed fm quid: et hec forma est quocumque accidentis. Est tamen duplex modus accidentium. quia. Quedam dicuntur intentionalia: et de talibus accidentibus dicitur etiam nomen forme. unde species in medio et in intellectu et in sensu forme dicuntur scilicet intentionales et tales forme pertinet quantum ad primam speciem qualitatis. Alius modus accidentium est. quod sunt realia et sic omne accidentis forma vocatur. et sic est nomen commune omnibus accidentibus. Sed quedam accidentis est scilicet quantitas quam sequitur modus quedam ex sua terminatione qua subiectum terminat. et talis modus vocatur forma. et pertinet ad quartam speciem qualitatis.

Quomodo forma et figura pertinet ad diversas species qualitatis. Capitulum. CLXVIII

Tertio videndum est quomodo forma: et

figura pertinet ad diversas species qualitatis. Et dicendum est quod etiam ipsa forma: et figura aliquo modo sunt dispositiones ipsius substantie. Dispositio autem ordinem

quendam importat. unde non dicitur aliquid disponi per qualitates nisi in ordine ad aliquid. Et ideo si dispositioni simpliciter. considerate addatur ratio habens quod dico bene. vel male quod pertinet ad rationem habitus que est in prima specie qualitatis. oportet quod tunc dispositio que bene vel male dicitur aliquid disponi. attendatur secundum ordinem ad naturam rei secundum se quod talis dispositio est sibi conveniens et tunc dicatur bene disponi. vel disconveniens. et tunc dicitur male disponi unde ex his ipse figure sunt forme de quarta specie qualitatis. et passibiles qualitates de tertia. put considerantur ut convenientes vel disconvenientes nature rei pertinet ad habitus vel dispositiones que sunt in prima specie qualitatis. Nam figura et color

nature rei puenientes p̄tinēt ad pulchritudines q̄ ē h̄r̄ v̄l
d̄iſpoſitio i prima ſp̄e q̄litas. Calor aut̄ et frigus ſm̄ q̄
pueniūt nature rei p̄tinēt ad ſanitatē. ⁊ h̄ mō caliditas et
frigiditas ponunt̄ a p̄ho in p̄ma ſp̄e q̄litas. Et h̄ exp̄ſſe
ponit doctor p̄munis p̄ma ſc̄de. q. xlix. ar. ij. in ſolutiōe p̄
mi argumētī. Et hec q̄tū ad gen̄ q̄litas dicta ſufficiāt.

De relatione ⁊ relatiuo. Capitulu. CLXIX

Quo dicendū est de pertinētib⁹ ad
gen̄ relatiōis. Et p̄mo dicendū ē de relatiuis
Sc̄do de relatiōe. Aliud enī ē relatiuū ⁊ aliud
relatio. Quātū ḡ ad relatiuū dicēda ſunt vi.

Primū ē in quo differt relatiuū a relatiōe. Sc̄dm̄ ē qd̄ est
relatiuū diffinitiuē: ⁊ quō intelligit̄ illa d̄f̄iō aristo. poſita
in p̄ntis. Tertio quō relatiuū reſpectiuū ⁊ ad aliqd̄ dicūt
eandē rē ⁊ quō differūt ab absoluto. ⁊ q̄liter ſe h̄nt ad in
uicē. Quartū est quō relatiua diſtinguunt̄ per dici et eſſe
Quintū ē quō diſtinguunt̄ p̄ ſuppoſitiōē p̄ ſuprapoſitio
nē ⁊ eq̄paratiā. Sextū quot ſūt mōi relatiuoz̄ in diuinis.

Quō differūt relatiuū ⁊ relatio. Capitu. CLXX

Quantū ad primū quō differūt rela

tiuū ⁊ relatio. ſciendū q̄ relatiuū est cōcretū: re
latio est abstractū: et habent ſe ad inuicē ſicut
albus et albedo. Et ideo ſicut albus importat
rem albam et habēs albedines: et albedo dicit ſolā formā
et ſolāz qualitatez: que habetur. ita relatiuum dicitur il
lud quod habet reſpectū ad alterū: ſz relatio dicitur ipſe
reſpect⁹ p̄ciſſe formaliter habitus ab illo qd̄ est relatiuus

Quō differūt relatiuū reſpectiuū ⁊ ad aliqd̄. CLXXI

Quantū ad ſc̄dm̄ ſciēdum q̄ relatiuū
diuiditur cōtra absolutū. Absolutū aut̄ dicit̄
quod ab om̄i alio est ſolutū. ſic tali ſolutiōe
q̄ nō habet reſpectū ad aliud. Et iō p̄ oppoſi

tum illud dicitur relatiuū. q̄ importat: et habet reſpectū
ad aliud p̄pter qd̄ dicitur relatiuū. Dicitur etiāz reſpecti
uuz̄ in quo ſcilicet reſpectiuo fit aliqua maior exp̄ſſio ip
ſius reſpect⁹ q̄ in nomine relatiui. Et quia reſpect⁹ im
portatur per hanc p̄poſitiōē ad. ⁊ hoc qd̄ dico aliquid
ipſaz terminat. Idcirco relatiua vocant̄ hoc nomine ad
aliquid. Hoc enim quod dico aliquid. dicit et ſignificat eſ
ſentiam. cum ſit neutri generis. et importat terminūz re
ſpectus et dependētie: cuz ſit accuſatiui caſus qui eſt ma
xime determinatiu⁹. Hoc etiā p̄poſitio ad ip̄ortat quēdā
reſpectuz ⁊ quādā dependētiā. Iſtā aut̄ duplicē naturā
habent relatiua ſz naturam terminantis q̄tuz ad oppo
ſitum relatiuum. et dependētis q̄tum ad ſeipm̄. et ideo
magis explicite tangit̄ natura relatiuoz̄ cū reſpectiuā di
cunt̄. q̄ cū ſimplici nomine relatiua appellant̄. Sed cū di
cunt̄ ad aliqd̄ tūc exp̄ſſius. ⁊ explicati⁹ exp̄nunt̄. Et ſic
patz q̄ idē ſunt ⁊ idē important. relatiuū. reſpectiuū ⁊ ad
aliquid. ſz reſpectiuū explicat exp̄ſſius q̄ relatiuū ⁊ ad
aliqd̄ exp̄ſſius vtroqz. propter quod aristoſteles non no
mine reſpectiuū vel relatiui: ſed nomine ad aliquid rela
tiua diffinit in libro predicamentoz̄.

Quid ſit relatiuū diffinitiuē et quomodo intelligitur
diffinitio aristoſtelis de eis Capitulu. CLXXII

Quantū ad tertiuū videndū est quid

ſit relatiuū ſm̄ illā diffinitioē. Et dicendū q̄
aristoſteles in libro p̄ntoz̄ diffinit relatiua: di
cens. Quod ad aliquid ſunt quecūqz hoc ip̄m
q̄ ſunt alioz̄ dicuntur eſſe. vel qd̄libet aliter ad aliud. Hec
diffinitio ſic declarat̄ quia ipſa relatiua vocat ad aliquid
ratione immediate predicta. quaſi dicat. ad aliquid. i. ip̄a
relatiua ſunt talia q̄ ip̄a hoc ip̄m q̄ ſunt alioz̄ dicuntur
ideſt ip̄a relatiua inq̄tum relatiua ſunt. reſpectum ⁊ ha

Tractatus II

bitudinem seu dependentiam habent ad alia respectu quorum relativa sunt. In hoc autem quod dicitur aliorum notantur duo. Unum est quod relatio oportet quod sit inter duo: et per consequens relativum est ad alterum extremum. et non ad seipsum. Unde oportet esse duo extrema distincta ipsa relativa. vel secundum rem ut in relatione reali ut patet de patre et filio. Vel secundum rationem ut patet in relatione rationis quantum ad relationem identitatis in qua idem refertur ad seipsum. In qua non sunt duo extrema secundum rem sed secundum rationem in quantum intellectus uno termino utitur ut duobus dicendo. idem eidem: idem. Secundo notatur quod cum hoc quod dico aliorum sit casus genitivi. quod relativa possunt referri in habitudine genitivi casus. ut dicendo. pater filii pater. vel possunt etiam referri in habitudine ablativi casus ut dicendo maior minore maior. vel aliorum casuum. Et quantum ad hoc subditur in definitione. vel quodlibet aliter ad aliud. id est non solum aliorum dicuntur id est referuntur in habitudine aliorum: id est genitivi. casus sed etiam quodlibet aliter quodlibet refertur ad aliud. id est indifferenter secundum habitudinem aliorum casuum.

Quo relativa distinguuntur secundum dici et esse. CLXXIII

Quantum ad quartum dicendum quod relativorum est talis distinctio quod quedam sunt relativa secundum dici quedam secundum esse. Relativa secundum dici dicuntur secundum accedens. Relativa secundum esse dicuntur relativa secundum se. Relativa ergo secundum esse et per se dicuntur illa que quantum ad sui essentiam. vel quantum ad illud quod primo significatur per nomen. sunt in predicamento relationis. et dupliciter tripliciter. et huiusmodi. Vel illa que directe in formali significato important relationes. quod idem est. sicut pater et filius important relationes paternitatis et filiationis. Relativa secundum dici. et secundum accedens dicuntur que quantum ad sui essentiam et quantum ad aliud. quod primo significatur per nomen non

De predicamento relationis Fo. CVII

dicunt nisi fundamentum relationis. et sic sunt in alio predicamento. Quantum autem ad respectum quem importat non autem in formali significato. sunt in genere relationis. sicut patet de scientia que quantum ad formale importatum per nomen est in prima specie qualitatis. tamen quia refertur ad scibile quantum ad relativum est in genere relationis. Hec autem distinctio non debet poni quousque cum aliqui posuerunt in relatione sicut ponitur in relativis. Non enim est quedam relatio secundum esse et quedam secundum dici sic est quedam relatio secundum dici. et quedam secundum esse. Omnis enim relatio secundum esse vel rei. vel rationi est relatio et nulla secundum dici.

Quo relativa distinguuntur in relativa suppositionis suprapositionis et equiparantie: Cap. CLXXIII

Quantum ad quintum est sciendum quod relativorum est talis distinctio. Quia quedam sunt relativa suppositionis. quedam suppositionis. quedam equiparantie. Relativa suppositionis dicuntur. que aliquid maius ex suo nomine importat. et sic relativum suppositionis dicitur dominus respectu servi. dupliciter respectu dimidii. Relativa autem suppositionis dicuntur que aliquam minoritatem. et inferioritatem important. ut servus respectu domini dimidii respectu duplici. Relativa equiparantie dicuntur que nullam superioritatem vel inferioritatem vel minoritatem important. ut in relativis similis et equalis. et huiusmodi quia simile refertur ad simile et equale ad equele quedam equiparantia vel equipollentia

Quot sunt modi relationis in divinis Cap. CLXXV

Quantum ad sextum et ultimum quot sunt modi relativorum vel nominum relative significationis in divinis. Dicendum quod duo. Est enim relativum propriissime quod secundum suum nomen ad aliud refertur ut pater ad aliud est ibi relativum quod prequit vel cau-

Tractatus II

fat relationē. vt generatio ⁊ generās. Aliud autē qđ impli-
cite claudit in se relationē. sicut trinitas que includit in
se psonas relationē distinctas. et hoc nomē psona includit
relationē distinguētē. Aliud autē dicitur relatiuū inquātū
pro relatiuo ponit. vt hoc nomē deus.

De relatione. Capitulū. CLXXVI

Unc scđo dicēdū de relationē q̄ for-
maliter importat p̄cise ⁊ p̄ncipalit̄ ipm relati-
uū. Circa quam vidēda sunt. xi. Primo quot
sunt genera relationū formalit̄ acceptaz. Se-
cundo qđ est relatio realis ⁊ rōnis. Tertio quō distinguū-
tur relationes reales in cōparatiōe ad sua fundamenta.
Quarto de his q̄ pueniūt relatiōi vt ad diuersa cōparat̄.
Quinto q̄ req̄runt ad relationē realem. Sexto qđ req̄rit̄
ad relationē realē. ita qđ sit realis ex pte vtriusq̄ termini
Septimo qđ inter duo extrema relatiua nō est vnica rela-
tio sed due. Octauo qđ relatio pōt esse inter duo extrema
realia nō realis. ⁊ nō pōt esse realis nisi habeat duo extre-
ma realia. Nonno quot modis p̄tingit relationē esse realē.
Decimo quō differat relatio a suo fundamento. Undeci-
mo quot modis p̄tingit esse relationē rōnis. **Q**đ gene-
ra relationū formalit̄ acceptaz sunt duo. s. realis ⁊ rōnis.

Uantū ergo ad p̄mū quot sunt modi relationū siue
ḡna respectu sui ipsaz formaliter acceptaz. Dicēdū
qđ duo in ḡne. Quia relationū alie sunt reales. alie rōnis
Relationū autē realū hec est distinctio. Quia qđā relatio-
nes reales h̄nt corrūdetē realē relationē in opposito ter-
mino. sic relatio p̄nitat̄ h̄t relationē realē corrūdetē in
filio. s. filiationē. **U**n sic p̄ p̄nitatē realit̄ referē ad filiū.
ita filiū filiationē ad patrē. Alie autē sunt relationes reales
que nō h̄nt oppositā relationē realē corrūdetē in opposito
termino. s. solū rōnis. sic sciētia referē ad scibile realit̄. s.

De predicamēto relatiōis. Fo. CVIII

nō r̄idet sibi relatio realiter ex pte scibilis. s. solū rōnis.
Unde relatiōe rōnis scibile referē ad sciētia ⁊ nō relatio-
ne reali. Relatio autē rōnis similis distinguūt. qz qđē sunt
relatiōes rōnis. q̄ h̄nt relationē corrūdetē in opposito ter-
mino rōnis tātū. sic relatio q̄ est inter duo entia rōnis qz
sicut vnū ens rōnis referē relatiōe rōnis ad alterū ita ali-
quid ad aliud. Alie autē sunt relatiōes rōnis q̄ habēt op-
positaz relationē realē in opposito termino sicut dictū est
de scibili. qđ relatiōe rōnis referē ad sciētia. s. sciētia re-
ferē realit̄ ad scibile. Et hoc mō deus referē ad creaturā
relatiōe rōnis. Sed creatura relatiōe reali ad ipm. Et il-
le modus est cōueniēs relatiōe reali. ⁊ relatiōi rōnis. **U**n-
de est quasi medius q̄tū ad corrūdetia.

Quid sit relatio realis et relatio rōnis. CLXXVII

Uantū ad secūdū vidēdū est qđ sit
relatio realis. ⁊ qđ relatio rōnis. **A**d qđ dicē-
dum qđ relatio realis est qua aliqd̄ habet re-
spectū realē in rerū natura ad aliqd̄ aliud cir-
cūscripto om̄i actu intellect⁹ ⁊ rōnis. **U**nde dato qđ nō es-
set aliqs̄ intellect⁹ conferēs ⁊ cōparans patrē ad filiū. vel
filiū ad patrē. adhuc esset realis respect⁹ in p̄re ad filiū ⁊
ecōtra. ⁊ ideo vtraz est relatio realis. Relatio autē rōnis
dicit̄ respect⁹ qui non est in re extra ad aliud realit̄. Sed
tota habitudo illa inter duos est respect⁹ vni⁹ rei ad aliā
fm̄ intellectū solū cōparatē ⁊ cōferētē sub quadā habituz-
dine vnā rem ad aliā. Et hoc mō est talis respect⁹ in sci-
bili respectu sciētie. **N**isi em̄ esset intellect⁹ cōparās scibi-
le ad sciētia nullus esset respect⁹ scibilis ad sciētia. **U**n
dicit̄ relatio rōnis. qz est a rōne p̄ priuationē vel negatio-
nē vltioris realitatis. Et hoc siue sit respectu vtriusq̄
termini q̄tū ad illas relatiōes sibi mutuo corrūdetes in
essentia rei vel rōnis. Siue sit ex pte alterius termini so-

Tractatus II

lum quātū ad illas que habent correspondentes relationes reales in altero termino alterius modi.

Quot sunt fundamēta in genere relationis realis et quot modi relationū fm ea. Capitulum. CLXXVIII

Clantū ad tertiu scz quot modi sunt relationū in cōparatōe ad fundamētū in quo fundat talis respectus. Dicendū q̄ quinq̄. qz quedā relationes sunt q̄ fundant sup substantiā. quedā sup quātitatē. quedā sup qualitatē. quedā sup pertinentib⁹ ad actionē et passionē. quedā sup rebus mēsuratib⁹ et reb⁹ mēsuratis. Ad relatio immediate fundetur sup substantiā negat ab aliquib⁹. sed credo veriorē opinionē illā q̄ immediate fundet relatio sup substantiā. Unde ita est sortes similis platonī. q̄tū ad animā rationalē sicut fm albedinē. Et iste est primus modus relationum. Patet autē q̄ in diuinis relatio immediate fundat sup substantiā. q̄uis sit disputabile de creaturis. In diuinis autē relatio manet fm p̄riū gen⁹. et ideo oportet ponere vnū modū relationis que fundat in substantia. Istū autē modū philosophus expresse nō ponit. Secundus modus est relationū. que fundatur sup quātitatē sicut referatur duplū ad dimidiū. et sic de alijs. Tertius modus relationū est que fundatur sup qualitate. sicut relatio similitudinis que fundat sup vnū in qualitate. sicut relatio equalitatis fundat sup vnū in quātitate. vt sortes habēs albedinē est similis platonī albo. Quartus modus relationū est que fundant sup pertinentib⁹ ad actionē et passionē. et hoc cōtingit dupliciter. Vel fm virtutē et potentiā actiuā et passiuā. sicut calefactiuū dicit̄ et refert̄ ad calefactibile fm potentiā actiuā et passiuā. Nam calefactiuū est qd̄ potest calefacere. calefactibile qd̄ potest cale fieri. Alio mō fm actionem et passionē in actu sicut calefaciēs in actu refer

De predicamēto relatiōis Fo. CIX

tur ad calefactū in actu. Quintus modus est fm qd̄ fundatur in rebus mēsuratib⁹ et mēsuratis. nō quidā iuxta mēsurā quātitatis sed entitatis et virtutis rei. et sic refertur in ratiōe mēsurati scientia ad scibile. et scibile ad scientiam in ratiōe mēsure. qz veritas et entitas scientie mēsurat̄ ad scibile a quo dependet. Ex quo patet q̄ hic non accipit̄ mēsurā et mēsuratū fm quātitatē qz hoc ad primū modū pertinet. sed accipit̄ fm mēsuratiōē esse virtutis fm q̄ ab eo q̄ res est vel nō est oratio dicitur vera vel falsa. Et ideo patet q̄ differūt illi duo modi. Aristote. autem nō ponit primū modū in. vi. metaph. directe fm aliquos. Vel qz nō nouit. vel qz nō erat sibi necessariū. Tertium etiā modū nō explicauit. qz qualitas nō ordinat̄ ad aliud nisi fm q̄ qualitas accipit̄ ratiōe potētie actiue vel passiue prout est p̄cipiū actionis et passionis et ratione quātitatis. vel ratione alicuius ad quātitatē pertinentis sicut dicitur aliquid albius alio. Et sic dicit̄ simile qd̄ habet vnā qualitatem. vnde nō explicite istū modū sed implicite alios duos ponendo posuit. Explicite autē posuit q. iij. et. v. et isti sunt tres modi relationū apud loquētes cōmuniter vsitati. et a philosopho positi. Primus pertinet ad quātitatē. Secundus ad actionē et passionē. Tertius ad mēsurā et mēsuratū. quorū modorū ratio sic accipitur. Relatio enim est habitudo vnus rei ad alteram. Ordinatur autē vna res ad aliam. vel fm esse prout vna res q̄tū ad suū esse dependet ab alia. et sic est modus tertius. Vel fm virtutē actiuā et passiuā in agendo et patiendo fm q̄ vna res ab alia recipit vel confert̄ aliquid alteri. et sic est secundus modus. Vel fm q̄ quātitas vnus rei mēsuratur̄ per aliam. et sic est primus modus. Ad hos autē tres modos philosophi possunt cōnes relationes reduci. Sed clarus habētur per modū a me positū. Alia autē genera accidentiū potius consequuntur relatio

Tractatus II

nem q̄ possint relationē causare sicut patet. Quia q̄n cōsistit in aliquali rōne ad tempus. Ubi vero in relatione ad locū. Positio aut ordinē partū importat. Ihabit⁹ aut relationē habētis ad habitū. Idcirco in istis nō fundat̄ directe relatio nec eā causant. sed potius eā p̄sequūtur.

Ad diuersa cōueniūt relationi fm q̄ cōparat̄ ad suū fundamentū. ad suū genus. ad suū oppositū. et ad suū principium.

Capitulum.

CLXXIX

Quantū ad q̄rtū videlz vnde habeat relatio q̄ dicat̄ qd vel aliqd. Et vnde habeat q̄ sit ad aliud. et de alijs que sibi p̄ueniūt vel ratioe sui oppositi vel ratioe cause. Est intelligendū primo q̄ aliqd vel qd importat absolutā entitatē. sed ad aliqd importat entitatē respectiua. Quando ergo dicit̄ a doctorib⁹ q̄ relatio ab vno habet q̄ sit qd vel q̄ sit aliquid intelligūt de absoluta entitate. sed q̄n dicūt q̄ ab aliquo habet q̄ sit ad aliqd intelligūt de relatiua entitate. Quo viso dicēdū est q̄ relatio pōt cōsiderari quadrupliciter. Quia vel per cōparationē ad suū fundamentū. vel ad suū genus p̄riū. vel ad suū oppositū. vel ad suam causam vel principū. Si p̄sideret̄ relatio per cōparationem ad suū fundamentū. sic relatio habet entitatē a fundamentō. et sic cadit sub diuisione entis in substātiā et accidens. quorū accidēs cōcernūt substātiā vt cui inest. Et sic relatio reducīt ad genera suorū fundamentorū. et sic dicat̄ quid vel aliqd. Si autē cōparat̄ ad suū gen⁹ p̄riū. sic relatio nō est aliqd. sed ad aliqd. id est nō dicit entitatē absolute sed entitatē relatiua. Nam illud qd cōuenit alicui ratioe sui generis p̄uenit om̄i illius generis sicut sensus cōuenit alicui rōne generis qd est animal. et ideo om̄i animali fm esse aliqd reale nō p̄uenit om̄i ratioi cū sit q̄dā relatio rōnis. ergo nō p̄uenit ratioi rōne sui generis esse

De predicamēto relatiōis

So. CX

aliqd. sed esse ad aliqd cū hoc cōueniat om̄i relationi. Si autē p̄siderat̄ relatio in cōparatione ad suū appositū. sic trahit speciē ab illo et rationē. sicut vna duorū cubitorū trahit rationē dupli ab vna cubitali que est dimidium. Nam si vna nō esset cubitalis. nō esset dupla. Si autē cōparet̄ ad suā causam vel principū. sic dicim⁹ duplicē esse causam. scz effectiua et subiectiua. Causam effectā p̄prie nō habet relatio. cū in ad aliquid nō sit p̄prie motus tanq̄ relatio. sed sit effect⁹ correspondēs agētī. Agens em̄ cui effectus correspondēt oportet esse in creaturis aliquid absolutū. Est em̄ suppositū relatiuū p̄riū in diuinis. In creaturis aut relationes non cōstituūt suppositū. sed supposita p̄stituūt. p̄pter qd actio om̄is agētis naturalis terminat̄ ad aliqd absolutū p̄mo et p̄ se licet ex p̄sequēti terminet̄ ad relationē consequētē. vt augmētatio terminat̄ ad quātitatē quā sequit̄ relatio equalitatis. Alia est causa relationis que dicat̄ fundamentalis siue subiectiua. de qua dictū est in prima cōparatiōe. Et dicat̄ fundamentū qz eo posito vel subtracto. incipit vel desinit esse relatio. Sicut forte existente albo. albedo in platone esset fundamentum similitudinis. qz ea posita vel remota a platone incipit esse in eo vel desinere similitudo ad forte. Aduertendum tamē est q̄ hec duo differūt fundamentū et subiectū. Nam relatio subiectū refert. non autē proximū fundamentum. Fundamētū em̄ nō est p̄prie qd refert̄ sed subiectū. Unde albedo que est in forte nō refert̄ ad platonē. s3 forte. rōne albedinis q̄ est fundamentū similitudinis in forte.

Quot requirunt̄ ad relationē realē et que. CLXXX

Quantū ad quintū scz quot requirunt̄ tur ad hoc q̄ relatio sit realis. Dicēdū q̄ quatuor fm veriorē opinionē. Primū est q̄ illud quod refert̄ relationi reali sit aliquid reale.

Tractatus II

qz nō entis nō est relatio realis. Realiter eñ referri p̄su-
ponit tale esse. et ideo chymera nō pōt referri realiter qz
realiter nō est ens. Secūdu qd̄ requirit ad hoc vt relatio
sit realis est. vt in eo qd̄ referē sit aliqd̄ positiuuz per qd̄
referat̄. in quo fundat̄ relatio. Si eñ nō per illud aliqd̄
positiuū qd̄ esset reale in se sed per positiuū realiter exis-
tens in alio referē. nō esset realis relatio. sed esset relatio
rationis tantū. Et p̄pter hoc scitū nō referē realiter ad sciē-
tiā. qz scitū dicit̄ scitū nō per aliqd̄ existēs in scito s̄z per
aliud existēs in sciēte. et ecōuerso. pater realiter referē qz
aliqd̄ est in p̄e positiuū vnde referē. et nō referē per posi-
tiuū existens in altero. Et ita duo sumunt̄ ex pte subiecti
q̄ referē. Alia autē duo que p̄sequuntur sumuntur ex parte
termini et obiecti. Quorū primum est q̄ termin⁹ ad quez
est relatio sit realis. sicut eñ nō entis ad ens nō potest es-
se relatio realis. ita nec entis ad non ens potest esse rela-
tio realis. Secūdu est q̄ termin⁹ qui refertur sic realiter
distinctus ab opposito termino ad quem refertur. saltem
distinctū esse habeat in esse relatio ab illa relatiōe que est
ad ipsum. et p̄pter hoc relatio eiusdē ad seipsum non est
realis. qz licet in rei veritate aliquid sit idem sibi ipsi. cū
termini istius idemnitatis non sunt distincti realiter. qz
nihil habet idemnitatē ad seipsum vt ad rem a se distin-
ctam. Habet ergo esse relatio realis ex pte vnius termini
quādo habet has quatuor predictas cōditiones. dato q̄
opposita relatio sibi ex opposito termino! correspondēs nō
sit realis sed rationis. Et isto modo relatio creature ad
creatorē est realis quāuis creatoris ad creaturā sit rationis.
Et similiter relatio scientie ad scibile est realis. licet sci-
bilis ad scientiā sit rationis.

Quot et que requiruntur vt relatio sit realis ex par-
te vtriusq̄ termini.

Capitulum.

CLXXXI

De predicamēto relatiōis So. CXI

Clantū ad sextū scz quot requirunt̄ ad
relationē realē q̄ sic est realis q̄ etiā in opposi-
to termino habet oppositā sibi relationē corn-
dentē. et sic s̄m mutuā cornidētiā ex vtroq̄ ter-
mino sunt reales. Dicēdu est q̄ p̄dicte quatuor p̄ditiones
immediate posite et cū hoc vna alia q̄ est quinta. et hec re-
spicit vtrāq̄ relationē et vtrūq̄ terminū scz q̄ vtrāq̄ rela-
tio sit eiusdem ordinis. Et vocāt doctores hāc cōditionē
ponētes esse eiusdē ordinis. quia si relatio vni⁹ extremi
sit infinita et extra om̄ne gen⁹. q̄ relatio oppositi extremi si-
militer sit eiusdē ordinis et conditionis q̄ similiter sit in-
finita et illimitata et extra om̄ne gen⁹. Et ista est in relatiōi-
bus diuinis. Nam sicut relatio qua pater referē ad filiū
est extra om̄ne gen⁹. ita relatio q̄ referē fili⁹ ad patrē. Et
mutuo sibi cornidēt in hoc qd̄ est esse extra om̄ne gen⁹ et es-
se infinitū et illimitatū. Vel etiā dicuntur eiusdē ordinis si
vna est finita et infra genus q̄ relatio oppositi extremi si-
militer sit eiusdē p̄ditionis. Et illo mō sunt eiusdē ḡnis et or-
dinis in hūanis relatio p̄ris ad filiū. et relatio filij ad pa-
trē ecōuerso. Et qz relatio dei ad creaturā non est eiusdē
ordinis cū relatiōe creature ad deū. Et id nō pōt esse rea-
lis relatio s̄m mutuā cornidētiā ex pte vtriusq̄ extremi.

Qd̄ nō est vna relatio duoz extremoz. imo sūt due ali-
quā solo nūero. aliquā sp̄e. aliquā ḡne differētes CLXXXII

Clantū ad septimū pōt p̄cludi ex di-
ctis q̄ falsa est imaginatio quorūdā q̄ imagi-
nant̄ q̄ inf̄ duo extrema relatiua sit vnica re-
latio q̄ vnū ad aliud referat̄. sic in locali distā-
tia est eadē distātia numero inter duo extrema. sic vnus
motus duozū extremozū qd̄ est falsum. imo sunt due rela-
tiōes nūero differētes aliquā. aliquā sp̄e. aliquā ḡne. Nume-
ro. solū vt cū vnū egle referē ad alterū. Duo eñ egle re-

Tractatus II

ferunt ad iucē relationib⁹ solo numero differētib⁹. Spe-
cie aut vt relatiua suprapōnis ⁊ suppōnis referunt ad in-
iucē relatiōib⁹ spē differētib⁹. sicut relatio dñi differt spē
a relatione serui. Sine aut cū relatiua sunt talis p̄ditōis
quoz vnū referē relatione reali et aliud relatiōe rōis. tūc
enī referunt relationib⁹ gñe differētib⁹ vt sciētia ⁊ scibile

**Quod relatio potest esse inter duo extrema non rea-
lis.**

Capitulum CLXXXIII

Quantum ad octauū potest cōcludi

q̄ non est necesse q̄ si vna relatio vnus extre-
mi est realis q̄ relatio alterius extremi sit rea-
lis. Et ideo non est idē dicere q̄ relatio sit rea-

lis. et q̄ habeat duo extrema realia. q̄ potest habere duo
extrema realia. ⁊ tamen esse relatio rationis: nō potest tū
esse ecōtra scz sine duobus extremis realibus esse relatio
realis. Nec etiā est idē dicere q̄ relatio sit realis et q̄ ha-
beat correspondentem realez relationi in opposito termi-
no. q̄ potest esse realis sine hoc. Ende habere correspon-
dentem realez relationem in opposito termino addit su-
per h̄ q̄ est esse relationem realem.

**Ad omīs relatio realis fundat vel supra substātiā:
vel quantitatem vel qualitatem v̄ sup pertinentibus ad
actionem vel passionem vel habentibus rationem mensu-
re et mensurabilis.**

Capitulum CLXXXIII

**Quantus ad nonum scz quot modis
contingat esse relationē realem.** Dicendus est
q̄ in genere quatuor modis. quia omnis rela-
tio talis est fm q̄ fundatur in substātia vel q̄

titate vel qualitate vel in p̄tinentibus ad actionez ⁊ passi-
onem vel habentibus rationē mēsure v̄ mensurabilē. Et
sic contingit esse relationem et hoc quintuplici genere s̄-
cut prius expositum est.

De predicamēto relatiōis

So. CXII

Quō differt natura a suo fundamēto CLXXXV

Quantus ad decimū scz quō differat

q̄ relatio a suo fundamento vnū soluz infero q̄
tum est ad veritatem quā credo scz q̄ relatio
nō differat realiter a suo fundamēto sicut dif-

ferūt due res ⁊ due nature quarū vna non est alia sicut si
militudo et albedo sup quam fundatur ratio similitudi-
nis non differunt intrinsece. Sed tamen potest dici q̄ dif-
ferūt extrinsece. q̄ ip̄a relatio importat aliquid quod nō
est ipsuz fundamētuz. Illa enī res eadē formaliter q̄ fac-
sortes. albū scz albedo facit ip̄z similit̄e platoni albo. nec si
militudo aliqd intrinsece addit supra albedinē existētes
in sorte q̄ diuersuz sit ab albedine. s̄ extrinsece similitu-
do sup albedinē addit ⁊ ip̄ortat coexistētiā alic⁹ existētis
in platone cui ē filis ⁊ h̄ ē albedo. Sic ḡ fundamētū rela-
tiōis ⁊ relatio ⁊ albedo ⁊ similitudo se vident̄ h̄re q̄ sint idē
intrinsece realit̄ s̄ extrinsece ip̄a relatio vt similitudo addit co-
existētiā alic⁹ alti⁹ in aliquo r̄spectu cui⁹ p̄ similitudinē ē illi
p̄formis. h̄ aut q̄ realit̄ nō differāt p̄bat rōne p̄muni. Nā
nullo mō videt̄ intelligibile q̄ aliqd aduēiat alicui rei de
nouo differēs realit̄ ab eo ⁊ ab oī q̄ in re erat. et sic faciēs
realē p̄positionē cū eo ⁊ illō subiectū in nullo sit mutatu.
cū mutari fm p̄m nō sit aliud realiter. q̄ rē esse aliter nūc
q̄ pri⁹. S̄ relatio pōt aduenire alicui nlla mutatiōe factā
in eo s̄ in altero vt si sortes sit alb⁹ et plato de nouo effi-
ciatur alb⁹. sorti de nouo aduenit relatio similitudinis nul-
la i eo facta mutatiōe s̄ in platone. ergo videt̄ q̄ relatio
nullo mō differat a fundamēto. vt similitudo ab albedine
nec facit p̄positionē cū eo. Et sic intrinsece sunt idē realit̄ cū
sine mutatiōe s̄iecti adueniat vt in exemplo posito. Et
idem dicit̄. v. Methaphi. Reliqua de hoc p̄termitto.

Quot modis p̄tingit esse relationē rōis CLXXXVI

p

Tractatus II

Clantuz ad undecimū scz de relati-
one rationis quot modis ptingat dicendū est
Quid sit relatio rōnis dictū est prius. Quot
aut requirant ad h q sit relatio rōnis 7 quot
modis ptingat siml ostendit. Nam cū relatio rōnis sit in
defectu relationis real. vbi cūqz deficit aliqd de reqsitis
ad relationē realē habitudinē aliq existēte inter extrema
quocūqz mō erit relatio rōnis. Et h puz deducēdo p singu-
los modos pri^o positos. Si enī ptra p^omas pditionē non
ens ponat aliqū habitudinē habere ad ens erit relatio
rōnis tantū. sic si ponat q mortui fuerūt priores nobis vi-
uentibus. hec relatio p^o ad nos posteriores est relatio
rōnis. Si etiā. ptra scōaz ponat q aliud relatiuū referat
nō p illud q i ipō est. sed p illō q in alio est positiue. erit
relatio rōnis. 7 sic referē intellectū ad intellegētē vl scitū
ad scientē 7 hmōi. Si ptra tertiam pditionē entis ad non
ens sit aliqua habitudo sicut est cū dicim^o. et nos sum^o p
ores posteriorib^o futuris. ibi relatio importata p illā pri-
oritatē ē relatio rōnis. Si aut ptra qrtū deficit i illis vbi
confiderat aliqua habitudo q termini relationū oppositi
nō sunt distincti in eē relatiuo saltē nō erit relatio realis
sz rōnis sicut ptingit in relatione idēmitatis qū idē re-
ferē ad seipm vt dicēdo idē eidē idē. Pref hos modos re-
latiōis rōnis. ponit vn^o aliū scz qū ponitur relatio rōnis
p^o etiā relatio nō referē mediāte alia relatione vl p aliā
relationē. Unde i creatur^o paternitas nō pūgit subiecto
per aliā relationē mediā. Et istos modos inuuit doctor p
munis p^omo sniaz di. xxvi. arti. i. Et inde vident^o doctores
aliū sumpsisse p oppositū relatiōis rōnis ad relationē rea-
lē illa quatuor que debēt requiri ad ipaz de quib^o dictuz
est pri^o. Sunt nihilomin^o multi aliū modi relatiōis rōnis
Sicut qū duo entia rōnis referunt ad inuicē in plib^o mo

De predicamēto actiōis Fo. CXIII

dis alijs. qui tñ omnes reducibiles sunt ad istos.

De p^oncipibus ad predicamētū actiōis. CLXXXVII

Est predicta dicendū restat de qu-
p to predicamēto qd dicit actio. Circa qd consi-
derāda sunt duo. Primo quid est actio in ge-
nere. Secundo quid est actio manens 7 trāsi-
ens et quomodo differunt. Quantū ad primum videnda
sunt quinqz. P^omo quid est actio diffinitiuē. scōdo quo-
modo se habent ad passionē. tertio quō habet se ad agēs
7 paties q^oto quō ad formā acquisitaz p actionē. quinto
quō facit speciale predicamentū a passione.

Quid sit actio fm sui diffinitionez.

Quantū ad p^oimū sciēdū q auctor sex pncipio:um
diffinit actionē sic. Actio ē fm quā in id qd subij-
citur agere dicimur. Que diffinitio p partes singulas sic
declarat. Dicit em actio 7 nō agere: qz actio est nomen et
agere verbū. Et iō actio cū sit nomen significat naturam
quadā simplicē p modū p se stātis. Sz agere cū sit verbū
significat p modū fluxus. et iō cū sit magis pueniēs rōni
predicamēti mod^o significādi nomis qz verbi. dicit actio
et nō agere. Dicit aut fm q. vbi notandū q hec ppositio
fm dicit habitudinē cause ad causatū. Quānis aut dicat
in diuersis locutionib^o diuersarū causarum habitudines
hic tñ dicit habitudinē cause formalis sicut si dicerē pari-
es est albus fm albedinez. Dicit vlti^o in id qd subijcīt.
vbi sunt duo. Et ideo est intelligendū q actio nō soluz re-
quirit terminū a quo sz etiā terminū ad quē qui termin^o
est ipm passus. Et iō dicit in id q subijcīt q ē ipm passus
Actio aut nō solū stat ad ipm passus sicut motus localis
ad terminū. sz penetrat 7 trāsmutat ipm. ideo dicit in id
7 nō ad. Dicit aut agere dicunt^o 7 nō dicunt^o. qz in istis infe-
rioub^o non inuenit omis mod^o actionis nisi in hoīe solo.

Tractatus II

hic autem non diffinitur actio ut distinguitur contra passionem. sed ut eas comprehendit. Quomodo autem ad inuicem se habent actio et factio infra dicetur.

Quomodo actio et passio sunt unum motum realem. CLXXXVIII

Secundo dicendum est quomodo actio se habet ad passionem. Ad quod dicendum est quod secundum philosophum in principio in philosophorum. Actio et passio sunt unum motum realem. et idem unum actum duorum. scilicet agentis et patientis. sicut dicitur agentis per denominationem ut a quo. et patientis per realem receptionem ut in quo. Quomodo autem diuersorum potest esse unum actum declarat sic. Si due essent potentie terminum. nunquam ex eis fieret unum secundum esse nec iterum si duo essent in actu simpliciter nunquam ex eis fieret unum secundum esse. Sed quando unum est in potentia alterum in actu sicut patet in materia et forma tunc fit unum secundum esse. Et hoc est verbum philosophi. ij. de anima quod non oportet querere quomodo ex figura cere et cera fiat unum. Eo enim ipso quod cera est in potentia ad talem figuram ex illis duobus fit aliquid unum. Ex quo patet quod nunquam unum esse est a duobus quorum quodlibet sit in actu vel quodlibet in potentia. et per simile in proposito. si essent duo quodlibet in actu vel quodlibet in potentia in quantum tunc huiusmodi nunquam agerent ad inuicem nec paterentur nec illis duobus possit competere unus actus. sed si unus sit in actu alterum autem in potentia quia eadem actio procedet ab agente suscipiente in passio. unum et idem erit actus agentis et patientis sicut non eadem ratione quia agentis in actu ut influit: patientis autem ut est in potentia et ut recipit actionem. Idcirco potest esse ut patet unus actus. et ita realiter actio et passio unus motus sunt. sicut eadem via est ab athenis usque ad thebas et contra. et idem spatium a sursum usque deorsum et a deorsum usque sursum. Unus ergo et idem motus dicitur actio et passio: actio ut denominat ipsam agentem a quo est et in quo non est et passio ut denominat passum in quo est et a quo non est.

De predicamento actionis Fo. CXIII

Quomodo se habent actio et passio ad agens et patientes

Capitulum. CLXXXIX

Actio ex istis patet quomodo se habet actio ad agens et patientes. Quia enim actio et passio sunt unus motus qui est accidens in ens. Nullum autem accidens sit in duobus subiectis sequitur quod cum passio sit in patiente sicut in subiecto. quod nullo modo sit actio in agente sicut in subiecto. sed solum in patiente. et hoc idem patet: quia cum actio sit quidam motus. si actio esset in agente sequeretur quod omne agens moueretur quod est falsum. Relinquitur ergo quod actio et passio cum sit unum motum sunt in patiente sicut in subiecto et ipsum denominatur a passione et non ab actione. sed idem actus non est in agente: sed ab agente et ab eo denominatur in quantum ab eo est. et dicitur actio. Ex quo patet quod idem accidens aliquando denominatur aliquid ut subiectum in quo est aliquando ut causam effectiuam a qua est. Primo modo denominatur passio: secundo modo agens codez accidente qui est unum actus scilicet actio et passio.

Qualiter se habent actio et passio ad formas per motum acquisitam

Capitulum. CXC

Qualiter autem quarto se habeat actio et passio vel motus ad formam per motum acquisitam. Sciendum est quod quidam dicunt quod actio et passio sint diuersa re ab inuicem et a forma que acquiruntur subiecto. Unde imaginatur quod per actionem et passionem fiat res. non sicut per causas agentem vel materiale. sed sicut per quandam viam usque ad terminum. ita quod via non est causa agens sicut est medium per quod fit transitus. sic quod per actionem intelligatur agens attingere usque ad formam productam. actiue passio vero per passionem passive. Sed huic opinioni non assentio quia videtur esse directe contra philosophum. Alii dicunt quod actio et passio ab inuicem

p in

vel a forma acqui sita nō differunt realiter q̄ sic ostendit
Actio et passio sunt vn̄ mot⁹ et sunt in paciēte sicut in sub
iecto q̄ sunt q̄dā res causate in subiecto ab ip̄o agēte. His
aut̄ res causata ab ip̄o agēte in passio est q̄dā forma. Nam
forma et actus subiectum informās vident̄ esse idē. Que
libz aut̄ forma in subiecto fit p̄ aliquā actionē v̄l passionē
Tūc ḡ si p̄ma actio recepta in subiecto est forma et fit alia
actio erit p̄cessus in infinitū. si aut̄ nō fit alia eadē rōe for
ma q̄libet poterit eē actio et passio: et iterū q̄libet actio et
passio erit forma recepta ī subiecto. Et iō ponit h̄ opinio
q̄ eadem res q̄ d̄ forma: dicit̄ actio et passio: d̄ motus et
mutatio. Dicit̄ em̄ forma fm̄ qd̄ dat esse rei in qua est. Di
citur motus: fm̄ q̄ ipsa forma est in fieri et in fluxu. Di
citur aut̄ mutatio fm̄ q̄ per eā subiectū se habet aliter nūc
q̄ prius. D̄ aut̄ actio fm̄ q̄ denotat agēs in q̄tū agēs ip̄a
forma facit aliqd̄ eē actu. Dicit̄ aut̄ passio fm̄ q̄ aliquod
patiēs fit ea actu susceptiue. Et f̄z hos modos calor rece
ptus in ligno ab igne calefaciēte: d̄ forma acq̄sita. Et d̄
calefacere ignis calefacientis et calefieri ligni patiētis. et
dicit̄ calefactio put̄ noīe calefactiois importat̄ motus v̄l
mutatio: et h̄ac opinionē reputo veriorē.

Quō actio et passio faciūt diuersa p̄dicamenta q̄uis
realiter sint idem. Capitulum CXXI

Quinto videndū est quō actio et passio

cum sint eadē res faciūt vt esse p̄nt duo diuer
sa p̄dicamenta. Ad qd̄ ostendendū p̄mitto duo.

Primo q̄ diuisio entis in .x. p̄dicamenta vel cuiuslibet ge
neris in multas species: nō est diuisio realis q̄uis sit diuisio
eorū q̄ sunt realia. Nulla em̄ diuisio ē realis nisi ei⁹ qd̄ fit
it̄ vnū numero fm̄ rem. Ens aut̄ reale .x. p̄dicamentoz v̄l
quodcūq̄ genus respectu suarū sp̄erū. nunq̄ fuit vnū ens
reale numero. licz aut̄ diuisio nō sit real̄ cū qd̄libz ens di

n̄sum est ens reale. Et ideo nō oportet diuisiones p̄dica
mentoz vel generū quālibet esse reales sed bene oportz
qd̄libz diuisum esse rem verā. Secō p̄mitto q̄ cūz ens di
uididat̄ in ens reale et rōnis. q̄ om̄ia entia rōnis et entita
tes et differētiā h̄nt a rōne. Et iō nulluz ē in p̄dicamēto vt
nūc suppono. Entia aut̄ realia h̄nt quādā verā entitatē p̄
ter actū rōnis speculatiue. S̄z aliq̄ p̄t̄ idēz re differre
rōne a seip̄o vt sortes sedēs a se nō sedente. et talia entia
nō creata sunt in aliquo p̄dicamentoz. Quantū aut̄ diui
sio talū p̄t̄ esse rōnis q̄uis ip̄a sint entia realia p̄nt esse
in diuersis p̄ntis ex diuersa p̄sideratiōe rōnis sicut sup̄
ex̄p̄sse patuit in tractatu de quarta specie q̄litar̄. Ex istis
ad p̄positū q̄uis actio et passio sint vna et eadēz res et vn̄
act⁹ simpl̄it̄. t̄r ex diuersitate rōnis p̄t̄ esse q̄ faciāt duo
p̄dicamēta et t̄n qd̄libz eorū res vera est tā actio q̄ passio.
S̄z eorū diuisio et diuersitas non est realis s̄z fm̄ rōnez t̄n
Vn̄ idē act⁹ differt rōne vt est ab hoc et sic sumit̄ p̄dimētū
actionis: Et vt ē in hoc a quo sumit̄ p̄dicamētū passionis
Et ē s̄l̄e in ex̄p̄lo phi. ij. phi. qz eadē est via athenis vsq̄
ad thebas: et ecōuerso. sed nō ē idē distare: qz ille q̄ est the
bis distat ab athenis et nō a thebis. Ille aut̄ q̄ est athenis
distat a thebis et nō ab athenis. Et s̄l̄r sicut est eadē via
iter athenas et thebas nō aut̄ idē distare. ita sūt eadē res
actio et passio: s̄z nō idē p̄dicamētū. S̄z hic difficultas in
surgit: qz si differētia rōnis faciat diuersa p̄dicamēta. er
go q̄libet differentia rōnis faciet diuersa p̄dicamēta: et sic
erūt q̄si infinita. Ad hoc dicēdū est q̄ nō q̄libet differentia
rōnis faciet differētiā p̄dicamentoz: sed differentia illaz
rōnum que non sunt reducibiles ad vnā rōem vniucos
Talis aut̄ differentia nō excedit numerū decē p̄ntozum:
p̄pter quod non sunt nisi decē p̄dicamēta. hoc aut̄ sup
ponatur ad p̄ns aliqualiter in generali aut̄ p̄t̄ patere su
perius vbi est posita p̄dicamentoz distinctio.

p̄ iij

Tractatus II

De actione in manēte et transeunte. Ca. CXCII

Secūdo vidēdū est de diuisione actio-
nis quā posuit phus. ix. metaphi. q̄ scz actio-
nū alia est manēs alia trāsīens. Circa q̄d fa-
ciēda sunt tria. Primū est ostēdere quō diffe-
runt et quō cōueniūt ad inuicē hec tria scz agere facere et
operari. Secūdū est q̄d est actio manēs et trāsīens et in qui-
bus cōueniāt. Tertiuū est quō se habent ad inuicē. in quo
scz cōueniūt et differūt actio manēs et trāsīens.

Quomodo cōueniūt et differūt facere agere et opera-
ri. et quibus cōueniūt. Capitulū. CXCIII

Idēdū est ergo primo quō differūt
ista tria scz operatio actio et factio. Et dicēdū
est q̄ sicut magis cōmune et min⁹ cōmune et
respectu diuersorū obiectorū. Quia opatio est
cōmune ad actionē et factionē. et actio ad factionē. Omnis
em̄ factio actio quedā est et nō ecōuerso. qz nō omnis actio
factio est. Omnis autē actio et factio opatio est. sed nō econ-
uerso. qz aliq̄ opatio est que ppria et stricta acceptōe neqz
est actio neqz factio. Igitur de factioe loquēdo dico q̄ fa-
ctio pprie est illa actio cuius principiū est ars mechanica
que assumit materiā exteriorē nō solū ad vsum sed etiaz
ad transmutationē in formā. sicut faber assumit ferrū vt
transmutet in cultellū. et domificator ligna vel lapides vt
transmutet ad formā domi⁹. et talis factio et actio et opatio
et in talib⁹ factioib⁹ semp pter opationē relinquit aliq̄d
opatu qd est finis pter opationē. Igit facere est agere et
opari. et factio est actio et opatio. quapropter nō incōue-
niētē dicūt q̄ ars sit recta ratio factibiliū. qd est intelligē-
dū de arte mechanica. et de ista q̄ assumit materiā ad vsum
et ad trāsmutationē ad formā. Et ideo artes mechanice
factiue dicunt. Actio autē pprie dicitur opatio cui⁹ pncipiū est

De predicamēto actionis. Fo. CVI

vel potētia naturalis actiua. vel ars q̄ assumit materiā so-
lū ad vsum. et nō ad trāsmutationē ad formā. Vbi gr̄a. de
ytroqz. Quia em̄ ignis habet potētiā naturalē ad calefa-
ciēdū vel cōburēdū. calefaciēdo lignū dicitur agere et cōbu-
rēdo similis. et tā calefactio q̄ cōbustio dicitur actōes s̄z nō
pprie factioes. qz nec calefacere nec cōburere est pprie fa-
cere s̄z agere. Similis autē qm̄ ars aliq̄ est actiua et ei⁹ actio
in exteriorē trāsīt materiā nō tū assumit materiā ad trās-
mutationē sed ad vsum solū. talis opatio dicitur actio et nō
factio. Sicut habēs artē equestre assumit equū ad eq̄tā-
dū. et cytharizator cytharā ad cytharizādū. Et equitatio
est actio trāsīens. et cytharizatio et q̄libz est opatio et actio
sed nō pprie factio. Et q̄libz scz eq̄tare et cytharizare est
agere et opari. s̄z nō pprie facere. Unde pter sciētias facti-
uas. vi. metaphi. ponunt actiue pueniētē. Operatio autē
istis puenit et ultra. Vbi intelligēdū q̄ forme q̄ sunt actus
dupliciter p aliquā dictionē significari pnt. Vno mō p me-
dū p se stātis et pmanētis. Et qz natura nois est sic signifi-
care. ideo semp forma sic significat p nomē. vt forma lu-
cis p nomē qd est lux. et forma albedinis p nomē qd est al-
bedo. Alio mō eadē forma significat p modū act⁹. et cui-
usdā mot⁹ flux⁹ et fieri. Et qz verba tali mō sunt signifi-
cativa. ideo forma aliq̄ significat p dictionē verbalē. et tūc
videt importare quēdā fluxū et motū. et p psequēs quēdā
actū. et sic forma lucis significat verbaliter p hoc verbū luce-
re. et forma q̄ est calor p hoc verbū calere. et albedo p hoc
verbū albere. Calor em̄ et calere idē sunt q̄tū ad principa-
le significatū. Lux etiā et lucere idē sunt. qz vtrūqz impor-
tat ipsam formā lucis. sed nomē qd est lux per modū per-
manētie. lucere autē qd est verbū p modū act⁹ cuiusdā et
fluxus. et ideo cū lucere sit cōcretū verbale. significat qdē
ipsam formā lucis p modū act⁹ fluētis in subiecto ipsum
subiectū cōnotādo. Unde lucre nihil aliud est q̄ lucē ha-

bere et in actu lucis esse. Operatio ergo putabitur abstrahi ab actione et factioe puenit actui formali quod est lucere. unde lucere potest dici operatio et non actio vel factio proprie loquendo. quod nihil est facere actiue sed est ipsa forma. Et nomen operationis puenit isti actui formali. Patet ergo que est differentia inter actionem et factionem et operationem. quod factio est proprie artium mechanicarum et artificialium. Actio autem est potentiarum et subiectorum naturalium et artium materiam ad usum solum assumendum. Operatio ultra hoc est actuum formalium. quorum proprie non est factio nec actio. aliquando tamen usus loquendi accipit unum pro alio. et tunc sumuntur equo. sic quod diceret quod pictor faceret parietem album. et albedo facit parietem album. quod ibi facere equo uoce sumitur. Pictor enim facit parietem album effectiue. et hoc est facere proprie. albedo autem facit parietem album formaliter. et hoc est facere improprie. quod hoc nihil aliud est quam parietem habere actum albedinis. vel actu habere ipsam albedinem. vel esse in actu albedinis. quod est albere. quod omnia idem sunt realiter.

Quid est operatio manens et transiens.

Secundo videndum est quod sit operatio manens et transiens.

Ad quod videndum est quod communis positio est hec quod operatio manens et transiens sic sumuntur. Quod operatio manens est que manet in operante. ita quod non transeat in extrinsecam materiam. sicut intelligere uelle lucere. et homini. Sed operatio transiens est illa que ab operante transit in extrinsecam materiam in qua suspiciatur. sicut calefacere est transiens quod transit in materiam ligni ut illuminare et edificare. Et breuiter omnis actio que ab agente recipitur in aliqua materia in quantum actio transit dicitur transiens. Quamuis ergo hec sint dicta communia tamen ut adhuc fiat amplius manifestum attendendum est aliquid speciale iuxta quorumdam doctorum subtilium sententiam. Et sciendum secundum eos quod operatio manens est pura receptio actus in subiecto et non est aliquid agere effectiue. sed est uel recipe purum quantum ad principium materiale. uel quantum ad principium formale est facere formaliter ta-

le quod nihil est aliud quam esse in actu formali ipsius forme. Hoc autem quod dico quod operatio manens non est aliquid agere effectiue. intelligo supposito hoc quod multum uidetur rationale sed quod nihil unum et idem sit actiuum et passiuum respectu euidem. quod si aliquid per accidens posset esse productiuum alicuius actus et susceptiuum eiusdem secundum idem. tunc operatio illa manens esset aliquid producere effectiue. sicut aliquid ponit de intellectu et actu suo. Ad hoc ergo ostendenda premitto quod omnis operatio est alicuius. Hoc autem quod dico alicuius est casus genitiui et importat habitudinem cause sui principii. Sunt autem quatuor cause scilicet efficiens et finalis que sunt extrinsece effectui. et formalis et materialis que in compositis ex materia et forma intrinsece sunt et de essentia rei. non autem in alijs. Quamuis igitur omnibus talibus attribuat operatio. cause tamen finali non attribuit alia causalitas a causante agenti pro eo quod eius amore agens agit. et in hoc consistit causalitas eius. Attribuit ergo operatio agenti et forme et materie et est operatio cuiuslibet. sed est materie sub habitudine principii materialis. Et operatio est ipsius principii materialis sicut susceptiuum. quod eius est recipe actionem et perfectionem. Est autem forme sicut principii quod facit formaliter tale quod nihil est aliud quam dare actum formalem formaliter. Principii autem effectiui est tanquam eius quod facit tale effectiue. sicut lucere in luna est operatio effectiue. et sicut esse efficiens ipsius solis qui causat lucem in luna. Est etiam lucere ipsius lune tanquam principii materialis et susceptiuum. quod ipsum lumen suscipit. Et est etiam lucere operatio ipsius lucis tanquam principii formalis cuius est dare actum formalem formaliter. Ex quibus patet quod operatio est cuiuslibet principii et materialis et formalis et efficiens sed sub diuersa habitudine. Illis suppositis uidetur mihi saluo semper iudicio meliori quod operatio principii effectiui semper est transiens per se loquendo. Quis per accidens possit esse manens. ut si aliquis faceret actum in seipso ita quod idem secundum

Tractatus II

idē esset agēs et patiēs si hoc esset possibile. Quid autē opatio pncipij passiui sit manēs patet satis ex se. sicut lucere manet in lucēte. qz solū passiui est recipe et nō extra emit-tere inq̄tū esset illi⁹ passiui. Quid etiā opatio pncipij for- malis sit manēs patet. Nam opatio pncipij formalis nō est aliud q̄ esse formā q̄ aliqd̄ est tale formalit̄ nec differt ab ipsa forma nisi in voce significāte. Ipsa em̄ forma ut sumit̄ sub habitudine pncipij formalis significat̄ noīalit̄. Et ut sumit̄ sub habitudine opatiōis significat̄ verbalit̄. et sic formalis opatio forme q̄ est lux est lucere. et albedi- nis est albere. et caloris calere. Et patz qz hec om̄ia manēt sicut lux in lucēte. albedo in albedine. calor in caleſcente. Est tñ sciēdū qz aliter est manēs opatio pncipij passiui et aliter pncipij formalis q̄ dupliciter differūt. Primo qz ipsa opatio pncipij passiui q̄ est ei⁹ nō actiue s̄ susceptiue est in ipso pncipio sicut in subiecto et sicut supaddita pfectio realit̄ differēs ab eo. sic lucere solis vel lune. differt a sole et luna q̄ sunt susceptiua lucis. Opatio vero pncipij for- malis manēs q̄ est esse reale formalit̄ nō est in ipso pnci- pio formali sicut in subiecto. nec est aliqd̄ additū ipsi for- me realit̄ ab ea diuersum s̄ est in materiali pncipio sicut in subiecto eo mō quo etiā ipsa formalit̄. An lucere cale- re albere nō differunt a luce calore et albedine. nec lucere est in luce sicut in subiecto s̄ in lucēte. Et idē est in alijs. S̄ scdo differūt. qz opatio pncipij passiui est recipe actū ab alio sicut a causa efficiēte reducēte ipm̄ de potētia ad actū. Opatio autē pncipij formalis absolute accipiēdo p eo qz est esse formalit̄. tale nō importat esse ab alio sicut a causa efficiēte. An lucere in luna q̄ quis habeat causam ef- fectiua s̄z ipm̄ solē. tñ put est opatio lucis nō est a lucē- te effectiue. Quid autē opatio pncipij effectiue p se loq̄ndo sit trāsies et nō manēs patz. qz illa opatio dicit̄ trāsies et nō manēs q̄ respicit illud a quo est talis opatio ut eius a

De predicamēto actiōis Fo. CXVIII

quo est et nō ut eius in quo est. Sed opatio pncipij effecti- ue est hmōi. qz est ei⁹ cuius est ut a quo est. et nō est ei⁹ ut in quo est nisi p accidēs. si forte possent pcurrere in idē pncipiū actiū vel passiū qd̄ multi reputāt impossibile. Et cōfirmat̄ hoc qd̄ opatio actiui pncipij semp saltē p se sit trāsies. qz. v. metaphi. dicit̄ qz potētia actiua est pnci- piū trāsmutādi aliud inq̄tū aliud. An talis actio trāsies semp est in alio simpliciter. Si autē est in eodē hoc erit p ali- quā differētiā passiui ab actiūo quecūqz sit illa. Ex dictis pcludo qd̄ subtilit̄ intuēti ut patet ex dictis opatio respi- cit pncipia sua sub diuersa habitudine. qz opatio respicit pncipiū passiū ut in quo est. formale ut qd̄ est. efficiēs ut a quo est. Scdo pcludo qz hec distinctio pōt stare cū dictis cōmūb⁹. qz nō videt̄ habere diuersitatē nisi q̄rū ad pncipiū effectiū. de quo patz qz si loq̄mur p se. cū nō sit idē agens et patiēs semp opatio erit trāsies. et sic intelligen- re nullo mō esset actio realis nisi solū grāmicalit̄. sicut lucere respectu lucis. s̄z solū intellectio ess̄ act⁹ intellect⁹ vel intellectiōis recept⁹ intellectu causat⁹ effectiue ab ob- iecto. et sic esset intelligere actio manēs. et p modū pncipij formalis et materialis qz multi ponūt. Si autē cōtingat qz p accidēs sit aliqd̄ idē agēs et patiēs sicut quidā dicūt qz intellect⁹ est pductiū sue intellectiōis et receptiū sicut actio agētis in tali opatio erit manēs. qz nō trāsit in alte- rum subiectū et erit eius ut a quo et ut in quo. Et sic intel- lectio erit operatio manēs tam respectu pncipij actiui qz formalis et passiui. et idē dico de videre et similib⁹. Non tñ determino plus pro nūc an intelligere et videre sint actio solū grāmicaliter. ita qz solū sit actus obiectōrū et non actiones potētiarū. vel sicut etiā potētie actiue et ita sint potētiarū actiones.

In quo cōueniūt et in quo differunt operatio manēs et trāsies. Capitulum. CXCIII

Tractatus II

Tertio vidēdū est pcludēdo breuiter in quo cōueniūt et in quo differūt opatio manens et trāsies. Et dicēdū q̄ cōmuniter ponit̄ q̄ pueniūt in hoc q̄ vtraq̄ pōt dici opatio tā trāsies q̄ manēs. qz nomē opatiōis est vtrūq̄ cōmune. Differunt autē in tribus. Primo qz si velim⁹ pprie loqui om̄is opatio trāsies dicit̄ opatio. et vltra hoc actio vel factio. Actio quidē respectu agētis cuius actiōis principiū est potētia actiua naturalis. cuius actus in alio recipit̄ ab agēte. et si nō alio vt supposito in alio. tū vt in subiecto. Et iterū cui⁹ principiū est ars vel sciētia actiua q̄ assumit̄ materiā exteriorē in quaz transit solū ad vsum. Factio aut̄ respectu agētis artificialis. cuius principiū in agēdo est ars mechanica et trāsit in materiā exteriorē artificiali. Operatio aut̄ in manēs si pprie loqui volum⁹ nō dicitur actio neq̄ factio maxime si opatio in manens sit solū illa que est opatio principij passiuī et formalis et nō effectiui. Si autē posset dici opatio manēs aliquo mō principij actiui tūc posset dici actio licet nō factio quicquid tū sit de hoc large loquēdo opationē in manētē vsus loquētū vocat actionē. s; hoc est valde larga acceptiōe. Secūdo differūt opatio manēs et trāsies. qz opatio manēs est perfectio operātis. vt lucere est pfectio lucētis et hmoi. s; opatio trāsies est pfectio operati. sicut edificare est pfectio edificij et sic de alijs. Hec aut̄ differētia si applicet̄ ad p̄dicta pōt patere. Si em̄ accipiam⁹ opationē manentē esse principij passiuī. qz om̄is eius opatio que est eius solū vt susceptiui est pfectio eius et nō alterius susceptiui. cū nulum accidēs sit in duob⁹ subiectis vt patet. qz illa opatio que est principij passiuī est ipsius operātis isto mō et nullius alterius. Si aut̄ accipiam⁹ opationē principij formalis mō prius declarato patet q̄ etiā est eius perfectio nō

De predicamēto passiōis Fo. CXIX

quidē superaddita vt prius dictū est. sed eius quod facit tale formaliter. Si aut̄ ponam⁹ operationē principij efficientis semp trāscentē sic nō esset perfectio operātis aliqua vt in quo sed vt a quo. Sed si ponat̄ q̄ aliqd agens est principij opatiōis vt a quo per modū agētis. et vt in quo per modū suscipiētis. simul sic q̄ nō trāseat in aliud subiectū sic telis opatio erit pfectio operātis et vt in quo est opatio subiectiue. et vt a quo est effectiue. Tertio differunt in hoc q̄ nulla opatio manēs cōstituit aliqd operatum preter opationē. vt videre intelligere lucere et hmoi. Sed operationē in exteriorē materiā trāsies est duplex. Quādoq̄ em̄ aliquis exteriorē materiā assumit soluz in vsum. sicut equū ad equitādū. et cytharā ad cytharizādū. Quādoq̄ aut̄ assumit̄ materia nō solū ad vsum: sed etiā vt immutet̄ ad aliquā formā. sicut cū artifex facit lectuz aut domū. agit̄ operatio transiens in qua materia solū in vsum assumit̄. nō habet ex sui natura q̄ aliqd aliud operatum manēs per se et directe cōstituat̄ sicut nec operatio manēs. et sic in vtraq̄ opatiōe tam manēte q̄ trāscentē. illo modo operatiōes sunt fines. Sed in ista operatione trāscentē in qua assumit̄ materia vt transmutet̄ ad formam preter operationē cōstituit̄ ad operatū. et illud preter operationē est finis sicut domus vel lectuz.

De predicamēto passionis quid est. Cap. CXC

Sexto predicamento qd est passio nunc agēdū est. Ubi suppositis his que dicta sunt supra in predicamēto qualitatis de passione. vbi actū est de tertia specie qualitatis. et iterū illis suppositis que dicta sunt in capitulo p̄cedētī de p̄dicamēto actiōis. non restat dicēdū nisi vnū quid sit passio diffinitiuē. Ad quod dicēdum q̄ auctor. vi. principiorum diffinit sic passiones. Passio est effectus illatiōis

Tractatus II

actionis. Ubi considerandum quod sicut patere potest ex dictis in principio actionis in passione est duo considerare. Primo scilicet quod ipsa est forma patientis sibi ab agente impressa: et quantum ad hoc dicitur in diffinitione quod passio est effectus actionis. Secundo consideratur in passione quod ipsa est actus fluens continue a virtute actiua agentis in ipsum: et quantum ad hoc dicitur illatio actionis. Bene ergo diffinitur passio: ut dicatur effectus actionis: in quantum est quodam forma ab agente transfusa in passum: et dicatur etiam esse illatio actionis in quantum illa forma est tam in fieri et fluxu. Et era dicenda circa passionem dicta sunt superius locis preallegatis, et ideo de passione tamen dictum sufficiat.

De predicamento quod quod sit diffinitive. CXCVI

Quantum ad predicamentum quod dicitur dicitur est unum tamen scilicet quod est diffinitive. Ad quod dicitur dicitur est quod auctor. vi. principiorum diffinit in principio sic. Quod est quod derelinquitur ex adiacentia temporis circa rem temporalem. Unde intelligendum quod quod hic accipitur nomine licet indeclinabiliter et ideo potest predicari de suis speciebus sicut cetera genera. Dicitur autem quod sit illud quod derelinquitur ex adiacentia temporis: quod tempus non est quod: ut patet in lib. vi. principiorum. sed est aliquid derelictum ex mensura applicata que est tempus ad rem temporalem mensurata. unde fluente et transeunte tempore quod derelinquitur. Dicitur autem ex adiacentia temporis: et non ex inherencia ad denotandum quod quod est accidens ab extrinseco. Dicitur autem circa rem temporalem. non sine causa. ubi intelligendum est quod propter mensuram que est tempus sunt alie mensure due scilicet eternitas et eum de quibus supra habitum est cum ageretur de principio quantitatibus. Quod ergo eternum quod est deus potest comparari ad suam mensuram que est eternitas. idcirco surgit in intellectu quod quodam quod potest dici quod eternitas. Idem etiam de comparatione et applicatione eum ad eternum. et ideo secundum hoc est triplex quod. scilicet quod tempus quod eum quod eternitas. Quod ergo tempus est proprie principium quod causatur ex mensura fluente. vel derelinquitur ex sui adiacentia

De predicamentis quod et ubi Fo. CXX

ipso fluente: quod vero eum et eternitas non sunt mensure fluentes et successiue nec fluentium: sed permanentes et permanentium. ideo quod ubi per nomine extensionem utamur: quod tamen non proprie est principium sed large: ideo dicit auctor. vi. principi. circa rem temporalem ad excludendum quando eum et eternitatis.

De predicamento ubi. Capitulum CXCVII

Ubi autem est octauum predicamentum circa quod videnda sunt tria. Primo quod est ubi. Secundo in quibus est ubi. Tertio quod se habet ad locum. Quantum ad primum sciendum quod auctor. vi. principiorum diffinit sic ubi. Ubi est circumscriptione corporis a loci circumscriptione procedens. Ubi intelligendum secundum albertum quod triplex est circumscriptione. Una secundum quam locus circumscribit locatum: et ista est actiua. Alia est corporis contenti: qua scilicet circumscribitur a loco: et ista est passiua. Et tertia que resultat ex utraque: et hec est ubi secundum quod est predicamentum. Et hic est modus eum ipsi ubi scilicet quod accipitur ut speciale principium. et distinguitur ab omnibus aliis principium. licet autem ubi non sit circumscriptione loci actiue: nec locati passiue: tamen radicaliter fundatur in corpore circumscripso sicut in subiecto. His visis patet quod dicitur in diffinitione: quod ubi est circumscriptione corporis. hoc dicitur quod radicaliter fundatur in corpore circumscripso sicut in subiecto. Procedens a circumscriptione loci: hoc dicitur: quod ubi resultat ex actiua et passiua circumscriptione loci et locati. Non enim a loco immediate causatur ubi: sed a loci circumscriptione. A loco enim immediate causatur circumscriptione actiua: que secundum aliquos est in genere actionis: sed ubi procedit non a loco immediate: sed mediante loci circumscriptione actiua et locati passiua.

In quibus est ubi: et quot modis aliquid dicitur esse in loco. Capitulum CXCVIII

Tractatus II

Secundo videndum est in quibus reperitur. Et dicendum quod solum ubi inuenitur in corporibus. Ad quod sciendum premitto unum. quod scilicet aliquid est in loco tripliciter. Uno modo circumscriptione et sic omnia corpora circa ultimam spheram sunt in loco. quia ab aliquo corpore circumscribuntur et includuntur. Alio modo diffinitive. vocatur autem esse diffinitive in loco quoniam sic est in uno determinato quod non in alio. quoniam non sit circumscriptione. ubi. et isto modo anima separata et angelus sunt in loco. Tertio modo aliquid est in loco per exhibitionem sue presentie. et isto modo deus est in loco et non circumscriptione nec diffinitive: propter hoc ponitur esse non solum in loco sed ubicunque. quia cuilibet rei presentis est non circumscriptione vel limitatus vel diffinitus. Hoc supposito patet quod ubi solum inuenitur in rebus corporalibus. Cum enim procedat a loci et locati circumscriptione deus autem et angelus et anima non sunt in loco circumscriptione. in vacuo etiam vel ubi nullum corpus est: non possit circumscriptione esse active vel passive. idcirco sequitur quod quoniam aliquo modo in materialibus locum attribuamur. dicimus enim deum esse ubique licet non diffinitive nec circumscriptione et angelum et animas esse in loco non circumscriptione sed diffinitive quoniam per tale esse in loco eis attribuimus ubi. non est ubi tale predicamentum. sed est imaginatum ubi. Ex eo enim quod conspiciuntur sic ei apparentia esse in loco. imaginamur idem in spiritualibus: ita eis attribuimus. sed non est verum ubi predicamentum tale. sed ad illius modum imaginatum. Idem est etiam extra ultimam spheram cum ibi non sit corpus continens et contentum. nec locus nec locatus. sed solum locus imaginatus. ita etiam quoniam ei attribuimus ubi. non est ibi ubi reale vel predicamentum tale. sed solum imaginatum. Sicuti etiam imaginamur quoniam in tempore imaginato antequam esset tempus a mundi principio. vel postquam desinet in mundi termino. quia illud quando non est reale sicut nec tempus. sed solum imaginatum sicuti et tempus.

De predicamento positionis Fo. CXXI

Quomodo se habet locus ad ubi quia sunt diversa realiter. Capitulum. CXCIX

Quanti ad tertium quomodo ubi se habet ad locum potest patere ex iam dictis. quia realiter differunt. locus enim videtur esse sicut causa a qua procedit ubi. Eius enim locus sit ultima superficies corporis ambientis. ut dicitur. in. phisicorum. et ubi procedat a circumscriptione loci activa et locati passiva. ut dicitur est sequitur quod realiter sint diversa. Item secundo quod locus est in corpore continetur sicut in subiecto. cum sit eius ultima superficies sed ubi est in contentor locato corpore sicut in subiecto ut patet per auctorem. vi. principiorum.

De predicamento quod est positio. Capitulum. CC

Nonus predicamentus est positio sine sit. Ubi consideranda sunt tria. Primo quot modis dicitur positio. Secundo quid est positio ut est predicamentum. Tertio modo quomodo differunt positio predicamentus. et positio accepta in genere quantitatis. Quot modis dicitur positio.

Quantum ad primum sciendum quod positio dicitur. v. modis. Primo enim dicitur positio immediatum principium demonstrationis demonstrans. et sic sumitur a philosopho post posteriorum ubi dividit principium demonstrationis immediatum in positionem. et suppositionem. Secundo dicitur potentia extranea vel singularis sententia alicuius famosi in scientia. et sic sumit philosophus post thopico: quod positio eraciti fuit contradictoria simul verificari. Tertio idem est quod fundamentum alicuius questionis in solutione positum. et isto modo dicunt ridentes facere suam positionem et ad huius similitudinem iuriste articulos positiones dicunt quos debet probare. dicens: ponit scilicet talis quod probare intendit. Quarto idem est quod ordinatio partium in toto. Et sic ponitur in proutis capitulo de quantitate. ubi dicitur quod quidam quantum

Tractatus II

titas constat ex partibus habentibus positiones. Quinto est idem quod ordinatio partium in loco. et sic est speciale predicamentum: et sic hic positionem accipimus.

Quid est positio ut est predicamentum. Cap. CCI

Secundo videndum est quod sit Positio prout est predicamentum. Ad quod dicendum quod auctor. vi. principiorum diffinitur positionem dicens Positio est quidam partium situs et generatio nis ordinatio. Ad cuius diffinitionis intelligentiam sciendum est. quod secundum Albertum. Situs primo et principaliter notat ordinationem partium in loco. Secundario autem notat ordinationem partium in toto et hoc per relationes ad locum. Ex his autem duobus causatur modus essendi positionis per quod est predicamentum et per quod distinguitur ab omnibus aliis partibus. scilicet quod sit ordo partium in toto per comparationes ad locum et propter hoc dicitur in dicta diffinitione quod Positio est quidam partium situs quia hoc est quidam effectus agentis in passum ex hoc enim sequitur talis ordo partium in toto in comparatione ad locum. quod agens habet talis domini super passum in subditum et generationis ordinatio id est ordo causatur a generatione. Hic autem generatio large accipitur et sensus est a generatione. id est ab agentis actione.

Quomodo positio predicamentum differt a positione pertinet ad genus quantitatis. Capitulum. CCII

Et hoc tertio patet quomodo differunt positio quae est speciale predicamentum et positio quae pertinet ad speciale et determinatam speciem quantitatis. Et quia positio prout pertinet ad determinatam speciem quantitatis non dicit nisi ordinationem partium in toto sicut ordinationem partium corporis in corpore. Positio autem prout est speciale predicamentum dicit et importat ordinationem partium in toto. non absolute: sed in comparatione ad locum in quo diuersae partes totius diuersimode situantur. etc.

De predicamento habitus Fo. CXXII

De predicamento habitus. Capitulum CCIII

Secundum et ultimum predicamentum dicitur habitus. Cuius declaratio et notificatio supponit ea quae dicta sunt supra de multiplici acceptione nominis. et quomodo est partium. et quomodo post predicamentum. et quomodo prima species qualitatis. Istis ergo suppositis omnibus quae ad naturam habitus pertineant in genere quae supra dicta sunt cum ageretur de prima specie qualitatis. restant duo solum dicenda de habitu ut est predicamentum. Primum est quod est. Secundum quorum vel in quibus est.

Quid est habitus prout est predicamentum.

Venturum ad primum. Sciendum quod auctor. vi. principiorum diffinit sic habitum prout est partium. Habitus est adiacentia corporum et eorum quae circa corpus sunt. Ad cuius diffinitionis intelligentiam sciendum. Quod secundum Albertum triplex est adiacentia. Una scilicet corporis: qua corpus figurat et terminat ea quae sunt circa corpus secundum suam propriam figurationem. et haec adiacentia est actiue a corpore figurate. Alia est adiacentia quae est eorum quae sunt circa corpus secundum quod talia figurantur et terminantur a corpore. et haec est quedam passio. Haec autem duae adiacentiae non sunt duae res distincte realiter: sed solum differunt sicut actio et passio. unde sunt unus actus. sed adiacentia actiua est a corpore figurante et eadem passiva in corpore figurato. Est autem tertia adiacentia quae causatur ex his duabus scilicet quod utriusque utriusque adiacet: et haec adiacentia est habitus. Et sic patet pars diffinitionis quae dicitur: quod habitus est adiacentia alterius aut sciendum est: quod aliud est inherere et aliud adiacere. quia inherencia dicitur proprie modum accidentis quantum ad suum esse. Accidentis enim esse est inesse: et ideo nullo modo potest conuenire sube complete. Quod enim vere est nulli accidit. ut dicitur primo philosophorum. Sed adiacentia prout hic sumitur dicitur quaedam applicationem rei per se existentis ad aliam rem: et haec dicitur quod in

Tractatus II

aut substantie sicut vestimentum adiacet corpori quorum quodlibet est substantia. Ergo inheretia proprie est solum accidentis. adiacentia solum substantie applicabilis ad aliam substantiam quarum quodlibet est per se subsistans: ideo albedo inheret parietibus: sed non adiacet: vestimentum autem adiacet: sed non inheret corpori. Ex quo patet: quod quivis habitus qui est postpredicamentum: et habitus qui est prima species qualitatis sit ipsorum accidentium habitus: tamen qui est primum nullo modo est accidentium: sed subest non cuiuslibet nisi quantitativae et corporalis cui altera aliquo modo est applicabilis modo qui est in sequenti capitulo dicitur: et ideo in diffinitione dicitur: quod habitus est corporum et eorum qui circa corpus sunt. Alterius autem sciendum est quod in eo quod dicitur corporum: tangitur causa finalis habitus. nam omnis habitus est finaliter inventus: aut propter decorum: aut propter tegumentum: aut propter tuitionem corporis. In eo autem quod dicitur eorum que circa corpus sunt tangitur materia aliquo modo non ex qua: quia ista carent omnia accidentia: sed in qua. Et ita patet quid est habitus ut est primum.

In quibus habitus inveniuntur et in quibus non. CCIII

Et dictis patet secundo scilicet quorum est habitus et in quibus. Dictum est enim quod non est accidentium sed substantiarum. nec omnium substantiarum: sed corporum: quorum quomodo sit dicendum est. Ubi intelligendum quod sicut dicit commentator super v. metaphisicam. Primum habitus accipitur ex adiacentia pertinentis ad primum: non primum pertinentes habet primum: sed primum pertinentem habet pertinentes: ut arbor corticem. homo vestem. Constat autem quod hec habitudo pertinenti ad pertinentes non est solum in omnes partes indifferenter corporis pertinenti. sed solum solum in exteriores. Nullus autem habitus est appropriatus toti corpori. sed habitus appropriatur partibus corporis qui habent denotare suum totum sicut galeatum esse appropriat sibi caput. et calciatum pedes. et tamen cum homo est calcatus

De postpredicamentis Fo. CXXIII

In capite dicitur simpliciter galeatus. Ex quo sequitur quod habitus non debet alicui corpori nisi organiato vel habenti diversitatem partium: et hinc est quod inanimatum sicut lapides et homini non dicuntur proprie habere habitum. Et hoc inquit auctor. vi. principiorum quoniam dicit quod diffinitio ipsius habitus non est accipienda solum in toto corpore: sed solum in diversas partes. Ex his igitur breviter concluditur Quorum est et quibus invenit habitus primum est primum: quia non est accidentium sed substantiarum: nec substantiarum omnium sed corporaliu: nec corporaliu omnium nisi habitum diversitatem partium sicut sunt viventia: nec solum in omnes partes nisi solum in exteriores. Quamvis tamen in omnibus viventibus inveniat ut arbor habet corticem equus sellam: homo vestem: tamen magis proprie est in visu respectu eorum qui sunt circa hominem. Ex dictis patet aliquid circa x. predicamenta dicitur de modulo ingenii mei circa concipio. et hic explicandum solum in intentionem propositam iudicavi aliquas subtilitates et difficultates speciales quas doctores moderni circa ista discutunt. et specialiter circa ultima sex predicamenta de quibus pertranscundo ex certa scientia hic nihil volui pertractare.

De his que predicamenta consequuntur Lap. CCV

Quod dictum est de pertinentibus ad predicamenta in generali. et primo de illis que aliter qualiter conveniunt. et sunt communia substantie et accidentibus. Secundo de quolibet predicamentorum in speciali. Nunc tertio videndum est de quibusdam que consequuntur ipsa predicamenta. vel omnia vel plura que ab aliquibus propter haec postpredicamenta vocantur. Et circa ista sic procedendum est. Quia primo dicetur de nomine quo importatur idem primum. Secundo de nominibus quibus importatur aliqua aliter. Tertio de nominibus significantibus sub aliis habitudinibus. et maxime que importare videntur aliquam habitudinem alicuius ordinis.

q. iiii

Tractatus II

De hoc nomine idem quotiens dicitur. et quot modis sunt aliqua eadem.

Quantū ad primū occurrit hoc nomē idem. De quo vidēdū est quotiēs dicit. Ad qđ dicendū qđ cū fm phm. v. metaph. vnū in substātia faciat idem. vnū in quātitate faciat equale. vnū in qualitate faciat simile. si vellem⁹ pertrāsire non oportet plus dicere de eodē. nisi qđ supra dictū est de vno. cum de trāscendētib⁹ erat sermo. Unde breuiter quot modis ⁊ quib⁹ dicit vnū. ⁊ aliqua dicunt vnū. tot modis dicit idē. et tot modis aliqua dicunt esse eadē. Sed vt fiat explicatius manifestū. Sciendū qđ fm phm. v. metaph. aliqua dicunt eadē dupliciter scz per se. ⁊ per accidēs. Per accidēs autē dupliciter. Vno modo vt dicat accidēs per se. ⁊ subiectū per se. Alio modo vt dicatur simul vtrūq. Primo em̄ modo dicuntur aliqua esse eadē per accidēs tripliciter. Primo quādo duo accidētia dicunt de eodē subiecto. vt si dicat albedo ⁊ sciētia de sorte. tunc sciētia ⁊ albedo sunt idem per accidēs. Secūdo quā accidēs dicitur de subiecto. vt albedo de sorte. tunc sortes ⁊ albedo sunt idem per accidēs. Tertio quādo subiectum dicit de accidente. vt si diceret. albū est sortes. ibi sortes ⁊ albū sunt idem per accidēs. Si autē dicantur simul subiectū ⁊ accidēs hoc fit tripliciter. Primo quā de subiecto simplici predicat simul subiectū ⁊ accidēs. vt hic homo est homo albus. Scđo quā de subiecto ⁊ accidente predicat accidēs solū. vt homo albus est alb⁹. Tertio quā pdicat subiectū ⁊ accidēs ex parte pdicati de subiecto ⁊ accidente ex parte subiecti. ita qđ accipiat totū simul ex parte pdicati et subiecti. vt hic homo albus est homo albus. Om̄ib⁹ em̄ istis modis ista sunt eadē per accidēs. Per se autē dicunt eadē dupliciter. Aut absolute. aut in respectu ad aliud. Absolute dicunt esse eadē quecūq. sunt vnū numero habētia idē esse naturale. vt sortes sorti. In respo-

De postpredicamentis. Fo. CXXIII

ctu autē ad aliud sunt aliqua eadē tripliciter per se. Primo respectu speciei. et sic dicunt aliqua esse eadē specie quecūq. cōtinētur sub specie vna. vt petrus ⁊ sortes sunt sub homine. et isto mō sunt etiā aliqua vnū pprie ⁊ diffinitioe. qz quecūq. sunt vni⁹ speciei habēt eadē diffinitionē ⁊ idē ppriū substātialem. Alio mō respectu generis. ⁊ sic dicunt eadē genere quecūq. sub eodē genere cōtinēt. vt homo ⁊ leo sub animali. Alio mō respectu alicuius analogi. ⁊ sic substātia ⁊ accidēs sunt vnū ⁊ idē in ente. quod per se dicit de vtroq. Breuiter autē cōcludo quot modis dicitur vnū. tot modis dicit idem. Et quot modis dicunt aliqua esse vnū. tot modis dicunt esse eadem.

De nominib⁹ alietatē importātib⁹ ⁊ sunt quatuor scz diuersum differēs simile ⁊ oppositio. Capitulū. CCVI

Secundo dicendum est de nominib⁹

quibus aliqua alietas importat. et sunt quatuor q̄tū presens materia exposcit de quib⁹ est dicendū. scz diuersum de quo primo dicendum est. Differēs de quo secūdo. Simile de quo tertio. Oppositio de quo quarto.

Quotiēs dicit diuersum et quot modis aliqua sunt diuersa.

Quantū ad primū sciēdū est qđ eidē opponit diuersum. Unde sunt passionēs entis inq̄tū ens. ⁊ sufficienter ipsum diuidētes. Vniē em̄ ens est idē alteri. aut diuersum. nec est dare mediū. Quia ergo quot modis dicit vnū oppositorū. tot modis dicit ⁊ reliquū. Idcirco quot modis dicit idem. tot modis dicit diuersum. Et quot modis sunt aliq̄ eadē. tot modis aliq̄ sunt diuersa. Dicuntur em̄ aliq̄ diuersa per accidēs. ⁊ aliq̄ per se. Vñ phs de hoc nō multū in. v. metaph. fuit p̄secut⁹. Dicuntur em̄ aliq̄ diuersa numero. ⁊ hec sunt que differūt fm materiā vt duo

Individua eiusdem speciei. ut sor. et pe. Aliqua fm speciem. hoc aut ptingit quinque modis. ut patz. v. metaph. Primus modus est qm due species eiusdem generis generalissimi licet no proximi nec ex oppositio diuidunt. ut scientia et albedo. Secundus est qm sunt eiusdem generis. et diuidunt ptra se inuicem siue sint pstraria siue no. ut bipes et quadrupes. Tertius qm in sua substantia habet pstrarietate. utpote qz diuidunt pstrans differetis. et hoc siue ipsa sint directe cotraria. ut albedo et nigredo. siue no. ut homo et asinus. Quartus modus est qm simul due species sunt in aliquo genere. ut homo et equus sub animali. Quintus modus est qm aliq accidetia in eodem subiecto sunt. et tñ differunt ab inuicem. talia esse necesse est specie differre. eo q impossibile est plura accidetia vni specie in eodem subiecto esse. Aliqua vero dicunt diuersa genere. vel sub diuersis generibus. ut substantia et quantitas. Aliqua etiam dicunt diuersa analogo fm q aliqua sub diuersis analogis continent. et fm q est multiplex analogum. ut infra patebit cum de analogo aliquid dicetur.

Quid est differens et quot modis dicitur et quomodo se habet ad diuersum. Capitulum. CCVII

Quantum ad secundum dicendum est de hoc nomine differens primo. Secundo de differetis rei et ratiois. Quantum ad primum sciendum q sicut patz ex. v. metaph. differens pot sumi dupliciter. Uno modo large. et sic no est distinctio inter differens et diuersum. et sic dicunt illa diuersa et differetia. que in nullo veniunt. nec aliquo modo differunt in seipsis. Alio modo sumit differre proprie. et sic dicunt aliq differre que in aliquo vno communicat. siue illud vnu sit vnu numero. ut sortes sedes differunt a sorte no sedete. siue vnu specie. ut sortes et plato differunt sub hoie. siue vnu genere. sic homo et asinus differunt

sub animali. Et sic accipiendo differens. omne differens est diuersum. sed no omne diuersum est differens. qz differens addit supra diuersum aliquo modo differre. Secundum aut q docet Aristo. v. metaph. inter omnia illa que sunt differetia. illa dicunt proprie differre que sunt eadem genere et diuersa fm speciem. qm talia veniunt in vno comuni scz in genere. et differunt diuersis differetis specificis et cotrariis. Que enim differunt numero. solum differunt differetis accidentalibus. Et ita patet quid est differens et quomodo se habent ad inuicem differens et diuersum.

De differetia rei et ratiois. Capitulum. CCVIII

Secundo videndum est quid est differre re et ratioe. Ubi primo videndum est quot modis dicit ratio. Secundo quomodo se habeat ratio ad rem. Tertio quomodo dicunt aliq differre re et ratioe.

Quot modis dicitur ratio.

Quantum ad primum sciendum. q ratio dicitur sex modis.

Primo est idem ratio q causa. Unde in vsu commuiter loquentium dicitur. huius ratio est. id est huius causa. vel reddit rationem huius. id est causam dicit. Secundo. ratio idem est q aliqua bona probatio. siue sit per causam. siue per effectum. Et sic aliquis dicitur probare suam opinionem multis rationibus. Et sic videtur poni in diffinitione argumenti quando dicitur. q argumentum est ratio rei diuersi faciens fidem. Tertio idem est q diffinitio. et sic accipitur in principio predicamentorum vbi dicitur q equiuoca dicuntur quorum nomen est commune. et fm illud nomen ratio substantie est diuersa. ratio id est diffinitio. Quarto ratio idem est q conceptus intellectus de re quam quis expresse vult intelligere. que etiam verbis mentis dicitur. Et hoc modo ratio rei est eius expressa perceptio in intellectu. Quinto est ratio idem q illud quod respondet in re conceptioni intellectus

Tractatus II

de se facte. et dicitur ratio illud quod tali conceptioni respondet. Hoc autem est illud quod apprehendit intellectus de significatione alicuius nominis. et hoc in habetibus definitionem est ipsa res que per definitionem importat. Et hoc modo dicit philosophus in. in. metaphi. quod ratio quam significat nomen est ipsa definitio. Sicut dicimus quod ratio iusticie est in tenendo medium eorum que sunt ad alterum. In illis autem que non habent definitionem. proprie ratio talis rei est illud ex quo res habet quod sit res. Sicut ratio qualitatis est illud ex quo qualitas habet quod sit qualitas. Quia tamen hic utimur nomine rationis sciendum. quod hoc nomen ratio non significat illud quod sic de re intellectus apprehendit. sed illud significat nomen rei vel nomen lapidis. vel quodcumque aliud. Item hoc nomen ratio significat intentionem cum sit nomen secunde intentionis. sicut et definitio et genus. et huiusmodi. hec autem intentio est applicabilis rei concepte unde dicitur ratio. Sexto modo ratio idem est quod intellectiva potentia anime rationalis a qua ratione homo rationalis dicitur. Hec autem potentia aliquando vocatur intellectus. aliquando ratio. aliquando aliis nominibus a diversis actibus suis. sicut superius dictum fuit cum de potentia anime ageretur.

Quomodo ratio est in intellectu et quantitate.

Capitulum.

CCIX

Quantum ad secundum quod aliqua ratio est in re. Sciendum quod tres ultimi modi quibus dicitur ratio faciunt ad propositum. et ideo alios dimittendo dicendum est quod accipiendo rationem rei pro ipsa conceptione intellectus de re formata. ratio non est in re extra subiective. sed est in intellectu formaliter et subiective. Accipiendo autem rationem pro eo quod ex parte rei formaliter respondet tali conceptioni: dicitur ratio in re. non quidem quod ipsa intentio quam significat nomen sit in re. aut etiam ipsa conceptio cui convenit talis concepta intentio sit in re extra animam cui

De postpredicamentis Fo. CXXVI

sit in anima subiective. sed dicitur esse in re in quantum in re est aliquid quod correspondit conceptioni anime sicut significatum signo. Unde sciendum quod ipsa conceptio intellectus tripliciter se habet ad rem que est extra animam. Aliquando enim ipsa conceptio intellectus est similitudo rei extra animam existentis. sicut hec conceptio quam habet de re significata per hoc nomen homo. et talis conceptio habet fundamentum in re immediate in quantum res ipsa ex sua conformitate ad intellectum facit quod intellectus sit verus. et quod nomen significans illum intellectum proprie dicatur differre. Aliquando autem ipsa conceptio non est similitudo rei existentis extra animam. sed est aliquid quod consistit ex modo intelligendi rem que est extra animam. Et huiusmodi sunt intentiones quas intellectus adinvenit. sicut conceptio de significato huius nominis genus. non est similitudo alicuius rei extra animam existentis. sed ex hoc quod intelligit animal ut in pluribus speciebus attribuit ei intentionem generis. Et huius intentionis licet proximum fundamentum non sit in re sed in intellectu. tamen remotum fundamentum est res ipsa. unde intellectus non est falsus qui has intentiones adinvenit. Et simile est de omnibus aliis nominibus que consequuntur ex modo intelligendi. Aliquando vero ipsa conceptio de aliquo significato per nomen non habet fundamentum in re neque proximum. neque remotum. sicut conceptio chymere quia nec est similitudo rei extra animam. neque consequitur ex modo intelligendi rem aliquam vere. et ideo ista conceptio est falsa. Unde patet secundum se quod ratio dicitur in re in quantum significatum nominis cui accidit esse rationem est in re. et contingit proprie quando conceptio intellectus est similitudo rei. Accipiendo autem rationem pro potentia intellectiva realiter et subiective. patet quod est in essentia anime sicut proprium accidens in suo subiecto. ut supra dictum est quando de potentia anime diceretur.

Quomodo aliqua differunt re vel ratione. et de pertinentibus ad ista.

Capitulum.

CCX

Tractatus II

Quantū ad tertium quomō scz aliqua

differūt re vel ratione. dicenda sunt tria. Pri-

q mum quomō omīs diuersitas rei vel ratiōis

sub triplici modo concludit. Secūdū quomō

aliqua dicitur differre re vel realiter. Tertium quomō di-

euntur aliqua differre ratiōe vel fm ratiōe.

Ad omīs diuersitas rei vel ratiōis sub triplici mo-
do concluditur.

Quantū ad primū premitto primo vnū necessariū.

q Et secūdo ostendo principale. Illud qd premitto
est q aliud est dicere q aliqua duo sint diuersa entia ra-
tionis. aliud q aliqua sunt diuersa fm ratiōe. vel diuer-
sa ratione. Quādo em̄ dicitur q aliqua duo sunt diuersa
entia ratiōis. est sensus. q ista duo ⁊ eorū diuersitas sunt
a ratiōe ita q tam entitas q diuersitas pertinet ad ratio-
nem et ad esse ratiōis. ⁊ sic genus ⁊ species ⁊ cetera secū-
de intentiōes sunt diuersa entia ratiōis: qz nec entitatē
habēt nec diuersitatē nisi a ratiōe. Quādo autē dicit q
aliqua sunt diuersa ratiōe vel fm ratiōe. non est necesse
q entitas sit entitas ratiōis. sed solū diuersitas vel etiā
pluralitas. vt verbi gratia. homo ⁊ animal differūt solum
ratiōe. nō tñ ppter hoc esse hominis vel animalis. est fm
ratiōe. sed solū diuersitas inter hominē ⁊ animal est ra-
tionis ⁊ a ratiōe. Ex his patz secūdū principale q quedā
sunt diuersa quoz vnūquodqz est vera res. ⁊ quoz diuer-
sitas est realis sicut substantia ⁊ quātitas. lapis et asinus.
Quedā sunt quoz nullū est res vera. nec diuersitas est
realis sicut duo entia ratiōis. vt gen⁹ ⁊ species. hoz em̄ tā
entitas q diuersitas est a ratiōe. Alie sunt que tenēt me-
diū. que scz sunt sic diuersa. quoz vnūquodqz dicit aliqd
reale. ⁊ est res vera. Sed diuersitas inter illa duo est ra-
tiōis ⁊ nō realis. vt dictū est de homie ⁊ animali. qz quod

De postpredicamentis Fo. CXXVII

libet est res vera. diuersa aut nō sunt re. sz ratiōe. Idem
est de iusticia ⁊ sapiētia in deo. qz ⁊ tam iusticia q sapien-
tia in deo res vera est. et tamē non differunt realiter sed
solum ratiōe.

Quid est differre realiter et q aliqua differunt reali-
ter aliquo quatuor modorū. Capitulum. CCXI

Is suppositis videndū est secūdū

principale quō dicunt aliqua differre re vel

h realiter. Et dicendū q re ⁊ realiter dicunt dif-

ferre ppter illa quoz vnū nō est alterū. nec

vnus entitas est alterius entitas. nec diuersitas talium

dependet ab actu intellect⁹. immo circūscripto omī actu

intellect⁹ adhuc essent diuersa ⁊ vnū non esset alterū. Et

sic aliqua differunt mō quadruplici. Primo ea que sunt

eiusdē speciei. sunt diuersa fm numerū. vt sortes ⁊ plato

et duo lapides. Secūdo differunt isto mō ea que sunt di-

uersa numero ⁊ specie. sunt tñ eiusdē generis. et sic diffe-

runt realiter homo ⁊ asinus ⁊ bos. que sunt diuerse spe-

cies animalis. Tertio mō dicunt aliqua differre realiter

que nō solū differūt numero ⁊ specie. sed differūt genere.

qz quis ptineant sub vno analogo. ⁊ hoc mō differūt substā-

tia ⁊ quātitas que ptinent sub ente. Quarto mō differūt

aliqua realiter. Non solū fm differētā numeralē specifi-

cam ⁊ generis. sed plus q fm gen⁹. ⁊ hoc mō realiter diffe-

rūt deus ⁊ creatura. qz creatura omīs est in genere. deus

aut illimitat⁹ extra omē genus est. Sic ergo quatuor mo-

dis istis vna res realiter differt ab alia. qz aut diuisio

entis extra aīa m. in decē pdicamēta sit diuisio in illa quo-

rū qdlibz est res vera. nō tñ est necesse q omīa illa q sunt

in diuersis pdicamētis vel in diuersis specieb⁹ eiusdē ge-

neris sint diuersa realiter sic supra dictū est. in q̄ta spe-

cie q̄litas. ⁊ in pdicamēto actiōis. sed sufficit q quodlibz

Tractatus II

bet diuisum sit ens reale. vnde quādo dicitur quod diuisio entis in decem predicamenta est diuisio in decem realia: sic intelligendum est quod sit in decem quorum quodlibet est ens reale: non tamen oportet quod omnium illorum diuersitas sit realis: imo vna eadem res numero ad predicamenta diuersa pertinet: vt patet de motu: quia actio et passio sunt vnus motus numero realiter: vt supra patuit.

Quo dicuntur aliquid differre secundum rationem. CCXII

Tantum ad tertium quomodo dicuntur aliquid differre ratione et esse differentia vel esse diuersa secundum rationem. Dicendum est quod accipiendo rationem pro conceptione intellectus: quot sunt tales conceptiones differentie tot habent rationes diuersas res illa cuius sunt conceptiones que sunt extra se sunt in intellectu formaliter inherentes ei et omnes tales conceptiones quorum quilibet dicitur ratione rei realiter differt vna ab alia. et que sunt sic diuersa ratione sunt diuersa realiter: vnde sic est quod diuisus ratione non diuiditur contra esse, diuisus secundum res imo est idem. Accipiendo autem rationes pro eo quod in re tali conceptioni respondet sic eadem res habet multas rationes sibi formaliter inherentes que rationes diuersae dicuntur ab aliquibus doctoribus diuersae habilitates. quia talis res est habilis ex se talibus conceptionibus diuersis veraciter respondere. sic homo est habilis ut recipiat esse rationalis. animal. et corpus. et substantia. et sic que sunt diuersae rationes que differunt sic ratione non sunt diuersae realiter nec secundum res imo sunt idem realiter sicut homo et animal. sunt idem realiter: et sapientia et iusticia in deo licet differant ratione sic de alijs. Inuestigare autem vnde proveniat talis diuersitas rationum sic dicatur siue quantum ad diuersitatem rationum que sunt conceptiones. et se tenet ex parte intelligentis. siue quantum ad diuersitatem rationum que sunt habilitates diuersae rationes vt fundamentum talium conceptionum. et sic se tenet ex parte rei intellecte aliorum inquisitionis est et patet ad secundam dist. presentem.

De postpredicamentis. Fo. CXXVIII

Accipiendo autem rationem pro potentia intellectiva sic dicitur aliqua ratione differre dupliciter. vno modo quia quodlibet eorum est ens rationis et diuersitas ac differentia est similis rationis. ita quod circumscripto omni actu intellectus non esset illorum omnium verborum entitas nec esset illorum differentia. et sic dicitur ratione omnia entia rationis. omnes scilicet intentiones. Alio modo dicitur aliquid differre ratione non quod illud sit ens rationis: sed quia existens ens reale et vnus realiter ratio negocians circa ipsam vno vti vt duobus. et sic ratio idem differt a seipso. cum intellectus negociando comparat idem ad seipsum in relatione idem titatur. dicendo idem eidem idem. Et breuiter concludendo omnia ista dicitur differre ratione putat dicitur rationis diuiditur contra differentiam reale quando in illis nulla inuenitur distinctio circumscripto omni actu intellectus et ipse intellectus in sui operatione pro sui consideratione. illam differentiam causat et est obiectiue in intellectu solū et non subiectiue in re.

De hoc nomine simile et quot modis dicitur. Cap. CCXIII

Tantum ad tertium. scilicet de hoc nomine simile sciendum quod similitudo est differentium eadem qualitas. Quia homo qualitas habet quatuor species secundum illas quatuor attenditur similitudo. Primo secundum primam speciem que est habitus et dispositio. vt duo quorum quilibet est albus dicuntur similes. Secundo secundum secundam speciem vt duo habentes potentiam naturalem ad videndum dicuntur similes in potentia visiva. Tertio secundum tertiam speciem scilicet secundum passionem vnā. vt duo ligna sunt similia que comburuntur. et non solū si sit vna species sed etiam si non sit eadem passio specie sed genere. vt illi dicuntur similes qui patiuntur quous diuersa. et iste qui incarcerationem. et ille qui fustigationem. Quarto dicuntur similia etiam aliquid secundum quartam speciem qualitatis. scilicet secundum formam et figuram vt illi dicitur similes qui habent eandem staturam vt qui habent eandem figuram in facie et in corpore. Illud autem est magis simile alteri quod puenit cum eo in pluribus qualitatibus sicut

Tractatus II

oleū qđ ē calidū ⁊ siccū est magis simile igni q̄ hz easdē q̄l-
tates q̄ zukaꝝ qđ est calidū ⁊ humidū. Quot modis dñr
aut aliq̄ similia. tot modis p̄ oppositū dñr aliq̄ dissilia ⁊c.

De oppositione tractatus. Capitulum. CCXIII

Dicendus de quarto. s. oppositiōe

a dicendū est primo de oppositione in generali
Secūdo descēdendū est ad q̄libz species opposi-
tiōis in speciali. Quātū ad p̄mū tria faciēda

sunt. Primo vidēduz ē quō differūt oppositio ⁊ oppositū
Secūdo que ⁊ quot sunt species oppositiōis. Tertio quō se
habeāt ad inuicē ⁊ in q̄ est maior v̄l minor oppositio.

In quo differūt ⁊ quō oppositū ⁊ oppositio.

q Quantum ad primū sciēduz est q̄ oppositū ⁊ opposi-
tio differūt sicut p̄cretū et abstractuz eo modo quo
supra dictū est. Sicut enī albedo ⁊ albū differūt p̄ moduz
p̄creti ⁊ abstracti. ita oppositū et oppositio. Albedo enim
ip̄az formā p̄cise siḡt. s. albus nō p̄cise imo subm̄ notat.
q̄ albū importat rē habētē albedinē. ⁊ ita in p̄posito. Op-
positio enī importat formalr̄ illō quo aliqđ alteri opponi-
tur. s. oppositū importat rē habētē talē oppositionē. ⁊ in
q̄ est talis oppositio. Unde oppositio est illō in quo opposi-
tū opponit̄ alteri opposito s. oppositū ip̄ortat illō qđ oppo-
nit̄: ⁊ ita p̄ qđ vtrūq̄ significet̄ quō ad inuicē se habeāt. ⁊
qđ dictū est in genere intelligendū ē de alijs speciebus op-
positiōis vt in p̄rio ⁊ in p̄trarietate. ⁊ hmōi.

Quot sunt spēs oppositiōis ⁊ eaz sufficiētia. CCXV

Secundo dicendū est quot sunt spe-
cies oppositionis. Et dicendus q̄ quattuor vt
patet quinto methaphisice quia que dam op-
ponunt̄ p̄dictorie. qđā p̄uatiue qđā p̄trarie qđ-
dā relatiue. Et haz sufficiētia ⁊ significātia ac differentia
s̄l̄ habet̄ hoc mō. Aliqđ enī p̄traponit̄ v̄l opponit̄ alteri

De oppositiōe in cōmuni Fo. CXXIX

dupliciter. Aut rōne dependentie q̄ dependet ab ipso. ⁊
tal̄ oppositio relatiua dicit̄ ⁊ sic opponit̄ pater filio ⁊ ecō-
uerso. Aut rōne remotiōis q̄ vnū remouet alteꝝ ⁊ h̄ con-
tingit tripliciter. aut enī totalit̄ remouet nihil reliquens
⁊ sic ē negatio q̄ totū. remouet q̄ opponit̄ affirmatiōi ⁊ sic
sumit̄ oppositio p̄dictoria. ⁊ sic opponunt̄ p̄dictorie ens ⁊
nō ens. Aut remouet oppositū s. relinq̄t subm̄ ⁊ sic sumi-
tur oppositio p̄uatiua: ⁊ sic opponit̄ cecitas v̄sui. Aut re-
mouet oppositū s. relinq̄t subiectū ⁊ gen̄. ⁊ sic est opposi-
tio p̄rietatis q̄ p̄ria sunt in eodē subo ⁊ eiusdē generis. ⁊
sic opponit̄ p̄rie albedo nigredini. q̄ albedo remouet ni-
gredinē s̄t eiusdē gn̄is q̄ vnū post aliō pōt eē ī manu ⁊
s̄t eiusdē gn̄is q̄ sunt sub colore sic due spēs sub gn̄e.

Quō se habent ad inuicē quattuor oppositiones et q̄
plus habet de natura oppositiōis. Capitulum. CCXVI

Tertio videndus est de istis speciebus

quō se habeāt ad inuicē. Et quis subtilit̄ itru-
enti possit patere ex posita sufficiētia. tñ vt
pleni⁹ pateāt. sciēdū q̄ p̄dictio ē maior ⁊ p̄ma

oppositiōnū. q̄ plus hz de oppositiōe int̄ duos terminos
oppositos. Alie aut̄ due gradat̄ diminuūt de rōne oppo-
sitiōis. Unde fm̄ q̄ alie plus p̄cipāt de p̄dictoria oppo-
sitiōe fm̄ h̄ h̄nt plus de oppositiōe. Primū enī in quolibz
gn̄e causa ē oīm q̄ s̄t p̄ri⁹ in eodē vt dicit̄. ij. metha. et iō
post p̄dictionē plus hz de oppositiōe p̄uatiua post h̄ac op-
positio p̄rietat̄ vltimo relatiua ⁊ h̄ sic ostendit̄. Quā ponit̄
aliqđ mediū int̄ duo distātia ip̄m mediū oñdit distātia ⁊
p̄ueniētiaꝝ illoꝝ duoz. ip̄a aut̄ p̄dictio nullū habet mediū
Unde in p̄mo posteroꝝ dicit̄ q̄ p̄dictio est oppositio cui⁹
fm̄. se nō est mediū. ⁊ ideo inter duo extrema p̄dictorie
oppositiōis est maxima distātia. ⁊ oppositio cui⁹ in nu-
lo medio p̄ueniat. sicut inter ens ⁊ nō ens. In omnib⁹ aut̄

Tractatus II

alijs oppositiōib⁹ est aliqd mediū. s; in isto differūt a dīctiōe r oppositiōe r q̄tomag⁹ pueniūt in medio extremo aliarū oppōnum tātomagis deficiūt a dīctiōe r oppōne pueniūt aut aliqua in medio duplr: vno modo pueniunt in medio eiusdē gnis: sic. s. q̄ vtrūq; extremoz est eiusdē generis cū medio in quo pueniūt: r isto modo pueniūt albedo r nigredo in colore medio puta rubedie: r iterū ista pueniūt in medio materie tm̄ vel subiecti: r nō in aliquo gne medio sicut albū r nigrū. s; nō sūt s; successiue pueniunt eodē subiecto susceptiuo sicut in manu. Aliq̄ aut cōueniūt in medio materie tm̄ r subiecti: r nō in gne medio aliquo qd sit eiusdē gnis cū eis: sicut dīa imediata r habit⁹ r p̄uatio quoz qdlibet h; cōe subm: s; nō p̄stituūt aliq̄ tertiu: v̄l in illo nō pueniūt q̄ sit eiusdē gnis cū ill: sed in his est dīa: q; in p̄uatiue oppōst; suat ordo subiecti: r nō sit regressus a p̄uatiōe in habitū: vt a cecitate in visuz in oculo: r sūt de q̄busdā dīis imediatis: vt de q̄busdā infirmitatib⁹ icurabilib⁹: r in talib⁹ sicut in dīis imediatis siue p̄uatiue oppōstis nō remanet aliq̄ virt⁹ in subo ad dīū siue ad habitū: vt aliquo facto ce co nō remanz virtus in eo ad visū: r aliquo exīte p̄fecte thifico forte nō remanet virtus ad sanitatē: in dīis aut mediat; r in q̄busdā imediatis licz quodā ordine respiciāt suū subm: tm̄ p̄ vnū eoz nō auferē potētia ad reliquū vñ manu exīte alba nō auferē qn possit eē nigra. Albedo aut r nigredo dīa mediata sūt: r est idē de mediat; sicut sanitate exīte nō tollit potētia ad egritudinē: r egritudie aliq̄ exīte nō tollit potētia ad sanitatē. in relatiuis aut neutro mō iuenit cōuenientia: vel q̄tū ad mediū p̄mū vel scdm̄ nō em̄ pueniunt in subo medio. Idē em̄ nō est pater r filius: sed q̄ p̄ referē ad filiū: iterū nō p̄stituūt mediū sui gnis: cū ex p̄e r filio vel paternitate r filiatione nulla media relatio vel relatiuū mediū possit p̄stui: r iterū in relatiuis nō ē ma-

De oppositiōe in cōmuni Fo. CXXX

gis vel minus. habent tm̄ quandam specialem modū pueniendi: q; vnū eoz fm̄ id qd est dependet ad alterū. Relatiua em̄ mutuo se includūt r penūt r permūt: vt patet in p̄ntis. In dīctioib⁹ nō nihil horū inuenit: nō em̄ hnt mediū sui gnis cū alterū extremū sit nō ens simplr r extra oē genus. nec sūt p̄nt in subo medio cōuenire: cū nō ens subm̄ h̄re uō possit: nec nō cōueniūt fm̄ dependentiā suoz intellectuū: sicut relatiua. posito em̄ ente nō ponit nō ens sicut posito patre ponit fili⁹. Et ideo p̄ quō se hnt ad inuicē iste q̄tuor oppōnes; in q̄bus ē maior oppō: q; dīctio tenet sup̄mū gradū oppositiōis cū simplr r p̄ se non habeat mediū r id dīctoria maxie oppōnunt: r minime pueniunt. P̄uatiue vero opposita tenēt scdm̄ locū: cū nō habeant mediū sui gnis sicut hnt dīa mediata: nec hnt dependentiā ad inuicē sicut relatiua: r in his cōueniūt cū dīctorie oppositis: hnt tm̄ subm̄ cōet in hoc deficiūt ab eis: post p̄uatiue opposita sūt dīa opposita: r vltimo relatiua.

De singulis speciebus oppositiōnū distinctim.

Modo dicēdū est de singulis speciebus r distincti: r p̄mo de q̄libet in speciali. Secdo p̄cludēda ē cuiuslibet p̄ditio in se r ad alias in speciali. Quantū ad p̄mum p̄mo dicēdū est de dīctione. Secdo de p̄uatiōe. Tertio de dīctate. Quarto r vltimo de relatiua oppositiōe

Quid est contradictio: r quod requiruntur ad veram contradictionem. Capitulū. CCXVII

Quantū ad primū sciendū est quid est dīctio: de qua in p̄e patz ex dictis p̄ diffinitioē positā in p̄mo posterior. s. q; dīctio ē oppositiō: cuius fm̄ se non est dare mediū. Ad hoc aut q; aliqua oppositiō habeat rōem vere p̄tradictiōis requirunt quinque p̄ditiones: q̄ p̄nt colligi ex p̄mo elencoruz que tanquuntur in quadam sua diffinitioē que talis est. Contra-

r iq

Tractatus II

dictio est vni⁹ r eiusdē fm idē r ad idēz similiter et in eodem tpe. Quod sic habet intelligi q^d p^radictio est vnius r eiusdem: nō solū q^d accipiatur idē fm nomē tantū r fm rē tm̄: sed eiusdē fm rem r nomē. vnde hic est p^radictio. latrabile currit: latrabile nō currit: q^d ibi est affirmatio r negatio eiusdē fm rem r nomē. Sed hic non est cōtradictio. Canis currit canis non currit: q^d nō est eiusdem fm rem: q^d sidus non currit q^{uis} latrabile currat: r hec est p^rima p^radictio. scda est q^d sit oppositio vni⁹ r eiusdem fm idē. vñ hic est p^radictio: istud est duplū isti fm longitudinē: istud nō est duplū isti fm longitudinē. Sed nō hic: istud est duplū isti fm lōgitudinē: r non est duplū fm latitudinē: q^d hic est affirmatio r negatio vnius r eiusdem scz duplū: sed nō fm idē: q^d affirmat duplū fm longitudinē: r negatur fm latitudinē. Tertia p^radictio est: q^d sit nō solū vnius r eiusdē r fm idē: sed etiā ad idē respectu eiusdē. vnde hic est p^radictio. Duo sunt duplū ad vnū: duo non sunt duplū ad vnū: sed hic nō: duo sūt duplū ad vnū duo nō sūt duplū ad tria: q^{uis} em̄ idē scz duplū affirmetur r neget de vno eodē. scz de dualitate: tm̄ nō respectu eiusdē: sed diuersoz. s. vnitatis r trinitatis. Quarta p^radictio est similiter q^d scz affirmet idē de eodē s^{it}r. vnde hic ē p^radictio. Celū mouet circulariter r non mouet circulariter: sed non hic: celum mouetur circulariter: r nō mouetur deorsuz. Quinta p^radictio est q^d sit in eodē tpe. vnde hic est p^radictio: domus est clausa in tertia: domus non est clausa in tertia: sed hic nō: domus est clausa in tertia domus non est clausa in nona: q^d deficit p^radictio in eodem tempore vnde vbiq^{ue} ex defectu istarum conditionum concluderetur aliqua conditio simpliciter esset falsa: vt patet quatuor vltimis modis: fm quos attenduntur modi fallacie que vocatur ignorantia r enci.

De oppositione priuatiua. Capitu. CCXVIII

De oppositione priuatiua CXXXI

Secundo dicendū est de oppositiōe priuatiua q^d tenet scdm locū post p^radictionē sicut em̄ p^radictio hz alterū terminū oppositū pure ens r alterū pure nō ens. vñ sunt sic affirmatio r negatio ita p^ruatiua r habit⁹ q^d opponūt se hñt nisi q^d termin⁹ oppositns habitū q^d se hz p^r modū affirmationis est termin⁹ p^r modū negatiōis nō absolute nisi sint in p^radictiois: sed est negatio in subo r infra gen⁹: r idē terminus oppositus vt cecitas non d^r absolute nō ens: s^z non ens in tali subiecto: tertio p^r q^d p^radictio ē negatio absoluta. Priuatiua ē negatio deteriorate forme in deteriorato subo. Circa igit^r p^ruatiuā q^{tuor} sūt faciēda. Primū ē oñdere q^d ē oppō priuatiua diffinitie. scdo quot sūt mōi p^ruatiuū. tertio quot req^runt^r ad p^ruatiuā p^rie dictam. quarto quō est maior oppositio p^radictoria q^d p^ruatiua.

Quid est oppositio priuatiua

CCXIX

Quantū ad primū. s. quid est priuatiua oppō p^r diffinitōez p^ruatiue oppositoz q^d tal^r ē. p^ruatiue opposita sūt q^d sūt nata fieri circa idē s^{bm} ordine irre gressibili p^r naturā sic visio et cecitas circa oculū nō ē regress⁹ p^r naturā a cecitate ad visionē q^d d^r ad d^ram agēt^r sup^rnaturāl^r ex quo p^r q^d p^ruatiua oppositio ē oppositio affirmatiōis r negatiōis ei⁹ dē rei d^rbite iⁿ eē circa s^{bz} determinatū suppositū apponi

Quot modis dicatur priuatiua. Capitulū. CCXX

Quantū ad scdm specialiter videndū est quot modis d^r p^ruatiua. r dicendū q^d trib⁹ vt p^r 3. v. methaph. Aliq^d em̄ dicit^r p^ruari habitū aliquo fm quod est ipsum natum habere fm genus remotū: r hoc mō dicit^r plāta priuata visu: q^d suū genus remotū. s. viuū est natuz habere visu scdo q^m p^riuat^r habitu quē ē natū habere fm gen⁹ p^rimū r sic talpa p^ruat^r visu q^d

r iij

Tractatus II

est apt⁹ nat⁹ inesse aiali qd est gen⁹ primū talpe. Tertio qn priuat⁹ habitu quē natū est habere fm suā speciē. sicut si homo priuaret⁹ manu et hec est ppria acceptio priuationis. alie due sunt valde large. &c.

Quot requirunt⁹ ad priuationē pprie dictā. CCXXI

Clantū ad tertiu scz quot requirunt⁹ ad rōnē priuationis pprie dictā. Est dicēdū q quinqs. Primū est q sit natū habere illud fm suam speciē. & ideo pprie hō nō dicat⁹ priuat⁹ alis. qz fm hoc nō cōpetit sibi habere alas. Scdo requirē determinata circūstātia tps. & ideo catulus nō vidēs aī nonū diē: nō dicat⁹ visu priuat⁹ pprie. Tertio debz esse de bita circūstātia loci. An cauerne terre nō dicunt⁹ priuate luce diei qn ibi nō est. Quarto determinato ptis. An hō nō dicat⁹ visu priuat⁹ vl cecus. qz nō habz oculos in pedib⁹ Quinto debet⁹ respect⁹ vel mot⁹. An hō nō dicat⁹ priuat⁹ cursu si nō mouet⁹ in cursu ita velocit⁹ sic sagitta vl vēr⁹. Quō est maior oppositio dīctoria q̄ puatiua. CCXXII

Clantū ad qrtū quō videlicz et vnde sit q maior est oppositio dīctoria q̄ oppositio puata: hoc em̄ nō videt⁹ verū. Oppositio em̄ nō est nisi elōgatio potētie ab actu: sic calor exiētēs in aqua elōgat & facit distare potētā aq̄ a frigiditate sz vt videt⁹ q mag⁹ elōgat & facit potētā distare ab actu priuatio q̄ dīctio. qd patz. qz tm̄ elōgat potētā ab actu priuatio q̄ nō pōt esse regressus p naturā. Sz dīctio nō tollit totalit⁹ potētā: etiā naturalit⁹ de nō ente facit ens. nō aut⁹ de cecovidēs. igit⁹ maior est oppositio puatiua q̄ dīctoria. Dicēdū est q duplicit⁹ elōgat aliqd potētā ab actu. Uno mō ipsam potētā remouēdo: ita q nihil ei⁹ relinquat⁹. & isto mō elōgat potētā ab actu in oppositōe cōtradictoria. qz in nō ente simpliciter nihil est in potētā ad

De oppositiōe puatiua Fo. CXXXII

esse. Alio mō ponēdo obstaculū vt nō reducat⁹ potētā ad actū: qd ptingit duplicit⁹. Uno mō ad tps et mobilit⁹: sicut calor posit⁹ facit distare ad tps subiectū suū icz aquā cū est calida a frigiditatez mobilit⁹. Alio mō ppetuet⁹ in mobilit⁹. & sic puatio remouet potētā sui subiecti ad habitū: nō q potētā sua destruat⁹ om̄ino: sz qz ponit obstaculū in delibibile. Et qn dī q puatio auferat potētā ad actū. Exinde cū potētā ad subiectū dīctio totalit⁹ tollat. maior est oppositio dīctoria q̄ puatiua. An esset maius miraculū quotidie aīas creare q̄ cecū illuminare. illud tm̄ min⁹ miramur qz frequēti⁹: & istud qz rarius mirabili⁹ reputam⁹.

De oppositiōe contrarietatis. Capitulū CCXXIII

Cluc dicēdū est de tertia specie oppositiōis scz de p̄trarietate: vbi quinqs p̄sideranda sunt. Primo qd est p̄trarietas. Secundo quot requirunt⁹ ad p̄trarietate verā. Tertio quib⁹ modis dicant⁹ large alq̄ p̄traria. Quarto de diuersa cōditiōe & natura diuersoz p̄trarioz. Quinto quō radix oppositiōis in p̄trariis est a p̄traditiōe & puatiōe.

Quid est contrarietas

Clantū ad primū dicēdū est quid est p̄trarietas.

q Hoc aut⁹ patet per diffinitionē p̄rioz cōmunē scz. Contraria sunt q̄ in eodē genere posita sunt & maxime a se inuicē distāt. & in eodē susceptibili vicissim insunt: nisi alterū eoz insit a natura. Dicunt⁹ aut⁹ in eodē genere posita: qz vtrūqz est vera species alicui⁹ gener⁹ in quo differūt a dīctiōe: cui⁹ vnū oppositiuoz ē nō ens absolute: & a puatiōe cui⁹ vnū oppositiuoz est nō ens in tali subiecto An extrema in illis oppositiōib⁹ nō sūt eiusdē gener⁹: nec quodlibz extremū est res posita imo nō ens: sz in p̄trariis est vtrūqz: qz ambo extrema sunt posita & ambo sunt species eiusdē gener⁹ sic albedo & nigredo sub colore. Dicunt

tur autē maxime a se inuicē distare: qz in contrarijs medijs
tis maxime distātia sunt solū contraria: sic albedo et nigredo
sunt contraria: qz maxime distāt: et nō albedo et rubedo:
qz rubedo est medi⁹ color. Et in eodē susceptibili vicissim
insunt: hoc est q̄tū est de natura contrariorū sic albedo et ni-
gredo in pariete. Nisi aliter eorū insit a natura: sic cū cau-
lat a p̄ncipis nature. vt albedo in cigno: et nigredo in cor-
uo. Ex quo patet qd est contrarietas. qz oppositio duorū ex-
tremorū q̄ sunt maxime distātia sub eodē genere: et possūt
eadē subiecto vicissim inesse: vbi aliter a natura nō inest.

Quot requirunt ad verā contrarietate. CCXXIII

Clantū ad scdm scz quot requirunt ad
verā contrarietate p̄prie dictā. Dicēdū qz duo scz
cōueniētia et distātia. Conueniētia quidē q̄tū
ad tria. vt patz. v. metaph. Oportet eī qz que

niāt in trib⁹ scz in eodē subiecto. in eodē genere. et in eadē
potestate. Ea eī q̄ plurimū differūt eiusdē generis sunt.
vt albedo et nigredo sub colore. Illa etiā q̄ plurimū diffe-
rūt in eodē susceptibili sūt contraria. vt sanū et egrū in aīali
Itē q̄ plurimū differūt sub eadē potestate sūt contraria. vt
cōgruū et incōgruū sub grāmatica. Distātia autē requirūt in
extrema oppositiōis: qz oppositio omnino facit distare. Nō
autē requirūt quicūqz scz maxia. Et distātia q̄ est in albedinē
et rubedinē nō facit p̄prie contrarietate. qz nō est maxia. Est eī
ista maior q̄ est in albedinē et nigredinē. et ideo illa p̄prie
facit contrarietate. Conueniētia est igit respectu tertij. sed di-
stātia est respectu sui scz respectu terminorū oppositorū.

Quot modis dicunt aliqua contraria large. CCXXV

Clantū ad tertium scz quō aliq̄ possunt
dici contraria nō tū p̄prie. ponit Aristo. v. meta-
phisi. duos modos in genere. Quorū prim⁹ est
q̄ aliqua sunt diuersi generis et nō possūt eadē

in esse: sicut posset large dici qz motus rectus et motus cir-
cularis sunt contraria. loquēdo de motu circulari naturali.
Secūdo est q̄ aliqua habēt habitudinē ad ea que pro-
prie et principaliter sunt contraria. Et hoc pōt fieri multiplici-
ter. Primo eī aliqua dicuntur contraria: qz habēt illa que sunt
contraria: et sic ignis et aqua dicuntur contraria: qz habēt caliditatē
et frigiditatē. Secūdo: qz sunt susceptiua contrariorū in potē-
tia: et sic dicuntur contraria sanatiū et egrotatiū. Tertio qz
sunt in potētia ipsorū contrariorū actiua vel passiua: et sic
q̄tū ad potētiā actiuā calefactū et frigidū sunt contraria:
q̄tū ad passiua calefactibile et infrigidabile sunt contraria.
Quarto qz contrariorū agētia vel patiētia in actu: sicut ca-
lefaciēs et infrigidās q̄tū ad agētia: calefactū et infrigida-
tum q̄tū ad patiētia vt supra. Quinto qz sunt abiectio-
nes vel expulsionēs vel etiā acceptiōes contrariorū.

Quot sunt modi contrariorū p̄prie acceptorū CCXXVI

Clantū ad quartū scilicet quot sunt
modi contrariorū p̄prie acceptorū. Dicendū est
qz duo. Quedā eī sunt contraria immediata
et dicuntur immediata: qz nō habēt mediū sui

generis inter se. Et sic sunt contraria fm philoso. in aīali.
sanitas et egritudo: licet medici mediū ponant inter hec
duo. Alia sunt mediata que scilicet habēt mediū sui gene-
ris. vt albedo et nigredo. viriditatē et rubedinē. et huius-
modi. Alius modus contrariorū est: qz quedā sunt contra-
ria quorū oppositū non est natū esse in subiecto. sicut ni-
gredo in coruo et albedo in cigno: qz eī ista insunt a na-
tura. oppositū vero nō est natū inesse. Alia autē contraria
sunt que sunt nata inesse successiue: et hoc dupliciter. Vel
quia indifferenter ex parte vtriusqz tantum. vt albedo et
nigredo parieti. sanitas et egritudo alicui animali. Vel
quod quis possunt alteri succedere non tamē postea eōuerso

Tractatus II

indifferēter: sicut quous aīal sit susceptiuū sanitatis pmo et post egritudinis scdo: tñ sunt alā egritudines a quib⁹ nō est regressus in sanitatē vt a thisi pfecta vel lepra.

Enī sumit radix oppositiōis in contrarijs. CCXXVII

Quantū ad qntū scz vnde habz radiz
ce oppositio contraria. Dicēdū est q a p̄dictoria
et p̄uatiua oppositiōe. A p̄tradicoria q̄dē: nā
q vnū p̄rioz est negatio alterius. Enī albedo ne

gat nigredinē in subiecto. vn̄ alb⁹ nō est niger. Sz in hoc est differētia: qz negatio p̄dictōis est extra gen⁹. et iste termin⁹ nihil nihil dic: sz negatio p̄rietat (est infra gen⁹: et ip̄e termin⁹ dic aliqd positiuū. Enī qñ d: sortes est alb⁹: dicē q est nō niger. Hec aut negatio q̄ puenit ex albedine est aliqd positiuū et ei⁹ qd est infra gen⁹ scz p albedinē. vt si dicrem sortes est alb⁹. sortes non est alb⁹. ex eo q est niger nō est p̄dictio absolute. sz est p̄dictio p̄cipata q̄ est p̄rietas: qz habz terminū positiuū eiusdē generis cū apposito quē negat: qz nigredinē q̄ negat albedinē. Dicē aut tertio nihilomin⁹ p̄rietas p̄uatiua oppositio et p̄cipata: qz em̄ vnū p̄rioz semp est nobili⁹ altero: illud qd est nobili⁹ habz rōnē habit⁹: et ingnobi⁹ habz rōnē p̄uatiōis: et isto mō sanitas dicē habit⁹: et egritudo p̄uatio: et idē est de albedine et nigredine. Et similit̄ habz vitatē in om̄ib⁹ p̄rijs maxime tñ in illis in qb⁹ nō est regressus: sic in egritudinib⁹ nō curabilib⁹. Ex hoc ergo hnt rōnē p̄uatiōis et habitus: sz qz in aliquo deficit a vera p̄uatiōe: ideo dicē p̄uatio p̄cipata. Deficit aut in hoc: qz quous in p̄uatiua oppositiōe supponat̄ subiectū: tñ nō hnt mediū sui gn̄is p̄uatiue opposita. qz tñ hnt mediata p̄ria. Scdo qz quous vnū extremū sit in gn̄e in oppositiōe p̄uatiua scz habit⁹: tñ alter extremū. s. p̄uatio nō est in gn̄e: cui⁹ tñ oppositū est in om̄ibus p̄rijs. Tertio qz quous vnū termin⁹ p̄uatiue oppositio

De oppositiōe contraria Fo. CXXXIII

nis sit positiu⁹ scz habit⁹. tñ alter extremū nihil ponit: sz est negatio in subiecto determinato. Sz quilibz p̄rioz est termin⁹ positiu⁹: et licz sit negatio sui oppositi: tñ semp ponit naturā aliquā in subiecto. Ratiōe igit̄ pueniētie dicē pmo p̄hisco. qz p̄uatio et habit⁹ faciūt primā p̄rietatē: et in libro 8 sensu dicē qz p̄uatio albedinis est nigredo. Sz qz in illis trib⁹ differūt dicē oppositio p̄rietatē esse p̄uatiua p̄cipatiue sic et p̄dictoria: qz aliqd de vtraqz habet.

De oppositiōe relatiua qd est. Ea. CCXXVIII

Enī restat dicēdū de oppositiōe relatiua qd est. Est aut oppositio relatiua oppositio duozū relatiuozū: cui⁹ natura talis est qz inter om̄es oppositiōes. minimū habz de oppositiōe. Hec aut nō cōuenit sibi p eo qz habeat mediū sui gn̄is vel subiecti. q̄ in alijs minuūt rōnē oppositiōis: sz qz nō semp req̄rit extrema realit̄ diuersa. vt patz in relatiōe rōnis maxime idēptitat̄ qua dicē. idē eidē idē in om̄ib⁹ alijs oppositiōib⁹ nūq̄ extrema sūt idē: sic patz de p̄dictoria p̄rijs et p̄uatiue oppositis. In alijs aut relatiuis q̄ nō hnt idēptitatē extremoz sic pōt esse in relatione reali est adhuc min⁹ de oppositiōe q̄ in aliq̄ aliarū oppositiōib⁹: qz vnū extremū in alijs nunq̄ ponit aliud: nec includunt se inuicē: nec vnū expellit reliquū et vno existēte impossibile est reliquū inesse. Ex hoc patz in illis potissime quoz extrema in vno subiecto cōueniunt. vt in contrarijs et p̄uatiue oppositis: in quib⁹ vnus generatio est alterius corruptio. sed in oppositiōe relatiua vnū extremū reliquū includit. Unde p̄posita se ponunt et perempta se perimūt. Quid autē sit oppositio relatiua: potest patere ex diffinitione relatiuozū superius posita.

Conclusiones ponentes breuiter omnes conditiones cuiuslibet oppositiōis. Capitulum. CCXXIX

Tractatus II

Quo breuiter cōcludo cōditiōes et proprietates cuiuslibet ipsarum oppositiōnū in se: et per quas vna ab altera differt vel cōuenit cum ea. Et primo cōtradictiōis que est maior. Secōdo priuatiue. Tertio contrarie. Quarto relatiue.

Conditiones oppositiōis cōtradictorie.

Quantū ad p̄mū faciēdū est q̄ d̄ictoria oppositiō habet septē cōditiōes: sine quib⁹ nō esset vera d̄ictio. Prima est q̄ extrema d̄ictiōis careāt om̄i medio: tā medio eiusdē ḡnis q̄ subiecti susceptiui: sic patet de ente et de nō ente. esse vel nō eē. Secōda est q̄ vtrūq̄ extremoz sit extra gen⁹: sic patet de ente qd̄ est extra et supra om̄e gen⁹ q̄tū ad affirmatiōem: et nō ente q̄tū ad negatiōem. Tertia est q̄ nō pōt esse in ḡne. Quarta q̄ vn⁹ termin⁹ extremo rū dicat aliqd̄ positiuū sicut qd̄ habz modū affirmatiōis. aliud nihil dicat positiuū s̄ negatiuū. Quinta q̄ illa negatiō nō sit alicui⁹ determinate rei vel circa determinatū subiectū: s̄ sit absoluta negatiō: ita q̄ termin⁹ ille absolute sit nō ens. Sexta est ex istis sequēs q̄ nūq̄ extrema possunt esse idē vel simul. Ex quib⁹ om̄ib⁹ cōcludunt iste quinque cōditiōes ante posite in diffinitiōe d̄ictiōis. An est alia cōditio respectu ipsius affirmatiōis et negatiōis q̄ sit vn⁹ et eiusdē s̄m idē respectu eiusdē subiecti: et in eodem tempore sicut dictū est prius sufficienter.

Conditiones priuatiue oppositiōis et quomodo conuenit et differt a cōtradictiōe. Capitulū. CCXXX

Propositio autē priuatiua cōuenit cū d̄ictiōe in trib⁹ cōditiōib⁹: et differt ab eadē in duab⁹: et sic hz quinque cōditiōes. Prima est q̄ caret om̄i medio sui ḡnis. Secōda est q̄ alterz extremoz dicit aliqd̄ positiuū et alterz nō. Tertia est q̄ nūq̄ extrema sūt idē nec simul. In his trib⁹ puenit cū d̄ictiōe.

De cōditionib⁹ oppositiōnū CXXXV

Quarta p̄dictas est q̄ hz mediū subiectiu susceptiuū: vt visus et cecitas oculi. Quinta q̄ vtrūq̄ extremoz est in ḡne. Hāc habit⁹ est in ḡne directe. priuatiō autē indirecte: et nō dicit negatiōem absolute s̄ negatiōem determinate forme et in determinato subiecto: et in his duob⁹ deficit et differt a d̄ictiōe.

Conditiones contrarie oppositiōis: et differentia et cōuenientia cū predictis duab⁹. Capitulū. CCXXXI

Propositio autē contrarietatis aliq̄s hz proprietates cū quib⁹ puenit cū d̄ictiōe et priuatiua oppositiōe: et aliq̄s in quo differt. Prima eius p̄dictas est q̄ opposita d̄ictiōe sūt nūq̄ idē nec siml. et in hoc puenit cū vtrāq̄ d̄ictiōe oppositiōnū. Secōda est q̄ hz mediū susceptiuū vtriusq̄ extremi q̄tū ad illa d̄ictiōes quoz nō uestit alterz a natura. Tertia q̄ vtrūq̄ extremoz est infra gen⁹ et infra idē gen⁹: quous vnū habeat priuatiōis rōnem: et alterū rōnem habit⁹ ad inuicē cōparata. et in his duab⁹ puenit cū priuatiua et differt a d̄ictoria. Quarta q̄ semp vnū d̄ictiōis habeat rōnem habit⁹ sc̄ nobilius: alterz priuatiōis sc̄ ignobilius: et in hoc puenit priuatiua cū priuatiua. Quinta est q̄ vtrūq̄ extremoz dicat aliquā naturā positiuā: quous vnū habeat rōnem priuatiōis et alterz rōnem habit⁹ ad inuicē cōparata. vt albedo et nigredo. Sexta est q̄ habeant mediū eiusdē ḡnis q̄tū ad d̄ictiōes mediata. Septima q̄ eidē subiecto vicissim inesse p̄nt q̄tū ad illa d̄ictiōes in quib⁹ nō est regressus ab vno in alterz: vel quib⁹ alterz a natura nō inest. Et in his trib⁹ ultimis deficit et differt ab oppositiōe d̄ictoria et priuatiua. Aliq̄ autē istaz proprietatū sic cōueniūt d̄ictiōis q̄ om̄ib⁹ insunt quatuor p̄ma sc̄ et tertia quarta et quinta: tā mediata q̄ immediata pueniūt. et tā illis q̄ successiue insunt q̄ illis q̄ successiue inesse nō possunt. Secōda autē cōditio simplicit̄ loquēdo sexta et septima nō om̄ib⁹ d̄ictiōis pueniūt: sed sc̄ a puenit illis d̄ictiōis quoz alterz non

Tractatus II

Inest a natura. et non illis quorum alterum a natura inest. Sexta dicitur mediat et non immediatis. Septima contrariis in quibus ab uno ad alterum est regressus et non illi in quibus non est regressus

Conditiones oppositionis relative et quomodo convenit et differt ab alijs. Capitulum. CCXXXII

Propositio autem relativa habet quatuor conditiones. Prima est quod non habet medium sui generis: et in hoc convenit cum contradictoria et privativa et cum contrariis immediatis et differt a contrariis mediatis. Secunda est quod non habet medium subiecti in quo proprie convenit cum contradictione et differt a contrariis. et privative oppositis. Tertia est quod in relatione reali extrema non sunt idem. et in hoc convenit cum alijs tribus. sed in relatione rationis possunt esse idem sicut in relatione idemnitatis: in quo differt ab alijs. Quarta est quod unum oppositorum ponit reliquum et destruit. quia posita se ponit et remota se privat. in quo differt ab alijs tribus. Hec igitur de oppositionibus dicta sufficiant

De dictionibus vel notantibus habitudinem alicuius ordinis.

Et tertio dicendum est de nominibus vel dictionibus significatibus vel notantibus habitudinem alicuius ordinis. Circa quod occurrunt hec per ordinem discutienda. scilicet de priori et posteriori cum suo opposito quod est simul de principio. de causa de elemento. de necessario. de prepositionibus de ex in. de motu. de toto. de magis: et minus. Circa autem prius et posterius videnda sunt tria. Primo quot modis dicitur prius et posterius secundum dicta philosophi. Secundo quomodo dicitur prius et posterius iuxta assignationem augustini. Tertio declaratio cuiusdam dubij.

De priori et posteriori. Capitulum. CCXXXIII

Primo igitur dicendum est de priori et posteriori. Circa quod sciendum est ut patet. v. metaphis. prius et posterius dicuntur respectu alij

De priori et posteriori Fo. CXXXVI

cuius principij. et illud dicitur prius quod est illi principio propinquius. Posterius vero quod est ab eo remotius. Hoc autem principium potest sumi tripliciter. vel in quantitate: vel in cognitione vel in esse. Et ideo omnes modi sunt prius et posterius reducuntur ad aliquem istorum trium modorum. Quod aliquid est prius altero secundum quantitatem vel in cognoscendo vel in essendo. Et autem supra patuit quantitas est duplex una continua. alia discreta. Secundum quantitatem continuam dicitur aliquid prius altero tripliciter. Primo secundum ordinem in loco ut si determinetur aliquis locus. quod est ei propinquius est prius secundum locum. et quod remotius est posterius. Et hoc modo ignis est prius aere respectu celi. et aer quod terra. Si autem econverso accipimus principium ad inferius. ut puta terram. licet econverso aqua esset prior aere et aer igne. Secundo modo dicitur aliqua priora secundum tempus. Et hoc dupliciter. Uno enim modo dicuntur priora respectu preteriti que sunt remotiora a presenti nunc. Et isto modo prior fuit christi natiuitas quam eius passio quia eius natiuitas est magis remota a presenti nunc. Alio modo dicuntur aliqua priora respectu futuri tepis et sic dicuntur priora que sunt propinquiora presenti nunc. et sic floratio arboris est prior quam fructus futurus ex illa floriatione. Tertio dicitur aliqua priora secundum ordinem in motu. Et hoc dupliciter. Uno modo in naturalibus. et sic illud quod primo mouenti est propinquius est prius. sicut puer est prius viro. prius est enim puer alijs quam vir. et in puertia est propinquior primo generati. Secundo modo in voluntariis. Et hoc modo dicuntur priores illi qui sunt in potestatibus constituti. et hic modo vocatur prioritas dignitatis. Et isto modo se habet princeps in ciuitate: rex in regno quorum est impare et mouere. subditorum autem et posteriorum est exequi. Rex igitur in regno vel princeps in ciuitate summi mouens. et quanto eis aliqua sunt propinquiores tanto dicuntur priores. Secundum autem quantitatem discretam dicuntur aliqua priora sicut quatuor sedentes post regem. qui est ei vicinior dicitur prior. et

Tractatus II

in manu digiti discretis index respectu pollicis est prior medio et sic de alijs. Prius autem cognitio esse aliquid altero contingit tripliciter. tam in cognitione intellectiua quam in cognitione sensitua. sed modo opposito quia illud quod est prius in cognitione intellectiua est posterius in cognitione sensitua. Uno igitur modo prius est aliquid altero cognitione intellectiua. sicut vltima sunt propria particularibus. sed in sensitua est e conuerso. Cum enim ratio sit vniuersaliu non cognoscit sortem nisi cognoscendo hominem. sed cum sensus sit particulariu non cognoscit homines nisi cognoscendo sortem. Secundo modo est aliquid prius intellectiua cognitione eo modo quo simplicia plus cognoscuntur compositis. sicut prius cognoscitur albus color homini quam homo albus. sed in sensituo e conuerso. quia in primo composita offerunt se vsui quam simplicia. Tertio dicuntur aliqua propria cognitione intellectiua. eo modo quo passiones minus compositorum sunt propriae et sic cum rectitudo sit passio linee leuitas superficies ei. propria autem sit linea et simplicior superficie rectitudo erit propria cognitione ipsa leuitate. in sensu autem est e conuerso passiones est magis compositorum propriae sunt. Duo autem in eundo dicuntur tripliciter. Primo ratione coitatis. Et sic dicuntur propria quae praesentantur esse sine alijs sed alia non sine ipsis. et isto modo animal est prius homine. Et hoc est prius a quo non reuertitur eundi consequentia. ut dicitur in praedicamentis: non enim sequitur si animal est: homo est. sed bene e conuerso. si homo est: animal est. vnde animal prius est homine. Secundus modus est secundum attributionem et analogiam. Cum enim ens dicatur de substantia et accidente: et per prius de substantia dicimus substantiam prius accidente. Tertius modus est secundum diuisionem entis in actum et potentiam. Si enim accipiamus secundum potentiam sic materia est prius forma. et dimidium rei re. et pars toto. Sed si accipiamus secundum actum e conuerso est quia forma prius est materia. et totum dimidio et parte. partes enim non incipiunt esse actu nisi per resolutionem totum. Aristoteles autem in libro praedicamentorum ponit alium modum prioris. Et quoniam sunt duo reuertibilia et vnum est causa alteri ut sit.

De priori et posteriori Fo. CXXXVIII

illud quod est causa alterius est prius secundum naturam. sicut veritas dicitur causa veritatis orationis. ab eo enim quod res est vlt non est oratio dici vera vlt falsa. Et tamen iste veritates reuertuntur. scilicet veritas rei et veritas orationis facte de re. sed veritas rei est prior secundum naturam veritate orationis. et ita patet modi prioris et per consequens posterioris omnes quos ponit philosophus in libro praedicamentorum et in v. methaphisicorum.

Assignatio prioris et posterioris secundum augustinum. xxij. confessionum. capitulo. xxvij. Capitulum. CCXXXIII

Secundo sciendum quod beatus augustinus. xxij. confessionum capitulo. xxvij. videtur aliter modos assignare prioris dicens. Quod prius dicitur aliquid altero quatuor modis. Primo eternitate. et sic deus est prior omni creatura. Secundo tempore: et sic flos prior est fructu. Tertio electione. et sic fructus est prior flore. Quarto origine. et sic prior est sonus cantu. et materia prima rebus ex materia et forma compositis. Quia modi quatuor prius et tertius videantur differre ab omni modo posito ab aristotele. tamen non est ita. quia ad aliquem istorum reducibiles sunt. de quo multum curandum non est.

Quod vltima sunt propria cognitione particularibus. CCXXXV

Tertio hic notandum est quod posset videri male dictum quod dictum est de prioritate in cognitione. scilicet quod in sensitua cognitione est. prior cognitio particulariu quam vniuersaliu. huius tamen oppositum videtur dici. x. phisicorum in principio quod tamen intellectiua quam sensitua cognitione prior est cognitio vniuersaliu cognitione singulariu. igitur male. Respondendum est. quod aristoteles. de hac prioritate facit mentionem in tribus locis. v. methaphisicorum. vbi ponit quod dictum est. Quod vniuersalia sunt propria cognitione quantum ad intellectum posteriora vero in sensu. Item in primo posteriorum vbi dicit. Quod cognitio singulariu precedit cognitionem vni-

Tractatus II

uersalium. sicut ensitiua cognitio precedit intellectuam. Item in principio primi phisicor. ubi ponit qd cognitio vniuersaliū ē p̄or cognitione particulariū. nō solū fm̄ intellectu sed etia in sensu sicut cognitio confusa ē p̄or determinata. Et ponit exemplū qd a remotis p̄us cognoscit res v̄sa eē ens. postea dephēdit p̄ approximationē eē aīal postea homo postea. et ultimo sortes. Et pueri a principio omnes viros vocat patres sed finaliter solū patrē suū. Ad horū ergo solutionē intelligendus est: qd qm̄ loquimur de cognitione taliū vniuersaliū et singulariū fm̄ sensitivā et intellectuā cognitionē possum⁹ loq̄ tripliciter. Uno mō cōparādo cognitionē sensitivā ad intellectuā. et sic sensitiva cognitio p̄cedit sp̄ cognitionē intellectuā. et cū sensus nō sit directe apphensiu⁹ nisi singulariū qz nō cognoscit nisi hoc et nūc. Intellect⁹ autē ecōtra et directe est cognoscitiu⁹ vniuersaliū. vt patet. in. de aīa. Sequitur ex h̄ qd cū cognitio sensitiva sit p̄or intellectuā. qd cognitio particularis sit p̄or cognitione vniuersaliū. put hec due cognitiones ad inuicē cōparant: et sic accipit p̄hs p̄mo posterior. vnde et ibidē dicit p̄hs. Qd̄ deficiente sensu necesse ē deficere sciētā q̄ ē fm̄ illū sensus. et ideo etiā in sensu illo intelligit dictū ibidē qd vniuersalia sūt maḡ nota simpliciter. et singularia quo ad nos. Secūdo mō potest fieri cōparatio istarū cognitionū. nō quidē sensitivae ad intellectuā. s̄z vni⁹ intellectuue ad aliā intellectuā. fm̄ qd in eadē potētia est p̄cessus de imperfecta cognitione ad p̄fectā. Et sic cū vbiq; in cognitione sit p̄cessus de imperfecto ad p̄fectū. cognitio autem in vniuersali et in cōi sit imperfecta in particulari autē et si distincta cognitio sit p̄fecta et determinata tam in sensitiva qm̄ in intellectuā cognitione. magis vniuersale est pri⁹ cognitione et h̄ patet in sensu et fm̄ locū et fm̄ tempus fm̄ locū: qz p̄us apphēdim⁹ aliquā rē a remotis eē corp⁹ qd aīal: et aīal qd hoīez: et hoīez qd sorte. Idē est fm̄ t̄ps: qz p̄

uniuersa
corasunt
notoria in
intellu. qz
m̄per. sc̄h
ora. Consi
notia non

ora quoad sensu in solaiā notia qd h̄c s̄o. Et pueri pri⁹
ois viros p̄reō postremo sedeterminant ad unū qd qd

De priori et posteriori Fo. CXXXVIII

er a principio p̄us distinguit hoīem a nō hoīe: qd hūc hoīez ab hoc hoīe. Et pueri a principio vocat omēs viros p̄es. postremo autē se determinat ad unū quodq;. Et eodē mō magis cōe pri⁹ est cognitio in intellectu sicut in sensu. Et sic loquit̄ Aristo. i. phisico. Et isto modo dicit ibidē qd magis p̄fusa et magis v̄sa sūt notiora nob: sed quo ad naturā distincta sūt notiora. qz illa q̄ plus habent de entitate plus h̄nt de cognoscibilitate. Talia autē sūt magis determinata. Et autē dico qd sensitiva cognitione apphēduntur pri⁹ v̄sa qd particularia. Sane intelligēdū est qd ibi vniuersale nō accipit p̄ abstractionē: sed ibi sumit̄ pro magis cōi et p̄ magis p̄fuso. Particulare autē p̄ magis determinato. Tertio modo pot fieri p̄paratio istarū cognitionū in eadē potētia: nō fm̄ rationē perfecti et imperfecti: sed fm̄ rōem obiecti directi et indirecti. Et sic sensus p̄ se et directe h̄z p̄ obiecto singulare et particularē. indirecte autē et multū per accidēs apphēdit v̄le. Inquantū em̄ cognoscit hūc hoīem cognoscit hoīem: qd de hoc hoīe puta de sorte p̄dicat. Intellect⁹ autē h̄z p̄ obiecto v̄le p̄ abstractionē directe et p̄ se. Indirecte autē et per lineā reflexā cognoscit particularē v̄p̄z. in. de aīa. Et igit̄ quilibet potētia pri⁹ ferat naturalr in id qd est suū obiectum directe. Posterior autē in obiectū indirectū. Obiectus autē sensus sit particularē directe: indirecte autē v̄le: sequitur qd pri⁹ realiter cognoscit a sensu particularē: posterior vniuersale. In intellectu autē ecōverso: pri⁹ est notū vniuersale qd particularē. Et isto mō dictū est supra de p̄oritate cognitionis diuersa in intellectu et in sensu respectu v̄lis et particularis: et sic naturalr quo ad nos et in sensu priora sunt cognitioe singularia. v̄sa autē posteriora. In intellectu autē ecōverso. Et isto mō loquit̄ p̄hs. v. methaph. Ex p̄dictis ergo pōt patere q̄liter sūt v̄sa priora vel posteriora cognitione particularibus: et particularia v̄lib⁹ tam in cognitione sensitiva qm̄ intellectuā.

Tractatus II

Quot modis dicitur simul. Capitulum. CCXXXVI

Simul autem dicitur per oppositum ad prius et posterius. Et ideo non oportet aliquos modos simultatis assignare: nisi quod quot modis dicuntur aliqui prius et posterius: tot modis per oppositum aliqua dicuntur simul. Ponamus tamen tres modos quos ponit Aristoteles in principis quorum primus est. Quia illa dicuntur esse simul quorum generatio et conservatio est in eodem et equali tempore: et hoc modo subiectum et propria passio sunt sicut. Secundus modus est: quod illa dicuntur esse simul quocumque pervertitur secundum essendi consequentiam: ita tamen quod unum non est causa alterius ut sit: et hoc modo relativa sunt simul natura: quia naturali intelligentia intelliguntur et pervertuntur ad invicem: et neutrum est causa alterius: ut sit in quantum relativum: sed secundum illud in quo fundatur respectus unum possit esse causa alterius: ut patet de patre qui est causa filii. Tertio dicuntur esse simul quocumque species ex opposito dividuntur sub eodem genere: vel etiam dividuntur aliquod generum: et sic due opposite dicitur dividere unum generum et due species constituitur per eas dicuntur simul esse.

De importantibus habitudine ordinis vel causalitatis.

Capitulum CCXXXVII

Sciendum restat de nominibus quibus importatur ordo vel habitudo causalitatis que sunt tria scilicet principium quo importatur ordo causa et elementum quibus importatur habitudo causalitatis. Et de istis videndum est quomodo se habent ad invicem. Ad quod dicendum quod illa sic differunt: quia omne elementum est causa et principium: et omnis causa est principium sed non e converso quia non omne principium est causa vel elementum: nec omnis causa est elementum. Ex quo patet quod principium est magis commune quam causa: et causa quam elementum. Principium igitur importat ordinem quendam: sed ultra hoc causa importat influxum ad esse cau-

De simul et principio CXXXIX

scilicet quod non est de ratione principii. et ideo patet quod commune est nomen principii quam causa. unde in divinis est principium respectu divinarum personarum. ut pater est principium filii. et pater et filius sunt principium spiritus sancti. non autem accipit hoc nomen cause vel effectus. unde pater non est causa filii nec pater et filius sunt causa spiritus sancti. Et patet quod principium est commune quam causa. Et quia colora cognitione procedunt. Primum de principio. secundo de causa tertio de elemento dicendum est.

Quot modis dicitur principium et in quibus invenitur ratio principii. Capitulum. CCXXXVIII

Quantum igitur ad nomen principii quod importat ordinem. Sciendum quod ordo est nobis manifestior in motu locali ubi est prius et posterius et secundum locum et secundum tempus magis quam in quocumque alia re: eo quod motus iste est manifestior sensui: secundum autem quod res sunt nobis magis note: secundum hoc a nobis auferuntur. Et ideo quia hoc nomen principii ordinem quendam importat. Secundo autem est nobis notior in his que circa motum localem sunt: et ideo hoc nomen principii secundum sui rationem positum est ad illud quod est prius in his que recipiunt motum localem. Circa autem motum localem occurrunt tria. scilicet. Magnitudo super quam transit motus. Secundo ipse motus. Tertio tempus mensuras motum. Hec autem tria se habent per ordinem ut patet in philosophico. Nam secundum ordinem prioris et posterioris in magnitudine accipit prius et posterius in motu et secundum prius et posterius in motu est prius et posterius in tempore. Istis suppositis potest patere faciliter quot modis dicitur principium: quia ratio principii primo et secundum propria significationem invenitur in his que respiciunt motum localem. Secundo in alijs ex ordine ibi considerato. Quantum ad prius invenitur ratio principii tripliciter. Primum enim dicitur principium de principio alicuius magnitudinis a qua incipit motus: sicut si nauta moveatur in mari proza in pupam erit proza principium et pupa terminus. Et quia ad prius et posterius in magnitudine se habent prioritas et posterioritas

motus. Ideo etiā inuenit̃ principiū in motu ⁊ in tpe. unde ponim⁹ p̃ncipiū magnitudinis: vt in nauī. ⁊ p̃ncipiū motus: sicut si aliq̃s incipiat currere. ⁊ p̃ncipiū t̃p̃is: sc̃z q̃ñ p̃mo cursus incipit esse. Aliq̃ñ aut̃ est p̃ncipiū mot⁹ a p̃ncipio magnitudinis. Aliq̃ñ nō: sed a magis oportuno. vt patet. v. metaph. in exēplo posito in disciplinis. Non em̃ incipit aliq̃ñ aliq̃s addiscere ab eo q̃d̃ est p̃ncipiū simpliciter ⁊ s̃m̃ naturā: s̃z ab eo q̃d̃ est magis oportunū ⁊ magis facile ad discēdū. vñ etiā in motib⁹ humanis non incipit semp̃ mot⁹ in principio vie s̃z aliq̃ñ a medio. Ex eodē etiā est q̃ in illis motib⁹ q̃ sunt supra circulares magnitudines nō habētes p̃ncipiū. accipit̃ aliq̃d̃ p̃ncipiū a quo oportune mouet̃ mobile s̃m̃ suā naturā sicut in motu corporū celestīū p̃ncipiū mot⁹ ponim⁹ in oriēte. Ex quo patz̃ quō inuenit̃ p̃ncipiū ⁊ ratio p̃ncipij dici ⁊ magnitudine ⁊ in motu ⁊ in tpe. Ex ordine aut̃ considerato in motu locali inuenit̃ etiā p̃ncipiū nomē dictū in fieri ⁊ in generatōe rerum. Et hoc dupliciter. Vno mō vt dicat̃ p̃ncipiū aliq̃d̃ in existens ⁊ intrinsecū. Alio mō nō inexistens ⁊ extrinsecū. Primo mō dicat̃ p̃ncipiū rei pers̃ illa q̃ generat̃ q̃tū ad naturalia. vel q̃ p̃mo fit q̃tū ad artificialia. ⁊ sic in naturalib⁹ in aīalib⁹ p̃ncipiū est cor. qz p̃mo generat̃. In artificialib⁹. sicut in nauī carina. in domo fundamētū. ⁊ sic de alijs. ⁊ in om̃ib⁹ istis illud p̃ncipiū est inexister̃. Alio mō in naturalib⁹ dicat̃ p̃ncipiū rei unde incipit̃ rei generatio q̃tū ad naturalia. vel factio q̃tū ad artificialia. vel actio q̃tū ad mobilia. Ex hoc patet q̃ in naturalib⁹ q̃dē respectu generatōis substātiarū pater ⁊ mater dicunt̃ p̃ncipiū pueri. Et illud vñ incipit̃ alteratio dicat̃ p̃ncipiū alteratio nis. ⁊ p̃ncipiū cōmouēs animos dicat̃ p̃ncipiū belli. In motualib⁹ etiā illō dicat̃ p̃ncipiū ex cui⁹ volūtate cetera mouēt̃ur. Et inde dicti sūt p̃ncipat⁹ in ciuitatib⁹ vel in ciuilib⁹. In artificialib⁹ etiā illud dicat̃ p̃ncipiū q̃d̃ est p̃ncipiū ar-

tificiatorū. hoc autē est ars mechanica. Inter quas etiam quedā dicunt̃ architectorice. id est p̃ncipales. ⁊ sunt hec que habēt alijs imperare sicut nauifacīue lignoz vel domoz vel volatiue. Alterius aut̃ qz ad similitudinē ordinis qui in motib⁹ exteriorib⁹ apparet. considerat̃ quidā ordo in cognitiōe rez. ⁊ p̃cipue s̃m̃ q̃ intellect⁹ noster s̃m̃ quādā similitudinē motus habet discurrere de p̃ncipis ad p̃clusiones. Ideo alio mō dicat̃ p̃ncipiū vñ res p̃mo in notescit. Et sic vtiq̃ nomine p̃ncipij p̃hs in libro posteriorum penēs aliq̃ p̃ncipia demōstrationū. Et qz om̃is causa est p̃ncipiū licet nō ecōuerso. vt prius dictū est. tot modis dicat̃ p̃ncipiū quot modis dicat̃ causa. de qua immediate sequitur. Inuestigādū autē ea que de causa dicēda sunt quatuor occurrūt considerāda. Primo que sunt genera causarū. Secundo quomō se habēt ad effectū. Tertio quomō se habent ad inuicē. Quarto quot modis variantur ipsa causarū genera.

Quot sunt genera causarū. Caplm. CCXXXIX

Quantū ad primū sciendū quot quatuor sunt genera causarū. sc̃z. Efficiēs vt in naturalib⁹ pater est causa filij. et in artificialib⁹

q

faber est causa cultelli. In ciuilibus p̃siliator pacis. Et item causa materialis. vt elemēta sunt materia mixtorū. et lapides materia dom⁹. Item causa formalis. vt anima rationalis est forma corporis. et talis cōpositio vel figura domus est forma eius. Et finalis vt lucrum est finis mercationis. Et beatitudo hominis. ⁊ inhabitio est causa finalis ipsius dom⁹. Quātū aut̃ ad quodlibz̃ gen⁹ causarū aliquid notandū est. Et primo de causa efficiēte. Secundo de causa materiali. Tertio de causa formali. Quarto de causa finali.

De causa efficiente.

Capitulum.

CCXL

Quantum ad genus cause efficiētis

Sciēdū q̄ quis om̄is causa efficiēs sit agens naturale vel a proposito. tñ Avicenna ponit circa hoc quatuor modos cause efficiētis. Est em̄ causa efficiēs. perficiēs. disponēs: coadiuuās. ⁊ consiliāns. Causa em̄ efficiēs perficiēs dicitur que vltimā rei p̄fectionē causat: sicut illa que inducit formā materialē rebus materialib⁹. vel artificialē in artificialibus vt edificator dom⁹ dum illā perficit. Disponēs autē dicitur que nō inducit vltimā formā: sed aptat materiā tñ ad formā. sicut in artificialib⁹ ille q̄ volat ligna ⁊ lapides: dicitur causa efficiēs domus disponēs tñ. qz non p̄p̄se dicitur causa efficiēs. qz illud quod ipse facit nō est dom⁹ nisi in potētia. appropinquabit autē tanto amplius ad rationē cause efficiētis. q̄to faciet dispositionē magis necessariā ad formā. Et ideo illud qd vltimā disponet necessariā causat q̄uis formā nō inducit. sicut homo generās respectu forme intellectiue que est ab extrinseco magis appropinqt inter om̄es causas disponētes ad rationē cause efficiētis. Adiuuās autē dicitur inq̄tū cooperat̄ ad p̄ncipalē effectū. sed in hoc differt a p̄ncipali agēte. qz agens principale agit ad finē p̄riū. Adiuuās autē ad finē alienū. sicut adiuuans regē in bello operat̄ non ad finē p̄riū: sed regis. et hec est cōditio om̄is cause secūdarie ad primā. Nam causa secūdaria p̄pter finē prime operat̄ in omnib⁹ agentib⁹ ordinarijs. sicut militaris p̄pter finem rei ciuilib⁹. Consiliāns autē dicitur ab agēte p̄ncipali inq̄tū agens dat ei finem ⁊ formā agēdi. ⁊ hec est cōditio primi agētis per intellectū qd est de⁹ ad aliud agens secūdarium siue sit agens naturale siue per intellectū. Nam primum agens intellectuale in omnib⁹ dat finē ⁊ formā agēdi secūdo agēti cuiuscunqz. sicut nauis factor. volatorū lignorū et gubernator

qm̄ dicitur facit

factori nauis et primus intellectus toti nature. Propter quod dicit doctores. qz opus nature est intelligentie. Ad hoc autē genus cause reducit om̄e agens qd facit esse aliquid quocūqz modo non solum fm̄ esse substantiale: sed etiam fm̄ esse accidentale.

De cau⁹ materiali. Capitulum. CCXLI

Quantū autē ad genus cause materialis

sciēdū qz siue accipiat̄ materia in rebus naturalibus. siue artificialib⁹. siue alijs quibuscūqz respectu totius dicitur materia duplex. Una que dicitur p̄pinqua. Alia remota. verbi gratia. materia p̄pinqua sylogismi sunt p̄positiones: sed remota sunt termini vel dictiones. remotiores sunt sillabe. remotissime sunt littere. et sicut hic. ita ⁊ in naturalibus vt materia p̄pinqua in homine sunt carnes et ossa. remota ipsa elementa. remotiores materia prima. ⁊ ita etiam in artificialibus.

De causa formali. Capitulum. CCXLII

Quantū ad gen⁹ cause formalis

sciēdū qz est duplex forma rei. Quedā extrinseca. et hec vocat̄ forma exemplaris sicut liber exemplaris a quo scribit̄. dicitur forma exemplaris scripture. ad quam inspiciēdo scriptor operat̄. Et isto modo per modū forme exemplaris deus dicitur forma omniū rerum. vnde cātam⁹. Effectiua vel formalis causa deus ⁊ finalis. s3 nūq̄ materia. Alia forma est intrinseca inherēs ⁊ hoc dupliciter. qz vel substātiālis vt aīa rationalis in hoīe. vel accidētālis vt albedo. Circa qd sciēdū est qz qñ vna res simpliciter in actu est materia alicui⁹ sicut argētū phyale. ⁊ tūc forma correspōdēs tali materie. a pho. vocat̄ quāqz species. vt patz. v. metaph. Quōqz autē plures res simpliciter ad inuicē adunate sunt materie ali:

Tractatus II

causae rei. quod quidem pertingit tripliciter. Quandoque enim diuerse res coniunguntur et adunantur secundum ordinem tantum. sicut homines in exercitu. vel domus in ciuitate. et sic pro forma respondet totum quod designat nomine exercitus vel ciuitatis. Quandoque autem non solum adunantur ordine sed contactu ut colligatio. sicut apparet in parietibus domus. et sic respondet pro forma ipsa compositio. Quandoque autem superadditur ipsa compositio. alterationem componendum quod pertingit in mixtione. et tunc forma est ipsa mixtio quaedam que tamen non est species compositionis. Et quia a forma res habet esse et additatem et totalitatem additam iterum additas importat per definitionem. Ideo quicquid causat esse vocatur forma a philosopho. et ulterius etiam ipsa definitio dicitur forma non obstante. quia in rebus compositis ex materia et forma definitio utriusque contineat. Reliqua de materia et forma dicta sunt ubi agit de pertinentibus ad predicamentum substantie.

De causa finali.

Capitulum. CCXLIII

Quantum autem ad genus cause finalis sciendum

quod nihil prohibet plures fines esse intentos. licet non eodem modo ab aliquo agere. ut medicus intendit sanitatem tanquam finem principalem. et attenuationem corporis tanquam appropinquissimam sanitati. et purgationem per quam acquiritur attenuatio. Et sicut et in istis. ita et in alijs. Isti autem fines sunt subordinati: et dicuntur fines sub fine. sicut attenuatio est sub sanitate. et purgatio sub attenuatione et sanitate. talis enim attenuatio intenditur qualis congruit sanitati. et talis purgatio qualis congruit attenuationi et sanitati. Finis autem semper habet rationem boni vel simpliciter vel saltem apparens boni. Unde nullus ad malum inspicies operatur. ut dicit Dionysius. Alterius autem sciendum est quod quis huius sit in quibusdam ultimis in esse. tamen semper est prior intentione et causalitate. unde dicitur causa causarum. est enim causa causalitatis in omnibus alijs. Est enim causa causalitatis

De causis

§o. CXLI

efficientis. Efficientes autem materie et forme in quantum facit materiam esse susceptiuam forme. vel formam inesse materie. et per consequens est causa causalitatis utriusque. Et de hac causalitate statim magis dicitur in tertio capitulo.

Quomodo se habent iste. iij. cause ad suum effectum. CCXLIII

antum ad secundum quomodo se habent hec quatuor

cause ad effectum. Dicendum est quod duo sunt extra essentiam rei. et ideo extrinsece dicuntur scilicet causa efficiens et finalis. Non enim sunt essentia

rei. sicut edificator et inhabitator non sunt de substantia domus. Quod patet quia non existente utroque potest domus remanere. Alie autem due scilicet causa materialis et formalis non accipiuntur formaliter extra rem sed inexistenter. sunt de substantia rei et inexistenter vel intrinsece dicuntur. ut anima et corpus sunt de substantia hominis et eius essentia.

Quomodo se habent iste quatuor cause in ratione causalitatis ad inuicem. Capitulum. CCXLV

Quantum ad tertium quomodo se habent iste

quatuor cause ad inuicem. Sciendum quod due et due sibi mutuo correspondent. Nam effectus et finis sibi inuicem respondent. Quia effectus est primus motus. et finis est terminus. et similiter forma et materia. Nam

forma dat esse materie. et materia ipsam esse recipit. Est igitur efficiens causa finis. et finis causa efficiens. Efficientes autem est causa quantum ad esse in quibusdam. quia mouendo efficiens perducit ad hoc quod sit finis. Finis autem est causa non quantum ad esse sed quantum ad rationem causalitatis. Nam efficiens est causa in quantum agit. non autem agit nisi causa finis. unde ex fine habet suam causalitatem efficientem. Forma autem et materia sibi mutuo sunt cause quantum ad in quantum sustentat ipsam. Dico autem utriusque horum sibi esse causam essendi. vel ad esse. Forma quidem materie in quantum dat ei esse actu. Materia vero

hoc est in
causa efficiens
causa finis
causa efficiens
causa finis

forme simpliciter. vel fm quid. qd dico ppter formā substantiale que dat esse simpliciter. et formā accidentalē que dat esse fm quid prout forma est. Materia etiā quādoq; nō sustētat formā fm esse simpliciter. sed fm q; est forma huius habes esse in hoc. et hoc solū est in humano corpore q; isto modo se habet animā rationalē. Inter has autem finis est causa causarum. vt prius dictum est.

Quot sunt modi causarū infra illa quatuor genera.

Capitulum.

CCXLVI

Quantū ad quartū videndū est quot

sunt modi causarū. Non solū em̄ sunt causarū diuerse species que dicte sunt. immo etiā istarū sperierū diuersi sunt modi. Sunt aut̄ in

q genere causarū istarū quatuor modi. Prim⁹ est q; quedā cause sunt priores. quedā posteriores. Priores dicuntur primarie vel vniuersales. Posteriores dicuntur secundarie et particulares. Et hic prioritas potest attrēdi fm rem. et fm rationē. verbi gratia. Primo in causis efficientib⁹ vbi est prioritas realis. homo generat hominē et sol. s; sol vt causa prior et primaria. et vniuersalis. licet remota. homo vt causa posterior et secundaria et particularis. sed p̄inqua. In causis efficientib⁹ autē differētib⁹ solū ratiōe est etiā prioritas fm rationē. et posterioritas. vt medicus causat sanitatē sicut causa posterior proxima. Sed artifex cū sit vniuersalius sicut prima et remota. Et quod dictuz est de prioritate et posterioritate in genere cause efficiētis. intelligendū etiā est in genere cause finalis. formalis et materialis. Secundus modus causarū est: quia quedā sunt cause per se. quedam per accidēs. Per se. vt homo est causa agens per se hominis generati. Per accidēs. vt albus est causa per accidēs hominis generati. in q̄tū albedo accidit generati. Est autē sciendū q̄tū ad causam per accidēs

q; aliquid potest dici causa alterius per accidēs dupliciter. Vno mō ex parte cause: quia scilicet illud qd accidit cause dicit esse causa. vt si dicerē q; albus est causa dom⁹: quia albedo accidit domificatori. Alio mō ex parte effectus. vt si dicatur causa per accidēs alicuius quod accidit ei q; est effectus per se. Qd quidē potest esse tripliciter. Vno modo: quia habet ordinē necessariū ad effectum per se. sicut remotio impedimēti habet ordinē necessariū ad effectū. Unde remotio prohibēs dicitur causa per accidēs siue illud prohibēs sit contrariū sicut colera prohibet frigiditatē. Unde aliquid dicitur infrigidare per accidēs non quia causat frigiditatē. sed quia tollit impedimētū frigiditatis quod est ei contrariū scilicet coleram. Itē etiā non sit contrariū. sicut columna impedit motū lapidis. vnde mouens columnā dicitur mouere lapidē superpositū per accidēs. sicut remouēs prohibēs. Secūdo mō habet aliquid ad effectū ordinē per accidēs non necessariū. neq; vt in plurib⁹. sed vt in pauciorib⁹. sicut inuentio thesauri ad fossionē in terra. et hoc mō fortuna et casus de quib⁹ philoso. determinat in. ij. phisico. dicunt cause per accidēs. Tertio mō quia nullum ordinē habet nisi forte fm estimationē. sicut si aliquis dicat se esse causam terremot⁹: quia eo intrāte domū accidit terremot⁹. Tertius modus causarū est. q; quedā sunt cause in actu. quedam in potētia. vt edificatiōis causa in actu est edificans in actu. In potētia autē edificator actu nō operās. et idem est de effectū. quia quidā est effectus in potētia. quidā in actu. Quartus modus causarū est. quia quedā sunt simplices sicut quādo vnica causa agēs cōcurrit ad vnū effectum vt vnus trahēs nauē ad tractū nauis. Quedā sunt cōposite. vt qñ sunt plures trahētes ad tractū nauis.

De elemento quid est et cui conuenit elementum.

Capitulum.

CCXLVII

Tractatus II

Elementum autem causalitatem imponit et habet quatuor conditiones: que colligi possunt ex definitione dato per philosophum. v. methaph. Prima conditio est ut sit causa ex qua fiet aliquid et per hoc pertinet ad genus cause materialis. Et ideo forma alicuius non potest dici elementum. Secunda est quod sit primum in illo genere. et ideo farina non potest dici elementum panis quia habet aliam materiam ante se. scilicet granum. Tertia est quod ista materia sit inexistentis intrinseca per quod differt elementum ab omni eo ex quo fit aliquid. sicut ex materia transeunte siue sit priuatio. siue contrarium siue materia priuationi et contrarietati subiecta. que est materia transiens. ut cum dicimus quod homo musicus fit ex homine non musico. et musicum ex non musico. Elementum enim oportet manere in his: quorum sunt elementa: Quarta est quod habeant aliquam speciem que non diuidatur in alias duas diuersas per quod elementum differt a materia prima que nullam speciem habet. et ab omnibus materiis alijs que in diuersas species resolui possunt. sicut corpus humanum in carnes. ossa humores. et huiusmodi. Juxta hec quatuor diffinit philosophus. v. methaph. elementum dicens. Elementum est ex quo aliquid componitur. quantum ad primum. Primum quantum ad secundum. In existente. quantum ad tertium. Indiuisibile et specie ad aliam speciem. quantum ad quartum. Et hec quatuor conditiones concurrunt in litteris respectu dictionum et in quatuor corporibus simplicibus respectu corporum mixtorum. Ideo dicimus litteras esse elementa uocum et quatuor corpora simplicia. scilicet aquam ignem: aere et terram esse elementa mixtorum: et compositorum ex his.

Quot modis dicitur necessarium vel necessitas.
Capitulum.

CCXLVIII

De necessario et contingenti CXLIII

Cloniam autem necessarium vel necessitas significat aliquid pertinens ad rationem cause. Est enim causa ad quam de necessitate sequitur aliquid. Primum de necessario et de necessitate hic aliquid dicendum est. Causarum autem ut dictum est. Alie sunt intrinsece ut forma et materia. et ab istis sumitur quedam necessitas que dicitur mutabilitas. Alie sunt extrinsece ut efficiens. et finalis necessitas que dicitur coactionis vel violentie. Et a finali sumitur necessitas que dicitur ex suppositione finis et expedientie. Et secundum hoc patet quod triplex est necessitas. scilicet coactionis. et violentie quod pertinet ad causam efficientem. ut cum lapis prouincitur sursum mouetur sursum necessitate coactionis et violentie. Et hec necessitas nullo modo potest esse in deo. quia a nullo potest cogi vel violentari potest tamen esse in rebus alijs creatis ut in demombus: in hominibus in lapidibus scilicet differenter. quia in cognitione habentibus talis necessitas violentie et coactionis est cum displicentia. Et ideo ibi vocatur magis coactio. Sed in carentibus cognitione est similiter displicentia. sed ibi magis proprie violentia quam coactio vocatur. Alia est necessitas que sumitur ex fine. et hoc dupliciter. Est enim quedam necessitas ex suppositione finis sine quo sine supposito non potest res subsistere. ut animal non potest vivere sine cibo. Est alia necessitas ex parte finis que dicitur expedientie sicut supposito isto fine quod volo transire ad rodanum. expedientius est transire nauigando quam uadendo: et ideo necessitate expedientie est nauis necessaria. Et hec necessitas ex fine non est in deo quantum ad actum intrinsecos nec quantum ad actus transeuntes quia non ordinantur ad alium finem quam non sit ipse. sed hec necessitas bene reperitur in creaturis. Tertia necessitas est immutabilitas que sumitur ex causis intrinsecis siue ex forma et ma-

Tractatus II

teria. et sic hō ex parte forme est necessario rōnalis. ex pte materie necessario est mortalī. et hec necessitas est immutabilitatē et est in deo q̄tum. ad actus intrinsecos et immanētes ut pater gnat filiū. et pater et fili⁹ spirāt spiritus sanctum. Quantū autē ad actus transeuntes in exteriorē materiā nō est in deo talis necessitas. Quā nō de necessitate deus mundū creauit aut gubernat. s; mera voluntate et libertate. et sic patet q̄ necessariū: et necessitas dicuntur quadrupliciter. et quō reperunt in deo et creaturis et quō non. Et hec distinctio potest sumi ex. v. methaph.

De contingēti qd est et quot modis dicitur. CCXLIX

Quia cōtingēs opponit necessario de ptingēti dicendū est qd vocam⁹ ptingēs et futurū ptingēs et quot sunt modi futuri ptingentis. Circa qd sciēdū est q̄ anteq̄ res sit in actu s̄m esse sue essentie: et existētie solū habz esse i causis suis et dicitur futura. Causaz autē inueniūt triplex q̄dus q̄daz enī sunt necessarie in se et in ordine ad effectū sic ē motus celi in cōpatione ad eclipses et alios effect⁹ q̄ ex motu orbū necessario euēniūt. et effectus p̄sistēs in causis sūt q̄dā futurū s; nō ptingēs imo futuri necessarij. Alie sūt cause q̄ nō sūt necessarie saltē p cōpationē ad effect⁹ ut eos necessario producant. imo p̄nt nō pducere eos et effectus p̄sistentes in talibus causis sunt quidā futuri et ptingentes. et horū est triplex differentia: qz q̄dā cause ptingentes determinate sūt ad pducēdū suos effect⁹. ut frequent nec deficiūt nisi raro. ut qz hō generet cū quib⁹ digitis solū h̄ enī euēnit ut in plurib⁹ raro autē euēnit ut gnet̄ cuz plib⁹ vel pantioubus q̄ quinq;. Effectus ergo talū causaz dū p̄sistūt in causis suis sunt futuri et ptingētes. S; quedā eoz sunt ptingentes frequēter. quedaz vō raro. Alie vō sūt cause q̄ de se nullā hūt determinationē ad hūc effectum

De p̄positionibus et de et in. Fo. CXLV

procedendū sed per differentiaz se habent ad utrūq; sicut est liberū arbitrium. ut sortes potest currere vel non currere. Et effect⁹ p̄sistens in talibus causis sūt futuri ptingentes ad utrūlibet. Sūt ergo in vniuerso futura ptingētia. q̄dam frequenter. quedā raro. quedaz ad utrūlibet patet ergo etiā q̄ ptingēs ad utrūlibet nūq̄ dicit per cōparationē ad causaz ptingētē ex necessitate nature. Ita enī semp̄ determinata est ad vñū nisi impediāt q̄ sit ut raro. Sed dicit p cōpationē ad causam agentē libere que potest agere. vel nō agere q̄ ut sic nūq̄ aliqd̄ pducit necessario cū sit aliq̄lit̄ indifferēs ad opposita. ppter qd̄ quatione vñū produceret et alterū.

De p̄positionib⁹ Ex et et In. Capitulū. CCL

Iter p̄positiones autē sunt aliquę habitudinē cause importantes que sepius veniunt in occursum et sunt tres de quibus rōne sue specialis difficultatis aliqd̄ dicendum est.

salicet ex et in. Primo de ex. secundo de de. tertio de in. Quantū ad hāc p̄positionē ex et in vidēda sunt. Primo enī est in quo cōueniūt et in quo differunt ex et de. Secundo quō et quot modis dicitur esse aliquid ex alio affirmative et positive. Tertio quomodo dicitur aliquid esse ex nihilo et non positive.

In quo conueniunt et differunt Ex et De.

Quantū ad primum quomodo se habent ad inuicē he due p̄positiones Ex et De. Dicēdū q̄ si vtamur eis proprie ex et de differunt sicut magis comune et nun⁹ comune. Quicquid enim est de aliquo est ex illo. sed non e conuerso. Potest enim aliquid esse ex aliquo alio et non erit de illo. Unde hec p̄positio De designat habitudinē principij consubstantialis vt materialis principij. vel effectiui substantialis vt panis est de farina. et cultellus ē de

Tractatus II

ferro. Et tunc ad principium substantiale materiale. et filius generatur de patre sic de principio concato generationis quantum ad principium materiale: et de patre gigante sic de principio effectiuo substantiali. Sed ex quibus denotat principium con- substantiale: quibus nec principium consubstantiale nec abso- lute principium sed solum ordinem ut patebit statim. Et ideo secundum propriam acceptionem et strictam cuiuslibet unum se habet in plus scilicet ex et aliud in minus scilicet de: licet aliquando larga: ex- tensione uno pro altero loquentes utantur.

Quomodo et quot modis dicitur aliquid esse ex alio affir- matiuè et positiuè.

Capitulum. CCLI

Secundo videndum est quot modis

dicitur aliquid et ex aliquo vel esse vel fieri. et dicitur

dum quod sex modis. aliquando enim ex aliquo dicitur esse ali-

quid sic ex materia et tunc denotat habitudinem

cause materialis ut cultellus est ex ferro. Aliquando sic ex for- ma. et tunc dicitur denotare habitudinem cause formalis et sic dicitur quod homo est ex corpore et anima. scilicet ex corpore tanquam materia. anima tanquam forma. Aliquando dicitur aliquid esse ex alio sic ex causa mouente vel effectiua et tunc denotat habitudinem cause efficientis ut bellum est ex conuicio. et artificata sunt ex artifice. Aliquando autem aliquid est ex alio sic simplex ex composito per ex toto. et tunc ex denotat habitudinem totius ad partes. et hoc modo corpus. et anima sunt ex homine cum moritur. et syllabe ex dictionibus et littere ex syllabis cum resoluuntur. Differt autem iste modus a tribus primis quod in illis tribus est aliquid ex alio in via compositionis vel reductionis. In illo autem aliquid ex alio per viam resolutionis sic totum in partes resoluitur. Quinto modo aliquid dicitur esse ex alio sic ex fine. Et tunc ex designat habitudinem cause finalis sic homo ex hoc comedit ut viuat. Vita enim finis est comestio. Hic tamen modus non est adeo ut aliquid visitur nec prius. Sexto dicitur aliquid esse ex alio non denotando aliquid habitudinem causalitatis. sed solum habitudinem ordinis hoc autem

De prepositione De Fo. CXLVI

potest esse dupliciter. Aliquando enim importat ordinem vel secundum tempus vel secundum motum. et hoc dupliciter quod vel sunt duo extrema motus. Et sic dicitur quod albus fit ex nigro. vel consequuntur aliquid extrema motus. et sic dicitur quod nox fit ex die et dies consequuntur diuersa motum solis. Aliquando autem attendit ordinem secundum tempus solum et sic dicitur augmentationem fieri ex equinoctio. id est per equinoctium. et sic patet quod sex modis in generali aliquid dicitur ex aliquo esse affirmatiue et positiuè. Ad quos si alii modi inueniantur non sic expressi. redigibiles sunt ad istos et huiusmodi. Vel eorum plures haberi possunt ex. v. methaph.

Quomodo dicitur aliquid esse ex nihilo ubi non videtur ex importare aliquam habitudinem positiuè. Capitulum. CCLII

Tertio videndum est quomodo aliquid dicitur

esse ex nihilo ubi non videtur ex importare

aliquid habitudinem positiuè. Et ad hoc dicendum est quod

differt dicere aliquid non esse ex aliquo. et aliquid

esse ex nihilo. Nam cum dicitur aliquid non esse ex aliquo putat ex

importat habitudinem cause materialis ordinem omnino negat: et sic

nihil predicat et hoc modo filius dei in diuinis dicitur non esse ex ali-

quo prout ex importat habitudinem cause materialis. Non

enim est ex aliqua materia: hoc etiam potest dici de angelis qui non

sunt ex aliquo. sed non potest dici de aliquo qui habet materiam pre-

sui ex qua fiat. Cum autem dicitur aliquid esse ex nihilo remanet

ordo affirmatiuus ad nihilum. Habet autem aliquem ordinem

ad nihilum dupliciter scilicet ordinem temporis et nature. Ordine temporis qui-

des quod prius duratione fuit non ens postea ens. et hoc omni

rei temporali conuenit non autem alicui eterno et sic si angeli celum

et cetera creature fuisset ab eterno: non potuisset dici quod fu-

issent ex nihilo: putat ex diceret ordinem temporis: sed quod fides po-

nit ea non esse ab eterno sed ex tempore: hoc modo omnia creata potest

dici ex nihilo. Ordine enim nature potest aliquid habere ad ni-

hilum pro tanto: quod totum suum esse et quicquid est ab alio depen-

Tractatus II

dens est sibi derelictum esset non ens et verteret in nihil: ita quod ex parte sui non habet nisi non esse. et quod quod inest alicui ex seipso naturaliter procedit quod inest ei ab altero: deo posito quod angeli celum et cetera creature essent ab eterno: fuisset verum dicere quod erant ex nihilo: quod ex ibi denotaret ordinem nature ad nihilum. Hoc autem verum est et fuisset quod omnis creatura ex se non habet nisi non esse et sibi derelicta: suum esse esset nihil. Cum igitur creature omnes non sunt ab eterno ut fides ponit: habent initium quantum ad id quod sunt ab alio scilicet a deo dependent omnes creature utroque modo sunt ex nihilo. Filius autem in diuinis et spiritus sanctus cum sint ab eterno et coeterni nec habeant ordinem creature ad nihilum nullo modo possent dici esse ex nihilo. licet possent dici non esse ex aliquo: ut ex denotat habitudinem cause materialis.

De hac prepositione de: quot modis aliquid dicitur fieri de aliquo.

Capitulum. CCLIII

Secundo dicendum est de hac prepositione de: sciendum quod ea possumus vti dupliciter.

Uno modo proprie stricte. Alio modo large. Si stricte sic semper denotat habitudinem principii substantialis: vel effectiui vel materialis ut cultellus est de ferro quantum ad principium substantialis: materiale: ut filius est de patre quantum ad substantiale principium effectiui: et quousque etiam hec sunt verba doctoris sancti. l. s. max. di. v. in. i. pte sume dicit quod de quousque denotat principium formale in his dicitur quod sunt forme subsistentes et sic dicimus quod angelus est de natura intellectuali. Si autem utamur large hac prepositione de sic aliquid quousque utimur pure originaliter: et designat habitudinem originis ut h radius est de sole. Aliquousque utimur pure ordinabiliter: et tunc denotat habitudinem ordinis: ut hic de mane fit meridies: de diuite fit pauper. Aliquousque mixtim importando habitudinem cause materialis et effectiue siue originalis. et tunc

De prepositionibus de: ex: in. CXLVII

Sumitur materialiter et originaliter: ut hic in humanis: filius est de substantia patris. Aliquousque substantiabiliter et ordinabiliter ut hic: de pane fit corpus christi. Ibi enim est ordo: quod suba panis procedit et non manet: sed ulterius suba panis non annihilatur: sed conuertitur in corpus christi: et id subaliter. Aliquousque etiam accipitur substantialiter et originaliter ut in diuinis: filius est de suba patris: ratione enim ablatiui tenet substantiabiliter: ratione grati originaliter. De hac prepositione in: et quot sunt modi eundem in CCLIII

Tertio videndum est de hac prepositione in: et sciendum quod sunt octo modi essendi in.

Primus modus essendi in est sicut pars integralis in suo toto: ut digitus in manu paries in domo. Secundus modus essendi in: est sicut totum integrale in suis partibus: ut domus in pariete: tecto et fundamento. Tertius modus essendi in est sicut species in genere et sicut unum quodlibet licet inferius in suo inferiori. Quartus modus essendi in est sicut genus in sua specie: ut animal in homine et quodlibet diffiniens in suo diffinito. Quintus modus essendi in est sicut forma in materia et iste quintus subdividitur: quia quedam est forma substantialis: ut anima est forma substantialis hominis. Alia est forma accidentalis: ut albedo hominis et prima harum dicitur proprie in: sicut forma in materia vel anima in corpore. Alia autem dicitur esse sicut accidens in subiecto ut albedo in pariete et color in corpore. Sextus modus eundem in: est sicut aliquid quod in suo efficitur: ut regnum in regente. Septimus modus eundem in facit aliquid quod in suo: sicut virtus in habitudine. Octavus modus eundem in: est sicut aliquid in vase ut vinum in lagena: et vniuersaliter sicut locatum in loco. Hos autem octo modos eundem in: distinguit Aristoteles in. iij. phisico. Boetius autem assignat nouem: quod subdividit quintum in duos ut dictum est. vñ versus. Insunt pars totius: generi species et calor igni. Rex in regno: res in

sine locoꝝ locatum. Plures alij modi essendi inueniuntur sicut in diuinis vna persona est in alia. tñ omnes alie quo modo reducibiles sunt ad istos.

De motu & mutationibꝝ & speciebus earũ et quomodo se habet ad inuicẽ. Capitulum. CCLV

Cloniam autem cause naturales per mutationem & motum suos effectus produciunt. id est de motu & mutatione hic aliquid dicendum est secundum philosophum in postpredicamentis motus sex sunt species. scilicet generatio & corruptio que proprie reperiuntur in substantia. Augmentum & diminutio que reperiuntur in genere quantitatatis. Alteratio que reperitur in qualitate. Secundum locum mutationis que reperitur in genere ubi. Ponitur autem contra istarum conditionum & differentiarum quia generatio est via a non esse in esse. Corruptio e converso est via ab esse ad non esse. Augmentum est persistenti quantitati additamentum. Et est via ab imperfecta quantitate ad perfectam. Diminutio e converso est via a perfecta quantitate ad imperfectam. Alteratio e converso mutatio ab una qualitate in aliam. Secundum locum mutationis est mutatio ab uno loco in alium. Est autem intelligendum quod philosophus ibi large accipit motum. scilicet per mutationem: quia generatio proprie non est motus sed mutatio. Et idem si secundum proprietatem vocabulorum debet dari habet diuisio ubi sumitur ponitur in principio. v. philosophorum. Ubi mutatio que est generatio ad omnes istas transmutationes sic diuisit. Quia omne quod mutat. vel mutat de non subiecto in subiectum. & illa mutatio est generatio que proprie est substantiarum. Vel de subiecto in non subiectum. & talis mutatio dicitur corruptio que sicut proprie est substantiarum. Quid autem importet istis nominibus & quibus proprie veniant dictum est supra. cum de productionibus pertinentibus ad genus substantie ageretur. Vel mutatio de subiecto in subiectum. & sic est motus. & ita motus est species huius generis que est mutatio & diuisa contra generationem & corruptionem. Nulla autem mutatio est de non subiecto in non subiectum ut ibidem patet. Hec autem species mutationis. scilicet motus diuisit in tres. quia est motus in genere quantitatatis. &

ille dicitur augmentum vel diminutio. et est motus in genere qualitatis & dicitur alteratio. & in ubi. & dicitur secundum locum mutatio. Quilibet autem motus cum suo termino est in eodem genere cum suo termino. Et motus ad quantitatem est in genere quantitatatis. & sic de alijs non tamen quod sint species quantitatatis sed per reductionem. Qualis autem se habeat motus ad formam & ad actionem & ad passionem dictum est superius cum de actione & passione fuerit sermo. Ponitur autem esse quod de ratione motus in principio. v. philosophorum. que requiruntur ad motum. Primo enim requiritur mouens a quo est principium motus. Secundo requiritur mobile quod mouetur. Tertio tempus in quo est motus. Quarto terminus a quo incipit motus. Quinto terminus ad quem terminatur motus. Dicitur enim quod mouetur ab alio quo mouetur quantum ad primam conditionem. & ipsum est quod mouetur quantum ad secundam. & in aliquo tempore quantum ad tertiam. & a quodam in quodam mouetur quantum ad quartam & quintam. Ex his ergo patet horum prima acceptio & distinctio.

De toto et parte.

Secundo dicendum est de his nominibus totum & pars. & primo quot sunt modi totum & totalitatis. Secundo quomodo se habet ad inuicem in conuenientia & differentia. Tertio in quibus inueniuntur quelibet illarum totalitatum & in quo non.

Quot sunt modi totius & totalitatis. La. CCLVI

Quantum ad primum dicendum est quod est sextuplex totalitas secundum quod est totum in sextuplici differentia. Est enim quoddam totum essentialiter. quoddam totum integrale. quoddam totum perfectionale ut ita loqui liceat. quoddam totum potestatiuum siue potentiale. quoddam totum vniuersale. & quoddam totum numerale. Totum essentialiter est quod pertinet plura realiter constituta vna essentialiter per modum actus sicut est compositum ex materia & forma. ut homo. Totum vero integrale est quod pertinet plura constituta ipsum realiter non per modum actus & potentie. sed per modum continuationis ut in toto continuo. ut in ligno.

vel p modū p̄tiguatiōis vel colligatiōis. vt in domo arca
 vel lecto. Totū aut̄ p̄fectionale siue totalitas p̄fectōis at
 tendit̄ fm̄ cōplemētū p̄fectōis s̄be individualis. Non em̄
 habz ptes realiter diuersas s̄bales. ⁊ sic dicim⁹ tot⁹ deus
 tot⁹ angelus tot⁹ p̄ctus. Totū autē potētiale siue pote
 statiuū est illud qd̄ habet diuersas potētias realit̄ diuer
 sas a sua s̄ba que sunt p̄ncipia opatiōis: sicut aīa habz di
 uersas potētias. vt visuam auditatiuā ⁊c. Totū aut̄ uni
 uersale est qd̄ p̄tinet plures ptes subiectiuas sub se actu
 vel aptitudine de quib⁹ p̄dicat̄ ⁊ ista nō p̄stituūt illud to
 tum sic vnū fm̄ rē sed solū fm̄ rōnē. ⁊ sic totū vniuersale
 gen⁹ vt aīal. v̄l spēs vt hō ⁊ hmōi. Totū x̄o numerale nō
 est aliud q̄ numerus cōprehēdēs pluralitatē aliquoz nu
 meratoz sicut duodenarius dicit numer⁹. xij. ap̄ loz. Hoc
 aut̄ totū nō ita p̄prie habet totū totius vt alia. Cuius rō
 est q̄ totū cōprehēdit plura vt aliquo mō sunt vnū vel
 vnica. numerus aut̄ dicit plura nō vt vnū. et itē numerus
 verificat̄ de illis que nō vident̄ habere aliquā vnitatē. sic
 ergo patz q̄ sunt ier modi totalitatis. Quia x̄o om̄e to
 tum est ex p̄tib⁹ vel rei vel rōnis. quot modis dicit̄ totus
 tot modis dicuntur ptes illi toti correspondentes. Toti
 em̄ essentiali respōdēt ptes essentielles vt forma ⁊ mate
 ria. toti integrali ptes q̄titatiue. toti p̄fectionali. ptes ra
 tionis. toti potētionali ptes virtuales que sunt ipse potē
 tie. Toti vniuersali ptes subiectiue. toti numerali ptes
 numeri cōprehēdētes ptes numeratas totius discreti.

Quō dicte totalitates se habēt ad inuicē. CCLVII

¶ Quidō vidēdū est quō hee totalita
 tes se habēt ad inuicē. et dicēdū q̄ om̄ia tota
 cōueniūt in nom̄e. Et rōne totius quā ponit
 phs. v. metaph. dices q̄ totū est cui nulla suaz partiū de
 est ⁊ p̄tinet om̄es. Differūt aut̄ qz totalitas p̄fectōis dif

fert ab om̄ib⁹ alijs in hoc q̄ quodlibet totū habet partes
 realiter differētes. Totū autē p̄fectionale habz ptes sola
 rōne differētes. Aliqñ aut̄ realit̄ vt in toto integrali. ⁊ id̄
 hoc videt̄ esse cōe ad om̄ia tota. vñ qd̄libz totū in sua na
 tura est totū p̄fectionale q̄ nō est aliqd̄ illoz quinqz. Ista
 aut̄ qñqz differūt qz totū vniuersale est de essentia cuiusli
 bet p̄tis. ⁊ p̄dicat̄ de q̄libet pte sua subiectiua. vt aīal de
 hoīe ⁊ alijs sp̄eb⁹ ⁊ indiuiduis sub eo p̄ctis. s̄ nullū illo
 rum totoz est de essentia cuiuslibz p̄tis. nec p̄dicat̄ de aliq̄
 p̄tiū suaz. vt patz discurrendo per singla. Quātū ad totū
 integrale: male diceret̄ paries est dom⁹. ⁊ ita in alijs. To
 tū vero essentialē et numerale differūt a toto integrali et
 potestatiuo. qz q̄libz pars totū essentialis ⁊ numeralis est
 de essentia illius totius sed nō q̄libz pars totius integra
 lis vel potestatiui. Non em̄ potētia visina est de essentia
 anime. vel lapis de essentia domus. Totū autē essentialē
 differt a toto numerali. Quia in toto essentiali accipi
 tur aliqua pars vt actus alterius scz forma. et aliqua vt
 potētia scz materia. sed in toto numerali vna pars nō est
 forma alterius que sit eius potētia. Totū autē integrale
 differt a toto potestatiuo. qz totū integrale dicit̄ fm̄ quā
 titatē molis ⁊ materie. Totū aut̄ potestatiuū fm̄ quāntita
 tem virtutis ⁊ efficacie. et ita patet differētia istorū tota
 litatum ⁊ cōuenientia.

In quibus predicte totalitates inueniātur et in qui
 bus non. Capitulum. CCLVIII

¶ Tertio vidēdū est in quo inueniātur
 hmōi totalitates et in quo nō. Et dicēdū q̄
 totū essentialē inuenit̄ in om̄i ente in quo est
 cōpositio forme ⁊ materie vt in om̄ibus corporib⁹ et non
 in aliquo ente simplici. et ideo nō est in deo nec in ange
 lo. nec in aīali rōnali. nec in formis simplicib⁹ q̄buscunqz

ut in accidētib⁹. Totū autē pfectionale est in deo angelis
 et quibuscūq; habētib⁹ pfectionē s̄m naturam sibi debitā.
 Et iō puenit deo ⁊ creature. s̄be ⁊ accidēti. Totū autē inte
 grale nō est in deo vel in angelis vel formis simplicib⁹. s̄
 est in habētib⁹ quātitatē molis solū. Totū autē vniuersa
 le non est p̄ue in deo: licet ibi sit cōe et speciale. sed esse
 totū vniuersale puenit s̄be ⁊ accidēti nō s̄m esse reale qđ
 habet in re extra s̄ s̄m esse qđ habet in anima. Totū autē
 potestatiū p̄ue puenit solū habēti diuersas potētias di
 stinctas ⁊ diuersas s̄m rem. Et iō deo nō puenit p̄ue s̄
 angelis ⁊ hominib⁹ ⁊ ḡnalit̄ om̄ib⁹ viuētib⁹ ⁊ cuiuscūq; ha
 bēti diuersitatē potētiarū. Totū autē numerale accipiēdo
 numerū pro numero siue multitudine q̄ opponit̄ vni de
 trāscēdētib⁹. est in om̄ib⁹ entib⁹ distinctis. ⁊ iō talis totali
 tas pōt cōpetere diuinis p̄sonis angelis. subst̄ntijs om̄i
 bus ḡnalit̄ ⁊ accidētib⁹. Accipiēdo autē numerū pro mul
 titudine q̄ opponit̄ vni qđ est principiu⁹ numeri: sic tale
 totū numerale nō cōpetit nō habētib⁹ quātitatē. Est autē
 inter doctores questio satis difficilis quō totum differt a
 partib⁹. de qua nihil ad p̄sens determino cū sit extra p̄o
 positū intentū. s̄ hec de toto ⁊ partib⁹ dicta sufficiāt.

De susceptione magis ⁊ minus

Quantū autē ad magis et minus vidēda sunt qua
 tuor. Cum enim forme que magis ⁊ minus susci
 piunt augeri dicant̄. Primo vidēdū est in quib⁹ formis ⁊
 qualiter augmentū cōuenit. Secūdo per hoc ostendit̄ dif
 ferētia inter magis ⁊ minus. ⁊ inter intensum ⁊ remissum
 ex vna parte. et extensum ⁊ nō extensum ex altera. Ter
 tio ostendit̄ quib⁹ formis magis ⁊ minus intēdi ⁊ remitti
 cōueniat. Quarto ostendit̄ s̄m quid cōueniat intēdi
 et remitti illis quibus puenit. Quinto remouebunt̄ duo
 dubia circa p̄dicta.

Quid sit augeri et quib⁹ cōueniat.

La. CCLIX

Quantū ad primū sciendū qđ forme
 que magis ⁊ min⁹ suscipiūt augeri dicunt̄. iō
 vidēdū est quō augmentū varie diuersis cōue
 niat. Sciendū autē qđ augeri nihil aliud est qđ
 sumere maiorē quātitatē. vñ s̄m qđ aliqd se habz ad quita
 tē. ita se habz ad augmentū. vñ dictū est supra qđ augmentū
 est p̄existēti quātitati additamētū. Est autē duplex quitas.
 vna dimēsiua q̄ est quitas molis ⁊ corporalis. Aliā virtutis
 seu x̄tualis ⁊ hec quitas ex suo ḡne nō est quitas. nec di
 uidit̄ diffinitōe sue essentie sic quitas dimēsiua. s̄ magni
 tudo ei⁹ attēdit̄ s̄m aliqd extra diuisibile vel multiplicabi
 le qđ est obiectū act⁹ x̄tutis. ⁊ ex ḡne suo est vel forma ac
 cidētalis in ḡne quilitatis vel forma s̄balis. Augmentū igit̄
 respicit quitatē dimēsiuā ⁊ quitatē x̄tutis. S̄z augmētū
 quilitatis x̄tutis nec respicit nec p̄tinet ad speciē mot⁹ q̄
 augmentū dicit̄ s̄z magis ad speciē q̄ dicit̄ alteratio. et hoc
 mō auget̄ albedo ⁊ alie quitates. Quātitas autē molis et
 dimēsiua est quorūdā p̄ accidēs ⁊ quorūdā p̄ se. Per acci
 dēs qđā sic albedinis q̄ fundat̄ in quitate. qz in p̄dicamē
 tis dicit̄ quita fuerit sup̄fices tāta albedinē esse dices. ⁊ iō
 etiā istis augmentū. put est spēs mot⁹ diuisa cōtra altera
 tionē nō puenit nisi p̄ accidēs. quitas autē dimēsiua ⁊ mo
 lis p̄ se inuenit̄ in om̄ib⁹ corpib⁹ q̄ p̄ se augent̄. per se autē
 auget̄ aliqd duplicat̄. Aliquē em̄ illud qđ assumit̄ maiorē
 quitatē mouet̄ de quitate minori in maiorem. Aliquē autē
 hoc est sine motu illi⁹ qđ augeri dicit̄. vñ nō quibet p̄ se ei⁹
 auget̄ sicut quilibz p̄ mobilis p̄ se mouet̄. hoc autē x̄tingit̄
 quē efficit̄ maior quitas p̄ additionē alteri⁹ extranee quita
 tatis. sic quē addit̄ lignū ligno. lapides aceruo ⁊ h̄mōi. Et
 hoc qđē augmentū est in talib⁹ sed nō mot⁹ augmenti. Quē
 autē aliqd mouet̄ de minori quitate ad maiorē. pōt x̄tinge
 re duplicat̄. vñ ita qđ quitas sit termin⁹ mot⁹. vel ita qđ seq̄

tur terminū mot⁹. Quā igit⁹ q̄ntitas p se est tot⁹ mot⁹. oportet q̄ ibi sit additio q̄ntitatis ad totū ⁊ ad q̄libz ptē vt totū augeat ⁊ q̄libet ps totū sicut fit in aīalib⁹ ⁊ in plātis. ⁊ in talib⁹ pprie est mot⁹ augmētū. Unde mot⁹ nō est nisi in habētib⁹ potētā intellectiua q̄ sunt viuētia. Consequē aut⁹ q̄ntitas terminū mot⁹ q̄n mot⁹ est ad aliquā formā q̄ determinata q̄ntitas psequit. cuiuslibz aut⁹ forme debet q̄ntitas determinata. Et qz mot⁹ nō specificat nisi ab illo qd per se est termin⁹ mot⁹. ideo talis mot⁹ nō dicit⁹ p se motus augmētū sed vel gñatio si sit forma s̄balis: sicut q̄n ex aere gñat ignis. vel alteratio q̄n est forma accidētalis sicut patet in rarefactione aeris. Sic ergo patet aliq̄liter quō et qualiter diuersa diuersimode augeri dicuntur.

Triplex differētia int⁹ mag⁹ ⁊ min⁹ ⁊ mai⁹ ⁊ min⁹. CCLX

Et his patz scdm q̄ est differētia int⁹ magis ⁊ min⁹. ⁊ maius ⁊ min⁹ que est triplex.

Prima est qz pprie loquēdo maius ⁊ min⁹ puenit per se q̄ntitati dimēsiue nō aut⁹ q̄ntitati virtuali vel ali cui q̄ntitati nisi per accidēs. Maius aut⁹ ⁊ min⁹ nō puenit nisi q̄ntitati virtuali ⁊ q̄ntitatib⁹. Et dicim⁹ lapidē maiore vel minore qui habz plus vel min⁹ de q̄ntitate mobilis. et nō ex hoc dicim⁹ magis vel min⁹ lapis. Secūdo differūt qz habere se nūc aliter q̄ prius fm magis vel min⁹ vocat⁹ alteratio. seu habere se aliter fm maius vocat⁹ augmētū. fm min⁹ aut⁹ vocat⁹ decemētū vel diminutio. Et q̄n dicimus rem augeri fm q̄ntitatē et augeri fm q̄ntitatē. vel ipsam q̄ntitatē aut⁹ q̄ntitatē augeri. equiuoce augmētū sumitur sicut ⁊ q̄ntitas. Tertio differunt qz se aliter habere in plus fm q̄ntitatē vel fm q̄ntitatē mobilis est diminutio et esse q̄ntitatis extēssionis. et in min⁹ est esse min⁹ extēssam. Habere aut⁹ se aliter fm q̄ntitatē ⁊ q̄ntitatē virtutis. vel ipsam etiā q̄ntitatē est esse intensam. in min⁹ aut⁹ esse remissam.

fam. Ex quo breuiter patz qz maius ⁊ min⁹ per se q̄ntitatē mobilis. magis aut⁹ ⁊ min⁹ q̄ntitatē virtutis sine q̄ntitates respiciūt. Item variatio fm q̄ntitates ⁊ q̄ntitates virtutis fm magis ⁊ min⁹ vocat⁹ alteratio. et ad illā speciē p̄tinet talis mot⁹. variatio aut⁹ fm q̄ntitatē mobilis vocat⁹ augmētū vel decemētū. Item qz extēssum esse plus vel min⁹ ad q̄ntitatē mobilis pertinet. esse intensum vel remissum ad qualitātē vel quāntitatē virtutis.

Quib⁹ formis pueniat suscipe magis ⁊ min⁹. CCLXI

Tertio vidēdū est quib⁹ formis cōueniat susceptio maius ⁊ min⁹. ⁊ dicēdū qz nō omnib⁹ qz nō s̄balib⁹ s̄z accidētalis. nec omnib⁹ accidētalis qz nō q̄ntitati mobilis. vt patz ex dictis qz illis nō cōpetit magis ⁊ min⁹: sed maius ⁊ min⁹. nec alijs omnibus. s̄z separabilib⁹ a suis subiectis ⁊ que p̄cernūt subiecta diuersaz specierū. per qd excludūtur forme s̄bales ⁊ pprie passiones. Et hoc pprie videt⁹ illis q̄ntitatib⁹ puenire q̄ habēt istas p̄ditionis s̄z qz sint separabiles ⁊ diuersarum sp̄ez subiecta p̄cernūt. Pōt aut⁹ hoc tali rōne persuaderi. qz nulla forma p̄t reperiri in diuersis gradib⁹: nisi agēs eā p̄ducēs vel subiectū eā recipiēs possit diuersimode se habere. Agēs enī vniformiter se habēt in se et ad passum ⁊ passū similiter vniformiter se habēt in se ⁊ ad agēs necesse est actionē esse vniformē ⁊ terminū actionis Idem enī manēs idē respectu ⁊ eiusdē semp̄ natū est facere idē. s̄z respectu formarū s̄baliū ⁊ accidētaliū que inseparabiliter pueniūt vni speciei tm̄. vt sunt pprie passiones et subiectū. et agēs recipiēs semp̄ vniformit⁹ se habēt. respectu aut⁹ aliarū formarū accidētaliū q̄ sunt sep̄abiles et p̄cernūt subiecta diuersaz specierū possūt se habere diuersimode. ergo r̄c. Possz ergo hęc rō p̄ singula declarari s̄z supponat⁹ ista. qz hęc declarari hnt p̄mo sentētiarū di. xvii.

Secūdo quid conueniat suscipere maius et minus for-
mis suscipientibus. Capitulū CCLXII

Quarto videndum est quid talibus
formis suscipere magis et minus ueniat. ad h
dicendū quod ratio quare forma accidentalis susci-
pit magis et minus est indeterminatio forme spe-
cifice in sua essentia: ut meliores doctores tenent. Hec autē
indifferentia uel indeterminatio tripliciter potest sumi. Uno
modo ut forma accidentalis dicatur indifferentis: quod potest esse in
diuersis subiectis diuersibus speciebus ut albedo in niue et lapide
et talis indifferentia uel indeterminatio non facit quod forma suscipi-
at magis et minus precise. Secundo potest sumi talis indifferentia: quod
aliqua forma potest inesse subiecto non in eodem ut albedo parieti
et talis indifferentia uel indeterminatio inest omni accidenti separabili
et nec ista precise facit quod forma magis et minus suscipiat. Ter-
tia indifferentia est secundum quod eadem forma est indifferentis: ut plus uel mi-
nus in se subiecto: ut albedo soli. Quauis autē due prime in-
differentie sint coadiuuantes ut saltē si sint cum forma susci-
pente magis et minus. tamen hec tertia indifferentia ponitur a doctori-
bus melioribus. ratio completiua quare forma suscipiat magis et
minus. Indifferentia autē quilibet istarum trium respicit ipsam for-
mam non solum secundum esse forme: sed secundum esse materie: et ideo forma ac-
cidentalis non solum secundum gradum inest: sed secundum gradum in essentia
dicatur suscipere magis et minus quousque quidam doctores oppo-
situm fuerunt opinati. Hoc autē sic probatur: sicut se habet maius
et minus extēsiue ad quantitatem: ita magis et minus intēsiue
ad qualitatem: sed magis et minus extēsiue attendit secundum essen-
tiam quantitatis que quo ad hoc habet gradum et latitudinem in es-
sentia. Secundo sic. sicut indivisibilis forme est ratio non susci-
piendi magis et minus: ita diuisibilis forme secundum gradum est ratio
suscipiendi magis et minus: sed diuersitas forme attendit
secundum essentiam: agit et diuisibilitas forme secundum gradum forme

Tertio quia omnis alteratio terminatur ad formam que est
in tertia specie qualitatis. ut patet ex. vii. phisicorum. scilicet uera
alteratio est iter magis et minus in eadem specie. ut patet ex. v. eiusdem
ergo alteratio que est subiectum magis et minus terminatur
ad ueram formam que est de tertia specie qualitatis. Sed hoc non
potest esse nisi gradus intensiōis et remissionis attendere
secundum ipsas essentias qualitatis. ergo in eis est talis latitudo et
uarietates graduū secundum essentiam forme. et sic patet secundum quod con-
uenit formis suscipere magis et minus quia ratione indif-
ferentie et indeterminationis et latitudinis que non solum
attenditur secundum esse forme sed etiam secundum essentiam.

Quare dicimus maior et minor albedo et non ma-
gis et minus albedo. Capitulū CCLXIII

Quinto remouendū est quoddam dubiū

Dictum est enim quod magis et minus respiciunt qualita-
tem: maius et minus pertinent ad quantitates
et hoc non uideatur. quod sic bene dicitur maior et minor
lapis ita maior et minor albedo et maior et minor uirtus.
Item dictum est quod qualitas suscipit magis et minus in essentia.
hoc non uideatur. Magis enim precise importat essentiam forme in
abstracto. esse autē in concreto. ut cum dicendo albedo que cum
dicendo album. sed non possumus dicere magis et minus albedo
et dicimus magis et minus album. Ad ista dicendum quod sicut est
duplex quantitas scilicet mobilis et uirtutis. Ita duplex est
magnitudo scilicet mobilis et perfectionis siue uirtutis.
Loquendo ergo de magnitudine perfectionis secundum quam idem est
esse malum quod melius talis magnitudo uenit formis suscipi-
entibus magis et minus. et secundum talem maiorem uenit eidem albe-
dini quod sit maior perfectione cum est intensa que cum est remissa. licet
non ita sit consuetum uti uocabulo maioritatis in magnitudine
perfectionis sic in magnitudine mobilis. Tamen albedo inten-
sa maior se est ipsa remissa et conuerso remissa minor est se ipsa

intenta. Sed hic maioritas vel minoritas attendit secundum magnitudinem perfectionis. unde quando dicimus maius et minus pertinet ad quantitatem mobilis. Magis autem et minus dicimus de magnitudine perfectionis. Interdum econverso est unde etiam maius et minus secundum magnitudinem perfectionis inuenitur aliquibus in quibus illud maius et minus est idem quod magis et minus. Sed tunc remanet secundum dubium: quare non dicimus secundum hoc magis et minus albedo cum dicatur maior et minor albedo. Et quare dicimus magis et minus album. et non maius et minus album. Attendendo ad solam maiorem albedinis. dicendum est quod hoc est propter modum significandi grammatice. cum enim aduerbiu sit adiectiuu ubi determinat ipsum substantiuu et perficit ipsum et participiuu simul cum aliquo aduerbiu appropinquat. et etiam aliqua nomina que significant per modum inherencie. Forme autem in concreto signate significant per modum inherencie ut album. In abstracto autem per modum substantie et per se stant ut albedo et talia. in abstracto sumunt substantie. Substantiuu autem determinat per adiectiuu et quare magis et minus sunt aduerbia determinat aliqua substantiuu et participiuu. et nomine significans per modum inherencie cum sunt talia adiectiua. idem communiter dicuntur sortes magis vel minus melius vel perit currit. vel est magis vel minus vel melius vel perit currens. et sortes est magis vel minus albus et istud est magis vel minus album: non autem sortes est magis vel minus cursor: et magis vel minus albedo que significant per modum substantie et substantie. Adiectiuum autem determinat substantiuum. et ideo bene dicitur melior currit sortes et non melius. et nec magis currit sort. et maior vel minor albedo. et non magis vel minus albedo. Hoc autem est ex modo significandi grammatice qui impedit et facit ut sic vel sic aliter vel aliter secundum modum significandi diuersum dictionum loqui congrue valeamus.

De nominibus secundarum intentionum. et primo de quibus in se habent conditionibus ipsarum. Capitulum. CCLXIII

Quod expediti sumus de nominibus prime intentionis. accedendum est ad declaracionem nominum siue vocabulorum secundarum intentionis. Circa quod tria proponitur. Primum est quod sicut secunda intentio fundatur in prima. ita una secunda intentio fundatur super aliam secundam. sicut hoc quod dico species quod est secunda intentio fundatur in hoc quod dico homo: quod est prima intentio. ita super hoc quod est esse predicabile de multis quod est secunda intentio. fundatur hec secunda intentio scilicet species et super speciem fundatur species subalterna. et sic de alijs que secundarum intentiones sunt. Secundum quod proemittitur est. Quod tam in nominibus prime intentionis quam in nominibus secundarum intentionis quedam dicuntur sine completionem ut homo vel cum dico spes. Quedam cum completionem. ut homo currit vel homo est spes. vel spes est secunda intentio et ita in alijs. Tertium quod proponitur est. Quod sic inter nomina primarum intentionum sunt quedam ut prius paruit que transcendunt et circueunt omne genus. Et quedam que equaliter inueniuntur in genere substantie et accidentis. Et quedam que solum conueniunt uni generi. Ita et in secundarum intentionibus. Quedam sunt communes omnibus transcendentibus et omnibus decem rerum generibus. sicut hoc quod dico predicabile et multa alia. Quedam sunt solum communes decem generibus rerum: sicut hoc quod dico genus et spes et multa alia. Quedam sunt specialiter pertinentes ad unum genus ut hoc quod dico suppositum quod in genere substantie solum inuenitur.

Ordo dicendorum. Capitulum CCLXV

Is suppositus ordine debito a prioribus et conueniens inchoando. Primo dicetur de nominibus secundarum intentionum que inueniuntur incompletis. Secundo de nominibus secundarum intentionum que conueniunt completis sicut est oratio propositio. etc. Quantum autem

Tractatus II

ad incompleta. Primo videndum est de nominibus secundarum intentionum. quae circueunt transcendentia ut. x. rerum genera: et sunt omnibus communia. Secundo dicendum est de illis nominibus secundarum intentionum quae sunt communes. x. rebus generibus et non. vi. transcendentibus. Tertio de illis quae conveniunt singularibus generibus. ita quod unus generi solus. Dicendo autem de nominibus secundae intentionis eorum quae sunt rationes transcendentibus. x. generibus occurrunt talia ad primum esse. xiiii. et sunt haec. Intentio transcendens. uniuersale. abstractum. creatur. predicamentum. predicabile. predicatum subiectum. subiectibile. uniuocum. equiuocum. analogum. denominatiuum. Incipiendo ergo ab omnibus istorum primo. scilicet ab intentione dicenda sunt quatuor. Primo quod importat hoc nomine intentio. Secundo quod sit prima et secunda intentio. Tertio quomodo se habent ad inuicem. Quarto quod est intentionale.

Quid est intentio. et quomodo se habet ad intellectum et voluntatem. et unde dicitur intentio. Capitulum. CCLXVI
Clantium ad primum quod est intentio et quibus conueniat. Sciendum est quod intentio importat tendentiam in alterum. Unde intentio dicitur quasi in aliud tendit. Et quia tam intellectus quam voluntas tendunt in alterum. scilicet in suum obiectum ideo intentio pertinet ad intellectum et voluntatem nec obstat si dicatur quod sicut intentio dicitur in alterum tendentia vel in alterum tendit. ita intentio dicitur intus tendit. et ideo sicut a tendentia in alterum intentio conuenit intellectui et etiam voluntati ita debet pertinere ab ista conditione qua dicitur intus tendit. haec enim duo simul stant apud intellectum et voluntatem intus tendit et in alterum tendit. ut enim dictum est superius. Intelligere et velle sunt actiones immanentes et non transiutes in exteriori materia. Illa ergo intentio immanetia operationum potest conuenire nomen intentionis intellectui et voluntati. secundum quod intentio dicitur intus tendit. Sed quia semper actus intellectus

De nominibus secundarum intentionum CLIII

et voluntatis terminatur ad suum obiectum quod est praesens ipsi essentiae anime vel potentiae. non quidem secundum realem praesentiam sed secundum obiectalem. Quia dicitur philosophus. in. de anima. Quod lapis non est in anima sed species lapidis. Idcirco quia per actum terminatum per obiectum. potentia tendit per ipsum. sicut nomen intentionis pertinet intellectui et voluntati ab eo quod intentio est. quia respicit immanetiam operationis infra potentiam. ita conuenit eisdem per eo quod intentio est in alterum tendit. quia respicit obiectum praesens potentiae obiectiue. Et ita patet quod nomen intentionis ex parte duplici quia et ex parte operationis et ex parte obiecti conuenit tam intellectui quam voluntati. Quia propter de utroque procedendo. Primo dicendum est quomodo conueniat intentio voluntati. Secundo quomodo conueniat intellectui.

Quomodo intentio conueniat voluntati et respectu voluntatis et respectu rei volite. Capitulum. CCLXVII

Incipiendo ergo intentionem per se tenet ex parte voluntatis. sic sciendum est. quod intentio accipitur dupliciter. Uno modo specie actus voluntatis dicitur intentio. sic si aliquis velit ire ad ecclesiam ad videndum corpus christi diceretur talis voluntas intentio sua: et tali voluntate intendit aliquis videre corpus christi. Alio modo dicitur intentio res intenta. sicut si aliquis diceret. Intentio mea est scribere. ibi res diceretur intentio. scilicet ipsa scriptura. Et merito intentio ut se tenet ex parte voluntatis dicitur quoniam actus eius quo intendit quoniam obiectum eius quo intendit per actum. Nam ipsa voluntas quoniam sumitur per suo actu. cum dico bonam voluntatem habeo ad te. Quoniam per obiecto et re volita. ut cum dicitur. bibere est voluntas sitientis. hoc latius dictum est superius. Et licet iste modus locutionis de intentione sepius in scripturis reperitur. tamen sic non intendimus loqui de intentione. quoniam dicimus aliqua nomina esse prime vel secunde intentionis.

Tractatus II

Quomodo accipitur intentio ut respicit pertinentia ad intellectum.

¶ Aut accipitur intentio ex parte intellectus. sic etiam accipitur dupliciter. Uno enim modo accipitur ex parte intelligentis. et de hoc primo dicendum est. Alio modo ex parte rei intellecte. et de hoc secundo dicendum est.

Quo ex parte intelligentis esse representatiuum dicitur intentio.

Capitulum. CCLXVIII

Quantum ad primum si intentio accipitur ex parte intelligentis. sic dicitur intentio omne illud quod per modum representantis ducit intellectum in cognitionem cuiuscumque rei.

Et quia species intelligibiles et actus intelligendi conceptus mentis formati quos nos verbum mentale dicimus representatiue ducunt in cognitionem rerum. id quodlibet eorum hoc modo intentio vocatur. Et ex hoc etiam nomen intentionis finem versus loquentium trahitur et extenditur ut dicatur intentio quocumque similitudo siue quocumque exemplar realiter representando ducens in cognitionem rerum. Et hoc modo species rei visibilis in medio et in speculo vel in oculo in fantasia vel species in memoria sensitiva vel etiam imago herculis. intentio dici possunt. quia ex sui natura ad alterum ipsum cognoscente per modum cuiusdam tendentie deducunt. Et quia hoc modo sepe doctores utantur ipsa intentione et appropinquaret plus ad nostrum propositum tamen nec sic intendimus de intentione quam dicimus aliqua nomina esse prime vel secunde intentionis.

Quo accipitur intentio ex parte rei intellecte. CCLXIX

Secundo accipitur intentio a se ipso intellectu ex parte rei intellecte. et hoc modo dicitur intentio ipsa res que intenditur. in quantum intellectus tendit in ipsam sicut in quoddam cognitum per actum intelligendi. et sic loquimur hic de intentione in proposito

De nominibus secundarum intentionum CLV

Hec autem intentio dupliciter accipitur et inuenitur. Uno modo formaliter: et tunc significatur in abstracto: ut hoc nomen intentionalitas: et tunc intentio dicitur terminus ipsius tendentie: siue illud quod resultat ex tali tendentia intellectus per suum actum in rem ipsam. Et hec habitudo in abstracto precise significatur purum ens rationis. Alio modo accipitur materialiter et tunc significatur in concreto: et tunc significatur et dicitur illud quod intelligitur quicquid sit illud. est enim intentio concretum: sed intentionalitas abstractum. Et quia in concreto res intellecta materialiter dicitur intentio que aliquando est ens reale: tamen per illud quod importatur nomine: intentionis formaliter in concreto: est semper ens rationis. Ipsa ergo res intellecta materialiter in concreto dicitur intentio siue res intellecta siue ens reale: ut homo lapis et homo. siue ens rationis: ut species generis et hominis. Dicitur autem pro tanto intentio in concreto significare materialiter: quia significatur illud quod intelligitur in abstracto. aut ipsam habitudinem formaliter que res intellecta persequitur secundum nomen intentionalitatis: quia nomine intentionis in concreto ipsum subiectum habitudinis non est principale significatum: sed magis ipsa habitudo. Sed quia concreta in accidentalibus formaliter et principaliter significatur accidentem et formam: materialiter autem subiectum accidentis significatur et secundario in quo subiectum est forma accidentalis: sicut hoc concretum album significatur formaliter albedinem: quia album sola qualitate significatur: ut dicitur in philosophia. secundario autem et materialiter datur intelligere ipsam rem in qua est albedo: quia album dicitur res alba. Ita etiam cum intentio sit concretum materialiter significatur ipsam rem intellectam: in qua fundatur habitudo ipsam persequens in qua est intellecta: sed formaliter significatur ipsam habitudinem que est ad modum forme. Et sic albedo significatur formaliter ipsam formam in abstracto precise et nihil aliud materialiter. ita intentionalitas significatur formam solum et ipsam habitudinem et nihil materialiter. Nomine igitur intentionis formaliter et quantum ad for-

Tractatus II

male significatum importatur habitudo rei intellecte ad actum intelligēdi. Sed materialiter et quātū ad materiale significatū intentio res intellecta dicitur quecūq; sit siue ens reale siue ens rationis.

Quomodo et quādo cōuenit rei intellecte ut dicatur intentio vel non. Capitulum. CCLXX

Ec autē res intellecta quā est verum ens reale circūscripto omni actu intellectus dupliciter considerari pōt. Uno mō absolute ut est res et precise nō habēdo respectū ad intellectū. et sic nulla res dicitur intentio. ut homo in rerū natura precise cōsiderat^r vel lapis. alias oporteret qd esse intentionē esset de ratiōe talis qd est falsum. Alio mō potest cōsiderari cū habitudine ad actū intelligēdi inq̄tum est intellecta. et sic quedā habitudo ipsam consequit^r que formaliter intentio dicit^r. et ideo sup rem absolute addit rei habitudinē ad actum intelligēdi. Sic igitur res intellecta intentio dicit^r materialiter absolute autē recepta: nō dicit^r intentio sed. res. ipsa autē habitudo formaliter dicit^r intentio. qz cū precisione nominis intēntionalitatis. aut sine precisione nominis intēntiōis quo res ipsa dicit^r intēntio materialiter et que res est intellecta quecūq; sit siue sit ens reale ut homo. siue ratiōis ut species. et sic accipit^r hic intēntio. cū loquimur de intēntiōe quātū ad nomina prime intēntiōis et secūde intēntiōis. Ita patet quot modis dicitur intentio. Quoniā aliqñ sumit^r ex parte volūtatis et quātū ad actū et quātū ad obiectū. et sic nō loquimur hic de intēntione. Aliqñ ex parte intellect^r. et sic quāq; ex parte intelligentis. et nō sic hic intendim^r. Aliqñ ex parte rei intellecte. et sic de intēntiōe est presens propositū.

Quid est prima intēntio et secūda. que sunt nomina prime impositiōis et intēntiōis et que scōe. La. CCLXXI

De nominib⁹ scōarū intēntionū CLVI

Ecūdo vidēdū est. quid et vnde dicatur prima intēntio vel scōa. In hoc em̄ qd dico prima vel scōa intēntio: importat^r et ipsa intēntio et intēntionū ordo. Quia ergo dictū est de intēntiōe. dicēdū est de intēntionū ordine: qui importat^r in hoc qd dico prima et scōa intēntio. Nomina em̄ quedā dicitur prime impositiōis fm grāmaticū. et pme intēntiōis fm logicū. Et quedā etiā dicunt^r eodē mō scōe impositiōis et scōe intēntiōis. Sciendū est ergo qd ordo iste vnde aliqua dicunt^r prime intēntiōis. et aliqua scōe intēntiōis: nō pōt sumi ex parte intelligēt^r. qz sic species intelligibilis que est primū representatiuū intelligēdi esset prima intēntio. Et actus intelligēdi qui est scōm esset scōa intēntio. Et verbū mētale esset tertia que sunt falsa. Nec pōt sumi ex parte actus intelligendi. qz si sic sortes esset prim⁹ intellect^r. et plato secūdus. sortes esset pma intēntio: et plato scōa. et sic postea pcedēdo. si tertius tertia. si quart⁹ quarta qd est falsum. Et ideo oportet qd iste ordo accipiat^r ex parte rei intellecte inq̄tū est intellecta fm qd est duplex gen⁹ intelligibiliū ad quorū quodlibet terminat^r actus intelligēdi. Nam quedā sunt intelligibilia que sunt vera entia realia que pueniūt reb⁹ nō ex opere intellect^r speculatiui prout scz habēt eē in intellectu speculatiuo obiectiue. Imo circūscripto omni tali esse obiectiui sunt res vere et pueniūt rebus aliqñ affirmatiue. ut hō et bos et similia in genere substantie albēdo sciētia in genere qlitatis. et similia in genere accidētū. Aliqñ priuatiue. ut surdū cecum. que et si nō sunt res vere. tñ realiter et veraciter reb⁹ pueniūt. ut puationes sicut cecū et similia. Et hec omnia que sic reb⁹ cōueniūt dicunt^r prime intēntiōes. et nomina taliū dicunt^r etiam noia pme impositiōis fm grāmaticos. et noia prime intēntiōis fm logicos. Alia sunt que cōueniūt reb⁹ fm qd sunt

Tractatus II

obiectiue in intellectu et non aliter. sicut est esse abstractū. esse vniuersale gen⁹ spēs et similia. et ista dicuntur scde intētiōis. et noīa talū significātia grāmāticē dicuntur noīa scde impositiōis. et sūm logicos scde intētiōis. et sic sūt duo modi essendi gñales. scz. Scdm rem. et iste est prim⁹. Scdm rōnē. et iste est secūdus. ita est ab istis duob⁹ gñib⁹ intelligibiliū que habēt in duplici mō esse. sumit^r diuisio intētiōnū primay et scdarū. scz pmarū a pmo mō. et scday a scdo mō. Causa autē est. qz pma diuisio essendi est inesse rei et inesse rōnis. vt patz. v. metaph. et ita etiā pma diuisio nominū est. Quia quedā sunt noīa pme intētiōis q̄tū ad illa que habēt esse in re. quedā scde. q̄tū ad illa que habēt esse in rōne. Et ita patet vnde et quid dicit^r prima intētiō et secūda intētiō. et nomē prime intētiōis et scde logice et similiter prime impositiōis et scde grāmāticē.

Qualit^r se hñt ad inuicē pma et scda intētiō. CCLXXII

Inc tertio dicēdū est q̄lit^r se habēt ad inuicē. Et dicēdū q̄ in duob⁹ pueniūt et in duob⁹ differunt. Conueniūt quidē in duob⁹.

Primo in hoc q̄ sunt. scz in hoc qd̄ est esse intētiōnē. Intētiō em̄ est quoddā cōe ad pma et secūda intētiōnē. sicut aīal ad bouē et hoīem. Et ista differūt. qz pma a pmo gñe intelligibiliū. et scda dicit^r scda a scdo gñe intelligibiliū. vt dictū est. Conueniūt etiā scdo q̄tū ad hoc de quo sunt. qz tā scda intētiō q̄ prima q̄tū ad illud qd̄ importat^r formalit^r in cōcreto nomē intētiōis est ens rōnis. Qd̄ sic videt^r. Nam q̄uis intētiō se tenet ex pre intelligētis. non distinguit^r cōtra cōcreale. imo om̄is talis intētiō sit res vera et non ens rōnis. vt spēs intelligibilis et hmoi. vt dictū est. Intētiō em̄ vt se tenet ex parte rei intellecte. q̄tū ad illud qd̄ pcretiue et materialit^r dicit^r nō distinguit^r contra ens reale. qz saltē qñ res vera est extra animā. vt

De nominib⁹ scdarū intētiōnū CLVII

homo albedo et. tūc intētiō pma q̄tū ad illud qd̄ importat^r formalit^r est ens rōnis. qz vt dictū est cōcretiue formalit^r significat intētiō ipsam habitudinē rei que psequit^r vt intellecta est que est ens rōnis. Secūda autē intētiō de entib⁹ rōnis est. et ita vtriusq̄ puenit. qz vtraq̄ est ens rōnis q̄tū ad formale significatū. Differūt autē in duob⁹ hec nomēa prima intētiō et scda. Primo q̄tū ad illud quod significat. quia prima intētiō cōcretiue significat materialit^r ens reale sicut hō. et scda intētiō nullo mō significat nisi ens rōnis. Secūdo differūt q̄tū ad illud in quo sunt. Ubi sciendū q̄ aliqd̄ dicitur esse in intellectu tripliciter. Uno mō subiectiue. et hoc modo intellect⁹ includit actus intelligēdi et habitus intellectuales. et sic sciētia est in intellectu: sicut in subiecto. Alio mō obiectiue. et hoc dupliciter. Uno mō sicut illud qd̄ est obiectū directe cognituz ab intellectu. et hoc mō res que est extra subiectiue est in intellectu obiectiue. vt homo bos. et quedcūq̄ aliud qd̄ intelligit^r. et dicit^r obiectiue esse in intellectu. qz est in prospectu sue cognitōis. Contigit autē aliqñ q̄ aliq̄ res simul et semel est in intellectu subiectiue et obiectiue. vt cū aliquis intelligit se intelligere. et cū aliqs intelligit et cogitat de sciētia in se accidētialit^r existēte. Aliqñ autē est solū in anima obiectiue et subiectiue in re extra. vt cum intelligit albedinē vel lapidē. Alio mō dicit^r aliqd̄ esse obiectiue in intellectu. qz cōsequit^r rem prout est obiectiue in intellectu. Esse em̄ abstractū a sorte et platone nō cōuenit homini prout est extra in se subiectiue. sed solū prout est in intellectu obiectiue. qz sic hō est in p̄spectu intellect⁹ sicut obiectū cognitū nō cognito sorte vel platone. sic etiā in visu est color et albedo lactis obiectiue sine dulcedine. scz nō est in re sine dulcedine obiectiue. In hoc ergo differt prima intētiō a secūda. qz scda intētiō illud significat qd̄ nūq̄ est in intellectu nec in re extra subiectiue. scz solū in intel:

Tractatus II

lectu habz esse obiectiue tanq̄ p̄sequens rē verā put est obiectiue intellectu vt genus in species rē. Sz illud qd̄ importat̄ noīe prime intētiōis cōcretiue et materialiter est obiectiue in intellectu. et subiectiue in re extra. vt hō lapis lignū 7 hmōi. Quādoq̄ autē obiectiue simul 7 subiectiue in intellectu. vt sciētia 7 hmōi. Et ita hec p̄ueniētia et differētia est in duob⁹ prime intētiōis 7 secūde.

Quid sit intētionale 7 a quo veniat. CCLXXIII

Inc̄ q̄rto dicendū est de hoc nomine intētionale qd̄ deicēdit de hoc noīe intentio.

¶ Ubi intelligendū q̄ intētionale potest accipi dupliciter. scilicet essentialiter 7 denominatiue sicut aliqd̄ potest esse quale essentialiter vt albedo. et denominatiue vt albū lignū. qd̄ est quale denominatiue. Ita etiā esse intētionale per essentiā alicui p̄uenit sicut ei qd̄ est intētio. Ipsa em̄ intētio est intētionale p̄ essentiā. Aliq̄n̄ etiā alicui p̄uenit esse intētionale per p̄cipationē et denotiatiue de illo cuius est intētio. 7 sic accipiēdo intētionale per essentiā. est illud qd̄ est intētio. et denotiatiue dicit̄ intētionale illud cuius est intentio. Et sic accipiēdo intētiōes que sunt ex p̄te intelligētis. sunt species intelligibiles actus intelligēdi concept⁹ format⁹. vel dicunt̄ intētionalia vel intētionata essentialiter. qz sunt intentiones rerū. Illa autē quorū sunt intētiōes. 7 quorū sunt representatiua dicunt̄ esse intētionalia denominatiue. Sed hic notādū q̄ dicim⁹ quorū sunt. q̄ ista possunt esse alicuius dupliciter. Alio mō subiecti in quo sunt. 7 sic subiectū nō p̄suevit denotiari intētionale a talib⁹ intētiōib⁹. vt intellectus nō dicit̄ intētionalis ab intētiōe q̄ est spēs. 7 similitū que sunt in intellectu sicut in subiecto. Alio mō dicunt̄ iste intētiōes esse alicui⁹ vt obiecti representati ad qd̄ sunt et talia denotiānt̄ intētionalia esse a talib⁹ intētiōib⁹.

De nominib⁹ scōdarū intētionū CLVIII

vt dicim⁹ q̄ lapis bos albedo rē. dicunt̄ esse intētionaliē in intellectu. 7 habent esse intētionale in intellectu: qz scz per suā essentiā vel suū representatiuū qd̄ est eorū intentio Et horū causa est. qz talia inq̄rtum sunt intētiōes magis importat̄ habitudinē ad obiectū qd̄ representāt. q̄ ad subiectū qd̄ informāt. Et idē est iudiciū de intētiōib⁹ 7 illis quorū intētiōes sunt fm̄ q̄ nomē intētiōis extenditur ad quodcūq̄ representatiuū alteri⁹ siue exēplar p̄ducēs in alterius cognitionē. sicut est de specie visibili. 7 in medio et in organo. vel in speculo. vel fantasmate. vt in fantasia vel spē sensibili in sensitiua memoria rē. Accipiēdo autē intētiōnē in intellectu ex p̄te rei intellecte. ipsa habitudo rei intellecte ad actū intelligēdi dicit̄ intētionale p̄ essentiā vel essentialit̄. eo mō quo talib⁹ entib⁹ rōnis cōuenit habere essentiā q̄ nō dicit̄ formalit̄ rē aliquā sicut in p̄uationib⁹ dicim⁹ q̄ cecitas est p̄uatio essentialit̄. sed oculus habz esse p̄uatiū denotiatiue Et sic intētionale denotiatiue pōt dici respectu secūde intētiōis p̄ma intētio supra quā scōda fundat̄ q̄ ad illud q̄ materialit̄ importat̄ noīe p̄me intētiōis qd̄ est res intellecta. Et ipsa res intellecta q̄ dicit̄ intētio materialit̄. pōt dici 7 notari ab hoc q̄ nomē p̄me intētiōis importat̄ formalit̄. 7 sic p̄ma intētio vt est fundamētū scōde. sicut homo respectu speciei pōt dici denotiatiue intētionale. 7 ipsa res intellecta pōt dici intētionalis ab habitudine quā formaliter p̄ma intētio dicit̄. sed isti modi denotiatiōis non sunt multū vsitati.

De hoc nomine transcēdēs. Caplm. CCLXXIII

¶ Hoc autē noīe transcēdēs sciēdū q̄ transcēdēs dicit̄ q̄si trās omne ens. vel d̄si trās siens omne ens. hoc autē p̄tingit tripliciter. p̄mo entitate. et hoc mō de⁹ dicit̄ transcēdēs. qz nobilitate actualitat̄ transcēdit omne ens. 7 sic nō est cōis

Tractatus II

vsus vocabuli. Alio modo accipit transcendens non ab entitatis nobilitate sed a predicatiois comitate. et sic illud quod potest predicari de omni ente dicitur transcendens. sed est duplex predicatio. Una formalis ut homo est animal. Alia denominatiua ut homo est albus. homo est species. Illud ergo quod predicatioe formalis predicat de omni ente. eo modo quo cuiuslibet enti conuenit: propterea formalitas dicitur transcendens. quasi trans omne ens. vel transiens omne ens comitate. scilicet formalis predicatiois. et sic transcendens dicitur proprie de illis sex. scilicet ente. uno. xo. bono. re. aliquid. Et hoc est comitis vsus vocabuli. Illud autem quod predicatioe denominatiue predicat de omnibus secundis intentionibus. et de primis transcendentes. potest etiam dici transcendens. quia hoc quod dico ens est vniuersale. hoc quod dico genus est vniuersale. et sic de alijs. Et nec iste modus transcendens est ita comitis et proprie sic secundis.

De hoc nomine vniuersale.

Intra autem vniuersale tria videnda sunt. Primum quot modis dicitur et accipit vniuersale. Secundo quomodo vniuersale per abstractionem et predicationem se habet ad sua inferiora secundum rationem prioris et posterioris. Tertio quomodo se habet ad ea in ratione totius et partis.

Quia vniuersale sumit tripliciter. La. CCLXXV

Quantum ad primum sciendum quod vniuersale sumit tripliciter. Est enim quoddam vniuersale causalitate. et isto modo sol dicitur causa vniuersalis respectu generabilium. deus autem vniuersalis causa est respectu omnium. et sic non est comitis vsus loquendi apud logicos de vniuersali. Alio modo dicitur vniuersale abstractione. Abstraccio autem est duplex. omnis enim abstraccio dicitur respectu materie. Quedam ergo sunt abstracta a materia secundum esse. et quis hec sunt quedam particularia. et quedam singularia. nihilominus per abstractionem a materia vniuersalia dicuntur. Alio modo est aliquid vniuersale per abstractionem. non secundum esse

De nominibus secundarum intentionum CLIX

sed secundum intellectus considerationem in quantum talia considerantur absque materia. hoc autem potest fieri tripliciter. Uno modo ut considerentur ad intelligibile absque hac materia sensibili sicut hominem. non considerando hunc sortem. Quis talia intelligat cum materia sensibili in comuni. Et talis abstraccio vocatur physica. id est naturalis. vnde scientia naturalis est de sic abstractis. non tamen excludit materiam sensibilem comitem. quia intelligit hominem cum ossibus et carnibus in communi. non tamen considerat cum istis ossibus et carnibus in particulari. Alio modo potest fieri hec abstraccio ut intellectus consideret rem non solum sine hac materia sensibili. sed etiam sine consideratione sensibilis materie. licet consideret eam cum materia intelligibili ut potest considerari circulus sine ere ferro vel ligno et huiusmodi. Sed quia circulus oportet quod sit in aliqua materia non intelligit sine materia intelligibili. et talis abstraccio vocatur mathematica. quia de talibus abstractis sunt scientie mathematice. Tertio modo potest aliquis considerare rem aliquam et sine hac materia sensibili in communi licet cum intelligibili. et sine materia sensibili et intelligibili. Hec autem abstraccio non est realis separatio. sicut cutellus separat carnes ab ossibus. sed vnius considerationis sine altero. sicut visus videt colorem in pomo nihil considerando de sapore. Et quia ut sic talia considerantur abstracta competunt eis ut dicantur de multis. sic sunt in multis. ideo est alia abstraccio quam ipsas consequitur. que est per predicationem. et sic homo est abstractus comitate predicationis quia predicat de sorte et platone. Vniuersale ergo secundum logicos dicitur quodlibet predictorum modorum. scilicet proprie ultimo modo. Et sic vniuersale sumptum dicitur quod est aptum natum de pluribus predicari. Abi intelligendum quod tale vniuersale est multiplex. Est enim quoddam vniuersale quod habet actu et simul plura supposita. sic homo habet sortem et platonem. et sic de alijs. Aliud est vniuersale quod simul actu non habet plura supposita. sed successive sic fenix. Aliud est quod non habet plura supposita nec actu simul nec successive

ut sol et luna: quibus tamen non habeat nisi unicum suppositum: quod tamen sol potest considerari sine conditionibus individuationibus scilicet sine hoc et nunc potest dici velle. Et quibus in alijs duobus modis dicatur velle est quod est aptum natum predicari de pluribus vel simul quantum ad primum: vel successive quantum ad secundum. et in tertio non possit nihilominus dici aptum natum predicari de pluribus quod in quantum velle est hoc ei convenit: sed sibi hoc non conveniat in determinata materia. Quocirca autem modo sumatur uniuersale semper dicitur vel sumitur per aptitudinem quamdam ad particulare. Et ideo cuiuslibet modo velle respondet aliquis modus particularis sicut patet. Quod enim sol habet virtutem respectu cuiuslibet generabilis dicitur causa velle omnium generabilium. Sed quod fortes non habet virtutem nisi respectu platonis dicitur causa particularis: et sic postea singulis modis uniuersalium respondet modus particularium.

Quomodo uniuersale est prius et posterius suis inferioribus. Capitulum CCLXXVI

Quantum ad secundum dicendum est quod uniuersale dupliciter potest considerari. Uno modo quod natura uniuersalis consideratur simul cum intentione uniuersalitatatis: ut scilicet unum et idem habeat habitudinem ad multa: et pueniat ex abstractione in intellectus: et sic oportet quod secundum hunc modum velle sit posterius. Unde in primo de anima dicitur: quod animal uniuersale: aut nihil est aut posterius est. sed secundum platonicos qui ponunt uniuersalia subsistentia secundum hanc considerationem uniuersale esset prius quam particularia. Unde secundum omnia particularia non sunt nisi per participationem uniuersalium subsistentium que dicuntur idee. Alio modo potest uniuersale considerari quantum ad ipsam naturam uniuersalitatatis: vel humanitatis prout inuenitur in particularibus. et sic dicendum est quod duplex est ratio nature. Unus secundum viam generationis: et temporis: secundum

quam viam ea sunt imperfecta: et in potentia sunt priora et hoc modo magis commune est prius secundum naturam quod apparet manifeste in generatione animalis et hominis. Nam prius generatur animal quam homo. ut dicitur in libro de generatione animalium. Alius est ordo perfectionis siue intentionis nature. et sic est actus prius simpliciter quam potentia et perfectum quam imperfectum. Et per hunc modum minus commune est prius secundum naturam quam magis commune. ut homo quam animal. Nature enim intentio non fit in generatione animalis. sed intendit generare hominem.

Quod uniuersalia respectu inferiorum se habent aliquando in ratione totius aliquando in ratione partis.

Capitulum CCLXXII

Quantum ad tertium dicendum est quod uniuersale magis commune comparatur ad minus commune. ut totum et ut pars. Et totum quidem secundum quod in magis uniuersali non solum continetur in potentia minus uniuersale. sed etiam alia. ut sub animali non solum homo continetur. sed etiam equus. Et pars quidem secundum quod minus commune continet in sua ratione non solum magis commune. sed etiam alia. ut homo non solum animal sed etiam rationale. Sicut etiam animal in se consideratum. prius est in nostra cognitione quam homo sed homo prius est in nostra cognitione quam quod animal sit pars rationis eius.

De hoc nomine abstractum unde et quot modis dicitur et quis est modus significandi. Ca. CCLXXVIII

Et hoc autem nomine abstractum patet eius acceptio secundum immediate premissa in definitione de abstractione in primo capitulo de uniuersali. quia omnibus istis modis de quibus dicitur fieri talis abstractio. illa res abstracta in quo

Tractatus II

libet modo illoꝝ abstractū dicit̄. ⁊ eius oppositū potest de
ci concretū. Preter hos modos dicit̄ abstractū proximuz
ad concretū fm modū significandi. vt abstractuz dicatur
illud quod significat formā absolutā. Concretū x̄o quod
est ad aliquid contractuz. Et isto modo respectu omniuz
dictionū inuenitur abstractuz et concretum. vt hoc quod
dico ens et entitas. Hoc enim quod dico ens est concretū
⁊ dicit̄ illud quod habet entitates. S; hoc quod dico enti
tas dicit̄ illud quod habet formas. vel dicit̄ illud quo ens
est ens. sc; ipam formā. Idem patet in hoc quod dico vni
uersale q̄tuz ad secūdas intētiōes quod vniuersale ē cō
cretū. ⁊ significat illud quod habz naturā vniuersalitat̄
vniuersalitas aut̄ ipaz naturā vel formā. qua vniuersale
est vniuersale. Idem dico in substantia. homo est cōcretū
et significat quod habz naturā humanaz. sed humanitas
est abstractū et significat illud quo est homo et dicitur de
albo ⁊ albedine in accidentib;. Quia albū significat illud
quod habet albedinē. sed albedo significat ipam naturā
siue ipam formā. Unde generaliter cōcludo q; cōcretum
dicit̄ illud quod significat habens naturā. ⁊ abstractuz q;
significat ipsaz naturā ⁊ iō absolutū habz modū significā
di in quo est. Et q; modus significādi dato q; eadē res si
gnificet̄ impedit moduz predicandi. Unde est q; dator po
sito. si tamē ita est q; q̄tum ad formale significatū idē im
portetur nomine abstracti et concreti sicut hoc nomē ho
minis et humanitatis. nomē albi et albedinis ⁊c. Tamē
quia modus significādi est diuersus in diuersis q; con
cretum significat per modū quod est. et per modū haben
tis et per moduz totius. Abstractuz autem significat per
modū quo est. et per moduz habitū. et per modum partis
Ideo in nulla re in qua differunt quod est et quo est. ha
bens et habitum. pars et totum possunt de se inuicē p̄di
cari. vt hec est falsa. homo est humanitas. albū est albedo

De noibus sc̄darū intētiōnū CLXI

Sequitur ergo q; concretum et abstractuz nō possunt de
se inuicēz predicari. In diuinis autem vbi idēz est habit⁹
⁊ habens. qd̄ est ⁊ quo est. pars et totuz. eo mōdo quo est
in talib; totuz et pars possunt de inuicēz predicari Ideo
hec est vera. deus est sua deitas. deitas ē deus. Et cōmu
niter autem et maxime in genere substantie. nomine con
creti suppositum importatur. ⁊ nomine abstracti natura.

Quid importatur nomine concreti. et q; triplex est
modus concretoꝝ. Capitulum. CCLXXIX

E concreto aut̄ q̄uis aliqd̄ patet ex
precedenti capitulo. tamen ad maiores euidē
tiam. Sciendū est q; triplex est concretuz. qd̄
dam accidentale vt album qd̄ā substantiale

s; non denominatiū. vt homo et animal. quoddam sub
stantiale denominatiū. vt animatum huius. Omnibus
aut̄ concretis cōmune est q; dent̄ intelligere suppositum.
et pro supposito reddūt locutionē veram. vt album currit
pro sorte corrente. rationale disputat vel homo mouetur
In hoc tamen est differentia. quia omne concretum acci
dentale dat̄ intelligere suppositum non ex significato: sed
ex modo significandi. Album enim solam qualitātē signi
ficat vt dicit̄ in p̄ntis. Concretū aut̄ substantiale denoti
uū dat̄ intelligere suppositū partī ex significato: partī ex
mō significādi. Ex significato q; sigt̄ aliqd̄ qd̄ p̄inet tāq;
pars ad itranēitatē suppositi. vt aīatū. partī x̄o ex mō si
gnificandi: q; nō directe significat hoīez fm quodq; sup
positū cū significet̄ p̄nciplr̄ fo: mā s; idirecte. s. ex p̄nti ex
suo mō significādi iportat suppositū. Cōcretū aut̄ substā
tiale nō denotiātū directe ⁊ per se significat suppositū. Ex
quo p; q; cōcretū substāiale nō denotiātū p̄dicat̄ de suppo
siti p̄ se ⁊ in qd̄ vt aīal d̄ sorte. Cōcretū aut̄ substāiale de
notiātū p̄dicat̄ denotiatiue d̄notiatiue acc̄ntali. Quid aut̄

Tractatus II

importet noie suppositi exp̄ssius infra patebit. De differētia aut reali hor̄ duor̄. nature ⁊ suppositi: que ē famosa qm̄ nō plus dico: sed ad p̄sens sufficit dixisse hor̄ duor̄. nominum significantiam ⁊ differentiam: scilz abstracti et concreti: quorum vnū dicitur in comparatione ad alterū

Quid est predicatum. Capitulum CCLXXX

Quod aut nomē predicatus significat rē q̄ de altero d̄r: siue act⁹ xbalis sit illud qd̄ d̄r: siue p̄ copulā verbalē dicat: siue dictio sit actus verbal. vt cū dico sortes currit. hoc qd̄ dico currit est p̄dicatū: qz de subiecto dicit. s. de sorte. Aliqñ aut aliqd̄ d̄r de aliquo mediante copula verbalī: ⁊ d̄r p̄dicatū duplex: vt cū dico sortes est albus: ibi albedo d̄r de sorte: et totū hoc est albus: est p̄dicatū. Predicatū aut dicit ab actu predicandi: hoc aut cōuenit omni rei ⁊ omni noī quod possit predicari in aliqua p̄positione siue sint nomina prime vel secunde intentionis.

Quid est p̄dicabile: p̄dicamētū subiectū ⁊ subicibile.

P̄dicabile aut dicit ab aptitudine predicandi. Quis actu nō p̄dicetur: in quo etiā differt a p̄dicato quod dicit actū ⁊ esse. P̄dicabile s̄l̄r p̄uenit omni enti cuiuscūqz p̄ditionis existat: p̄dicatū aut dicit ordinē diuersorū p̄dicatoꝝ ⁊ p̄dicabiliū que sunt eiusdē gn̄is ⁊ oīa p̄dicabilia ordinata s̄m sub ⁊ supra vel lateralit̄ in genere substantie p̄dicatum dicunt: ⁊ idē est in generibus accidentiū. Hec aut non sunt nisi decē: qz nec possunt esse nisi decem rerum genera: de quibus dictum est prius. Et sic patet differentia p̄dicati: p̄dicabilis ⁊ p̄dicamēti. Et qz p̄dicatū dicitur in p̄paratione ad subiectū: ⁊ subiectum dicit illud de quo dicitur ad quid: sic p̄dicatū est quod de altero dicitur: ⁊ hoc generaliter cōuenit omni rei: ⁊ nomini quod potest subiacere alteri vel aliquo mō de eo di

De noibus sc̄darū intentionū. CLXII

catur: qz tanē diuersimode inueniatur in mult̄ diuersis ideo quis subiectū dicatur terminus p̄positionis de quo predicatus dicitur: tanē s̄m q̄ aliqua diuersimode de diuersis dicunt inuenitur diuersimode subijci dici. Dicitur aliud esse in aliquo ⁊ dici de alio sicut forma substantialis de prima materia: ⁊ hoc mō dicitur subiectū materia prima oīi substantialiū. Alio modo dicitur aliquid de alio et est in eo sicut forma accidentalis in sua materia: ⁊ hoc modo suppositū dicitur subiectum oīi accidentiū. Alio modo dicit aliqd̄ de aliquo vt sua p̄prietas: ⁊ hoc modo aīa est subiectū suarū p̄prietatū. similiter angelus ⁊ de⁹ Alio modo dicit aliquid dici de alio: tanq̄ illud qd̄ est de claratiū sue quidditatis: ⁊ qualitatis: ⁊ isto mō passiōes dicuntur de aliquo in scientia cuius cognitio queritur: et illud subiectum scientie vocatur: ⁊ sic deus est subiectus scientie theologie. Alio modo dicitur aliquid dici de alio sicut super⁹ de suo inferiori: ⁊ sic sortes subijcitur homini ⁊ homo animali ⁊ sic de alijs. Sicut autem predicatus dicitur ab actu p̄dicandi ⁊ p̄dicabile a potētia ⁊ aptitudine p̄dicandi. ita subiectū dicit ab actu: subicibile aut ab aptitudine. Et hoc de subiecto ⁊ subicibili dictū sufficiat

Quid est vniuocum. Capitulum CCLXXXI

Ed quia subiectum et predicatum consequunt qdā accidentia que importantur nominib⁹ sc̄de intentionis. vt vniuocū analogum ⁊ h̄mōi. ideo sub istis subinfero primo de hoc quod est vniuocū. Vniuoca autē diffiniunt in principio predicamentorum. qz Vniuoca dicuntur illa quorum nomen est cōmune et s̄m illud nomen ratio substantie est eadē. Et s̄m hoc, vniuocū significat illud nomē quod p̄t dici de plurib⁹ s̄m eandem rationem substantialem sicut homo dicit de sorte et platōe ⁊ animal de homine ⁊ leone

Tractatus II

Et inde est q̄ oē genus de suis speciebus. ⁊ om̄is sp̄s de suis indiuiduis vniuoce predcant: vt porphirius dicit.

Quid est equiuocum.

e **Equiuocū autē dicit̄ quasi equiuocās sua significata fm̄ albertū. Et ideo equiuocū dicit̄ illud nomen qd̄ est cōe multis ⁊ illud nomē illoꝝ significatoꝝ ratio seu substantia est diuersa: sicut patet de hoc noīe canis: qz dicitur de latrabili: ⁊ de celesti sidere: ⁊ pisce marino.**

Quid est analogum.

a **Analogū autē idē est q̄ proportionabile: sicut ⁊ analogia idē est q̄ portio. Et analogū dicit̄ illud nomen qd̄ est cōmune multis sed per prius dicit̄ de vno et p̄ posterius fm̄ quandā portione de alio vel de alijs: sicut ens p̄ prius dicit̄ de substantia q̄ de accidente. Hec autē portio duplex est in nomib⁹. Vno modo: qz multa habent portione ad vnū: ⁊ sic sanitas in animali est analogū ad sanitatem in medicina vt ad causas: et ad sanitatē in vrina vt ad signū. Alio modo qz vnū habet portione ad alterum sicut sanitas medicine ad sanitatē vrine. Et iste modus cōmunitatis est medius inter primā equiuocationē simplicē vniuoctionē. In his em̄ q̄ analogice dicunt̄ nō est totaliter vna rō sicut in vniuoctis: nec totaliter diuersa sicut in equoctis. Sed nomen qd̄ sic multipliciter dicit̄ significat diuersa fm̄ portione. Est autē differētia iter hec tria qz si nomē cōmune vel ipsa cōitas debeāt diuidi. Vniuoctū diuiditur p̄ suas priuas differentias sicut genus diuidit̄ suis differētis. Equoctū autē diuidit̄ ⁊ diuersas res significatas sicut canis. Analogū autē fm̄ diuersos modos portianatos: sicut ens descedit in .x. p̄nta: vt dictū ē fm̄ diuersos modos eēndi. Alteri⁹ autē dicendū est q̄ idē nomē pōt eē equoctū: vniuoctū ⁊ analogū respectu diuersoꝝ et nō respectu eiusdē: vt hoc nomē canis est equiuocū respectu latrabilis et sideris ⁊ piscis. Est autē vniuoctum re**

De noibus scđarū intētionū CLXIII

spectu oīs canis latrabilis. Est autē analogū respectu oīs canis latrabilis veri: ⁊ respectu canis latrabilis picti: qz per pri⁹ de verocane dicit̄ et per posterius ⁊ proportionabiliter de picto.

Quid est denominatiuum.

d **Denominatiua autē dicunt̄ quecunqz solo casu: id est sola cadentia vel inclinatioe ad subm̄ ab aliquo habent appellationem: vt a grāmatica grāmaticus. Abstractū em̄ ⁊ secretum licet differant quantum ad materiale significatū non tamē q̄tum ad formale: et ideo notandū est q̄ ad hoc q̄ aliqua sunt proprie denominatiua quatuor requirunt̄. Primo q̄ conueniant in principio vocis et differant in fine. Secdo q̄ vnū significet p̄ modū abstracti et aliud per modum secreti. Tertio q̄ pueniant in significato formali. Quarto q̄ denominans differat essentialiter a denominato. Et hec quatuor patent in hoc qd̄ dico albedo ⁊ album. Et nota q̄tum ad quartam cōditionem habet vnitatem generaliter ⁊ in omnibus concretis accidentalium. In concretis tñ substantie non sic clarum est qz vtrum homo ⁊ humanitas differāt realiter questio dubia est. Quinta autem conditio potest addi q̄ oportet q̄ vtrius sit nomen in potentia: vt patet in predicamentis. De eo autem quod est incomplexum: et de eius opposito scilicet complexum: dictum est in principio: in primo preambulo: vt esset ordo clarior dicendorum.**

De noib⁹ scđarū intentionū puenientibus incōplexis q̄ sunt cōmunes omib⁹ predicamentis. Et primo quōtaliū est triplex gradus. Capitulū. CCLXXXII

Tunc dicendū restat de nominibus secunde intentionis que conueniunt incomplexis et dicuntur de incōplexis. sunt tñ cōmunes omib⁹ predicamentis tam substantie ⁊ accidentium. vbi notandum q̄ istorum nominum est triplex differētia cū res in predicamento existens possit sumi

Tractatus II

et in vniuersali qđ dicit respectu particularis. et in particulari qđ dicit respectu vniuersalis. Itē quedā possunt uenire rei. put sic vel sic considerat. Idcirco que sunt noīa se cūde intētiōis que reb⁹ ueniūt. ut considerant in vniuersali respectu particularis. et de istis pmo dicēdū est sicut gen⁹ species et hmoi. Alia sunt noīa que ueniūt reb⁹ ut considerant in particulari respectu vniuersalis: sicut indiuiduū et hmoi. et de istis scdo dicet. Que sunt que ueniūt reb⁹ sine sic siue sic considerant. sicut habere propriū. et sic accidēs ueniūt rei et in vniuersali et in particulari sicut animalis est propriū sentire. et sortis bene cantare. et accidit homini rationale. et sorti accidit albedo. et de istis tertio dicetur.

Quid importet nomine generis: et noīe generis generalissimi: et noīe generis subalterni. CCLXXXIII

Itēdū est ergo de nominib⁹ scde intētiōis que reb⁹ ueniūt. ut considerant in vniuersali respectu particularis. Hec aut sunt tria q̄tū ad presens p̄tinet. scz nomē gnīs. speciei vel differētie. Ista em̄ tria distinguunt prout importat ordinē p̄dicabiliū q̄tū ad ea que sunt vniuersalia. sicut patet in arbore porphyriana que in libro suo describit. Genus autē diffinit a porphyrio sic. Genus est qđ predicat de plurib⁹ differētib⁹ specie in eo qđ quid est. id est essentialiter. Hec aut diffinitio magis est rei subiecte ipsi nomini q̄ ipsius intētiōis et noīs. Non em̄ ipm nomē vel ipsa intētiō p̄dicat de specie. male em̄ dicere. hō est gen⁹. sed ipsa res p̄dicat de specie. unde bene dicit hō est animal. nihilomin⁹ expositiue hec diffinitio dicit qđ est hoc nomē genus: qz hoc qđ dico gen⁹ est quoddā nomē significās intentionē que intētiō et qđ nomē uenit illi rei que p̄dicat de pluribus speciebus essentialiter. ut qđ animal p̄dicet de homine et de boue que differūt specie. cōuenit sibi qđ dicitur

De nominib⁹ scdarū intētiōnū. CLXIII

tur genus. Ex hoc patet qđ diuersimode accipit genus a gramatico qui dicit qđ gen⁹ est exploratio serus. et a logico qui dicit qđ genus est quoddā p̄dicabile. Item etiā nō accipim⁹ hic genus. put dicit aliquoz genealogia cōsanguinitatis. vel prout est multoz collectio. sed solū dicit genus talis intētiō que cōuenit rei prout ei plures species supponūtur. ut animali bos homo et asin⁹. Genus autē sic sumptū diuidit in generalissimū et subalternū. Generalissimū dicit gen⁹ qđ dicit de illo qđ nō habz aliqđ gen⁹ supra se. et isto mō qz substātia in genere nō habet supra se gen⁹ aliud. dicit gen⁹ generalissimū. Sz qz corp⁹ et aiātū corpus habet supra se substātiā dicunt gna subalterna.

Quid sit species et quot modis dicat. et quid species subalterna et specialissima. Caplm. CCLXXXIII

Species aut multis modis dicitur: qz vno mō idem est qđ membrorū dispositio pulchra vel feda. sicut dicim⁹ species priami digna est imperio. et sic nō loqmur hic. Alio mō dicit spēs similitudo rei. et hoc mō spēs res representātes dicuntur esse in sensu vel in intellectu. et nec sic intendim⁹ hic. Alio mō diffinitur species a porphyrio sic. qđ species est qđ predicat de plurib⁹ differētib⁹ numero in eo qđ qđ. id est essentialiter. Et sicut dictū est de genere. ita hec diffinitio magis cōpetit rei subiecte intētiōi q̄ nomini. Unde pōt ex hoc dici qđ species est quoddā nomē scde intentionis. vel quoddā nomē intētiōis: que intētiō cōuenit rei que predicat de plurib⁹ differētib⁹ numero ad differētiā generis essentialiter. et sic de specie intēdim⁹ hic. Est aut duplex species scz specialissima que nō habet aliā sub se sicut homo bos et hmoi. Et subalterna que habz aliā sub se. sicut animatū corpus habet animal. animal aut habet hominē. Et ita idem pōt esse et est gen⁹ subalternū. et spe

Tractatus II

cies subalterna respectu diuersorū. sicut animal est genus subalternū quod est sub altero positū. scilicet sub genere substantie et aliorū. Et est species subalterna quod est aliqua sub ea posita scilicet homo. Ex quo patet diuersa acceptio speciei a grammatico qui vult aliqua esse speciei primitiue vel deriuatiue. Et a logico respectu cuius species est secūda intentio applicata et cōsequens rem prout intelligit. vel prout est obiectiue in intellectu videlicet quod est predicabilis de pluribus differentiibus numero.

Quot modis accipitur differentia et quid sit.
Capitulum.

CCLXXXV

Differentia autem est triplex scilicet cōmunis. propria. et magis propria. Communis dicitur qua aliquid differt ab aliquo rebus cōmuni. ut sortes albus differt a platone non albo. et sic non loquimur hic de differentia. Alia est propria scilicet que facit distare accidenti inseparabili siue causat a principio intrinseco ut sanitas. siue extrinseco ut cicatrix. et nec sic accipimus hic. Alia differentia est magis propria que facit alterū ab altero differre specificē. ut rationale respectu hominis. Et sic differentia est quod predicat de pluribus differentiibus specie in eo quod quale. id est differentia est nomen cuiusdam intentionis que intentio cōuenit illi rei quā intellectus cōsiderat predicabile de specie in quale. Differentia enim licet per rem dicat quid et substantiā tamē quod ad modum dicit quale. Et hęc est differentia que est diuisiua generis et cōstitutiuā speciei et cōpletiuā diffinitionis. et sic de differentia loquimur hic. Et sic patet de nominibus istis que sunt genus species et differentia quod ad suam significantiā et cōuenientiā et differentiā.

De nominibus omnibus predicamentis cōuenientibus ut cōsiderantur in particulari. Capitulum. CCLXXXVI

De nominibus scōdarū intentionū CLXV

n
Tunc dicendum restat de nominibus scōde intentionis que ueniunt rebus omnium generū siue substantie siue accidentiū ut cōsiderantur in particulari. Ubi intelligendum quod sicut uniuersale dicitur respectu inferioris particularis. ita particulare dicitur respectu superioris uniuersalis. Habet autem particulare aliquod respectū ad naturā cōmunē. ut sortes respectu hominis. et albedo respectu albedinis hec in cō. Aliquod autem habet respectū ad naturā cōmunē et ad proprietates. Si ergo cōsideratur res in particulari prout habet respectū ad naturā cōmunē. sic importat nomen secūde intentionis. et vocatur particulare in quantum a natura cōmuni excedit. quia natura cōmunis in multis inuenitur. hoc autem particulare in uno solo. Si autem cōsideratur res in particulari per respectū ad naturā cōmunē et ad accidentē vel proprietates sic dicitur singulare et indiuiduū. scilicet indiuiduū in quantum est in se indiuisum et singulare aut in quantum est diuisum ab alijs. et sic ista tria differunt: quia una et eadē res dicitur particularis in quantum excedit a natura cōmuni. sed indiuiduū in quantum est in se indiuisum. singulare uero in quantum est ab alijs diuisum. Ista autem tria nomina dicuntur tam de substantiā quod de accidentibus ut sortes et hec albedo. et quodlibet est particulare indiuiduū et singulare. Item quodlibet istorū dicitur de toto et de parte. quia sortes et pars sortis quodlibet est indiuiduū singulare et particulare.

De nomine proprii et accidentis que conueniunt omni predicamentorum tam in uniuersali quod in particulari cōsideratis.
Capitulum. CCLXXXVII

m
Quod dicendum est de nominibus scōde intentionis que cōueniunt rebus vel cōsequuntur res ut cōsiderantur vel in uniuersali vel in particulari in omni genere. Hic autem sunt

Tractatus II

duo scz nomen accidētis ⁊ nō proprii. Ubi intelligēdū qd res in omni genere cōsiderata in vniuersali vel particulari pōt euenire quicqd vel aliquid qd nō est eius essentia de substātia. ⁊ hoc dupliciter. Vno modo sic qd nō solū illi rei sed plurib⁹ alijs. sicut albedo sorti ⁊ platonī et hmoi. et vestimētū sorti ⁊ platonī. ⁊ sic tale eueniēs dicitur accidens. Est tñ intelligēdū qd accidēs vno mō dicit illud qd nō est de substātia rei ⁊ est in re sicut in subiecto: nec per se existēs vel subsistēs: nec dās esse rei nisi fm qd. ⁊ sic albedo est accidēs. ⁊ ita dicit accidēs de nouē rez generib⁹ solū. Alio mō dicit accidēs illud qd nō est de substātia et intellectu rei. ⁊ tñ nō est de ratiōe sua qd fit in eo sicut accidēs in subiecto s3 pōt aliter se habere. Et isto mō inueniēt ratio accidētis ⁊ sumit p extranea natura rei. ⁊ sic videt accipe accidēs Aristo. in libro p̄dicamētōz caplo de relatione qñ dicit qd hō accidit seruo. Unde etiā sic vestimētū accidit sorti. ⁊ q̄litas q̄titati. ⁊ differētia generi. et sic est nomē secūde intētiōis. Et diffinit a porphyrio. Accidens est qd adest vel abest preter subiecti corruptionē. In qua larga acceptione nomine subiecti vocat illud cui tale qd dicit accidere. ⁊ sic ponit inf quos p̄dicabilia. Et si obijciat qd nō videt qd vnū nomē sit p̄me vel scde intentionis. Dicēdū qd imo. Sicut em̄ idē nomē pōt esse equiuocū vniuocū ⁊ analogū respectu diuersoz vt pri⁹ patuit Ita idē nomē est p̄me intētiōis ⁊ scde. vt patet in hoc nomine species: prout em̄ hoc nomen species dicit rei similitudinē sicut species in speculo vel in oculo est nomē p̄me intētiōis. sed put nomine speciei importat habitudo illa que rei puenit. intelligere put p̄dicabilis est de plurib⁹ differētib⁹ numero: est nomē secūde intētiōis. Si aut vltērius obijciat qd fm phm in p̄mo phisioco. qd vere est nulli accidit. exponēdū est de primo mō: qz sicut nulla substātia est accidit alicuius: s3 q̄tū ad secūdū modū qd

De nominib⁹ scdarū intētionū CLXVI

vere est alicui accidit. Alio mō pōt aliquid alicui rei accidere p̄siderate in vniuersali vel particulari qd nō est de ei⁹ substātia vel essentia. tñ sic sibi accidit qd vel nulli ali⁹ vel nō omib⁹ alijs ab eo vel saltē omib⁹ eiusdē nature: ⁊ hoc dicit p̄p̄riū. vt simplicitas sorti. vel risibile homini. Dicit aut p̄p̄riū quadrupliciter. Vno mō qd inest soli ⁊ nō omi. vt esse medicū homini. Secūdo qd inest omi ⁊ nō soli. vt eē bipedē. Tertio qd inest omi ⁊ soli s3 nō semp. vt canescere homini. Quarto qd inest soli speciei ⁊ omi p̄tento sub specie. vt risibile homini. ⁊ hoc dicit proprie p̄p̄riū. Sicut aut est p̄p̄rietas speciei ita ⁊ indiuidui. ⁊ istis p̄p̄rietas dicit indiuiduari. ⁊ p̄tinent his versib⁹. Forma figura locus stirps nomē patria tēpus. Hec septē p̄p̄ria p̄tinet omnis homo. Quāuis etiā alique istaz p̄p̄rietas possunt esse cōmunes diuersis indiuiduis diuisim accepte: tñ non omnes simul. Et ita patz differētia accidētis ⁊ p̄p̄ri. Nam omne p̄p̄riū est accidēs: s3 nō ecōuerso. Verū est tñ qd aliq substātie habet modū accidētis: sicut differētie substātiales: quibus sunt substātia vel de suba rei: tñ qz habet modū p̄p̄riū p̄p̄rie accepti. Idcirco differētie sbales p̄p̄rietas sbales dicunt: qz etiā aliqd p̄p̄riū oriūt aliqñ ex p̄ncipis sbalib⁹ siue speciei siue indiuidui. iō etiā tales p̄p̄rietas quibus sunt accidētia qz oriunt a p̄ncipis sbalib⁹ dicuntur p̄p̄rietas sbales p̄ cōpationē ad illas: qz sic nō oriunt qd dicunt accidētales. Et h de p̄p̄rio ⁊ accidēte dictū sufficiat.

De nominib⁹ scdarū intētionū cōueniētib⁹ generi substantie solū. Et p̄mo qd significēt: quō se habēt ad inuicē hec duo scz suppositū ⁊ natura. Ea. CCLXXXVIII

Quo restat dicendū de nominib⁹ scde intētiōis. q̄ solū pueniūt his q̄ sunt de p̄dicamēto substātie. et sic de alijs. Nam aut scde intētiōis respectu rez in vniuersa

m

Tractatus II

h^{ic} consideratur nō variant^{ur} q̄tū ad genus substantie et acci-
dētis: qz eodē mō diuidit^{ur} gen^{us} et species et h^{ic} mōi de substā-
tia et de accidētib^{us}. S^{ed} respectu rerū consideratarū in pticu-
lari nomia scde intētiōis variant^{ur}. Nam aliqua noia scde
intētiōis pueniūt pticularib^{us} substantie qd nullo mō pri-
cularib^{us} accidētū. sicut hō qd dico suppositū. Huius aut^{em}
causa est duplex. Una quidē qz scde sbe q̄ sunt res cōsi-
derate in vniuersali. magis vidētur significare q̄le qd q̄
hoc aliqd. vt dicit^{ur} in pdicamētis. Et qz accidētale qd. id
est q̄le magis q̄ hoc aliqd significāt. ideo eadē noia cōue-
niūt vniuersalib^{us} sbe et accidētū. S^{ed} pticularia sbe signi-
ficāt hoc aliqd q̄ sunt pme sbe vt dicit^{ur} ibidē p̄hs: nō autē
pticularia accidētū. Ideo specialib^{us} nominib^{us} scde intē-
tionis pticularia subnoiant^{ur}. Item sunt nobilioza entia et
habēt nobiliozē modū essendi et singularē. et ideo singula-
ria noia eis cōueniūt: que eoz singularitatē in entitate et
nobilitate et mō essendi possint exprimere. Hec autē sunt
duo. scz nomē suppositi. et hoc nomē hoc aliqd que dicunt^{ur}
sic de pticularib^{us} sbe. et nullo mō de indiuiduis accidētū
Hozū autē nominū natura sic videri pōt: qz pticulare sbe
habet duplicē sui considerationē. Una per respectū ad na-
tura cōmunē cui subicit^{ur}: que natura pro pticulare subsi-
stit. et ab hac conditiōe imponit^{ur} sibi nomē vt suppositū di-
cat^{ur}: q̄si sub alio positū. vt sortes posset dici suppositū re-
spectu nature humane: que importat^{ur} in cōi et vniuersali
hoc noie hō: habet nihilomin^{us} pticulare sbe aliquā pside-
rationē respectu sui: q̄tū nō habēdo respectū ad naturā
cōmunē cōsiderat^{ur} q̄ pōt per se subsistere. in quo differt
ab accidēte: et est quoddā ens completū per se habēs esse
cōpletū. in quo differt a parte vnde habz rationē totius.
Et ab illis duab^{us} conditiōib^{us} que nō sunt in indiuiduis ac-
cidētū: pticulare vel indiuidū sbe dicit^{ur} et vocat^{ur} hoc no-
mine: hoc aliqd: q̄si per se ens. vt q̄si per se aliqd existēs

De nominib^{us} scdarū intētionū CLXVII

completū. Et ita patet quid significēt: in quo cōueniūt: et
in quo differūt hec duo scz suppositū et hoc aliquid.

Quid importetur nomine suppositi: et quot modis
dicatur. Capitulum. CCLXXXIX

Ad pleniorē horūz noticia sciendū
primo de supposito: qz suppositum dicit^{ur} quasi
sub alio positū: qz scz nature cōmuni supponi-
tur. Suppositū eī dicit^{ur} respectu nature cō-
munis cui subicit^{ur}. Potest autē aliqd poni sub alio genere
substantie dupliciter. Uno mō sicut inferius pticulare sup-
ponit^{ur} superiori vniuersali in quo cōtinet^{ur} natura cōmunis.
vt sortes homini. ita tñ qz inferi^{us} sit per se subsistēs: supe-
rius autē subsistat solū per inferi^{us}. Et sic est ppria locutio
de supposito. et sic nomē suppositi puenit solū pticularib^{us}
suppositis de genere substantie. et sic loq̄mur hic de supposi-
to. Alio mō supponit^{ur} aliqd alteri vt concretū abstracto: et
sic supponit^{ur} homo humanitati. et tunc hō dicit^{ur} suppositū:
humanitas autē dicit^{ur} natura. Et qz tam in genere substā-
tie qz in generib^{us} accidētū inuenit^{ur} cōcretū et abstractū in
vniuersali et pticulari. idcirco suppositū et nomē suppositi
sic acceptū pro pcreto. et natura accepta pro abstracto: cō-
uenit pticularib^{us} generib^{us} substantie. An dicim^{us} qz sortes
est suppositū qz accipit^{ur} in cōcreto: sortecitas est natura qz
accipit^{ur} in abstracto. Conuenit etiā vniuersalib^{us}. vnde sic
homo est suppositū qz accipit^{ur} in cōcreto: humanitas autē
natura qz accipit^{ur} in abstracto. Idem est in generib^{us} acci-
dētū. Unde accipiēdo suppositū pro pcreto albū erit sup-
positū: albedo autē que est abstractū erit natura. Hec autē
supposita cū nihil sint nisi cōcreta sunt in triplici differen-
tia sicut superius dictū est in capitulo de concreto.

Quid importetur nomine hoc aliquid et quibus con-
ueniat. Capitulum CCXC

Tractatus II

Quantum autem secundo ad rationem et modum huius nominis hoc aliquid. Sciendum quod aliquid inuentum est significatiuum essentie. quod quidem essentia virtute huius nominis demonstratiuum hoc significat. ut signata indiuidua. Significare enim hoc aliquid. nihil aliud est quam significare subam signatam. et indiuiduatam: de cuius ratione sunt duo. Primum est quod possit per se subsistere et existere. et ideo ab eius ratione excluduntur accidentia que non possunt per se subsistere et existere sed in alio: et ideo non possunt dici hoc aliquid. Secundum quod habet esse completum per modum totius in aliquo genere vel aliqua specie sube. Et ideo partes quantitatie ut pes vel manus in homine. vel partes formales ut anima et corpus excluduntur a ratione formali huius quod est hoc aliquid quia non habent esse per se completum sed in toto. quod tamen intelligendum est quod diuisi partes sunt in toto et coniuncte toti vel toto: quia de diuisis a toto vel separtis ab invicem secundo esset. ut dicit philosophus in principis: pes manus et homini magis nominantur partes subarum quam subas primas vel secundas: quia non participant naturam complete alicuius speciei. Et ideo nota quod aliqua dicitur hoc aliquid a duplici proprietate. scilicet quia possunt per se subsistere et habent esse completum in aliqua specie sube sicut indiuiduum. et sic sortes dicitur hoc aliquid et hec est propria acceptio huius quod dico hoc aliquid. Alia dicitur hoc aliquid ab unica proprietate. scilicet ab ista que est habere esse per se subsistens: licet non habeat esse completum in aliqua specie sube. Et hoc modo anima que non est species sed pars speciei. scilicet humane: quis non habeat esse completum in specie determinata: quia tamen a corpore separata potest per se subsistere potest dici et dicitur hoc aliquid. Et idem potest dici de partibus quantitatie separtis a toto: quia tunc habent rationem totius et per se existentis. ut de pede vel manu percipis. Et quia in utrisque partibus deficiat una ratio huius quod dico hoc

De nominibus secundarum intentionum. CLXVIII

aliquid. idcirco non ita proprie dicitur hoc aliquid de anima vel de partibus quantitatie actu a toto separtis. sicut de indiuiduis sube habentibus esse completum in aliqua specie sube et potentibus per se subsistere. Et sic patet in quo differunt ista duo nomina suppositum et hoc aliquid: et in quo conveniunt. Conveniunt quidem in hoc quod utrumque tam suppositum quam hoc aliquid dicuntur indiuiduum in genere sube: sed suppositum dicitur in indiuiduum subsistens habens esse completum in genere sube per respectum ad naturam communem que in eo et in multis alijs reperitur. Sed hoc aliquid proprie dicitur ad duas conditiones dicitur indiuiduum generis sube per se subsistens habens esse completum in specie sube ut sortes. Secundum unam conditionem et non ita proprie dicitur solum illud quod in genere sube potest per se subsistere quod non habeat in aliqua specie esse completum sicut anima rationale. in nullo autem istorum habet aliquid dicitur per respectum ad naturam communem. Ex hoc apparet quod quis anima separta possit esse hoc aliquid. tamen non potest esse suppositum aliquo modo. sed ei competit in coniuncto. ut sit illud quo suppositum subsistit tanquam forma partis. scilicet corporis. Ex quo etiam patet quod suppositum et hoc aliquid non dicitur de aliquo indiuiduo accidentium nec de parte aliqua indiuidua alicuius totius in genere substantie quod diu est coniuncta toti.

Brevis collectio omnium nominum pertinentium ad indiuidua omnium generum quod importent: unum sumuntur. et quomodo differunt. Et sunt ista particularia indiuiduum. singulare. res nature suppositum. hoc aliquid hypostasis.

Capitulum. CCXCI

Et hoc et ex precedentibus patet et breviter colligi potest convenientia et differentia omnium nominum significantium indiuiduum tam in genere sube quam in generibus accidentium: siue sint nota proprie interioris siue exterioris. Quare convenientia et differentia ut primum in usu conveniunt esse potest. Et sunt ista. scilicet particularia. indiuiduum. singulare. res. nature. suppositum. hypostasis. persona habet aliquid

v

Tractatus II

Quia aliqua istorum communia sunt generibus subiectis et accidentibus sic ista particulare indiuiduum singulare: tamen differunt ratione diuersa. Nam hoc est particulare dicitur per respectum ad naturam communem: aliquid dicitur per respectum ad naturam communem sine respectu ad proprietates et ad accidentia. Et quia sic specialiter particulare a natura communi excedit ideo ab ista duplici dicitur tamen in substantia quam in accidentibus sumptum est hoc nomen particulare. Aliquod autem particulare habet respectum ad naturam communem et ad accidentia et ad proprietates simul et penes istum respectum ista duo nomina. scilicet indiuiduum et singulare: sed diuersa ratione quia indiuiduum dicitur in quantum est in se indiuisum. sed singulare in quantum est ab alijs diuisum et homo diuisus a personis vel vita ab alijs singulari dicitur. Sicut autem hec dicitur de substantia et accidentibus ita de toto et de partibus. Alia autem dicitur solum de indiuiduis generis subiecti et de toto et non de partibus proprie: nec aliquo modo de accidentibus sed differenter sic dicitur quia per ut particulare subiecti non habet respectum ad naturam communem precise nominat nomine prime intentionis hoc. scilicet nomine res nature. Nomen vero secunde intentionis hoc nomine suppositum in quantum superius subsistit in eo: sed in quantum consistit et hoc esse completum nominat hoc nomine hoc aliquid proprie: sed aliter large dicitur de partibus separtis. Et autem particulare generis subiecti habet respectum non solum ad naturam communem: sed etiam ad accidentia et proprietates: sic tale particulare nominat nomine prime intentionis in nominibus subiectis hypostasis: sed in substantiis nature intellectualis propter dignitatem et nobilitatem habent speciale nomen et dicitur persona.

De nominibus secundarum intentionum pertinentibus ad generis qualitatis: et specialiter de attributo. Cap. CCXCII

Incipit dicendum est de nominibus secundarum intentionum que conueniunt rebus de generis qualitatis. Et quia unum est specialiter ignotum et difficile

De nominibus secundarum intentionum CLXIX

quod dicitur attributum: quod singulariter dicitur de indiuiduis ideo de illo solo hic determino: cuius usus est apud theologos: scilicet quod debent in deo esse multa attributa: sicut iustitiam sapientiam et hominem. Est ergo intelligendum quod nomen attributum sumptum est a tribuendo: non absolute sed a tribuendo ab alio. Unde attributum dicitur quasi ab alio tributum ut cum aliquis illud quod videt in aliquo attribuit alteri. propter hoc quod ex illa re visa et cognita cognoscitur aliquid esse tale in loco cui illud attribuitur. sicut si cognoscere leonem forte esse: quia habet magna et grossa brachia: et cognoscere sortem habere proportionaliter magna brachia. cognoscere in sorte esse fortitudinem et sibi illam attribueret et sic fortitudo attributa sorti posset dici attributum. Ex his autem que in creaturis cognoscimus aliqua talia esse in deo ideo ea que ex creaturis deo attribuimus attributa deo dicuntur. Sciendum est tamen quod aliqua in deo esse cognoscimus per creaturas: aliqua vero a creaturis. Per creaturas cognoscimus esse in deo simplicitatem et immutabilitatem et huiusmodi que nullo modo sunt in creaturis sed per creaturas ea esse in deo cognoscimus. Et creatura autem cognoscimus aliqua esse in deo dupliciter. Uno modo ab eis que sunt de essentia creature. et sic cognoscimus in deo esse substantiam et hominem. Alio modo ab eis que non sunt de essentia creature: sed sunt quedam accidentales perfectiones superaddite essentie: sicut scientia iustitia et hominem: et hoc modo cognoscimus in deo a creaturis esse sapientiam bonitatem et iustitiam. et hominem. Prima que attribuuntur deo per creaturas et in creaturis non sunt non dicuntur attributa proprie sed solum larga nominis extensione quia non sunt ab alio sed solus per aliud attributa. Similiter secunda attributa. quibus ab alio tribuantur quia tamen dicitur non ab alio. cum non tribuuntur quasi aliquid superadditum proprie attributa non sunt. Tertia autem attributa solus proprie attributa sunt. Ex quo patet quod tria dicitur esse de ratione attributi

Tractatus II

pprie dicti. Primo q̄ ip̄s q̄d dicitur attributū habeat sub se aliqd̄ cui vt subiecto fiat attributio: sicut iusticia attribuit homi. Sec̄do q̄ sit q̄d nobile ⁊ ad nobilitatē p̄tinent sicut q̄ meli⁹ vl nobili⁹ sit h̄ns nō h̄ite. Tertio q̄ aliquo mō inueniat̄ in creaturis. Prima p̄dictio deficit in eētia lib⁹ ⁊ in p̄uatiue dicti. Sec̄da i his q̄ dicūt imp̄fectōz. Tercia in illis que nō rep̄unt esse in creaturis sic eēnitas. iō relinq̄tur q̄ attributū dicat̄ solū de nobiliorib⁹ q̄litatib⁹, vt sunt sapiētia iusticia ⁊ hmōi. Et hoc de qualitatibus ⁊ de nomib⁹ sc̄de int̄tōis q̄litatē importantib⁹ dictū sufficiat: ⁊ d̄ attributis sic acceptis agit̄ in p̄mo sn̄iax di. sc̄da

De nomib⁹ sc̄daz int̄tōnū q̄ cōueniūt generi relationis.

Capitulum.

CCXLIII

Quo restat videndū de nomib⁹ sc̄de int̄tōis que cōueniūt relationib⁹ et his que sunt de ḡne relationis. Et q̄ vnū tale nomē habet vsuz cōmūem ⁊ specialē difficultatez apud theologos et ponitur et dicit̄ in diuinis sc̄z hoc nomē notio a quo hoc nomē notioale descendit. ideo solū de his duobus dicendū est. Et p̄mo de notōe sc̄do de notioali. Circa primū dicēda sunt q̄tuor. Primo dicēdus est q̄d sit notio. vnde dicitur ⁊ quō se habet ad relationē ⁊ p̄rietatē. Secundo que notiones personales vl̄ p̄sone et que sint ⁊ que non. Tertio que sunt cōditiones requisite ad hoc q̄ aliquid sit p̄prie notio in diuinis. Quarto quot sunt notioes ⁊ eo ⁊ sufficientia.

Quid est notio vnde dicit̄ ⁊ quō se habz ad relationē ⁊ p̄rietatē ⁊ quō conueniūt ⁊ quō differūt.

Quantū ad p̄mū sciendū q̄ hoc nomē notio a noscēdo dictū est. Nō q̄ noscatur s̄z quia noscendi ⁊ cognoscēdi p̄ncipiuz est. vt aliqd̄ p̄ aliquid cognoscat̄. Et q̄ quedā relationes sunt in diuinis que sunt p̄ncipiū cognō

De noibus sc̄darū int̄tōnū CLXX

sc̄di diuersas p̄sonas. idcirco notioes dicūt̄. De q̄b⁹ vna cū quibusdā alijs vt habeat̄ noticia plenior. Sciēdū q̄ notio p̄prietas. relatio eidē rei cōueniūt. ⁊ idē aliq̄liter sūt re alter. vt paternitas ē notio p̄prietas ⁊ relatio patris. S̄z q̄tum ad aliq̄ differūt. ⁊ hoc tripliciter. Primo q̄tum ad ad rationēz significationis q̄d sic videri pōt. Quāuis em̄ paternitas in patre eadē realit̄ existēs sit notio. p̄prietas ⁊ relatio. tamē ratione diuersa. quia notio dicit̄ in q̄tū est p̄ncipiū formale innotescēdi patrē. Dicit̄ aut̄ p̄prietas in q̄tū soli p̄uenit patri. Dicit̄ aut̄ relatio fm̄ q̄ pater refert̄ ad filiū. Et ita q̄uis sint idēz realit̄ t̄m differunt illo modo q̄tū ad rōnem significationis: Sec̄do differūt q̄tū ad ordi nez intelligēdi. q̄ cū nihil possit esse p̄ncipiū innotescēdi aliqd̄ nisi sit sibi p̄prie. Ideo intellectus p̄prietatis est p̄ or̄ intellectu notiois. Vnde p̄mo intelligit̄ vt p̄prietas q̄ vt notio. ⁊ q̄ nihil est p̄prie alicui rei nisi sit distinctū ab alijs. ⁊ in diuinis nō sit distinctio nisi p̄ oppositōez relationis intellectū p̄prietat̄ optet q̄ precedat intellect⁹ relationis ⁊ sic q̄uis paternitas sit notio p̄prietas ⁊ relatio. t̄m intellectus relatiois p̄cedit intellectū p̄prietatis ⁊ intellectus rōnis ⁊ p̄prietatis intellectū notiois in eodē realiter. Tertio aut̄ differūt q̄tū ad numerū. q̄ notiones sūt quinq̄. sc̄z paternitas. filiatio. p̄cessio. inmascibilitas. ⁊ cōmunis spiratio. Harū aut̄ quinq̄ notionū quatuor sūt t̄m p̄prietates. q̄ illa sunt soluz t̄m p̄prietates que vni p̄sone per se tantū cōueniūt vt paternitas inmascibilitas cōueniūt soli patri. filiatio autē soli filio. ⁊ p̄cessio soli spiritali sancto. Cōmunis aut̄ spiratio nō potest dici p̄prietas nisi fm̄ q̄d cū sit duoz. sc̄z patris ⁊ filij. Harū aut̄ quinq̄ notionū q̄tuor sunt t̄m relatioes sc̄z. Paternitas filiatio. p̄cessio cōmunis spiratio. Inmascibilitas vō nō est p̄prie relatio nisi p̄ reductionē fm̄ q̄ negatio reducit̄ ad genus affirmationis vt nō homo ad genus hominis.

⁊ iij

Tractatus II

Que et quot predictarum proprietatum sunt personales: et que et quot sunt persone. **Capitulum CCXCIII**

Secundo sciendum est ulterius quod harum quatuor proprietatum aliquę sunt personales et persone: aliquę non sunt personales: sed solum persone. Personę et personales sunt ille qui in persona soli persone conveniunt et ad modum differentie substantialis personam illam constituunt: et iste sunt tres tantum. scilicet paternitas: filiatio et processio. Paternitas enim soli patri convenit et patrem constituit. Eodem modo se habet filiatio ad filium et processio ad spiritum sanctum. Innascibilitas enim soli patri convenit: sed personam patris non constituit. Unde quis sit proprietates persone: non tamen est personalis. Proprietates autem personę dicuntur quatuor scilicet innascibilitas paternitas: filiatio et processio. Communis autem spiratio non est proprietates: et per consequens non est proprietates personalis vel persona: quia non est unius sed duorum scilicet patris et filii.

Tria requiruntur ad hoc quod aliquid sit notio et que sunt ista tria. **Capitulum CCXCIV**

In his potest faciliter patere tertia conditio et ratio istarum notionum que talis est. Ad hoc enim quod in divinis aliquid possit dici notio tria requiruntur. Primum est quod pertineat ad originem: quia persone solum rationibus originis distinguuntur. Secundum est quod pertineat ad dignitatem: quia persona est suppositum distinctionum proprietate ad dignitatem pertinente. Tertiumque dicat aliquid speciale: quia commune non potest esse principium sufficiens innotescendi alicui singulariter speciali. Et he sunt tres conditiones de ratione notionis.

Sufficiencia et numerus quinque notionum: et quia non possunt esse plures vel pauciores. **Capitulum CCXCVI**

De nominibus secundarum intentionum CLXXI

Redictis omnibus suppositis faciliter patet istarum notionum numerus et sufficiencia que sic sumuntur. Hoc quidem quod in divinis ad originem pertinet potest significari vel affirmatiue vel negatiue. Si affirmatiue: vel dicitur secundum rationem principii ut a quo alius: vel secundum rationem eius quod est a principio ut qui ab alio. Utrumque autem istorum dicitur originem in communi. Vnde neutrum potest esse notio. Oportet ergo quod determinet quo ad speciale modum originis que non potest esse nisi duplex: ut patet in istis. scilicet per modum nature et per modum amoris secundum utrumque habemus duas relationes. Una que designat rationem principii: et aliam que designat rationem eius quod est a principio et sic sunt quatuor notiones. Due quantum ad modum originis scilicet paternitas que designat rationem principii et eius a quo alius. et est in solo patre. Et filiatio que designat rationem eius quod est a principio et quo ab alio per modum nature: et est in solo filio. Alie due sunt quantum ad originem per modum amoris. scilicet communis spiratio: que designat rationem principii et a quo vel a quibus alius. Et sic est in patre et filio processio que designat rationem eius quod est ab alio vel ab aliis. semper tamen per modum amoris et sic est solum in spiritu sancto. Si autem pertinet ad originem significet negatiue tunc vel negat ratio principii. vel ratio eius quod est esse a principio. Si negat ratio principii. non est ad dignitatem pertinet et ideo non potest esse notio. scilicet non esse principium alicui persone diuine. Si negat ratio eius quod est a principio vel in speciali vel in generali. Si in speciali non potest esse notio quia quanto affirmatio est magis specialis tanto negatio opposita habet magis de entitate et magis est ens ut verbi gratia. sicut hec affirmatio est homo tanquam specialis. et hoc est animal tanquam generalis. magis habet de entitate non homo quantum non animal. quia plura destruuntur ad non animal quam ad non hominem. Unde non animal destruit hominem

Tractatus II

sed nō homo nō destruit animal. vnde hec est vera q̄ specialior negatio plus habz de entitate q̄ generalior. 7 q̄to affirmatio est specialior. tanto negatio ei opposita habet plus de entitate. Si aut negat ratio eius qd̄ est a principio in generali. sic erit negatio specialis 7 ad dignitatem pertinet facies notionē patris. et erit inmascabilitas per priuationē natiuitatis qua importat nō esse ab alio.

Quid importat hoc nomen notionale et quibus conueniat.

Capitulum. CCXCVI

Quantū ad hoc nomē notionale sciē

idum q̄ sicut se habet innotionale ad innotionem. ita se habz notionale ad notionē. Et ideo

q̄

satis potest haberi expositio vocabuli ex dictis in capto de innotionali. s; vt fiat amplius manifestū Sciēdū est q̄ notionale est denominatiuū. Denomiat autē tria. Primo ipsas notiones de quib; p̄mo dictū est. 7 hec denominatio est denominatio essentialis. et sic paternitas filiatio 7c. dicunt aliqd̄ notionale. Secūdo dicunt actus notionales illi qui egrediunt a persona habēte notionē. vel terminant ad personā habēte notionē prout respicit notionem. 7 sic respectu patris genere est actus notionalis. respectu filij generari respectu spūssancti spirare 7 sic de alijs. Tertio dicunt noīa 7 verba notionalia. Nomina quidē que significāt p̄dictas quinq; notiones 7 sic nō paternitas est nomē notionale. 7 sic de alijs. Verba notionalia que significāt actus p̄dictos. et sic generare 7 spirare sunt v̄ba notionalia. 7 sic de alijs. Non occurrit mihi aliud quod nomē alicuius secūde intētiōis ad alia genera priuens de quo fm̄ intētiōē p̄positā aliquid sit dicēdū. Et ideo finē dictis de talib; secūdis intētiōib; ponim; 7 dicendis. Nec aliquē moueat q̄ hec nomia attributū notionale inter sc̄das intētiōes posui. qz̄ quis sit dispuz

De nominib; sc̄darū intētiōnū CLXXII

tabile vtrū ad primas vel secūdas intētiōes pertineant. non est magna vis faciēda. in hoc tamē maiorum et plurimū sententiā sum secutus.

De nominib; sc̄darū intētiōnū que cōplexis pueniūt.

Estat dicēdū de nominib; sc̄darū intētiōnū que cōplexis pueniūt. Circa qd̄ dicēdū est. Primo de nominib; sc̄darū intētiōnū que pueniūt ipsis cōplexis. Secūdo dicēdū est de eis que cōueniūt quibusdā cōditionib; ipsorū complexorū. Quātuz ad p̄mū occurrunt ista vndecim scilicet. Oratio. enunciatio. diffinitio. questio. p̄positio. p̄missa cōclusio. argumētū. sylogism;. inductio. enthimema. de quib; per ordinē est dicēdū.

Quid est oratio 7 que sunt species eius. CCXCVII

Ratio est vox significatiua ad placitū cuius partes separate aliqd̄ significāt. vt hic patet. hō currit. Istarū autē orationū alia perfecta alia imperfecta. Et est illa p̄fecta que p̄fectū sensum generat in animo auditoris cuius partes ipsam cōponētes sunt nomē 7 verbū. vt homo currit. vel homo est asinus. Alia est imperfecta que imperfectū sensum generat in animo auditoris. vt homo. asinus. Et hec non est p̄prie oratio. Oratio autē est gen; respectu omnium complexorū. Unde orationū alia enunciatio. alia questio. alia p̄positio 7c.

Quid est enūciatio. questio. p̄positio. p̄missa conclusio.

Enunciatio autē questio. p̄positio et cōclusio idē sunt realiter 7 differūt ratioe. Dicūt em̄ enūciatio cū absolute sumit 7 p̄nūciat. vt hō est albus. Questio qn̄ per modū interrogatōis ab opponēte p̄ponit. vt sic hō est albus. Dicūt autē p̄positio vt sumit ad aliqd̄ cōcludēdū. vt sic omnis hō est albus 7 fortes est hō. igit̄ fortes est albus. Et ipsa p̄positio inq̄tū assumit ad inferēdū p̄clusionē. di

Tractatus II

citur premissa esse inq̄tū in ordine sylogistico p̄cedit con-
clusionē. Dicit̄ autē cōclusio inq̄tū sylogistice cōcludit̄ ex
premissis. sicut habens colorē disgregatiū. visus est al-
bus homo est h̄mō. igit̄ homo est albus. Et ista eadē ra-
tio. Enunciatio. questio. ⁊ p̄positio. premissa conclusio re-
spectu quorū oratio est genus. tamē hic nomina eidē con-
ueniūt diuersis respectibus.

Quid est diffinitio ⁊ descriptio. Cap. CCXCVIII

Diffinitio autē est oratio quid est esse
significans. id est indicās et dicēs naturā rei
Hoc autē potest fieri dupliciter. Uno mō per
essentialia rei. Et sic datur per genus ⁊ diffe-
rentias proximas. et tūc habet p̄rie rationē diffinitiois.
et sic sola species diffinit̄. Alio mō dat̄ per p̄rietates ac-
cidētales. Quia cū multa nō habēt differētiās essentia-
les sicut ens. in habentib⁹ autē non sunt nobis note. ideo
circūloquimur eas. ⁊ per p̄rietates accidētales declara-
mus rei naturā. Et tūc nō habz rationē diffinitiois p̄rie
sed vocatur descriptio. Et sic potest cōpetere om̄i rei de
qua pōt haberi aliqua cognitio. Quāuis autē fm̄ ph̄um
diffinitio vocet̄ termin⁹ ⁊ aliquō debeat dari sine copula
vt patet. ij. posteriorū. nihilomin⁹ quia dat̄ ex genere et
differētia q̄tum ad diffinitionē p̄rie dictā. vel ex aliqui-
bus loco generis et differētie q̄tum ad descriptionē. ⁊ cū
sit etiā aliquāliter pertinēs ad genus orationis. Idcirco
inter complexa vtrūq; posui. et ita omniū predictorū si-
gnificātia et differētia scilicet orationis que genus est ad
cetera et omniū suarum specierū scilicet enunciationis.
questionis. propositionis. premissae ⁊ cōclusionis.

**Quid est argumentū quot modis dicitur ⁊ que sunt
species eius.**

Capitulum.

CCXCIX

De nominib⁹ sc̄darū intētionū CLXXIII

Argumentū autē dicit̄ ratiōe rei dubie
faciēs fidē fm̄ Boetiū in thopicis. Potest autē
clarius diffiniri. qz argumentū est oratio proba-
ta alicuius dubitatis. Est autē argumentū spe-
cies oratiois ⁊ gen⁹ respectu simili. enthymematis indu-
ctiois ⁊ exempli. Quib⁹ autē istis modis pōt aliq̄s argu-
mentari ad p̄positū. Hic autē videndū est quotiēs dicit̄ ar-
gumentū. et dicendū est qz tribus modis. Uno em̄ mō dicit̄
tur processus ratiōis a notis ad ignota. Et sic accipit̄ in
dicta diffinitioe. ⁊ qz totus p̄cessus sylogisticus habz vir-
tutē ex medio. in quo cōtinet̄ virtualiter ipsa tota cōclu-
sio breuiter ⁊ succincte. inde tractū est nomen argumenti
ad hoc vt q̄libz breuis prelibatio future narratiois virtu-
te eā cōtinēs. ⁊ succincte argumentū dicit̄. Et sic in biblia
sepe accipit̄ argumentum maxime in epistolis Pauli. Ubi
ante epistolaz post proemū ponit̄ prelibatio breuis que
dicit̄ argumentū. ⁊ qz per processum ratiōis virtute medi
et virtute luminis naturalis fit manifestatio rei. Ideo pro
tractū est nomē argumenti ad lumen manifestās. sicut di-
cit̄ ap̄ls Ep̄he. v. Quia om̄ia que arguunt̄ a lumine ma-
nifestent̄. Et ad istā manifestationē maxime reprehēliuā
vicioz. ⁊ sic dicit̄ ad Thi. iij. Argue obsecro increpa ⁊c.

Quid est syllogismus et quot sunt species eius.

**Syllogismus est oratio in qua quibusdam positis
et concessis scilicet duabus premissis necesse est
aliud euenire scz cōclusionē per ea que posita sunt ⁊ con-
cessa. Quāuis autē in syllogismo sint tres oratioes. tamē
dicit̄ vna oratio nōvnitate indiuisibilitatis sicut p̄ctus.
sz vnitate p̄fectiois ⁊ ordinis sicut mūdus. Syllogismoz
autem tria sunt genera. quia alius de monstratiuus sicut
ille qui procedit̄ ex veris ⁊ necessariis causis p̄clusionis.
vt hic. omne animal rationale est risibile. om̄is homo est**

Tractatus II

animal rationale. igitur omnis homo est risibilis. et de istis determinat in libro posteriorum. Alius est dialecticus vel thopicus siue probabilis. ut hic. comptus est adulter. petrus est comptus. ergo est adulter. Et de hoc agitur in libro thopicorum. Alius sophisticus siue elencus. et iste procedit ex apparentibus tantum siue existentia. ut omnis canis est latrabilis. celeste sydus est canis. igitur celeste sydus est latrabile. et de hoc agitur in libro elencorum.

Quid est enthymema.

Enthymema est syllogismus truncatus in quo inferitur festinata conclusio. Et dicitur ab en quod est in et thymos quod est mens: quia opponens in mente retinet alteram premissarum. ut hic. sortes est homo. ergo est animal. hic enim in mente retinetur maior. propositio hec. scilicet omnis homo est animal. qua posita esset perfectus syllogismus sic. omnis homo est animal. sortes est homo. igitur sortes est animal.

Quid est inductio.

Inductio est progressus ab omnibus partibus simul sumptis siue a singularibus sufficienter enumeratis ad uniuersale. ut hic. sortes currit. plato currit. et sic de alijs. igitur omnis homo currit.

Quid est exemplum.

Exemplum est ab uno simili ad aliud simile progressio. ut hic in nauem regenda non sorte sed arte doctor eligendus est. ergo et in scholis regendis.

De nominibus secundarum intentionum convenientibus conditionibus complexorum.

Secundo dicendum est de nominibus secundarum intentionum que ueniunt quibusdam conditionibus complexorum que sunt quatuor. quibus pertinet ad presens. scilicet dici per se. dici de omni. dici de nullo. et reduplicatio.

Quomodo per dicitur habitudine cause et cuius et quod sunt quatuor modi dicendi per se. Capitulum. CCC

De nominibus secundarum intentionum CLXXIII

circa primum sciendum quod hec propositio per habitudinem cause designat. et interdum etiam situm. sicut existens solitarius dicitur esse per se. Causa autem per se autem habitudinem designat. Quibus quidem formalis. ut cum dicimus quod corpus uiuit per animam. Quibus autem materialis. ut cum dicimus quod corpus coloratum est per superficiem. vel homo est corruptibilis per corpus coloratum per superficiem. Quibus autem significat habitudinem cause extrinsecam et parte efficietis. ut cum dicimus aqua calefit per ignem. Sicut autem propositio per denotat habitudinem cause quam aliquid est causa eius quod est extrinsecus et attribuitur subiecto. ita quod quam subiectum vel aliquid ei est causa quod attribuitur subiecto. ita quibus subiectum ei est causa quod attribuitur ei. et hoc significat hoc quod dico aliquid est causa per se. In his suppositis patet quomodo accipiuntur quatuor modi dicendi per se quos philosophus primo posteriorum assignat. Primus est quam illud quod attribuitur alteri est causa eius formalis et hoc modo diffinitio et partes diffinitionis essentialis dicuntur essentialiter de diffinito primo modo dicendi per se. ut animal et rationale de homine. Secundus modus est quod hec propositio per denotat habitudinem cause materialis. puta scilicet illuc cui aliquid attribuitur est proprium subiectum ipsius. et specialiter accipiendo materiam in qua scilicet. Et quia subiectum ponitur in diffinitione accidentis aliqui in abstracto ut similitas est nasi curuitas. Aliquam in concreto ut similitas est nasus curuus. Idcirco generaliter secundus modus dicendi per se est quam subiectum ponitur in diffinitione predicati quod est proprium accidentis eius. et sic par et impar per se dicuntur de numero et risibile de homine. Tertius modus per se est. puta per se significat solitarii quod. ut cum dicimus sortes est per se. et iste modus solui uenit primis substantijs et partibus siue suppositis de genere subiecti et iste modus est magis modus essendi quam dicendi. Quartus modus dicendi per se est quam hec propositio per designat habitudinem cause efficietis. ut cum dicimus aqua calefit per ignem. Et

isti modi dicendi per se primus secundus et quartus sunt quedam conditiones eorum que contemplatione dicuntur. Tertius autem est magis modus essendi quam dicendi ut dictum est.

Quid est dici de omni et de nullo. Caplm. CCCI

Incipi de omni est quoniam nihil est sumere sub subiecto de quo non dicatur predicatum. ut cum dicitur omne animal est suba. nihil enim potest summi sub animali de quo suba non dicatur. E converso autem dicitur de nullo: quoniam nihil est sumere sub subiecto a quo non remoueat predicationem. ut cum dicitur nullum animal est lapis. Ibi enim nihil est sumere sub animali a quo non remoueat predicationem quod est lapis.

De natura reduplicatiōis. Capitulum. CCCII

Reduplicatio autem est quedam conditio posita in propositione reddens causam que predicatum inest subiecto. Hec autem habet fieri per hoc vocabulum secundum quod. vel in quantum. vel prout. ut cum dicitur homo in quantum est homo. vel homo prout est homo. vel homo secundum quod homo est rationalis. Et quia omnes tales reduplicatiōes eiusdem nature sunt. Idcirco de conditioe reduplicatiōis in genere in vna solū exemplificatio aliqd dicens est. Sciendum ergo quod cum hoc quod dico secundum quod. vel queuis alia reduplicatio reduplicet illud per quod predicatum inest subiecto et puenit soli. oportet quod aliquo illud quod reduplicat sit idem subiecto. et aliquo sit idem predicato. sicut medius terminus in syllogismo affirmatiuo habet operationem ad predicatum. sicut ad illud quod sequitur ad ipsum. ad subiectum autem comparat sicut illud quod aliquo in subiecto includitur. Experiuntur autem quod in subiecto ista includuntur. scilicet suba subiecti: et accidentia et cause. Et ideo secundum quod libet istorum potest fieri reduplicatio in propositione: suba autem subiecti est et ipsum subiectum et natura eius. et secundum quod libet istorum potest fieri reduplicatio. ut verbi gratia. potest esse homini per redup-

plicatione precedentium aliqd attribui ratione causarum et principio rum. Et sic quantum ad causam materiam. dicimus quod homo in quantum compositus ex partibus est corruptibilis. quantum ad causam formalem quod homo in quantum habet animam rationalem est ad imaginem dei. Quantum ad causas efficietes dicimus quod petrus in quantum filius sorcratis est eius heres. Quantum ad finale. dicimus quod homo in quantum est ad beatitudinem ordinatus oportet quod sit immortalis quantum ad animam. Si autem attribuitur homini aliqd ratione accidentium. sic dicimus quod homo secundum quod coloratus est visibilis. Si autem aliqd attribuat homini ratione suppositi. sic dicimus quod sortes secundum quod sortes est indiuiduum. In hoc igitur terminatur tota secunda pars libelli in qua dictum est de pertinentibus ad primas et secundas intentiones.

Incipit tertia et vltima pars siue tractatus tertius. In quo dicitur que et quod nomina diuinis pueniant. Caplm I

In hac tertia parte huius operis secundum premissam supra intentionem dicens est que nomina et quod diuinis pueniant: quod ut compendiose et in quibusdam generalibus regulis modo quodam grosso et figuratim ter exequatur tali est ordine procedendum. Luz enim res non nominemur nisi secundum quod eas cognoscimus. Sunt enim voces signa earum que sunt in anima passionum. ut dicitur primo per armeniarum. Idcirco primo videndum est quod in dei cognitionem surgimus. Secundo quod de deo in via cognoscimus. Tertio an nominibus propriis vel metaphoricis talia cognita exprimamus: et generaliter quibus nominibus talia debite explicamus. Quarto quot sunt modi nominum quibus utimur in diuinis. Quinto quis est modus debite vtendi talibus nominibus secundum veritatem fidei christiane.

Quomodo deum cognoscimus. Capitulum. II

Quantum ad primū quomodo deus
cognoscimus. Sciendū q̄ oīs nostra cognitio
ortū habet a sensu cū igit̄ de⁹ nō cadit sub sen-
su. sed solū creature. de⁹ in statu vie cursu nature a nob̄
cognosci nō pōt nisi p̄ creaturas eo mō quo cā cognoscit̄
per effectū. Et hanc viā posuit ap̄tus Roma. i. Inuisibi-
lia dei per ea q̄ facta sunt intellecta sp̄siciunt̄. sempiter-
na quoq̄ eius virtus ⁊ diuinitas. Scōm aut̄ Dionysium
vñ. cap. de diuinis noībus. Trib⁹ modis p̄ creaturas ve-
nim⁹ in dei cognitionē. s. via causalitatis eminentier remo-
tionis. Et huius ratio sil̄ cū sufficiētia sic sumit̄. Quē esse
creature est ab altero. vñ fm̄ hoc ducimur in cām a qua
est. hoc aut̄ pōt eē dupl̄r. Aut quātū ad illud qd̄ receptū
est. ⁊ sic ducimur per modū causalitatis. Aut q̄tū ad mo-
dū recipiendi: ⁊ hoc dupl̄r. Quia vel amouemus a deo
quicqd̄ imperfectiōis est in creatura: ⁊ sic est via remotiōis
Et fm̄ qd̄ illud qd̄ est receptū in creatura p̄fectius ⁊ nobi-
lius est in deo: ⁊ sic est via tertia. s. eminentie. Per viā ergo
causalitatis deū cognoscim⁹: sic arguēdo. Om̄e qd̄ h̄z eē
ex nihilo oportet q̄ sit ab alio aliquo a quo suū esse fluxit
sed oēs creature h̄nt esse ex nihilo qd̄ p̄z ex earū imperfec-
tione ⁊ possibilitate: ergo op̄z q̄ sunt ab aliquo vno p̄mo nō
creato: ⁊ hoc deū dicim⁹. Et de hoc dicit glo. Ambrosij su-
per epl̄am ad Roma. cap. i. Et deus q̄ natura inuisibilis
est: etiā a visibilibus posset sciri. opus fecit qd̄ opificē sui
visibilitate manifestauit: vt per certū incertū possit sciri
et ille credereē de⁹ oīm q̄ hoc fecit: qd̄ ab hoīe impossibi-
le est fieri. Per viā aut̄ remotiōis p̄cedimus sic: qz̄ ultra
om̄e imperfectū op̄z eē aliqd̄ p̄fectū: cui nulla imperfectio ad-
miscet̄: sed oē corpus est quid imperfectū: qz̄ est termina-
tum ⁊ finitū suis dimēssionibus. ergo ultra oē corpus op̄z
ponere aliqd̄ qd̄ non sit corp⁹: qd̄ spiritū dicim⁹ incorpo-

reū. Om̄e aut̄ corporeū est mutabile ⁊ de sui natura est im-
perfectū ergo ultra om̄es spiritus mutabiles. scz̄ aīe ⁊ an-
geli. oportet esse aliqd̄ ens incorporeū ⁊ imutabile ⁊ oīno
p̄fectū qd̄ deū dicim⁹. Et de h̄ dicit augustin⁹. viij. de ciui-
tate dei cap. viij. Aiderūt sūmi phi nullū corpus esse deū
⁊ ideo cuncta corpora transcēderūt querētes deū viderūt
em̄ qd̄ mutabile est nō esse sūmū deū. oīm̄q̄ p̄ncipiū. ⁊ iō
oīm̄ animā mutabilem sp̄s transcēderūt. Deinde vi-
derūt om̄e qd̄ mutabile est nō posse nisi ab illo q̄ incōmu-
tabiliter ⁊ simpliciter est. Intellexerūt ergo euz om̄ia ista
fecisse ⁊ a nullo alio fieri potuisse. Per viā aut̄ eminentie
in essendo sic p̄cedimus. bonū et meli⁹ dicunt̄ in cōpara-
tione ad optimū s̄z̄ in creaturis ⁊ substantijs corpus inue-
nitur bonū. spiritus melius. in quib⁹ tamē nō est bonitas
a semetip̄is igit̄ oportet dare aliquod optimū a quo sit bo-
nitas in vtroq̄ hoc est de⁹. Et de hoc dicit augu. l̄b. vi. de
ciuitate dei ⁊ est in glosa roma. p̄mo. Considerauerūt phi
quicqd̄ est in substantijs vel corp⁹ esse vel spiritū. melius q̄
spiritū esse q̄ corp⁹: s̄z̄ lōge meliorē q̄ fecit spiritū ⁊ corp⁹
⁊ hūc deū dicim⁹. Sic ergo p̄z quō in diuinorū cognitionē
deuenimus qz̄ p̄ creaturas. ⁊ p̄ cas tripl̄r. qz̄ via causalita-
tis: via remotiōis et via eminentie. ⁊ hec tria sumunt̄ fm̄
tria in creaturis reperta. Nā omnis creatura est ens p̄du-
ctū de nihilo ab alio. Inq̄tū aut̄ est ens aliquā p̄fectione
importat qz̄ p̄ductio ab alio causam efficiētē habet. qz̄
vero de nihilo vertibilē vertibilis est in nihil subtracta in-
fluentia p̄seruantis. Via ergo eminentie inuestigādi deus
sumitur a prima conditiōe. via causalitatis sumitur a se-
cunda. via remotiōis sumitur a tertia. Quod autē dici-
tur de cognitione diuinorū: intelligendum est de cogni-
tione naturalit̄ per viā naturalis inuestigationis. Per fi-
dem autem et lumen fidei aliter in cognitionem diuinorū
venim⁹. qz̄ p̄ dicta sacre scripture. credim⁹ ex auctoritate

dicentis qui est deus et sic ipsum credimus trinum in personis. unum in essentia quod nullo modo possumus cognoscere ratione naturali et ita pariter quo modo deum cognoscimus in ratione naturali et per fidem.

Quid potest de deo in hac vita cognosci.

Secundo dicendum est. Iquid de eo cognoscimus in via

Et quia composita distinctio est: quod de re aliqua dupliciter potest haberi cognitio scilicet quantum ad quid nominis et quantum ad quid rei. Idcirco primo dicitur: quomodo intelligitur illa distinctio de quid nominis et quid rei. Secundo dicitur quomodo de deo habemus utramque cognitionem.

Quomodo debet accipi cognitio quid rei et quid nominis et horum distinctio.

Capitulum. III

Quantum ad primum sciendum quod communis distinctio est quod de re aliqua potest haberi dupliciter cognitio. scilicet quid rei et quid nominis ut ergo pateat hec distinctio. Notandum est quod hec distinctio potest capi vel ex parte rei. vel ex parte nostri. Si ex parte rei potest esse tripliciter. Uno modo comparando entia realia ad illa que non habent entitatem realem. ut lapidem ad chimeram. et sic habentia entitatem realem ut celum terra et homini dicuntur non solum habere quid nominis sed etiam quid rei. Non habentia autem reales entitates. ut figmenta. privationes. et huiusmodi dicuntur habere solum quid nominis. Et taliter fit noticia tantum ad quid nominis. id est quid est illud quod significatur per nomen. Secundo modo potest distinguere quid rei contra quid nominis accipiendo in eadem re ut dicatur quid rei illud quod pertinet ad essentialia. quid autem nominis illud quod pertinet ad accidentalia ita quod utrumque tantum quid rei quam nominis accipiatur realiter. tamen unum in essentialibus aliis in accidentalibus. Et sic res dicatur cognosci quantum ad quid rei quando cognoscitur definitio eius essentialis.

Quantum ad quid nominis quando cognoscitur aliquid eius discretio solum accidentalis. Tertio potest intelligi ut dicatur res cognosci quantum ad quid rei. cognitione speciali distincta et perfecta. Quantum autem ad quid nominis quando cognoscitur cognitione confusa generali et imperfecta. Ex parte autem nostri potest intelligi etiam respectu illorum que veram entitatem habent tripliciter. Uno modo ut dicatur fieri de aliqua re ex parte nostri quid nominis quando solum scitur quid significatur per nomen. Quid autem rei quando scitur sua quidditas seu natura perfecte. Sed potest intelligi hec distinctio ut dicatur sciri de re quid nominis quando solum scitur quid importatur per nomen. ignoratur tamen: an talis res per nomen significata sit in re ipsa natura vel non. Quid autem rei quando scitur non solum quod importatur per nomen. sed etiam quod talis res per nomen significata est in rerum natura. Tertio potest intelligi quid nominis contra quid rei ut diceretur scire quid nominis. quando scitur de re solum quod est in rerum natura. nescitur tamen quid est talis res. Et sic solum res scitur quod est res. aut diceretur scire quid rei quam sciretur non solum quia est: sed etiam quid realiter et quid essentialiter res est. ut si non solum scirem quia homo est: sed quid est homo: quia animal rationale. Sic ergo patet quod potest intelligi distinctio de cognitione rei quantum ad quid rei et nominis et tam ex parte nostri quam ex parte rei.

Quid cognoscimus de deo quantum ad quid nominis vel quid rei quia est.

Capitulum. IIII

Secundo istis suppositis dicendum est quid de deo cognoscere possumus. Sed quod dicendum. quod accipiendo quid nominis pro eo quod est scire quid per nomen importatur vel pro cognitione confusa: vel pro

Tractatus III

sumptā humanitatē in filio rōne cuius conueniebat sibi esse mortalē. Si autē loquamur de sc̄do ḡne noīm q̄. s. importāt determinatā p̄fectionē mō deteriato p̄ue mēti deo soli vel importāt exclusionē om̄is p̄fectionis creature: vt eternus oīpotēs. ⁊ hm̄oi quātū ad p̄mū: infint⁹ imutabilis q̄rtum ad sc̄dm. sic dicendū est q̄ hec deo pp̄rie ⁊ non methaphorice ⁊ soli cōueniunt. Et hui⁹ rō est qz illa deo pp̄rie ⁊ soli cōueniunt: q̄ sunt imposita ad significandū directe et p̄mo illud qd̄ in deo solo est: et talia sunt hm̄oi iḡt. ⁊ cetera patent discurrendo p̄ singula. Si autē loquamur de noībus importātib⁹ p̄fectionē absolute que sunt noīa tertij ḡnis vt intelligere ⁊ hm̄oi. Sic dicēdū est q̄ cū res significata per talia noīa directe et realiter sit in deo q̄ et talia pp̄rie de deo dicunt⁹ ⁊ posset formari rō eo mō quo prius amota dictione exclusiua soluz. Si vero loquamur de quarto ḡne noīm q̄. s. importāt determinatā p̄fectionē solis creature p̄uenientē: vt est sentire. esse agnū ec̄ leonē ⁊ hm̄oi. ⁊ sic dicēdū q̄ talia deo nō p̄ueniūt pp̄rie sed trāsumptiue. qz res per talia noīa significata nō est in deo sed aliq̄ eius similitudo. Unde dicit⁹ de similitudine sentire. qz cognoscit singularia. dicit⁹ esse leo. qz est fortis agn⁹ qz māfuet⁹. ignis qz vindicādo iniquitatē p̄sumit. ⁊ sic de alijs. Ex his iḡt patz in quodā generali que et quō noīa deo ⁊ diuinis pp̄rie vel methaphorice p̄ueniāt. Et qd̄ dictū est de nominib⁹ intelligo dicēda de p̄cipijs verbis: ⁊ alijs dictōib⁹ q̄rtū ad dicta ⁊ q̄rtū ad dicēda.

Quod nomina deo et creaturis cōuenientia analogice de eis dicuntur.

Capitulum. VIII

Clarto videndū est utrū nomina deo et creaturis cōuenientia dicātur vniuoce de deo et creaturis. Ad quod dicēdum est q̄ nomina deo et creaturis cōuenientia non dicun

De noibus diuinis

50. CLXXX

tur predicari vniuoce nec pure p̄dicari equiuoce de deo ⁊ creaturis s̄z quasi medio modo. sc̄z analogice et p̄porcionaliter. Quid autē sit equiuocū. vniuoocū et analogū dictū est prius. probatur ergo p̄posituz tali ratiōe. Plus distet deus ⁊ creatura in entitate in nobilitate ⁊ perfectione q̄ suba ⁊ accidens: sed ratione distatē in entitate. in nobilitate perfectione nihil cōmune substātie et accidēti. dicit⁹ vniuoce de eis predicari. s̄z soluz analogice vt patet q̄rto methaph. p̄terq̄ ens. cōmune vtrisq̄ analogice dicit⁹ ergo multo fortius nomina que deo conueniunt et creaturis non vniuoce sed analogice de vtroq̄ dicuntur. Et ita docet doctor cōmunis in pluribus locis ⁊ specialiter in p̄ma parte. q. xij. articulo. ix.

Que nomina deo et creaturis p̄uenientia dicuntur de deo vel creatura.

Capitulum IX

Clinto vidēdum est cum analogum per p̄us dicat⁹ de vno q̄ de alio: de quo p̄ p̄us dicant⁹ talia. de deo vel creatura. Ad hoc dicēdū q̄ oportet premittere duplicem distictionem. Prima est q̄ sicut prius patuit. nomina quedā pp̄rie quedā methaphorice deo cōueniūt. Secūdo q̄ in nominibus attendunt⁹ duo. sc̄z significatū et modus significandi. Quoviso dicendū q̄ oīa nomina que solū methaphorice deo conueniūt dicunt⁹ de creaturis per p̄us. ⁊ q̄rtuz ad significandū et q̄rtuz ad modos significandi. qz noīa talia dicta de deo nihil aliud significant nisi similitudinē ad tales creaturas. Sicut enī ridere dictum est de prato. nihil aliud significat q̄ q̄ pratum similiter se habeat in decore cuz floret. sicut homo cuz ridet fm̄ similitudinē cuiusdaz p̄portionis. Sicut nomē leonis dictuz de deo. nihil aliud significat q̄ q̄ deus similiter se habet: vt fortiter operetur in suis operibus. sicut leo in suis operibus. per prius

Tractatus III

autem puenit nomē rei q̄ q̄ significet aliquam rei similitudinē: et ideo talia p̄ prius pueniūt creatur̄ q̄ deo. Noīa aut̄ que nō metaphoricē: sed p̄prie deo pueniūt: dicūtur quidē per prius de deo q̄ ad rē significatā: et p̄ posterius de creatura. sed quantū ad modū significandi per prius pueniūt cōmuniter vt dicūt creature: et per posterius deo vt bonitas: vita: virtus: et hmōi. Et tū a deo emanāt. Quā q̄tū ad modum significandi p̄ q̄ per prius talia imponūt a nobis creaturis quas prima cognoscimus. vnde modum significandi hñt q̄ p̄petit creaturis. Patent hec per doctorē cōmunem p̄ma pte. q. xij. articu. vi.

Quot sunt modi in genere noīm diuinorū. Ca. X

Claro videndū est quot sunt modi noīm quibus vtimur in diuinis: ad q̄s dicendum est q̄ noīa quibus vtimur in diuinis q̄dam sunt q̄ vel pueniūt deo p̄cise: vel deo in supposito filij in assūpta humanitate. Et ita sunt duo modi gñe noīm quibus vtimur in diuinis. Vtrūq̄ aut̄ genus horū noīm subdiuidit: q̄ in talibus quedam noīa dicuntur p̄prie q̄dam metaphoricē. Quātum aut̄ ad ista q̄ deo p̄cise sine humanitate assumpta pueniunt et p̄prie est trimēbris distinctio: s̄m q̄d tria sūt in diuinis de quibus talia noīa p̄dicant. s̄m aut̄ doctrinam Boetij: et beati Augustini lib. de trin. quicquid est in diuinis: vel est essentia vel notio: vel p̄sona. Quid aut̄ importet p̄ q̄dlibet istorū noīm: supra de quolibet dictū est locis suis. Essentia aut̄ vna est. p̄sone tres. notiones q̄nq̄. Noīa ergo que diuinā essentiā significant: vel aliq̄d ad eētiaz p̄tines dñr essentialia: vt suba bonitas et hmōi: q̄ ad p̄sonas vel ad p̄sonā pertinent dñr personalia: vt pater filius et hmōi: que vero ad notiōes notionalia: vt paternitas filiatio et c. Noīa ergo essentialia predicant et sonant in q̄d: vt q̄d est suba

De nominib⁹ diuinis

CLXXXI

quid est natura et c. Nomina p̄sonalia predicant et sonant in quis. vt quis est pater. q̄s filius. q̄s sp̄s sanctus. Nomina notionalia sonant et p̄dicant in que. vt paternitas filiatio. et hmōi. De istis ergo per ordinē est dicēdū. Et primo de nominib⁹ deo conuenientib⁹ sine humanitate assumpta. Secūdo de cōueniētib⁹ cū humanitate assumpta. adhuc in istis p̄mo dicēdū est de nominib⁹ p̄prie. sc̄do de metaphoricis. Circa p̄prie p̄mo dicēdū est de essentialib⁹. sc̄do de notionalib⁹. tertio de p̄sonalib⁹. Quātū ad essentialia. quedā sunt substātiua. quedā adiectiua. Dicēdū est ergo p̄mo de substātiuis. Sc̄do de adiectiuis. Quātū ad noīa substātiua quedā sunt abstracta. et de istis primo est dicēdū. Et quedā cōcreta. et de istis sc̄do. Quedā media. et de istis tertio dicēdū est.

Quomodo nomina essentialia substātiua in abstracto predicantur in diuinis. Capitulum. XI

Bitur q̄tū ad primū quō substātiua noīa essentialia que sunt abstracta. et hec sunt illa que abstracte diuinā essentiā significāt. vt essentia. bonitas. diuinitas. et hmōi dicātur in diuinis. Dicēdū q̄ talia iuncta cū nominib⁹. verbis. participijs p̄sonalib⁹ vel notionalib⁹ reddūt locutiones falsas. vnde hec est falsa. essentia est generata. vel generat. vel generat. essentia est de essentia. vel essentia est apud essentiā. De istis autē nominib⁹ que pure sunt essentialia est tenendū generaliter. q̄ omne nomē essentialē predicat de qualibz p̄sona per se et de omib⁹ in simul: singulariter et nō pluraliter. vt verbi gratia. pater est diuinitas. filius est diuinitas. sp̄s sanct⁹ est diuinitas. Et simul sunt vna deitas et vna diuinitas. et nō deitates vel diuinitates.

Quomodo nomina essentialia substātiua in concreto predicantur in diuinis. Capitulum. XII

Tractatus III

Nomina autem essentialia concreta sunt que ad modum concretorum formas in supposito significant quasi formam in subiecto. ut deus creator. et similia. Hec autem generaliter significant divinam essentiam. sed quibus supponunt pro essentia. quibus pro persona. Et de his generaliter est tenendum. quod de qualibet persona sigillatim et de omnibus simul predicantur in singulari: et non in plurali. ut pater est deus. filius est deus spiritus sanctus est deus. et tres persone sunt unus deus: et non tres vel plures dei.

Quomodo nomina essentialia substantiva media inter abstracta et concreta predicantur in divinis. Capitulum XIII

Nomina vero essentialia substantiva media inter abstracta et concreta dicuntur illa que habent modum formam et significationem abstractorum. sed usum et officia concretorum. ut bonitas sapientia. et homini. Et licet ista sint abstracta. supponunt tamen aliquando pro persona et personis. ut sicut cum dicimus lumen de lumine. principium de principio. hic supponunt pro personis. ita cum dicimus sapientia de sapientia. et homini similia. Et hec nomina sicut abstracta predicantur de qualibet persona: et de omnibus simul. non pluraliter sed singulariter. unde convenienter dicitur. pater est sapientia. filius est sapientia. spiritus sanctus est sapientia. et omnes tres una sapientia: non tamen plures sapientie. Et ita patet quomodo debemus uti substantivis nominibus in divinis. siue sint abstracta siue concreta siue media que essentialia dicuntur.

De nominibus adiectivis essentialibus. Cap. XIII

Secundo dicendum est de nominibus adiectivis. Et quia quedam sunt partitiva. quedam numeralia. et quedam nec partitiva nec numeralia. Primo dicendum est de partitivis.

De nominibus divinis CLXXXII

Secundo de numeralibus. Tertio de illis que non sunt partitiva nec numeralia.

Quomodo nomina essentialia partitiva predicantur in divinis.

Nomina partitiva dicuntur que aliquam distinctionem important. ut aliud et homini. et de talibus tenendum est quod in neutro genere de nulla personarum dicuntur comparando unam ad aliam. ut non bene diceretur. pater est aliud a filio. quia denominaretur diversitas in essentia. comparando tamen personas vel quolibet vel omnes simul vel etiam ipsam essentiam ad creaturas. potest predicari partitivum adiectivum de eis neutraliter. ut bene dicitur pater et filius et spiritus sanctus. et eorum quilibet et divina essentia sunt aliud vel est aliud a qualibet creatura. In masculino autem predicatur de qualibet persona respectu alterius: sed non respectu essentie. quia essentia non distinguitur a persona. unde bene dicitur. pater est alius a filio. et nominatur distinctio personalis. sed non bene dicitur. pater est aliud vel alius ab essentia.

Quomodo nomina adiectiva numeralia predicantur in divinis. Capitulum XV

Nomina autem adiectiva numeralia sunt. Unus. duo. tres. etc. Istorum autem est duplex regula generalis. Prima est quod in neutro genere significant divinam essentiam. et predicantur de omnibus simul singulariter et non pluraliter. ut pater et filius et spiritus sanctus. sunt unum. vel una essentia in feminino vel in neutro. In masculinis autem sunt personalia. et predicantur de uno in singulari. et de pluribus in plurali. ut pater est unus. et pater et filius sunt duo. Ita tamen quod duo neutraliter teneantur. quia aliter esset falsa. Secunda regula est. quod talia adiectiva adiective retenta sequuntur naturam suorum substantivorum. Unde si substantiva sunt essentialia. et ipsa adiectiva similiter. Et si sunt personalia et adiectiva similiter.

Tractatus III

vnde hec est falsa. pater et filius sunt vnus. Sed hec est vera. sunt vnus deus.

Quo nomina adiectiua que nō sunt partitiua nec numeralia predicant in diuinis. Capitulū. XVI

Omnium adiectiuorum essentialium que non sunt partitiua vel numeralia. Quedam significant diuinam essentiam nihil aliud connotando. vt ens bonum. et huiusmodi. talia predicantur masculine et neutraliter de persona qualibet sigillatim singulariter et non pluraliter. vt pater est ens. et bonus et non boni. De pluribus autem personis posset predicari pluraliter masculine. et nullo modo neutraliter. Et sic possumus dicere quod pater et filius sunt duo entes. vel duo boni masculine. Sed neutraliter non possumus dicere quod sint duo bona vel duo entia. quia essentie distinctio nominare. Alia autem nomina important essentiam aliquid connotando. et quedam quidem positue. et quedam priuatiue. Positiue quidem dico. quia quedam connotant effectum in creatura. quedam quidem in habitu. et talia dicuntur de deo ab eterno. et sic deus dicitur ab eterno iustus. et misericors. et huiusmodi. Quedam connotant effectum in actu. vt iustificans miserans. et huiusmodi. et talia deo conueniunt. et de deo dicuntur solum ex tempore. Connotantium autem respectum quedam connotant respectum persone ad personam. vt similis equalis. et talia personis ab eterno conueniunt. et predicantur de qualibet persona sigillatim singulariter et non pluraliter. vt pater est similis filio. et non similes. De pluribus autem predicantur pluraliter. vnde benedicitur. pater et filius sunt similes. Quedam autem important respectum ad creaturam et connotant. vt refugium. et hoc etiam connotando effectum in creatura. et de istis satis dictum est. Quedam autem sunt nomina que aliquid connotant priuatiue. vt eternus. quod nihil aliud est quam ens carens fine et principio.

De nominibus diuinis CLXXXIII

Immensus quod denotat abnegationem mensure. et huiusmodi. et nihilominus significat diuinam essentiam. Et talia nomina dicuntur de deo ab eterno. et conueniunt essentie et persone. et predicantur de omnibus simul et diuisim. acceptis singulariter et non pluraliter. vt pater est eternus. filius est eternus. spiritus sanctus est eternus. Unde secundum Athanasium. non tres eterni. sed vnus eternus. Patet ergo quomodo vti debemus nominibus essentialibus in diuinis. tam substantiuis quam adiectiuis. Et que dicta sunt pro maiori parte haberi possunt per doctorem communem. prima parte. q. xxxix. in diuersis articulis.

Quot sunt modi nominum personalium. et quomodo predicantur in diuinis. Capitulū. XVII

Hinc dicendum est de nominibus personalibus. quorum est quadruplex differentia. Quedam enim dicuntur de vna persona soluz et singulariter. vt pater respectu patris. filius respectu filii. spiritus sanctus respectu spiritus sancti. Accipiendo spiritum sanctum proprio et determinato nomine persone tertie in diuinis procedetis a duobus. Quod dam est etiam nomen in diuinis quod predicat de duabus personis solis diuisim et coniunctim. tantum singulariter et non pluraliter. vt hoc nomen principium spiritus sancti conuenit patri et filio. vt bene dicitur. pater est principium spiritus sancti. et pater et filius sunt principium et non duo principia spiritus sancti. Est etiam nomen in diuinis quod dicitur de tribus personis simul et non de vna. vel duabus solum. et dicitur singulariter et non pluraliter. vt hoc nomen trinitas quod de vna persona sigillatim dici potest. sed non de omnibus simul. quod est ideo. quia importat essentie unitatem. et trium personarum pluralitatem. Unde secundum Isidorum. trinitas dicitur trium unitas. Alia no-

Tractatus III

mina sunt que predicantur de singulis personis singulariter solis. et de pluribus pluraliter solis. ut persona. i. suppositum. et hypostasis. et huiusmodi. Unde bene dicitur. pater est suppositum. persona. vel hypostasis. non autem pater est persona. Item bene dicitur. pater et filius sunt due persone. non una persona. et sic de alijs.

Quot sunt modi notionalium et quomodo predicantur in diuinis.

Capitulum. XVIII

Clartum autem ad nomina notionalia triplex est differentia. Quia quedam sunt abstracta. ut paternitas. filiatio. spirabilitas. et huiusmodi. Et omnia talia predicantur de diuina essentia. ut diuina essentia est paternitas. et sic de alijs. Alia sunt concreta. Concreta autem nunquam predicantur de essentia. sed solum de persona. ut hec est falsa. essentia est generans vel generat vel est genita. sed pater est generans. filius est genitus. et sic de alijs. Item nomina notionalium. quedam predicantur de una persona. ut generans de patre. nascens de filio. spirat de spiritu sancto. Quedam de duabus. ut spirans de patre et filio: quia spirat spiritum sanctum. Quedam de omnibus predicantur et distinctim. nam quelibet persona distincta. ab alia distincta est. Ex dictis patet aliqualis doctrina quomodo accipi et dici et predicari debeant nomina propria deo conuenientia in diuinis. siue sint essentialia. siue notionalia. siue personalia.

Qua ratione et qualiter et que nomina transsumptiue de deo dicuntur.

Capitulum. XIX

Omnia autem quibus utimur in diuinis que sunt transsumptiue et metaphorice dicta in scripturis quasi infinita sunt. et de omnibus singillatim non est multum utile reddere rationem. ut tamen de similibus et paucis de alijs pluribus detur documentum aliquod generale. Accipiemus in nominibus illa que de

De nominibus diuinis CLXXXIII

deo metaphorice propter similitudinem alicuius conditionis vel proprietatis dicuntur. Igitur secundum Damascum. quis deus sit infigurabilis et simplicissima natura. nihilominus in scripturis dicitur habere oculos. visum. et palpebras. quia suam virtutem consideratiua et cognitiua nihil euadit. Aures et auditum. quia ut propicietur supplicationibus clamoribus nunc imploremus. Os et labia et fauces. quia illa nobis reuelant que homines per huiusmodi organa exprimunt et ostendunt. Suttur et gustum. quia in nostre iusticie operibus delectatur tanquam in gustu. Nares et olfactum. quia tanquam odor suauissimus ei placet quicquid sibi exhibet nostre deuotionis affectus. Faciem. quia per eius presentiam et virtutem diuinus sermo nobis insinuat. nam persona in facie declarat. Manus et brachia representant eius sublimem et insuperabilem operationem. nam et nos huiusmodi organa talia operamur. Dexteram certiora et digniora dei insinuat. unde et per dexteram iurare dicitur. quando eius immutabile consilium denotatur. Frequenter pauperibus subuenit. et indigentibus auxiliatur. et ideo pedes habere dicitur. ostendit enim talem affectum quem solent homines operari pedibus vel incessu. Pectus et cor habere dicitur propter cognitorum et secretorum iugem recordationem. Ventrem et viscera. illam quam operatur in nobis misericordiam et compassionem. Irasci dicitur et fremere propter odium malitie. et iustam quam infert peccantibus ultionem. Dormire dicitur et obliuisci propter iniurie et bene dissimulationem et remissionem. Unde quia tot modis per sua beneficia nostra suppletur indigentia. more humano membra diuersa in scripturis sacris sibi attribuitur. Multa alia sunt que deo metaphorice conueniunt. quorum noticia per simile potest ex dictis haberi. Unde de nominibus metaphoricis hec dicta sufficiant.

De nominibus deo conuenientibus in assumpta humanitate.

Capitulum. XX

XX

Enominib⁹ autē filio cōuenientib⁹ in humanitate assumpta. docet sic Isidorus in libro etymologiarū. vii. capitulo. q^d Christus in scripturis multis modis vocari cōsueuit. Dicitur em̄ chustus quasi chrismate vinctus. eo q^d precunctis cōsortibus omniū gratiarū vinctus est plenitudine. Dicitur etiā Iesus hebraice. Sother grece. Saluator latine. eo q^d multis gentib⁹ missus est in salutē Messyas autē dicit^r. eo q^d om̄is prophetalis sacerdotalis et regalis dignitatis priuilegio sit diuinit^r insignit^r. nam messyas vinctus dicit^r. Dicitur etiam emanuel. id est nobiscū deus. eo q^d deus per virginē natus in carne apparens nobis se cōiunxit. Dicitur caro factū. quia verbū est inq̄tum a patre nascitur in eternitate. Sed caro inq̄tum a matre nascitur in temporis mutabilitate. Similiter dicit^r vnigenitus et primogenitus. quia patris et matris fuit vnicus. ante quē nullus. post quē nullus alius. Dicitur etiā principium. quia per ipsum pater omnia fecit. Finis. quia in ipso. et per ipsum om̄ia sunt et fiunt. Os dei. q^d per ipsum deus mūdo loquit^r. Manus. quia per ipsum rerum vn̄uersitas cōtinet^r. Vita. quia per ipsum ad brauiū peruenitur. Veritas. q^d nec fallit: nec reficiens sitientes. Multa alia nomina dicuntur de christo que ibidē explicat Isidorus. in quib⁹ et in istis quedā terriori perscrutatiōe in ipso qui est finis omniū finē et terminū loquēdi imponam⁹. Nam patet omniū diuinorū nomina aliqua generalis explicatio supra posita. et q̄tū ad nomina ppria. et q̄tū ad metaphorica. et q̄tū ad illa que sunt christo cōuenientia. in quib⁹ quo ad illa que sunt insufficienter dicta indulgeat scriptori. Et si que bona sunt

reddatur gratiarū actiones creatori. De quo dicit Bern. q^d est immutabilis ratio creans mentē ad se participādū viuificās ad sentiendū. efficiens ad appetēdū. dilatās ad capiendū. iustificās ad promerēdū. accedēs ad zelū. fecundans ad fructū. promouēs ad bonitatē. dirigēs ad equitatē. roborās ad virtutē. formās ad beniuolentiā. modificans ad scientiā. moderās ad sapientiā. visitās ad desolationē. illuminās ad cognitiōē. perpetuās ad immortalitē. implens ad felicitatē. circūdās ad securitatē. Qui amat vt charitas. nouit vt veritas. sedet vt equitas. dominat^r vt maiestas. regnat vt princeps. medet^r vt salus. reuelat vt lux. Cui honor et gloria in secula seculorū.

Doctissimi atq^{ue} Eximij Theologie professoris: necnon Sacri palacij preclarissimi doctoris fratris Armadi de Bello visu Diui ordinis predicatorū. Compēdiū difficultū terminorū. Theologie. Philosophie: atq^{ue} Logice declaratiuum. In officina Nicolai vvolff alemani impressum. Anno a natali christiano. M. cccc. Die vero. xij. maij. Eiusq^{ue} cartharū conuersiones his signate characterib⁹. a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z et 7. Om̄es q̄terne: dēpta 3 que est q̄terna.

atur p̄mo per armeniarū. Idcirco p̄mo videndū est quō in dei cognitiōē surgim⁹. Secūdo quō de deo in via cognoscim⁹. Tertio an nominib⁹ pprijs vel metaphoricis talia cognita exprimam⁹: et generaliter quib⁹ nominib⁹ talia debite explicam⁹. Quarto quot sunt modi nominū quib⁹ utimur in diuinis. Quinto quis est modus debite vtendi talib⁹ nominib⁹ fm veritatē fidei christiane.

Quomodo deum cognoscimus. Capitulum. II

Enominib⁹ autē filio cōuenientib⁹ in humanitate assumpta. docet sic Isidorus in libro ethymologiarū. vii. capitulo. q^d Christus in scripturis multis modis vocari cōsueuit. Dicitur em̄ christus quasi chrysmate vinctus. eo q^d precunctis cōsortibus omnū gratiarū vinctus est plenitudine. Dicitur etiā Iesus hebraice. Sother grece. Saluator latine. eo q^d multis gentib⁹ missus est in salutē Messyas autē dicit. eo q^d om̄is prophetalis sacerdotalis et regalis dignitatis priuilegio sit diuinit⁹ insignit⁹. nam messyas vinctus dicit. Dicitur etiam emanuel. id est nobiscū deus. eo q^d deus per virginē natus in carne apparens nobis se cōiunxit. Dicitur caro factū. quia verbū est inq̄tum a patre nascitur in eternitate. Sed caro inq̄tum a matre nascitur in temporis mutabilitate. Similiter dicit virgenitus et primogenitus. quia patris et matris fuit vnicus. ante quē nullus. post quē nullus alius. Dicitur etiā principium. quia per ipsum pater omnia fecit. Finis. quia in ipso. et per ipsum omnia sunt et fiunt. Os dei. q^d per ipsum deus mūdo loquit. Manus. quia per ipsum rerum vniversitas cōtinet. Vita. quia per ipsum ad brauiū peruenitur. Veritas. quia nec fallit: nec fallitur. Fons. quia om̄is boni origo indeficiens. omnes reficiens sitientes. Multa alia nomina dicuntur de christo que ibidē explicat Isidorus. in quib⁹ et in istis quedā christo pprie. quedā metaphorice pueniūt. de quo sine ulteriori perscrutatione in ipso qui est finis omnū finē et terminū loquēdi imponam⁹. Nam patet omnū diuinorū nominū aliqua generalis explicatio supra posita. et q̄tū ad nomina ppria. et q̄tum ad metaphorica. et q̄tū ad illa que sunt christo cōuenientia. in quib⁹ quo ad illa que sunt insufficienter dicta indulgeat scriptori. Et si que bona sunt

reddatur gratiarū actiones creatori. De quo dicit Bern. q^d est immutabilis ratio creans mentē ad se participādū viuificās ad sentiendū. efficiens ad appetēdū. dilatās ad capiendū. iustificās ad promerēdū. accedēs ad zelū. fecundans ad fructū. promouēs ad bonitatē. dirigēs ad equitatē. roborās ad virtutē. formās ad beniuolentiā. modificans ad scientiā. moderās ad sapientiā. visitās ad desolationē. illuminās ad cognitionē. perpetuās ad immortalitē. implens ad felicitatē. circūdās ad securitatē. Qui amat vt charitas. nouit vt veritas. sedet vt equitas. dominat vt maiestas. regnat vt princeps. medet vt salus. reuelat vt lux. Cui honor et gloria in secula seculorū.

Doctissimi atq^{ue} Eximij Theologie professoris: necnon Sacri palacij preclarissimi doctoris fratris Armadi de Bello visu Diui ordinis predicatorū. Compēdiū difficultū terminorū. Theologie. Philosophie: atq^{ue} Logice declaratiuum. In officina Nicolai vvolff alemani impressum. Anno a natali christiano. M. cccc. Die vero. xij. maij. Eiusq^{ue} cartharū conuersiones his signate characterib⁹. a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z et 7. Om̄es q̄terne: dēpta 3 que est q̄terna.

atur p̄mo per armeniarū. Idcirco p̄mo videndū est quō in dei cognitionē surgim⁹. Secūdo quō de deo in via cognoscim⁹. Tertio an nominib⁹ pprijs vel metaphoricis talia cognita exprimam⁹: et generaliter quib⁹ nominib⁹ talia debite explicam⁹. Quarto quot sunt modi nominū quib⁹ vtimur in diuinis. Quinto quis est modus debite vtendi talib⁹ nominib⁹ fm veritatē fidei christiane.

Quomodo deum cognoscimus. Capitulū. II

Tituli capitulorum

**Incipit tabula titu-
lorum seu rubricarum. oim ca-
pitulorum et conclusionum. in tribus
Tractatibus huius Compē-
di contentorum. Et primo
Tractatus primi qui est de p-
ambulis quod continet sex capita.
Capitulum primum. Quid sit
complexum et incomple-
tum et quomodo se habet ad operatio-
nem intellectus.
Capitulum secundum. Quod oim
complexorum et incomple-
torum conceptiones reducuntur et resolvuntur
in conceptionem entis quod est p-
imum intelligibile.
Capitulum tertium. Quod dividitur ens in
ens reale et ens rationis. in substantiam
et accidens. in ens secundum se et ens
secundum accidens et quid sit unum
quodammodo istorum.
Capitulum quartum. Quod omnes conce-
ptiones oim entium que resol-
vuntur in conceptionem entis ad-
dunt aliquid supra ens non
tamen ab ente diversum sed solum
speciale modum essendi
Capitulum quintum. Quod nomina tam prime
impositionis quam secunde aliquid con-
veniunt pluribus generibus entium
Aliaque unum generi solum. aliqua
unum speciei unum generis solum**

**Capitulum sextum. Quod omne nomen
secundum grammaticos est prime im-
positionis vel secunde. Secundum lo-
gicos est prime intentionis vel
secunde.**

**Incipiunt Tituli
seu Rubricae tractatus secun-
di. De declaratione diffici-
lium dictorum in logica philosophia et
Theologia. et continet centum**

**Capitulum primum. De sufficientia
sex transcenduntur numerus
et differunt quomodo se habeant
ad invicem que sunt ens res
unum. aliquid. verum et bonum.**

**Capitulum secundum. De primo transcen-
de quod est ens et specialiter quod
dividitur in actum et potentiam.**

**Capitulum tertium. Quod divisio entis
in actum et potentiam intelligatur
tripliciter et quomodo conveniat enti.**

**Capitulum quartum. Quod divisio entis
in actum et potentiam est divisio
realis et quomodo rationis et quomodo in di-
versas res et quomodo non et quomodo
dicitur possibile.**

**Quomodo possibile dicitur secundum po-
tentiam activam et passivam et non
repugnantiam terminorum.**

**L. v. Quomodo divisio entis in
actum et potentiam est realis in
res diversas.**

Tituli capitulorum

La. vi. De multiplici accēptione horū nomīnū actus et potentia et eorū significatione.

Unde habuit originēz hoc nomē actus et ad que est secundario extensum.

Cap. vii. Quō habz intelligi illa cōis diuisio q̄ dicitur: q̄ est q̄daz actus p̄m̄ q̄dā scdus

La. viii. De hoc noīe potentia unde traxit originē et ad q̄ secundario est extēsa et quo modo est triplex potētia.

La. ix. Declaratio eorūz que tangūt actiuā potentia vel passiuam.

Quō intelligi debet q̄ i dō est duplex potētia. ordinata et absoluta et q̄ sit istaz q̄libz

La. x. Quō intelligit q̄ alie sunt potentie naturales alie rōnales et harū alie rōnales p̄ essentia alie p̄ participatōez

La. xi. Quō intelligit q̄ potētie naturales sūt determinate ad vnū et potentie rōnales valent ad opposita.

Cap. xii. Quot modis dicitur potētia passiuā et q̄d est potētia naturalis et obediētialis.

La. xiii. Quid est educi vel induci respectu potētie passiuē et que forme educant de

potētia naturali: et que potētia de obediētiali et quibus puenit induci vel educi.

La. xiiii. De secūdo transcēdente q̄d est res q̄bus et quō conuenit diuersis.

La. xv. De vno q̄d est p̄ncipiū numeri quō cuz ente cōuertit et quō differt.

La. xvi. Quare indiuisio i genere q̄titatis facit speciale vnū et cū noīe speciali et nō in alijs generibus.

La. xvii. Quō in omni ente ptingit esse vnū q̄d est p̄ncipiū numeri et quō non.

La. xviii. Quid addit vnū q̄d ē p̄ncipiū numeri sup cōtinuū i quo fundat et q̄d vnū q̄d cū ente puertit et q̄d p̄tinuū sup illud vnū. et q̄d vnū q̄d cū ente puertit sup ens

La. xix. Quot modis dicitur aliq̄ esse vnū et quot modis dicit vnū.

La. xx. Quibz gradatiz cōuenit maxime esse vnū et int oīa entia de? ē maxime vnū.

La. xxi. Quō puenit alicui rei esse vnū et multa.

La. xxii. Quō ens diuidit p vnū et multa.

La. xxiii. De q̄rto transcē

Tituli capitulorum

dente quod est aliq̄d quō est transcēdēs et nō aliquis et quo modo differūt.

La. xxiiii. De quinto transcēdente q̄d ē verum et primo q̄d est q̄druplex veritas qua aliq̄ dicunt vera scilz veritas que est deus. veritas rerum naturalium. veritas intellectus veritas p̄positionis.

La. xxv. Quō se hnt predicate quatuor veritates ad inuicē.

La. xxvi. Quō se habz veritas vel verū transcēdēs ad quatuor predicta.

La. xxvii. De sexto transcēdente q̄d est bonū. Et p̄mo q̄ est quadruplex bonitas.

La. xxviii. Quō bonū transcēdēs se habz ad quodlibz particulare bonū.

La. xxix. De noībz. x. p̄dicamentoz et eorū q̄ p̄tinēt ad ipa ac noticia p̄dicamentoz.

La. xxxi. Differentia inf sex transcēdētia et decē p̄dicamenta et binēbris reductio eorū.

La. xxxii. De significatione et differentia istoz nomīnū quatuor. substantia nature essentia quidditas.

La. xxxiii. Quot modis dicitur

hoc nomen substantia

La. xxxiiii. Quot modis dicitur hoc nomē natura.

La. xxxv. Quot modis dicitur hoc nomē essentia et q̄d significat et quomō comparatur ad alia.

La. xxxvi. Quot modis dicitur et quid significat hoc nomen quidditas.

La. xxxvii. Quō sunt idēz realiter et differūt rōne substantia natura essentia quidditas.

La. xxxviii. De noībz pertinentibus ad genus substantie. et q̄ substantia dicitur de materia forma et toto composito.

La. xxxix. Quot modis dicitur materia.

La. xl. Quot modis dicitur forma.

La. xli. Quō cōpositus diuidit i substantia p̄mā et scdaz et q̄d est p̄ma et q̄d scda.

Cap. xlii. De quatuor latinis noībz. s. cēntia substantia subsistentia res nature. Et grecis correspondētibz scilz. vsya. vsyofis ypostasis. physis vñ iponūf quō distinguūt. q̄d significēt quō se habēt ad inuicēz.

Unde imponatur et unde distinguat essentia substantia.

Tituli capitulorum

subsistentia res nature.

Cap. xliij. de eentiar d vsya

Cap. xliij. De subsistentia et vsyosi.

Cap. xlv. De subar ypostasi

Cap. xlv. d h noie res nature

Cap. xlvij. In quo ueniunt et in quo differunt quattuor predicta nomina.

Quid significet qb' ueniunt p'p'v' similitudinarie quomodo differunt ad inuicem hec nomina creatio: gnatio: gigni: scipi. nasci. natiuitas in utero ex vfo: filiatio: paternitas

Cap. xlvij. De tribus gradibus entiu: et quid sit creatio

Cap. xlix. Quid sit gnatio et corruptio. et quibus ueniunt

Cap. l. Quid est gnatio et quod concurrunt ad eam: et quod deo et creaturis uenit: sed diuersi modis de et quod in diuinis sola processio filii dicitur generatio.

De noibus pertinentibus ad vitam et uiuentia.

Cap. li. Unde habuit originem nomen vite quibus ueniat etc.

Cap. liij. Quomodo vita diuiditur in vegetatiuam: sensitiuam motiuam secundum locum et intellectiuam.

Cap. liij. Quomodo vita diuiditur in actiuam et contemplatiuam et

quomodo utrumque uenit vite

Cap. liij. Quomodo differt vita contemplatiua theologorum et philosophorum

Quid est gigni: nasci: oriri et quibus conueniant

Cap. lv. Triplex proprietate uentium respectu sue productionis

Quid sit gigni: nasci: oriri quomodo differunt et quibus proprie conueniunt.

Quibus predicta conueniant similitudinarie.

Quid est conceptio: natiuitas in utero et quibus ueniat proprie

Quomodo gnatio ex putrefactione ueniat gigni. nasci. oriri.

Quid importat nomine paternitatis et filiatio: et quibus conueniant.

Quomodo aliter fieri uenit forme nature: proprie accidenti et proprie gnatio: gigni: nasci: concipi: oriri et aliter supposito habenti formam materiam partes et accidentia.

Quomodo aliter conuenit concipi gigni. nasci: oriri: verbo diuino et humano.

Cap. lvi. De pertinentibus ad tertium gradum entium quomodo debet denotari productio angeli et anime rationalis et eorum quibus anime infunduntur a deo.

Tituli capitulorum

Cap. xlvij. De hoc nomine proprio: na quod significet et unde habuerit originem et quibus ueniat.

Cap. lvij. de noibus quibus ueniunt rebus de genere quantitatibus

Sufficiencia: significatio et differentia specierum quantitatibus

Quomodo modis dicitur corpus.

Quomodo modis dicitur numerus

De unitate numeri.

De discrecione.

De numero.

Quomodo modis dicitur oratio.

Cap. lix. De nominibus conuenientibus mensuris.

Cap. lx. quid est tempus continuum et nunc tempus continuum

Cap. lxi. quid est tempus discretum et nunc temporis discreti

Cap. lxij. quid est eum et nunc eum

Cap. lxij. quid est eternitas et nunc eternitatis.

Cap. lxij. De infinito quod potest dici quibus modis.

Cap. lxv. quod aliquid est in finitum et priuatiue aliquid negatiue et differentia ipsorum

Cap. lxvi. de noibus pertinentibus ad res d' genere quantitatibus: et primo quid importetur nomine qualitatis.

Cap. lxvij. Sufficiencia et

differentiarum significatiua quattuor specierum quantitatibus.

Cap. lxvij. De prima specie qualitatis et quomodo se habent ad inuicem habitus et dispositio que ponuntur in ea

De habitu et dispositione.

Que sunt differentie essentialis habitus et dispositionis ut sunt diuersae species quantitatibus

Cap. lxix. de hoc nomine habitus quot modis dicitur: quomodo est predicamentum: quomodo post predicamentum et quomodo species quantitatibus

Cap. lxx. qualiter habitus sint in corpore et anima et ad quod

Cap. lxxi. quot modis dicitur dispositio.

Cap. lxxij. de nominibus pertinentibus ad virtutes et uicia et ea tangentibus.

Quid significet hoc nomen uirtus et unde sumptum est.

Cap. lxxij. duplex distinctio uirtutum primo in acquisite et in fufas. scilicet in theologicas et intellectuales et morales

Cap. lxxij. De singulis uirtutibus in speciali et primo de theologicas in genere et quot sunt et eorum sufficiencia.

Cap. lxxv. de singulis uirtutibus theologicas: et primo de

Tituli capitulorum

fide quot modis dicitur fides.
De pertinentibus ad fidem.

La. lxxvi. quod est symbolum et unde dicitur et quot sunt symbola.

La. lxxvii. Quid est articulus fidei.

De distinctione articulorum quomodo ab invicem distinguuntur

La. lxxviii. Quomodo distinguuntur articuli fidei ex parte credibilium.

La. lxxix. Distinctio articulorum fidei secundum numerum apostolorum et eos ordinantium

La. lxxx. De specie quod est et quot modis dicitur.

Cap. lxxxi. De charitate et habitu charitatis.

Quot modis dicitur charitas

La. lxxxii. quod ea que sunt nomina pertinentia ad partes sensitivam inferiorem extendunt se ad partem intellectivam superiorem et non e converso.

La. lxxxiii. Quomodo se habet charitas ad amorem et dilectionem etc. et omnia ad invicem

Capit. lxxxiiii. quod est triplex amor. scilicet concupiscentie et benevolentie et complacentie: et quod eis pertinet ad charitatem.

La. lxxxv. Quot sunt virtutes et que intellectuales.

La. lxxxvi. Quomodo prudentie adiunguntur alie tres virtutes

La. lxxxvii. Quomodo ars et prudentie sunt virtutes intellectuales et morales.

La. lxxxviii. Quomodo virtutibus intellectualibus convenit nomen virtutis.

La. lxxxix. de virtutibus moralibus quomodo a more morales dicuntur et quot modis dicitur mos.

La. xc. De virtutibus moralibus.

Quomodo passiones et operationes dupliciter preparantur ad virtutes sicut materia vel obiectum. et sicut effectus ad causam.

La. xci. Distinctio et sufficientia virtutum et viciorum.

La. xcii. Sex conclusiones expressis et primo quot sunt que virtutes morales appellantur

La. xciii. quare prudentia non reputatur inter virtutes morales cum sit cardinalis.

La. xciiii. In quibus partibus vel potentis anime sunt virtutes morales sicut in subiecto.

Cap. xcvi. quod iusticia que est circa operationes differt ab omnibus aliis que sunt circa passiones.

La. xcvi. quod hec distinctio vir-

Tituli capitulorum

tutum non est in individuas spes sed est divisio in genera.

La. xcviij. Quomodo se habet ad rationem virtutis verecundia nemesis epykya. heroyca. continentia et amicitia: et quomodo nomen virtutis convenit eis large et stricte.

La. xcviij. quod verecundia est de numero laudabilium non tamen est virtus sed passio.

Cap. xcix. quod nemesis est de numero laudabilium: et est passio et non virtus.

La. c. quod epykeia sit virtus iusticie respiciens quod est iusticia legalis directiva ad intentionem legislatoris respiciens non ad verba in casu quem legislator providere non potuit.

La. ci. Quid est virtus heroyca et quomodo provenit homini et cui opponitur.

La. cii. De continentia quot modis dicitur: et quomodo est virtus et quomodo non.

La. ciii. Quomodo differunt temperantia et continentia.

Cap. ciiii. Que est materia vel obiectum continentie.

La. cv. Quid est incontinentia et incotinentens et quomodo se habent ad temperantiam.

Cap. cvi. Quomodo amicitia est virtus et quomodo non

La. cvij. An virtutes cardinales sint morales vel intellectuales.

La. cviii. Quot sunt virtutes cardinales.

La. cix. Unde et quare dicuntur cardinales.

La. cx. Ratio ex qua ille quatuor virtutes. scilicet iusticia prudentia: fortitudo: temperantia dicuntur cardinales.

Cap. cx. De circumstantiis actuum humanorum.

La. cxii. Quot sunt circumstantie. et que actuum humanorum et quantum ad circumstantias particulares.

Cap. cxiii. Ad quot genera omnes circumstantie reducuntur.

Capit. cxiiii. Quomodo se habent circumstantie ad rationem actus: ut in eo ponantur rationem vicii vel virtutis.

La. cxv. Que predictarum circumstantie sint confitende

La. cxvi. Quomodo virtutes omnes tam intellectuales quam morales consistunt in medio et quomodo non.

La. cxvii. Quomodo differunt dona et virtutes.

Tituli capitulorum

- Cap. cxviii. Sufficiētia et distinctio septem donorum spiritus sancti.
- Cap. cxix. Que dicuntur petitiones et quot sunt.
- Cap. cxx. Quid importet noīe doni et quot sunt dona.
- Capitulū. cxxi. Quid importetur nomine beatitudinum et quot sunt.
- Cap. cxxi. Quid importatur nomine fructus.
- Cap. cxxi. Quō mutuo sibi correspondēt petitiones dona beatitudines et fructus.
- Cap. cxxi. De dono timoris. Quō diuidit̄ timor in castum. seu filialem. initialem. humanū. seu mūdānū. et seruilem. et quid importetur nomine vniuscuiusq̄.
- Cap. cxxi. Quis p̄dictorū timor est bonus. et quō malus.
- Cap. cxxi. Quis p̄dictorū timor est a sp̄sctō et q̄liter.
- Cap. cxxi. De preceptis.
- Cap. cxxi. Numerus et sufficiētia ac distinctio decem preceptorū decalogi.
- Cap. cxxi. Que sūt p̄cepta p̄me tabule et q̄ sc̄de tabule.
- Cap. cxxi. De pertinentib⁹ ad secūndā speciē qualitatis.
- Cap. cxxi. De potētis anime et primo q̄ oportet ponere plures potentias anime in homine.
- Cap. cxxi. Quomō et qualiter omnes potentie anime p̄tinēt ad animā vegetatiuā sensitiuā. et intellectiuā.
- Cap. cxxi. Quō omnes potentie reducunt̄ ad quatuor genera potētiaz q̄ vel sunt vegetatiue vel apprehēsiue vel motiue vel mot⁹ executiue.
- Cap. cxxi. Distinctio omnium potētiaz aīe in specialit̄ p̄mo ad vegetatiuā p̄tinētū.
- Cap. cxxi. Distinctio potētiarū apprehēsiuarū partis sensitivē exterioris.
- Cap. cxxi. Quō distinguunt̄ potētie sensitivē.
- Cap. cxxi. De distinctiōne potētiarū appetitiuarū vel motiuarū.
- Cap. cxxi. De potentia motiua et mot⁹ executiua.
- Cap. cxxi. Habet tres conclusiones ex p̄cedētib⁹ et primo q̄ omnes potētie anime sunt vigintisex.
- Cap. cxli. De volūtate quomodo varie in diuinis et humanis frequēter accipit̄.

Tituli capitulorum

- Cap. cxli. De volūtate signi et b̄nplaciti. et primo quō de deo dicuntur aliqua p̄prie aliqua metaphorice.
- Cap. cxli. De distiōe volūtatis signi et b̄nplaciti in deo.
- Cap. cxli. Quot sunt signa et quot modis dicit̄ volūtatis signi: q̄ quinq̄ modis.
- Cap. cxli. De differētia inter bonū et malū: q̄ aliq̄ bonum est qd̄ licite p̄t̄ dimitti vt nō fiat. sed nullū malum potest cōmitti vt fiat.
- Cap. cxli. Quō voluntas tam in deo q̄ in alijs significat aliquādo potētā. aliquādo obiectū. aliq̄ actū.
- Cap. cxli. De nominib⁹ rerum p̄tinētū ad tertiā speciē qualitatis. et primo quib⁹ cōuenit et de quib⁹ dicat̄ passio et passibilis qualitas.
- Cap. cxli. Quomō differunt hec duo passio et passibilis qualitas.
- Cap. cxli. Quot modis dicitur passio: et quid sit passio naturalis et animalis. et quoties vnaqueq̄ dicat̄.
- Cap. cxli. Quō q̄litates elementares sint diuersimode in diuersis sp̄s q̄litat̄.
- Cap. cl. De passionib⁹ anime. et primo vnde sumit̄ distinctio carum et quid tale agens facit passio.
- Cap. cl. De distinctiōe passionū q̄ sūt in cōcupiscibili.
- Cap. cl. De distinctiōe passionū anime que sunt in irascibili.
- Cap. cl. De numero omnium passionū anime et sūt. xi.
- Cap. cl. Quō diuersificatur noīa passionū fm differētijs accidētiales ex quib⁹ diuersa noīa passioib⁹ p̄ueniūt.
- Cap. cl. De nominib⁹ ipsarum potentiarum.
- Cap. cl. Quid sit tristitia et qd̄ importet̄ noīe tristicie.
- Cap. cl. Quid importet̄ nomine doloris. qd̄ significat quib⁹ et qualiter p̄ueniat.
- Cap. cl. Quō se habent ad inuicē dolor et tristitia.
- Cap. cl. Quō se habēt ad inuicē delectatio et gaudium et quomō differūt.
- Cap. cl. Quot modis dicit̄ ira et quib⁹ modis deo et hominib⁹ et beatis cōueniūt.
- Cap. cl. Quid sit timor. et quot modis dicatur et quibus conueniat.

Tituli capitulorum

La. clxij. Quot sunt nomi-
na passionū que sunt in ap-
petitu sensitivo.

La. clxij. Quomodo in pas-
sionib⁹ est vel nō est bonitas
vel malitia.

La. clxiiij. Quot sunt pas-
siones principales et que et
quot non dicuntur cardinales
quāvis dicuntur principales.

La. clxv. De nominib⁹ pti-
nentib⁹ ad quartā speciē q̄li-
tatis. ⁊ primo quid importe-
tur noīe forme ⁊ figure.

La. clxvi. Quomodo diffe-
runt forma ⁊ figura.

La. clxvij. Quot modis di-
citur tam forma q̄ figura.

La. clxviij. Quō forma et
figura pertinet ad diuersas
species qualitatis.

Cap. clxix. De relatione et
relatiuo.

La. clxx. Quomodo diffe-
runt relatiuū ⁊ relatio.

La. clxxi. Quō differūt re-
latiuū. respectiuū. ⁊ ad aliqd

La. clxxij. Quid sit relati-
uū diffinitiuē. ⁊ quō intelli-
gitur diffinitio Aristot. de eis.

La. clxxiiij. Quō relatiua
distinguntur fm dici ⁊ esse.

La. clxxiiij. Quō relatiua

distinguntur in relatiua sup-
na passionū que sunt in ap-
petitu sensitivo. positionis suprapositionis ⁊
equiparantie.

La. clxxv. Quot sunt mo-
di relationis in diuinis.

La. clxxvi. De relatione.

La. clxxvij. Quid sit rela-
tio realis ⁊ relatio ratiōis.

La. clxxviij. Quot sūt fun-
damēta in genere relationis
realis. et quot modi relatio-
num fm ea.

La. clxxix. Quō diuersa cō-
ueniūt relatiōi fm q̄ cōpara-
tur ad suū fundamentum. ad
suū genus. ad suū oppositū.
et ad suū principiū.

Cap. clxxx. Quot requiruntur
ad relationē realē ⁊ que.

La. clxxxi. Quot ⁊ que re-
quiruntur ut relatio sit realis
ex parte vtriusq̄ termini.

La. clxxxij. Quō nō est vna
relatio duorū extremorū: imo
sūt due aliquādo solo nume-
ro. aliquādo specie. aliquā-
do genere differētes.

Cap. clxxxiiij. Quō relatio
potest esse inter duo extre-
ma non realis.

La. clxxxiiij. Quō omnis re-
latio realis fundatur vel su-
pra substantiā. vel quātitatē.

Tituli capitulorum

vel qualitātē. vel super per-
tinētib⁹ ad actionē. vel pas-
sionem. vel habētib⁹ rationē
mensure ⁊ mēsurabilis.

La. clxxx. Quō differt re-
latio a suo fundamēto.

La. clxxxvi. Quot modis
origit esse relationē ratiōis.

La. clxxxvij. De pertineti-
bus ad p̄dicamētū actiōis.

La. clxxxviij. Quō actio ⁊
passio sūt vn⁹ mot⁹ realiter.

Cap. clxxxix. Quomodo
se habēt actio ⁊ passio ad
agens et patiens.

La. cxc. Qualiter se habēt
actio et passio ad formam p
motum acquirat.

La. cxci. Quō actio ⁊ passio
faciūt diuersa p̄dicamēta
quāvis realiter sint idem.

La. cxcii. De actione imma-
nente ⁊ transeunte.

La. cxciij. Quō pueniūt et
differūt facere agere ⁊ opera-
ri ⁊ quibus pueniunt.

La. cxciij. In quo cōueni-
unt ⁊ in quo differūt opera-
tio manens ⁊ transiens.

La. cxcv. De p̄dicamēto
passionis quid est.

La. cxcvi. De p̄dicamēto
quando quid sit diffinitiuē.

La. cxcvii. De p̄nto vbi
La. cxcviii. In quib⁹ est vbi
et quot modis dicitur aliqd
esse in loco.

La. cxcix. quō se hz loc⁹ ad
vbi: qz sunt diuersa realiter

La. cc. de p̄dicamēto qd
est positio.

La. cci. Quid est positio ut
est p̄dicamentum.

La. ccii. Quō positio p̄ntū
differt a positioe p̄tinēte ad
genus q̄titatis.

La. ccii. De p̄dicamento
habitus.

La. cciii. In quibus habi-
tus inuenitur in quibus nō

La. ccv. De his que p̄dica-
menta consequuntur.

La. ccvi. De noībus alietatē
importantibus et sunt qua-
tuor. scz diuersuz: differens
simile et oppositio.

La. ccvii. Quid est differēs
⁊ quot modis dicitur quō se
habet ad diuersum

La. ccviii. De differētia rei
et rationis.

La. ccix. Quō ratio ē in in-
tellectu ⁊ quantitate

La. ccx. Quō aliqua diffe-
runt re vel ratione: ⁊ de per-
tinentibus ad ista.

Tituli capitulorum

- La. cccxi. Quid est differre realiter et quod aliquo differunt realiter aliquo quatuor modorum.
- La. cccxii. Quod dicuntur aliqua differre secundum rationem.
- La. cccxiii. De hoc nomine simile et quot modis dicitur.
- La. cccxiv. De oppositioe.
- La. cccxv. Quot sunt species oppositiois et earum sufficientia.
- La. cccxvi. Quod se habent ad inuicem quatuor oppositioes et quod plus habet de natura oppositiois.
- La. cccxvii. Quid est contradictio et quot requiruntur ad veram contradictionem.
- La. cccxviii. De oppositioe priuatiua.
- La. cccxix. Quid est oppositio priuatiua.
- La. cccxx. Quot modis dicitur priuatio.
- La. cccxxi. Quot requiruntur ad priuationem proprie dictam.
- La. cccxxii. Quomodo est maior oppositio contradictoria quam priuatiua.
- La. cccxxiii. De oppositioe contrarietatis.
- La. cccxxiiii. Quot requiruntur ad veram contrarietatem.
- La. cccxxv. Quot modis dicuntur aliqua contraria large.
- La. cccxxvi. Quot sunt modi contrarietatis proprie acceptorum.
- La. cccxxvii. Unde sumitur radix oppositiois in contrariis.
- La. cccxxviii. De oppositioe relative quid est.
- La. cccxxix. Conclusiones ponente breuiter omnes conditiones cuiuslibet oppositiois.
- La. cccxxx. De conditionibus priuatiue oppositiois et quod conuenit et differt a contradictione.
- La. cccxxxi. De conditionibus contrarie oppositiois et differentia et conuenientia cum predictis duabus.
- La. cccxxxii. De conditionibus oppositiois relative et quod conuenit et differt ab alijs.
- La. cccxxxiii. De priori et posteriori.
- La. cccxxxiiii. De assignatione prioris et posterioris secundum Augustinum. li. xii. confessionum. ca. xxvii.
- La. cccxxxv. Quod vltima sunt priora cognitione particularibus.
- La. cccxxxvi. Quot modis dicitur simul.
- La. cccxxxvii. De importantibus habitudinem ordinis vel causalitatis.
- La. cccxxxviii. Quot modis dicitur principium et in quibus inuenitur ratio principij.

Tituli capitulorum

- La. cccxxxix. Quot sunt genera causarum.
- La. cccxl. De causa efficiente.
- La. cccxli. De causa materiali.
- La. cccxlii. De causa formali.
- La. cccxliiii. De causa finali.
- La. cccxliiiii. Quod se habent iste quatuor cause ad suum effectum.
- La. cccxlv. Quod se habent iste quatuor cause in ratione causalitatis ad inuicem.
- La. cccxlvi. Quot sunt modi causarum infra illa quatuor genera.
- La. cccxlvii. De elemento quod est et cui conuenit elementum.
- La. cccxlviii. Quot modis dicitur necessarium vel necessitas.
- La. cccxlix. De contingenti quod est et quot modis dicitur.
- La. ccl. De prepositionibus ex. de. et in.
- La. ccli. Quomodo et quot modis dicitur aliquid ex alio affirmatiue et positiuie.
- La. cclii. Quomodo dicitur aliquid esse ex nihilo ubi non videtur ex importare aliquam habitudinem positiuie.
- La. ccliii. De hac prepositione de. quot modis dicitur aliquid fieri de aliquo.
- La. ccliiii. De hac prepositione in. et quot sunt modi extendendi in.
- La. cclv. De motu et mutationibus et speciebus earum et quod se habent ad inuicem.
- La. cclvi. De toto et parte.
- La. cclvii. Quod dicte totalitates se habent ad inuicem.
- La. cclviii. In quibus predicte totalitates inueniuntur et in quibus non.
- La. cclix. De susceptioe magis et minus.
- La. cclx. Quot triplex est differentia inter magis et minus et maius et minus.
- La. cclxi. In quibus formis conueniat suscipere magis et minus.
- La. cclxii. secundum quid conueniat suscipere magis et minus formis suscipientibus.
- La. cclxiii. quare dicimus maior et minor albedo et non magis et minus albedo.
- La. cclxiiii. de nominibus secundum intentionem et primo de quibusdam conditionibus ipsarum.
- La. cclxv. de ordine dicendorum.
- La. cclxvi. quid sit intentio et quomodo se habet ad intellectum et voluntatem et

Tituli capitulorum

unde dicitur intentio.

La.cclxvij. Quomodo intentio conveniat voluntati et respectu voluntatis. et respectu rei volite.

La.cclxviij. Quomodo ex parte intelligentis esse representativum dicitur intentio.

La.cclxix. Quomodo accipitur intentio ex parte rei intellecte.

La.cclxx. Quomodo et quando convenit rei intellecte ut dicatur intentio vel non.

La.cclxxi. Quid sit prima intentio et secunda. et que sint nomina prime impositionis et intentionis. et que secunde.

La.cclxxij. Qualiter se habent ad invicem prima et secunda intentio.

La.cclxxiij. Quid sit intentionale. et a quo veniat.

La.cclxxiiij. De hoc nomine transcendens.

La.cclxxv. Quomodo universale sumitur tripliciter.

La.cclxxvi. Quomodo universale est prius et posterius suis inferioribus.

La.cclxxvij. Quomodo universalis respectu inferiorum se habent aliquando in ratione totius aliquando in ratione patris.

La.cclxxviij. De hoc nomine abstractum unde et quot modis dicitur. et quis est modus significandi.

La.cclxxix. Quid importatur nomine concretum. et quomodo triplex est modus concretorum.

Capitulum.cclxxx. Quid sit predicatum.

La.cclxxxi. Quid est univocum. equivocum. analogum et denominativum.

La.cclxxxij. De nominibus secundarum intentionum convenientibus incompletis que sunt communes omnibus predicamentis. et primo quomodo talium est triplex gradus.

La.cclxxxiiij. Quid importatur nomine generis et nomine generis generalissimi et nomine generis subalterni.

La.cclxxxiiij. Quid sit species et quot modis dicatur et quid species subalterna et specialissima.

La.cclxxxv. Quot modis accipitur differentia et quid sit.

La.cclxxxvi. De nominibus convenientibus omnibus predicamentis ut considerantur in particulari.

La.cclxxxvij. De nomine proprii et accidentis que conveniunt nominibus omnium predicamentorum tam in

Tituli capitulorum

universali et in particulari predictarum proprietatum sunt personales et que et quot sunt persone.

La.cclxxxviiij. De nominibus secundarum intentionum convenientibus generi substantie solum et primo quid significet quomodo se habent ad invicem hec duo scilicet suppositum et natura.

La.cclxxxix. Quid importatur nomine suppositi. et quot modis dicitur.

La.cclxxx. Quid importet nomine hoc aliquid et quibus conveniat

Capitulum.cclxxxi. Brevis collectio omnium nominum pertinentium ad individua omnium generum quid importet unde sumuntur et quomodo differunt. et sunt ista particularia. individuum. singulare. res nature. suppositum. hoc aliquid. hypostasis.

La.cclxxxiiij. De nominibus secundarum intentionum pertinentium ad genus qualitatis et specialiter de attributo.

La.cclxxxv. De nominibus secundarum intentionum que conveniunt generi relationis. Quid est notio. unde dicitur et quomodo se habeat ad relationem et proprietatem. et quomodo conveniunt. et quomodo differunt.

Capitulum.cclxxxviij. Que et quot

predictarum proprietatum sunt personales et que et quot sunt persone.

La.cclxxxv. Continet primo quomodo tria requiruntur ad hoc quod aliquid sit notio et que sunt ista tria.

Secundo sufficientiam et numerum quinque notionum et quia non possunt esse plures vel pauciores.

La.cclxxxvi. Quid importat hoc nomen notionale et quibus conveniat.

Capitulum.cclxxxvii. Quid est oratio et que sunt species eius.

La.cclxxxviij. Quid est definitio et descriptio.

La.cclxxxix. Quid est argumentum quot modis dicitur et que sunt species eius quid est syllogismus. et quot sunt species eius quid enthymema. quid inductionis. quid exemplum.

La.cccc. Quomodo per dicitur habitudine cause et cuius et quomodo sunt quatuor modi dicendi per se.

La.cccci. Quid est dici de omni et de nullo.

La.ccccij. De natura reduplicationis.

Incipiunt capitula et rubrice tertii tractatus. Et continent capitula. XX

Capitulum.primum. Que et quomodo

Tituli capitulorum

noia diuinis pueniant.

Capitulum.ij. Quomodo deum cognoscimus.

Ca.ij. Quō debet accipi cognitio quid rei et quid nois et horū distinctio.

Ca.iiij. Quid cognoscim⁹ de deo q̄tū ad qd nois et de noibus p̄tinentib⁹ ad diuina.

Ca.v. Quō deus p̄t de pluribus nominib⁹ nominari

Ca.vi. Qualiter aliq̄s nomen cōuenit alicui p̄rie vel methaphorice.

Ca.vij. Que noia pueniāt p̄rie v̄l methaphorice.

Ca.vij. Quō noia deo et creaturis puenientia analogice de eis dicunt

Ca.ix. Que noia deo et creaturis puenientia dicunt de deo vel creatura.

Ca.x. Quot sunt modi in genere nominū diuinorū.

Ca.xi. Quomodo nomina essentialia sb̄statiua i abstracto predicantur in diuinis.

Ca.xij. Quō nomina essentialia substantiua in concreto predicant in diuinis.

Ca.xij. Quomodo nomina essentialia substantiua media inter abstracta et cōcreta

predicantur in diuinis.

Cap.xiij. de nominibus adiectiuis essentialibus: et quō nomina essentialia partitiua predicantur in diuinis.

Ca.xv. quō noia adiectiua numeralia predicantur in diuinis.

Ca.xvi. quō nomina adiectiua que non sunt p̄titiua: nec numeralia predicantur in diuinis.

Ca.xvij. quot sunt modi nominū personaliū et quō p̄dicantur in diuinis

Ca.xvij. quot sunt modi notionalū: et quomodo predicantur in diuinis.

Ca.xix. Qua ratione et qualiter et que noia trāssumptiue dicuntur de deo.

Cap.xx. de nominibus deo conuenientibus in assumpta humanitate.

Finis titulorum

Tabula alphabetica

Incipit tabula principalium sententiarum et punctorum in hoc Cōpendio ordine alphabetico contentorum Et primo de littera A

Absolutū quod sit Tractatu .ij. capitulo. clxx.

Abstractum quid sit. Tra. ij. capitulo. clxxvij.

Actio quod sit et quotuplex. capitulo. clxxvij.

Actio manens et transiens quomodo differunt. ca. cxciij.

Accidens quid sit. cap. xxx.

Agere facere operari quomodo differunt. ca. cxciij.

Actus et potētia quō capiuntur. tra. ij. capi. vi.

Actus vnde dicit et quibus attribuit. tra. ij. c. vi.

Actus primus et secundus quō differunt. tracta. ij. ca. vij.

Actiua vita in quibus consistat capi. liij.

Actus humani: quibus virtutibus moderentur ca. xci.

Actus humani: quō circumstantionent. ca. cxij.

Accidens logicū vel philosophicū quod sit. ca. clxxvij.

Ad aliquid quod sit. ca. clxxi.

Ad aliquid quid importet. capitulo. clxxi.

Adiectiua noia quō de deo p̄dicant tracta. ij. ca. xvi.

Agens est aliud et aliud patientis ca. clxxxix.

Alietas quot modis dicitur capitu. ccvi.

Aliquis et aliquid quō capiuntur. capit. xxij.

Amicitia quod ip̄tat. c. lxxxij.

Amicitia vtrius sit virtus et quotuplex. ca. cvi.

Amor quid sit et quō differt ab amicitia. ca. cclxxxij.

Analogū quid sit. ca. cclxxxij.

Analogice que dicuntur de deo et creaturis. tra. ij. ca. vij.

Appetitus quis dicat rationalis. tra. ij. ca. x.

Appetituum nomina declarantur. ca. lxxxij.

Argumentum quid sit et quotuplex. ca. ccxcij.

Ars quo modo differt a prudentia. ca. lxxxvij.

Articulus quod sit. ca. lxxxvij.

Attributū quod sit ca. ccxcij.

Augmentū quomodo in formis fiat. ca. clxxi.

De B

Latitudines quot

Tabula alphabetica

funt: qđ sint tra. ij. ca. cxxxi.
Bonitas quadruplex: scilicet
essentialis: accidentalis mo-
ralis et gratuita et quid sint:
capitu. xxvij.
Bonitas moralis quō est in
passiōib' aīe: vel nō. ca. clxij.
Bonum quid addat supra
ens capi. xxvij.

De E

Charitas quot mo-
dis dicitur. ca. xxi.
Cardinales virtutes vnde
dicantur. ca. cx.
Causa qđ sit. cap. cxxxvij.
Causa principiū et elementū
quō differūt. ca. cxxxvij.
Causa efficiēs formalis ma-
terialis et finalis quid sit ca-
pitu. cxxxix.
Causa per se et per accidens
capitu. cclxij.
Cause contingētes que sint
vel non. capi. cclxix.
Circumstantie humanorum
actuum que sint capi. cxij.
Circumstantie triplices sunt
in genere. ca. cxij.
Circumstantie que faciunt no-
uam spēm peccati. ca. cxij.
Circumstantie quō sint p̄fitē
de capitu. cxv.

Cognitio qđ nominis et quid
rei. differūt. tra. ij. ca. ij.
Cognoscimus deum multis
pliciter. tra. iij. cap. iij.
Cognitio: vt intellectus: vt
intentio qđ sit. ca. cclxvi.
Conceptio quid sit ca. cclv.
Concipi quibus competat:
capitu. lv.
Concretū qđ sit. ca. cclxxvij.
Conclusio qđ sit: ca. cclxvii.
Compositum quomodo ca-
pitu in predicamento sub-
stantie: capitu. xli.
Compositum quomodo de-
citur generari: ca. lv.
Conscientia quid sit. capitu-
lo. cxxxviii.
Complexum et incomplexū
quid sit. trac. i. cap. i.
Conditiones omnium opposi-
tionum: ca. cxxxix.
Contemplatio theologorum
et philosophorum differt: ca-
pitu. liii.
Contemplatiua vita quid
sit. ca. liii.
Contingens multiplex est.
capitu. cclxix.
Continentia vtum sit vir-
tus: capitu. cii.
Contrarie quomodo aliqua
opponantur. ca. cxxxiij.

Tabula alphabetica

Contraria quot modis aliqđ
dicuntur. ca. cxxv.
Contradictorie quō aliqua
opponunt. ca. cxxvi.
Corruptio quid sit. capitu-
lo. xlix.
Corpus quot modis sumi-
tur capi. lvij.
Creatio quid sit. Tractatu
secundo. capi. xlviij.

De D

Deo quomodo conueni-
at actus Tracta. ii. capi-
tulo vi.
Deus quomodo maxime ē
vnus. Tractatu secundo. ca-
pitulo. xx.
Deus vtum sit aliquid. ca-
pitu. xxiii.
Deus quomodo sit veritas
capitu. xxiiii.
Deo quomodo competit ge-
neratio. capitu. l.
Deo quomodo competit pa-
ternitas et filiatio. cap. lv.
Dei voluntas multipliciter
dicitur. ca. cxl.
Dei reprobatio et p̄destina-
tio quid sit capitu. cxl.
Dei attributa que sint. capi-
tulo. cccii.
De deo quomodo diuersa p̄

dicantur. Trac. iij. ca. viii.
Dei notiones que sint capi-
tulo. cc. xlvi.
Deus aliter cognoscitur a
theologis et philosophis. tra-
ctatu. iij. capitu. ij.
De deo quid cognoscimus
in via. Tractatu tertio. capi-
tulo. iij.
Dei nomina que sint. Tra-
ctatu. iij. capitulo. v.
Deus multipliciter nomina-
tur ex creaturis. Tractatu
tertio. capitu. ix.
De deo quot nomina predi-
cantur. Tractatu tertio ca-
pitulo. xi.
De quomodo sumitur varie
capi. ccliii.
Decime an sint de iure diui-
no. ca. cxxvii.
Delectatio et gaudiū quid
sint. ca. clx.
Denominatiua que sint. ca-
pitulo. cxxxi.
Dici de omni quid sit. capi-
tulo. ccc.
Dicendi per se quatuor mo-
di capitulo. ccc.
Differens et diuersum diffe-
runt. ca. ccv.
Differēs rei et rationis quid
sit capitulo. ccx.

Tabula alphabetica

Differre realiter quid sit. ca-
pitulo. cxxi.
Differre ratione quid sit. ca-
pitulo. cxxij.
Differētia inter bonū et ma-
lum. capi. cxxij.
Differētia logicalis quid sit
capitu. cxxv.
Diffinitio qd sit. ca. cxxviij.
Discreta q̄titas quid sit. ca-
pitu. lviij.
Dispositio qd sit ca. lxxiij
Dispositio quot modis dici-
tur capitulo. lxxi.
Diuisibile est aliquid multi-
pliciter. trac. ij. ca. xix.
Diuitie quō et quib⁹ mode-
rantur. ca. xxi.
Diuersa quot modis aliqua
dicunt. ca. ccvi.
Dolor quid sit. ca. xlviij.
Dona spiritussancti quō dif-
ferūt a virtutib⁹. ca. cxvij.
Dona spiritussancti quomo-
do distinguunt. cap. cxviij.
Dona spiritussancti qd sint
capitu. cxx.
Durationez multa iportant
noia. ca. lix.

De E
Ficiens causa quid sit.
capitulo. cxxl.

Elementū causa ⁊ principi-
um differūt. ca. cxxxvij.
Elemētares qualitates que
sint. ca. cxlix.
Elementū quot modis sumi-
tur. ca. ccxlvij.
Ens est in qd omia resoluū-
tur. Tract. i. ca. ij.
Ens diuiditur multipliciter
Tract. i. capit. iij.
Ens rōnis qd sit. Tracta. i.
capitu. iij.
Entia p̄me ⁊ sc̄be intētionis
que sint. Tra. i. ca. v.
Esse cui cōpetit. capi. xliij.
Enti quō aliqua addunt vt
trāscendentia ⁊ deez p̄dica-
menta. Tractatus. secūdus
capitu. i.
Essentia quot modis dicit.
capitu. xxxv.
Enunciatio quid sit. ca. pitu.
cxcviij.
Enthymema quid sit. capit.
cxcix.
Equiuoce. que predicant de
deo. Tract. iij. ca. viij.
Epikeya quid sit. cap. c.
Eternitas quid sit. ca. lxiii.
Euum quid sit. et nunc eui.
capitu. lxxij
Ex multipliciter summitur.
capitu. ccli.

Tabula alphabetica

Extensio materialis ⁊ spiri-
tualis a quo fiat. Tracta. ii.
capi. xv.

De F
Acere operari. et agere.
capitu. cxciiij.
Fides quot modis sumitur
ca. lxxv
Fides quomodo in simbolo
cōtinet. ca. lxxvi.
Fides respertu quorū sit. ca
pitu. lxxvij.
Fieri qd sit. capi. lv.
Figura quot modis sumit.
capi. cxvi.
Filiatio cui pueniat. ca. lv.
Finalis causa quid sit. capi-
tu. cclxiiij.
Forma quomodo operet. et
agat. ca. cxcii.
Forma quō dicit actus pri-
mus ⁊ secundus. Tracta. ii.
capitu. viij.
Formā quid sit educi vt in-
duci. Tract. ii. ca. xiiij.
Forme totius que sint. Tra-
ctatu. ii. ca. xiiij.
Forme que educunt de potē-
tia materic. Trac. ii. ca. xiiij.
Forma materialis quō rem
extendat. Tractatu. ii. capi-
tu. xv.

Forma quot modis dicitur.
capitu. xl.
Formalis causa quid sit. ca-
pitu. cclxiiij.
Forme que suscipiūt magis
⁊ minus. ca. cclxi.
Fortitudo circa que sit. capi-
tulo. xci.
Fructus quid sit. ca. cxxiiij.

De B
Audiū ⁊ delectatio quo
modo se babent ad inui-
cem. capitu. clx.
Generatio quid sit. ca. l.
Generatio quomodo deo con-
uenit et creaturis. ca. xlix
Genus quid sit. ca. cclxxxiiij.
Signi quomodo diffret a ge-
neratione. ca. lv.
Graeca nomina declarantur
scz vsq̄a ꝛ. ca. xliij.

De H
Habit⁹ quomodo ponun-
tur in potentis. Tra. ii.
capitulo. x.
Habit⁹ quomodo educun-
tur de potentia anime. Tra-
cta. ii. capitu. xiiij.
Habit⁹ quid sit. ca. lxxviiij.
Habit⁹ quot modis dicitur
capitu. lxxix.
Habit⁹ quadrupliciter sūt
⁊ iij

Tabula alphabetica

In corpore et in aia. ca. lxx.
 Heroica virtus quid sit ca-
 pitulo. ci.
 Hoc aliquid quid significet
 et quid sit. ca. ccxc.
 Honores per quid moderentur. capitu. xci.

De J

Dem quot modis dicitur. capi. ccv.
 Intellectus quomodo habet tres actus: Tractatu. ij. capitulo. vii.
 Intellectus quomodo format complexa et incoplexa. Tractatu. i. capitu. i.
 Intellectus quomodo non est determinatus ad vnu. Tractatu. ij. capi. xi.
 Intellectus quomodo se habet ad verum. ca. xxiiij.
 Intellectus quomodo se habet ad practicū et speculationez capitulo. liij.
 Intellectus quomodo format rationes et conceptus. capitulo. ccix.
 Intellectus vtrū cognoscat prius vniuersaliter q̄ particulariter. ca. ccxxxv.
 Intellectuales virtutes que sint. capitulo. lxxxv.

Intellectualis virtus quomodo habet medium. ca. cxvi.
 Intentionalis triplex est forma. capi. cclxxij.
 Intentiones quomodo formantur. capitu. ccix.
 Intentio prima et sc̄da quid sit. capitulo cclxxi
 Intentio quomodo conueniat intellectui. capi. cclxxvi.
 Intentio quomodo conueniat voluntati. ca. cclxxvii.
 Intentionale quid sit. capitulo. cclxxij.
 Individuum vagū et signatum differunt. capi. xxij.
 Individuum singulare: et particulare differunt. ca. ccxc.
 Individui proprietates: et indiuiduantia que sint. capitulo. cclxxij.
 Individuum quotuplex sit. capitulo. ccxc.
 Inductio quid sit. ca. ccxcix.
 Infinitū multipliciter capiuntur capitulo. lxxij.
 Infinitus quid sit priuatiue et negatiue. ca. lxxv.
 In loco quot modis dicitur aliquid esse ca. cxviiij.
 In prepositio multipliciter sumitur. capi. ccliiij.
 In quantum quid importet

Tabula alphabetica

capitulo. cccij.
 Ira quibus conueniat. capitulo. clx.
 Iusticia q̄d sit. Capit. xci.
 Iusticia legalis quid sit. capitulo. c.

De L

Libertas circa que sit. capitulo. xci.
 Liberum arbitrium quid sit capitulo. cxxxviiij.
 Locus quomodo habet ad vbi. ca. cxviiij.
 Loco in esse dicitur aliquid multipliciter. ca. cxviiij.

De M

Mais at minus quomodo fiant. ca. cclxxij.
 Magnificencia circa que sit capitulo. xci.
 Magnanimitas circa q̄ sit. capitulo. xci.
 Materia quare dicitur substantia. capitu. xxxviii.
 Materia multiplex est. capitulo. xxxix.
 Materialis causa q̄ sit. capitulo. cclxi.
 Mansuetudo circa que sit. capitulo. xci.

Medium quomodo fiat in moralibus: et intellectualibus capitulo. cxvi.
 Membra quomodo deo attribuantur. Tractat. ij. capitulo. xix.
 Mensura quotuplex sit. capitulo. lix.
 Methaphorice quomodo aliqua de deo dicuntur. Tra. ij. capitulo. vi.
 Methaphorice quomodo aliqua deo attribuantur. Tracta. ij. capitulo. viij.
 Modus quid sit. capitulo. sexagesimosexto
 Mos quid sit et quotuplex capitulo. lxxxix.
 Morales virtutes: vnde dicantur: et que sint. capitulo. lxxxix.
 Motus multiplex est. capitulo. cclv.
 Mutatio multiplex est. capitulo. cclv.
 Mutuo correspondent petitiones dona beatitudines et fructus. capitulo. cxxij.

De N

Nasci cui conueniat et q̄d sit. capitulo. liij.
 Naturale capiuntur multipliciter et liij

Tabula alphabetica

Tractatu. ij. capto. x.
 Natura quot modis dicitur
 capitulo. xxxij.
 Nature res quid sit. capitu-
 lo. xlvi
 Naturalis potentia vel im-
 potetia quid sit. cap. cxxx.
 Memes quid sit. ca. xcix.
 Necessariū et necessitas mul-
 tiplex est. ccxlvij.
 Notio quid sit. cap. ccclij.
 Notionalia que de deo pre-
 dicantur. capto. ccxvi.
 Nomina prime et secunde im-
 positionis que sint. Tracta-
 tu primo. cap. vi.
 Nomina diuersa quomodo
 de deo dicantur. Tracta. ij.
 capitulo. v.
 Nomina deo conuenientia de-
 clarantur. Tractatu. ij. capi-
 tulo. v.
 Nomina que proprie vel me-
 taphorice alicui conueniāt.
 Tractatu. iij. ca. vi.
 Nomina deo et creaturis con-
 uenientia an predicentur uni-
 uoce de eis. Tract. ij. ca. ix.
 Nomina quot de deo predi-
 centur. Tracta. ij. ca. iiii.
 Numeri principium quomo-
 do sit unum. Tractatu. ij. ca-
 pitulo. xv.

Numerus quot modis dicitur
 tur. capitulo. lviij.
 Nunc temporis quid sit. ca-
 pitulo. lx.
 Nunc eui quid sit. ca. lxxij.
 Nunc eternitatis quid sit. ca-
 pitulo. lxxij.

De O
 Obiectum et subiectum
 differunt. ca. xxxix.
 Obiectue esse in aliquo quod
 sit.
 Operari agere facere differ-
 runt. capitulo. cxcij.
 Operatio manens et tran-
 siens differunt. ca. cxciiij.
 Oppositum et oppositio dif-
 ferunt. cap. ccxiiij.
 Oppositionis quatuor sunt
 species. cap. ccxv.
 Oppositiones quomodo dif-
 ferunt. capto. ccxxxix.
 Oratio quot modis dicitur.
 capitulo. lviij.
 Oratori dñice quomodo cor-
 respondet septem dona spi-
 ritus sancti. ca. cxxij.
 Orationum petitiones quot
 sunt. capitulo. cxix.
 Oratio quando est scda intē-
 tio quid sit. ca. ccxlvij
 Ordinem importātia deca-

Tabula alphabetica

rantur. capi. ccxxxij.
 Qui cui conueniat. ca. lv.

De P
 Ars et totum in triplici
 ter differunt. ca. cclvi.
 Pars aliquota quid sit. ca-
 pitulo. xvij.
 Particulare singulare indi-
 uidiū differunt. ca. ccxij.
 Paternitas quibus conue-
 niat. capitulo. lv.
 Passio vel passibilis quali-
 tas quid sit. ca. cxlvij.
 Passio animalis et natura-
 lis quid sit. ca. cxlvij.
 Passio aliter quod est virtus quod
 sit. capitulo. ci.
 Passiones quatuor pncipa-
 les que sint. ca. cxliij.
 Passio quid sit prout distin-
 guitur extra actionem. ca. cxcv.
 Passiones quomodo se habent
 ad virtutes. cap. xci.
 Passiones laudabiles que sint
 capitulo. cxvij.
 Per et per se quid importet.
 capitulo. ccc.
 Persona quid sit. ca. lvij.
 Personalia nomina quomodo
 de deo predicentur. Tracta-
 tu. ij. capto. xvij.
 Personales notiones que sint

ibidem.
 Philosophi quomodo in deum
 ascenderunt cognitione. Tra-
 ctatu. ij. cap. ij.
 Positio quid sit. ca. cc.
 Possibile triplex est. Tracta-
 tu. ij. capitulo. iij.
 Posterius dicitur multipli-
 citer. capto. cc. xxxij.
 Potentiale totum quid
 sit. capitulo. cclvi.
 Potentia naturalis vel im-
 potetia quid sit. ca. cxxx.
 Potentia et actus quid sit.
 Tractatu. ij. ca. vi.
 Potentia unde venit. et quo-
 tplex sit. et de quibus dica-
 tur. Tractatu. ij. ca. viij.
 Potentia ordinata et absolu-
 ta quid sit. Tract. ij. ca. ix.
 Potentie que sicut rationa-
 les vel irracionales partici-
 pant. Tract. ij. ca. x.
 Potentie naturales quomodo
 sint determinate ad unum vel
 non. Tractatu. ij. ca. xi.
 Potentia naturalis passius
 quid sit. Tracta. ij. ca. xij.
 Potentia naturalis et obe-
 dientialis. Tract. ij. ca. xij.
 Potentie anime et in eis con-
 tenta quomodo se denominent
 mutuo. capitulo. cxxxi.

Tabula alphabetica

Potentie pauce vel multe in aliquibus sunt. ca. xxxi.
 Potentie vegetatiue decem que sunt. ca. cxxxiiij.
 Potentie sensitue q̄ et quot sunt. ca. cxxxv.
 Potentie intellectiue q̄ sunt capitulo. cxxxvi.
 Potentie motiue que sunt. capitulo. cxxxvii.
 Predicabile quid sit. capitulo. cclxxx.
 Predicatum quid sit. capitulo. cclxxx.
 Predicamentis quomodo quedam nomina attribuntur. capitulo. xxxix.
 Predicamentorum decem sufficientia et diuisio traditur. capitulo. xxx.
 Predicamenta differunt a transcendentibus. ca. xxxi.
 Predestinatio quomodo dicitur vel sit. ca. cxxxix.
 Precepta moralia que sunt. capitulo. cxxvi.
 Preceptorum decem sufficientia. capitulo. cxxviij.
 Precepta que sunt prime tabule que secunde. ca. cxxxix.
 Precepta affirmatiua et negatiua que sunt. ca. cxxxix.
 Precepta noui et veteris testamenti differunt. ibidem.
 Premissa q̄d sit. ca. ccxcviiij.
 Prepositiones de. ex. et in. differunt. capitulo. ccl.
 Principium multipliciter dicitur. capitulo. cxxxviiij.
 Principium causa et elementum differunt. ca. ccxxxviiij.
 Prius dicitur multipliciter. capitulo. cxxxiiij.
 Priuatio quot modis dicitur. capitulo. cccx.
 Priuatiue que opponantur. capitulo. cccxi.
 Prohibitio q̄d sit. ca. cclij.
 Proprium quid sit et quotuplex. capitulo. cclxxxviiij.
 Propositio q̄d sit. ca. ccxcviiij.
 Prudentia q̄d sit. ca. lxxxvi.
 Prudentia quomodo differt ab arte. ca. lxxxviiij.

De Q

Qualitas quid sit. capitulo. lxxvi.
 Qualitatis species traduntur per sufficientiam. ca. lxxviiij.
 Qualitates elementares que sunt. capitulo. cclix.
 Quantitatis predicamenti species quomodo distinguuntur. ca. lviij.
 Quantitas discreta quid sit. capitulo. lviij.

Tabula alphabetica

Quando quid sit et quotuplex. capitulo. cxcvi.
 Quid nominis q̄d sit. Tractatu. iij. capitulo. iij.
 Quid rei quid sit. Tractatu. iij. capitulo. iij.
 Quidditas quod modis dicitur. capitulo. xxxvi.
 Questio q̄d sit. ca. ccxcviiij.

De R

Ratione differre quid sit. capitulo. cccij.
 Reduplicatio quid sit. capitulo. cccij.
 Relatio ut sit realis ex parte utriusque termini que et quot requiruntur. ca. clxxxiiij.
 Relatio duorum extremorum non est vna. ca. clxxxij.
 Relatio potest esse inter duo extrema non realis. ca. clxxxiiij.
 Relatio ubi fundetur. capitulo. clxxxiiij.
 Relatio differt a fundamento. capitulo. clxxxv.
 Relatio rationis quot modis contingit. ca. clxxxvi.
 Relatio et relatiuum quid sit et quomodo differunt. capitulo. clxx.
 Relatiua distinguuntur secundum esse et secundum dici. ca. clxxxiiij.

Relationum genera sunt duo. capitulo. clxxxvi.
 Re differre quid sit. ca. ccc.
 Res dicitur multipliciter. Tractatu. ij. capitulo. xiiij.
 Res nature multipliciter dicitur. capitulo. xlvi.
 Reprobatio quomodo fiat. capitulo. cxxxix.
 Resoluntur omnia in ens. Tractatu. i. capitulo. ij.

De S

Scientia quomodo se habet circa subiectum. capitulo. xxxix.
 Sensus an prius cognoscat particulariter vel vniuersaliter. capitulo. cccxxxv.
 Signi voluntas quid sit. capitulo. cclij.
 Syllogismus quid sit. capitulo. cccxix.
 Symbolum quid sit. ca. lxxvi.
 Similia que dicantur. ca. cccxiiij.
 Simul dicuntur aliqua multipliciter. ca. cccxxxvi.
 Singulare particulare et indiuiduum differunt. ca. cccxi.
 Synderesis quid sit. capitulo. cxxxiiij.
 Spes quid sit et quotuplex. capitulo. lxxx.

Tabula alphabetica

Species logicalis quid sit. capitulo. cclxxxiiij.
Substantia quod modis dicitur. capitulo. xxxiiij.
Substantia prima et secunda quid sint. ca. xli.
Subsistentia quid importet. capitulo. xliij.
Subiectum quod sit. ca. cclxxx.
Subiectum et obiectum quomodo differunt. ca. cclxxxix.
Suppositum quid sit. capitulo. cclxxxix.
De T
Emperat̃ia quid sit et circa que. ca. xci.
Tempus continuũ et discretum quid sit. ca. lx.
Termini prime et secunde intentionis qui sint. Tractatu. i. capitulo. vi.
Timor multiplex est. ca. clxi.
Timor quibus conueniat. capitulo. clxi.
Transcendens quid sit. capitulo. cclxxiiij.
Transcendentia quomodo addant super ens. Tractatu. ij. capitulo. i.
Transcendentia quot sũt et eorũ sufficientia. Tract. ij. ca. i.
Transcendentia sex quomodo differunt a predicamentis capitulo. xxxi.
Tristitia quid sit. ca. clvi.
Totum et pars multipliciter dicuntur. ca. cclvi.
De U
Ubi quid sit. ca. cxcviij.
Uerbum nostrum an generetur. ca. lv.
Ueritas multipliciter dicitur. capitulo. xxiiii.
Uerecundia quod sit. ca. xcviij.
Uirtus quot modis sumitur. capitulo. lxxii.
Uirtutes quecumque quomodo medium constituunt. capitulo. cxvi.
Uirtus quomodo circumstantionetur. ca. cxiiii.
Uirtus quid sit. ca. lxxii.
Uirtus acquisita et infusa quid sit. ca. lxxiii.
Uirtutum theologicarũ sufficientia et differentia. capitulo. lxxiiii.
Uirtutes morales que dicuntur. capitulo. lxxxix.
Uirtutes morales circa quas materias sint. ca. xc.
Uirtutes morales enumerantur. capitulo. xcii.
Uirtutes cardinales quot

Tabula alphabetica

sunt. capitulo. cviii.
Uirtus heroyca quid sit. capitulo. ci.
Uirtutes quomodo ponuntur in potentijs. Tracta. ii. capitulo. xi.
Uirtutes quomodo educantur de potentijs. Tracta. ii. capitulo. xiii.
Uirtutes intellectuales quomodo distinguantur. ca. lxxxv.
Uirtutes et dona quomodo differunt. capitulo. cxvii.
Uicia quot sunt contra uirtutes. xci.
Uita quid sit. et quotuplex est. cap. li.
Uita quibus rebus attribuitur. ca. li.
Uita quadruplex: que sit scilicet vegetatiua: sensitua: et ca. liij.
Uita actiua et contemplatiua que sit. liij.
Uniuersale quid sit et quotuplex. ca. cclxxv.
Uniuersale totum quid sit. ca. cclxxvii.
Uniuersalia utrum sint priora cognitione. ca. cclxxxv.
Uniocum quid sit et quotuplex. ca. cclxxxi.
Uniocum que predicetur de deo. tra. ij. ca. viij.
Unum quod sit tra. ij. ca. xv.
Uoluntas naturalis et deliberatiua: quid sit. ca. cclxxvi.
Uoluntas quomodo dicatur naturalis participatione. tra. ij. ca. x.
Uoluntatis actus multipliciter denotantur. ca. lxxxiiij.
Uoluntas antecedens et consequens. signi et beneplaciti quid sint. ca. cclxxx.
Upsilon uisibilis quid sit capitulo. xliij. et. xliiii.
De X
Xps quot modis nominatur. ca. xx.
De Y
Ypostasis quid sit. ca. xlv.

Finis tabule
alphabetice.

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

este libro es de Pedro
osorio querligo

A

que u

Exponalzores de
Vllca.

En nombre de...

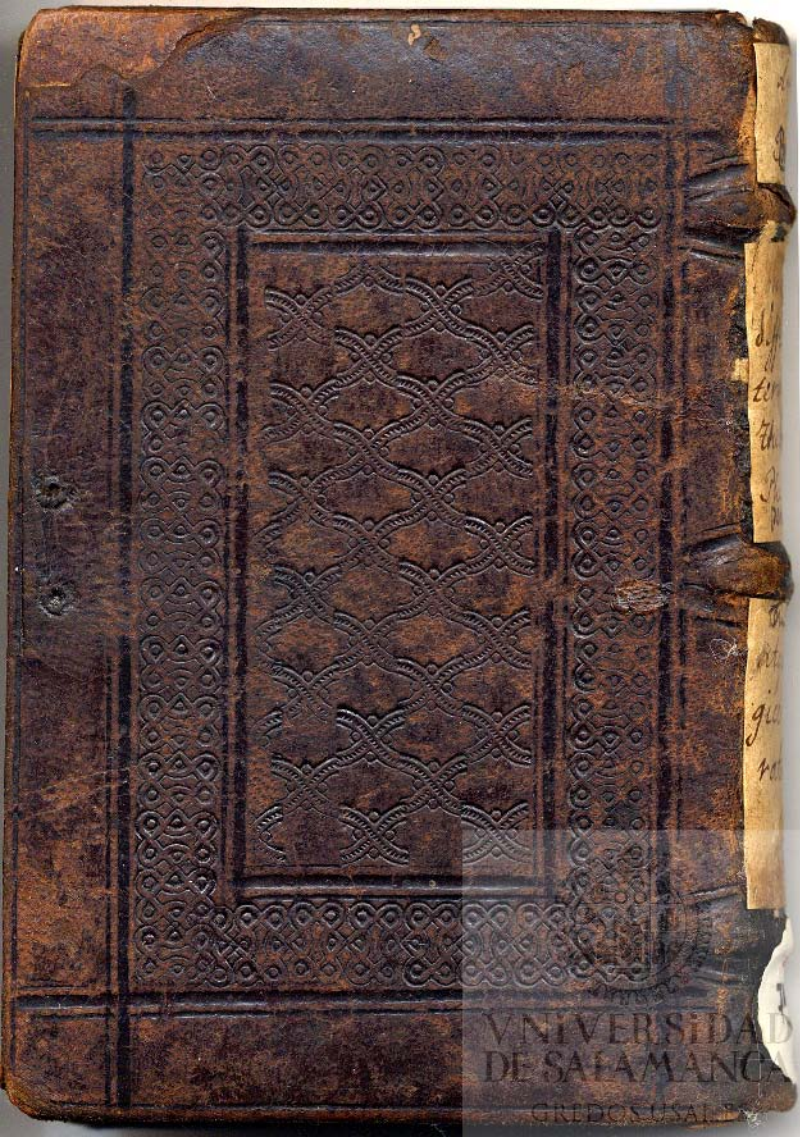
sumo

autumadum

quo pacto malozes

Antes de...

...

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

CRÉDITOS USAL

利
理
直

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

UNEDOS.USAI